

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 25, oktober 2017
shtevilka 135 – 136

Izdajatelj revije	Revija SRP, Ljubljana e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Tone Kralj: <i>Oche</i> , 1929
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Postavitev za tisk	Revija SRP, Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Peter Amalietti Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji
ISSN	1855-8267

Vsebina

<i>Božhidar Flegerich</i>	Prekmurski glasovi	4
<i>Vanja Strle</i>	Ubila me bo kri	7
<i>Lev Detela</i>	Nočna vožnja v Jeruzalem (Sinaj 2017)	9
<i>Matjažb Jarc</i>	Nekaj zarimanih zgodb (II)	19
<i>Ivo Antich</i>	Secretsax (epigramizmi)	35
<i>Peter Amalietti</i>	Feniks, Praga, Amsterdam (tri zgodbe)	39
<i>Andrej Lutman</i>	Spis kot zgodba ...	49
<i>Ivo Antich</i>	Relax (horror dvogovor)	53
<i>Andrej Lutman</i>	Vratarka (igra)	55
Prevajalnica		
<i>Eugène Guillevic</i> <i>prev.: Ivo Antich</i>	Dezhela menhirjev	79
<i>Renzo Cigoj</i> <i>prev.: Jolka Milich</i>	Poti planinskih domov	85
<i>Vladimir Foerster</i> <i>prev.: avtor</i>	Pesništvo dekadence	93
<i>Sally Feldman</i> <i>prev.: Nadja Jarc</i>	Shahovske republike	99
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Likovni svet Toneta Kralja	106
<i>Tone Kralj</i>	Likovna dela /reprodukcije/	114
<i>Damir Globochnik</i>	Podboj kostanjevshki	123

Esejnica

<i>Peter Amalietti</i>	Poskus povzetka geneze slovenskega naroda	126
<i>Andrej Lutman</i>	Zvezdarski izvzetek	131

Za zgodovinski spomin

<i>Milan Sbruc</i>	Sveto rimsko cesarstvo in slovenski jezik	135
<i>Peter Amalietti</i>	Mar se pishe kasha ali kaša?	142
<i>Ivo Antich</i>	Butalci in Zaplankarji /Ob 100-letnici Butalcev in 150-letnici njihovega avtorja ter ob 60-letnici avtorja Zaplankarjev/	146

Iz zgodovinskega spomina

<i>Damir Globochnik</i>	Spomenik Davorinu Jenku v Cerkljah na Gorenjskem	152
<i>Damir Globochnik</i>	Fotograf in kinematografski podjetnik Davorin Rovshek	161
<i>Milan Sbruc</i>	Največja zmota v evropski zgodovini	172

Vprashalnica

<i>Jolka Milich</i>	Pesnishi pogovori /Izmenjava pisemc med pesnikom – pravzaprav pesniki – in prevajalko brez ... filtra/	181
<i>Franjo Franchich</i>	Morje zhaluje z umrlimi pesniki: nich, nich, nich, manj kot nich ...	190

Dokumenti

<i>Ivo Antich</i>	Chetrt stoletja »svetokletja« (25 letnikov Revije SRP)	191
-------------------	--	-----

PREKMURSKI GLASOVI

DOMACHI GLASOVI

(3)

Dokler ne prezhene dneva tmina, – ne mirujem;
 Dokler mi podeljena mladina, – ne mirujem;
 Dokler meni je mogoche pesmi peti,
 Kar je meni vedno slast edina, – ne mirujem;
 Che domá sem, ali che od zavichaja
 V sebi dalech me drzhi tujina, – ne mirujem.
 Koder koli hodim tozhem krizhem svéta,
 V skrbi za-te draga domovina – ne mirujem.

Zora, 1874, sht. 2

MEDJIMURSKI IZDIHLJAJI

(7)

Glej! pri bistri Muri
 Je zelena trata,
 Na zeleni trati
 Lipa je koshata.

In prek bistre Mure
 Sever veter tuli,
 Lipo jako giblje,
 Pa je ne izpuli.

Che pognal je narod
 Chvrste korenine,
 Vech ga gadno tujstvo
 Z lehka ne spodrine.

Zora, 1874, sht. 15

PREKMURSKI GLASOVI

(1)

Tozhna, zhalostna krajina,
V kateri vlada tuja pest;
Med slovenskimi jedina,
Kder se ne budi zavest!

Zobci svoje ostre brane
Naglo begajochi chas
Zarezuje strashne rane,
Sveta zemlja! v tvoj obraz.

Brez poguma, brez kreposti,
Radosti, navdushenosti,
Kakor da bi bil zaklet,
V suzhnjost je tvoj rod zapet!

(2)

Neprijazno je v samoti,
Kder chloveku vechni led
V mrzli severni praznoti
Vedno zhalostí pogled.

Strahovito je v pushchavi,
Kder ne veje hladni dih;
Pusto, prazno je v dobravi,
Kder nij pesnic slavchevih.

Strahovito, neprijazno,
Bolje pusto, bolje prazno
She je v kraju, kder en rod
Drugemu je strog gospod!

(3)

Nad tebój si, ravno polje!
Prost shkrjanec zhvrgoli,
On je tukaj dobre volje,
Mene pa srce boli.

Ptica poje in ne chuti
 Narodovih bolechin,
 Ki oshabnosti naduti
 Voljno je udan trpin.

Pevaj tica, mene blazhi,
 Tozhno mi srce tolazhi!
 Saj jaz z narodom trpim,
 Zhalosten zhalujem zh njím!

Zora, 1878, sht. 5

BOZHIDAR FLEGERICH (1841, Vodránci pri Sredishchu ob Dravi – 1907, *ibid.*), pesnik, pisatelj, prevajalec. Gim. v Mariboru, matura v Varazhdínu, v Gradcu shtudiral klasično in slovansko filologijo, leta 1871 suplent na gim. v Osijeku, zaradi pijanchevanja odpushchen, nato kratek chas v odvetnishki pisarni v Ptuju, potlej zhivel v rojstnem kraju boemsko kot »deseti brat Slov. goric« (B. Borko, 1926). S slovanstvom in slovensko lit. so ga seznanili profesorji v gim., v vishjih razredih se je uchil franc., ital. in angl., pesmi zachel objavljati zhe kot dijak, pozneje je objavljajal zlasti v lit. chasopisu *Zora* (izh. v Mariboru dvakrat mesečno, založnik in urednik Janko Pajk, filolog in filozof), izdal zbirko *Grajenske pesmi* (Ptuj, 1880), naslov po potoku Grajena pri Ptuju. Objavil vech biografij (Sh. Modrinjak, F. Mikloshich itd.), prevedel odlomek iz Byrona (Childe Harold), iz ital. filozofski spis *Dober razum in dobro srce* (avt. Cesare Cantù). Sodeloval tudi v nem. listih; zlozhil shtevilne prigodnice ob razlichnih dogodkih, praznovanjih ipd.

Doma v predelu Shtajerske, od koder izvira vrsta izjemnih osebnosti, je Flegerich zgodaj pokazal nedvomen literarni dar, a se je pozneje kljub izvrstni izobrazbi izgubil v stereotipnosti (nepresezheni vplivi Presherna, Jenka, Stritarja, Vraza, zgledovanje po srbsko-chnogorski epiki) in »vechnem popotnishtvu«. Njegove pesmi so sicer jezikovno in oblikovno solidne (poleg obichajnih kvartin tudi gazela, stanca, sonet, distih), vsebinsko pa so le skromne variacije tedaj splošnih motivov (narava, ljubezen, domovina). Pesmi je vechkrat zdruzheval v cikle, med temi so v ospredju trije: *Domachi glasovi* (1-3), *Medjimurski izdihljaji* (1-12), *Prekmurski glasovi* (1-6). Tretja pesem (gazela) prvega cikla je v bistvu povzetek avtobiografije: jedro njegove z nemirom prezhete bivanjske izkushnje so pesnishtvo, popotnishtvo in domoljubje; slednje dosezhe kvalitativni vrh v drugih dveh ciklih, kjer v preprostih in preprihljivih kiticah izrazi prizadetost ob tedanji madzharizaciji obeh naslovnih pokrajín.

Izbor in opomba o avtorju Ivo Antich

UBILA ME BO KRI

IZ OSTANKOV JAZA

Razpeta chez nebo
ubijam kozmos;

to je takrat,
kadar se gibljesh s smrtjo v sebi,
suvash me v smeri tal

in sonce neusmiljeno sveti.

V MENI

Tvoje telo
iz mnoshtva nog
na meni,
po meni,
v meni,
krichim,

ubila me bo kri.

ZEMLJA JE SHE GLOBOKO SOPLA

Zemlja je she globoko sopla,

ko si mi rekel,

dovolj mi je bil
tale dotik nebes,
zdaj lahko umrem.

GLEJ, ZVEZDE SE PRIZHIGAJO

Glej, zvezde se prizhigajo
in ugashajo
in jaz sem mirna
v svojem trajanju
in ti prihajash in odhajash
in ne more biti drugache.

TIHO

V tishino stopam, tiho
tiha vrata se odprejo,
tiho je srce
in tiha luch,
ki lije nanj
in pot in chas in snov,
spravljeno je vse.

NOCHNA VOZHNJA V JERUZALEM (Sinaj 2017)

Prva ura

»**obrat** v temó med goro in pushchavo
zarisano med rezke utripe mrzlih zvezd
ne bo sprehod za slabe zhivce in občutljiv zhelodec«
nam pravi ahmed a ti ne odgovorish

si hladen kamen na strmi poti skozi trdo noch
v razmajanem vozilu naprej med druge kamne
ishchoch svetlobo za robom divje pushche
med peskom in pod vzboklimi grebeni
na sveti kraj kjer jesus je vstal iz groba da je vedno z nami

zakaj sem si naprtal ta podvig na rame ?
saj zdaj je chas vrtnih opravil in cvetja
raje bi stopil k stari vrbi ob potoku in mirno chakal
da kukavica me pokliche po imenu glasno in vabeche
in nagradi me greshnika z domachnostjo in pirhi

a vse zaman zapik in konec
prelepa varnost in dobre misli so splavale po vodi
sedish v avtu in razmishljash
zakaj vse to a dobro vesh da taka je tvoja pot
ker mora se izpolniti usoda

ropoche avto skozi gosto noch
»a mirno kri ker zagotovo pridemo na cilj
h grobu v skali z odvaljenim kamnom«
nas opogumlja ahmed in bodri
ja aleluja aleluja!

Druga ura

ob meni mozh nizke rasti s chrnimi brki
pobozhno sklanja glavo v tihi molitvi
se tu in tam nasmehne pohvali dobra dela legio mariae
je znan dobrotnik ponizhanih in bolnih src

iz italije je in vnet privrzheneec svetega patra pia
po vsej evropi prosi za blagi mir med narodi in ljudstvi

na sedežu za njim pa zhivo nasprotje
vedno pijani herman iz salzburga
s prostashkimi namigi in dovtipi
z mamili prekupčuje in z zhenskimi mesom
saj je lastnik treh dunajskih bordelov
vendar je nekaj v njem kar mu ne da miru
zato je zdaj odshel na pot v dezhelo sveto

druzhbo mu dela neugnani edmund iz new yorka
ki ga zanimajo vse zhenske od severa do juga
rad uganja norčije in brije norce stojeh na eni nogi
zanimiva pustolovshchina je zanj ta nora nočna vozhnja
zato bodo posledice morda usodne

na taki poti je marsikaj narobe
kot obe mladi dami tam tesno na levi
ochitno lahkozhivki na romanju v boljše zhivljenje
prva z ustnicami kot zrele cheshnje
in druga vsem na ocheh z odpeto bluzo

»ti zviti znanki iz hermanovega zabavishcha
nam bosta delali zgago in zverizhili zhivljenje« premishljujem
a morda nimam prav in je popolnoma drugache
pustimo zato chasu da se izpolni chas
ker vanda pravkar sanja angela s pozavno
ko se agata pogovarja z glorio na nebu
ja aleluja aleluja!

Tretja ura

»vsekakor se izmazhemo iz te slabe kashe«
se smeje ahmed in nam kazhe fige
»vse smo si sami zakuhali bedaki smej se baiazzo
in reci bobu bob in dobro jim je na vekov veke
kot grahu ob domachem plotu amen«

miru ni vech na tem nesrechnem svetu
v porushenih mestih je bratu brat sovrazhnik
za goro se bliskata vsepovsod groza in nevarnost
ko je chlovek chloveku volk
so na begu chez morja in pushchave shtevilna ljudstva

»je pach tako« modruje ahmed
»a stokati res prav nich ne pomaga
zaman je ves ta vik in krik in stalno hudovanje
ker sta pravichnost in modrost zaspali
in je politika slepa za vse kar se dogaja«

she naprej nam ahmed deli nasvete in pripoveduje
»nekje imate prav vi romarji nesrečni
saj je pri akabi in eilatu res vse zelo narobe
vrtoglavica razsaja tam in strah kljuva po kosteh
a brez skrbi saj islamist v zasedi she ni dvignil pushke
nich se mu ne mudi she dolge brade si nikoli ne obrije«

levo in desno prah in noch v pushchavi
da se zavesh kot pravi ucheno pismo da chrv si
in kup smeti med nichem v praznem koshu

zato lepo naprej na bozhji grob
ko avto tuli trde litanije in se podi v prazno temó
vendar zhivljenje teche dalje kot se spodobi
cheprav je pozno in vseeno zelo zgodaj
bo srechen tisti ki najde ob prvi zori varno zatochishche

»na vsak nachin bom storil vse kar je v moji mochi
da stvar se dobro izteche vi kristjani
a jeruzalem je zhal she dalech« spet reche ahmed
ga sploh she kdo poslusha v tej nochni uri

avto se bolno trese in je treba potrpeti
cheprav zhelodec vedno bolj nagaja
saj od nikoder she ni nove zemlje in angela z mochnim glasom
zato je potrpljenje bozhja mast in prichakovanje
ja aleluja aleluja!

Chetrta ura

ves chas zhe vztrajamo v tej zverizheni nesrechi
pogumno kot obe sladki zhenski tu na levi
ena je izgubila modrc in druga nogavico
v tej pozni nochni uri ko levica she ne ve
kaj si bo izmislila desnica

»zhenske nikoli ne povedo resnice« se smeje ahmed
in zbija sredi nochi neumne shale
»pa tudi moshki ne vedo kaj je pravica
pazi da se ne izgubish tu v pushchavi«

vsenaokoli spijo prashne sence in krivi upi
za trudnimi ustnicami se družhi sichnik v shalo s slabimi naglasi
noch she ne ve da marsikdo izgublja svojo dusho
na strmi poti k sedmim glavnim blagrom

»vsekakor pridemo na cilj« nam pravi ahmed
niso od muh njegovi pametni izreki
prijetno bozhajo obe zhenski po njunem toplem mesu
ki se tako radostno na vse strani razdaja
cheprav je strogi post in chas za kes je in pokoro
ja aleluja aleluja!

Peta ura

pobožni mozh iz rima je vedno bolj nemiren
prevech ga muchi nespodobnost chasa
boji se grehov in srdite bozhje jeze
a nihche v avtu se ga ne usmili
zapre oči in v duhu moli rozhni venec

arabcu ahmedu je vse to res prevroche
nemirno gleda hotni zhenski in avstrijca
svari gospe naj se vedeta spodobno
krichi na norca naj se pametno umiri

»chemu tak vik in krik« se mrshi herman
»saj so samo shtiri voljne dojke
za sedem odpetih gumbov in nekaj gole kozhe
solit se naj gredo vsi moralisti«

nemirno dviga glavo se huduje
»le kje zhivite vi smeshni kisjeglavci
vas res ni nich vech v hlachah usraneti
zhivljenje je lepo vendar ga treba je zhiveti
in brez skrbi saj bodo uporabili kondome
she greshnici je jesus odpustil in amen«

»neumne stvari pochenjate kristjani«
se spreneveda ahmed in nas grdo gleda
»bolje bi bilo zdaj jesti sadje in uzhivati solato
na nashi vratolomni nočni vozhnji
poglejte raje nas prave muslimane
meso je drago in ni zdravo sredi ramadana
chemu torej to sladko vasovanje
ob postu so prepovedani uzhitki«

»prav ima ta chlovek ostrega islama
graditi bi morali ceste in chuvati otroke
tkati platno in pridno shivati obleke
pobirati olive gojiti zhito in zidati mostove
se družiti z vsemi ljudmi dobre volje« se sprashujem

besede so vchasih slepe za vse pametno in dobro
in vendar je premishljena beseda chudezhna vrednota
nevidna sicer kakor duh in vendar vidna
ko se pretvori v meso in kri nashega zhivljenja

zhuzhelka kamen steber in cipresa ob obali
oblak svetilnik in lisica za prashnim grmom so pojavi
nashega vsakdana a vech je upanje za pot v prihodnost
ki jo prinashata v slozhni navezi noch in dan
skozi vse chase nashega zhivljenja
iz volje in mochi duhá vechnega ustvarjalca
v mozhgane nas ubogih bitij
pretvarjajoch zablodo v svetlo pot

zato she ni vse izgubljeno dragi bralec
saj mnogim niso tuji vsi svetniki
zajahati znajo konja toda she bolj jim je ljubo
che jezdiyo v jeruzalem na oslu sredi cvetja
poboljšhajmo se zato vsi na tej chudni zemlji
ja aleluja aleluja!

Shesta ura

kam gre zdaj pot mi nemirno zhuga levi prst
v leni polsvetlobi ko desni prst navzkrižno
kazhe v nebo in se obracha kot razgreta glava
sredi bednega veselja proti vzhodu v prichakovanju
da za ovinkom se prikazhe jutro s svetlim soncem

smrt hodi med tem po pesku in nihalo na uri je odpadlo
 kaj bo ostalo od nas ubogih bitij
 v tem mrachnem shtirikotniku zhivljenja
 takrat na koncu ob zadnjem vzdihu pri rozhnem vencu
 in gorechi svechi saj smo ves chas obirali sosede
 doma ob topli juhi in krozhniku krompirja
 s prijazno druzhico kranjsko klobaso

res dolga je in prashna ta nasha cesta
 bezhi navzdol in gre navzgor na skrajni rob
 se vije vsemu v porog v neznane kraje
 zabrede v temo brez dna in konca

vendar ne premishljuj prevech nemirni romar
 pogumno zdaj naprej v dezhele sveto
 med upi dvomi uroki in skrivnimi prividi
 spodaj v nahrbtniku pri nogah ki cepetajo kot blodna misel
 srechen bo tisti ki zdrav dosezhe cilj na tezhkem potovanju
 ja aleluja aleluja!

Sedma ura

ne razumem vsega kar se dogaja
 sedim v avtu in nich mi ne pomaga che se slabó pochutim
 ko stari svet se rushi a v tem ni nich magije
 cheprav so ovce na pashi od nekdej pogumne
 in pravo darilo za bozhjega pastirja

mozh s tristo obrazi ki pravijo mu adam
 narejen iz gline in peska v davni dobi
 me nenadoma vznemiri v polsnu s chudnim petjem
 kliche v zhivljenje mi vse ki so umrli
 v kristalni chashi mi ponuja chudezhno zdravilo

voda sol mavec kis in steklo
 se druzhijo z lilijo poprom in karbidom
 in v sanjah spredaj in pod oknom vzadaj
 med nich in nich vidim vse polno cvetja
 sredi dishav in bengalichnega ognja
 toda kaj je pravzaprav ta svet
 in zrak in raj in morje?

uboga mati ki me kot dete ljubeče je nosila
od severa do juga v senci ponosnega oreha
stoji v polmraku prvega ovinka
in strogi oče se mi spet smehlja s triglava
cheprav je le senca sredi neusmiljene pushchave
vsi mrtvi so zdaj mirne duše v nočnem razpoloženju
ko sanjam utrip otroških let in njih lepoto
ki je zvenela skozi otožnost starega bezga pri domachi hishi

a zdaj je nekdo ker se avto zelo trese
izgubil chevelj in so mu popustili zhivci
zdi se mu da bo kmalu pogubljen v prepadu
mu niso prav nich vshech vroche ponudbe
obeh veselo norih zhensk skrajno na levi
ki se dobrikata z razgaljenimi stegni
cheprav zhelita tudi sami chimprej priti
v sveti jeruzalem k milostni mariji

prostashki herman spet divje razsaja
krichi o davkih in koruptni vladni kliki
brezglavo zamotan v svoje vroche telo
ne ve vech ne naprej in ne nazaj
ja aleluja aleluja!

Osmá ura

vse se je sfizhilo in je neumno vroche
pobožni italijan je ves iz sebe
»cosa è successo, perché ridono?«
toda kaj je to? ga trka luna?
nihche se ne smeji
le odpeta zhenska bluza spet nagaja

chudna je ta pot o nasha dobra mati sveta marija
zrak je nabit od tezhke vozhnje in slabih dovtipov
ker nesramna agata ves chas po turshko razsaja
in na pol slechena vanda grde shale nabija
ruki cuki hohoho
puci mucí vsi v nebo
paci maci hopsasa
ljubi me in dobro ti bo

noch neumno utripa z vetrom in polno luno
 migota zrak in zvezde se lesketajo v trudnem srcu
 ko se obe zhenski pogovarjata o denarju in zlatem nakitu
 dobra družba je zanju herman s chutarico vina

ni blagega spanja ki bi umirilo dusho
 telo naslanja se ob vzburjeno telo belo in rdeche
 po grlu klokotata razvrat in vino
 meso se lushchi od dushe in pada v temo
 herman je pravkar izgubil obleko
 jo hoche najti med nogami v svojem votlem peklu

zhe chutish da smo ranjeni in nevidno krvavimo
 v brezbrizhnem svetu chakamo na odreshenje
 vendar ni ne baptisterija in ne chudezhne apside
 tu v temi med razpokami zhivljenja

a nochem biti kar sem bil
 ven hochem k soncu in k svetlobi
 cheprav mi je vse she nerazumljivo
 in tezhko razbiram chudno abecedo

vendar te klichem dobri angel zhivljenja
 spusti se z neba sem v ta nash svet zaprashedi
 chutim tvoj bronasti glas iskrivo zvenechi
 ko prihajash med nas v belem mladostnem svitu
 z nedoumljive strmine z vabechim klicem
 polnim miru in mile lepote
 ja aleluja aleluja!

Deveta ura

dani se in po cesti ziblje se kamela
 iz prvih hish puhtita mira in kadilo
 med kamenje in trdo rezko travo
 prshi molitev na vstali svet in trudni chas

tu ljudstva so odkrila dezhele sveto
 ko mi v avtu she vedno ishchemo kar smo izgubili
 a so trenutki ko bog premakne morje in vulkane
 da topi se predramijo v vstajenje
 in se prerokba izpolni v chasu in prostoru

sicer pa mi odgovorite na vprasanje
kako je to z jezusom in sveto tovarishijo
zakaj je resnica in srecha v tem da moramo trpeti
je to prava pot v zvelichanje od smrti v nebesa
che se ne motim a vi molchite

trese se avto in trese se zhivljenje
med upanjem in strahom pod obzorjem
ujetim v trnje in v protislovja
in v sol in sladkor vzadaj za trudno glavo

nenadoma se razpre svetovje
se shiri dviga pada k jeruzalemu
in moja dusha se predrami dvigne krila
kot da se je spomnila da treba se je spremeniti
leti nad oljkami in nakodranim zelenjem
kot dobra ptica k blazheni svetlobi
raztreseni na vse strani po shirnem nebu

rumena zarja nad prebujénim svetom
je razpoznavni znak za nasho pot k prostoru
dovolj velikem za tiho srecho v miru in ljubezni
kjer se spreminja vino v zhivljenje

jutro odpre pogled na staro mrtvo morje
na vzhodu se zasveti pet rozhnatih oblakov
sonce obsije strehe chudezhnega mesta
she dobro da ni prishlo med vozhnjo do nesreche
zdaj ko postaja nebo vedno bolj svetlordeche
ja aleluja aleluja!

Deseta ura

kdorkoli si prav je da si pod cedro umirish napete zhivce
za svet z nekom za katerega je vredno zaobljubiti se in zhiveti
zato pihlja z neba zhe ljubeznivi vetrich
ves chas te bozha in treplja po rami
in vedno znova te tolazhi dobri bog zhelech ti
da gresh na cesto se igrat z nedolzhnimi otroki

smehlja se aleluja izza vitke ciprese
z veselim sporochilom da bodo kmalu mandeljni se razcveteli

in v mladem soncu se bo zasvetilo vse mesto
 z desetkratno močjo zharel bo beli kamen
 taka je moč boga sredi narave na skrajnem robu mesta
 pri stari pivnici in bujnem oleandru

zato pozabi na chasopis z novicami praznega obdobja
 kjer je preveč besed o kozi ki se pecha s filozofijo
 in o banchniku ki ga pogoltnila je riba v silovitem morju
 ne mudi se z votlim chlankom o striptizu na trapezu
 in o sleparju na drugi strani tretje galaksije

pochasi se bo razgrnila zavesa
 in dusha se bo napolnila z veseljem
 cheprav si she utrujen od nočne vozhnje
 ki te je premetavala kljub vsem zablodam
 po prashni cesti sem in tja proti sredini

prijazno sonce ti zhe poshilja balade in romance
 odpresh oči in vidish chudezhne prizore
 med kamni in nad nizkim grmom za starim zidom

nastopi nenavadni chas in se odpre pogled v neznano
 s široko kroshnjo starodavnega drevesa
 kjer gnezdijo dobri angeli in ostrovidne ptice

zhe zazveni svechano blago petje
 ko se prikazhejo apostoli z mladim cvetjem
 in sladkim sadjem v kosharicah in vrechah
 in v krogu iz krogov blaga luch zasveti
 naravnost do srcá o dobri moj Gospod
 ja aleluja aleluja!

Sinaj, februar 2017 / Dunaj, marec, april, maj, junij, julij, avgust 2017

Tekst je delno nastal po resničnih dogodkih ob obisku najstarejšega še obstoječega krshchanskega samostana Sv. Katarine pod Mojzesovo goro na zaradi terorizma nevarnem območju Sinaja. V bližnjem obmorskem mestecu Dahab mi je arabski vodich 6. februarja 2017 pri kosilu nenadoma rekel: »Sicer pa se lahko zvečer od tu odpeljemo z miniavtobusom chez Sinaj do izraelske meje. Zjutraj smo zhe pri Mrtvem morju in kmalu zatem v Jeruzalemu, svetem mestu Judov, kristjanov in muslimanov. Nekoliko naporno, ampak nadvse zanimivo. Ni drago in zares ni nevarno. Mi domachini zhe vemo, kako se pride tja, da ni nobenih problemov. Res ni problemov. Aleluja! Aleluja!«

Op. L. D.

Matjazb Jarc

NEKAJ ZARIMANIH ZGODB

(II)

Domoljubna zgodba

*»Usodni veter nad Egejem
vrtinchi penaste valove
razmishljam, včasih se zasmujem
ko Éol posbkropi bogove
tedaj z Olimpa poletijo
utrinki in nebeske strele
ozvezdja tibo govorijo
da so poti v nebesa bele
in ladja pluje med otoke
kot črna ptica med oblake
a jaz poljubljam te med boke
ker ti na svetu ni enake«*

tako je Damir pisal zheni
ko z ladjo Triglav so drseli
v meglí, do zob oborožheni
zhe spet so akcijo zacheli
ki Nemchija ji poveljuje
in ladja Bonn tik turshke meje
kot kit po grshkih vóдах pluje
iz Stoltenbergove ideje
da Nato z ladjami, letali
bi strgal tihotapske mreže
vojaki pa bi tu ostali
doklèr se vojna ne polezhe

*»kako grozljivi so valovi
che jih ne vidish, ko buchijo
kako megleni so bregovi
ko tukajshnji vetrovi spijo
poslusbash ladijske motorje
nekdo ti nekaj ukazuje
pod tabo je globoko morje
ne bom tezbil, a vedno huje*

*je v vojski služihiti denarju
pogresbam te in mojo malo
in chrtam dneve v koledarju
she sedem tednov je ostalo«*

nedelja, Damir je na strazhi
neurje Triglav premetava
morda to morje ga sovrazhi
poglej, v valovih nekaj plava
na vodi pleshejo telesa
chetudi nich vech ne zhivijo
vihar ubogo ladjo stresa
in veter zhvizhga simfonijo
o mrku neke prazne glave
ki maloprej je she sijala
o chudu milostne narave
ki smislu je zhivljenje dala

*»med trupli na resbilnem pasu
Pozejdon sam se je usmilil
te punchke, jaz pa v njenem glasu
zachutil moch sem in zakerilil
z rokama, kot da bil bi ptica
odvrgel pushko, skochil v morje
in mala, chrna lepatica
vrnila se je chez obzorje
minljivosti, ki smrt ji vlada
ko sva na ladjo se povzpela
za hip me je imela rada
ker mi je v rókah prezhivela«*

a Damir ne bi smel skochiti
drugachni so bili ukazi
na strazhi moral bi paziti
in javiti, che kaj opazi
nikakor ne bi smel posechi
v dogajanje na tej odpravi
saj zveza Nato v vojni gnechi
samo obveshcha dve drzhavi
potem pa Ankara, Atene
odlochita se, kaj storiti
morda pa v taktichne namene
dejanje mirno opustiti

zhe vech kot teden chaka zhena
ne prejme niti sporočila
prestrashena in zaskrbljena
se je k ministru napotila
da je v priporu, so ji rekli
aprila bodo mu sodili
ker vsi postopki so zhe stekli
o vsem jo bodo obvestili
ne ve se, chesa je obdôlzhen
vse skupaj je vojashka tajnost
mogoche bo celo nedolzhen
che ne prevlada druga skrajnost

*»vesh, ljuba moja, ta pravila
sem moral, hotel prekrshiti
che ne, bi punchka utonila
res nisem mogel je pustiti
che bi pomislil, da bo tebe
in mojo malchico ranilo
verjemi, shel bi preko sebe
in vse to ne bi se zgodilo*

*ne vem, zakaj zhivljenje hoche
me za chlovechnost kaznovati
povej, kako je sploh mogoche
otroka v vojni zhrtvovati?!«*

prav ta odgovor so iskale
v temini zhalosti globoke
ko v zavetishchu so chakale
gospe, pristojne za otroke
saj z avtobusi so jih dvesto
zhe zjutraj z meje odposlali
zavili so na pravo cesto
do sem pa niso pripeljali
sam Bog ve, kam so se zgubili
in kaj se revchkom zdaj dogaja
verjetno so jih ugrabili
za mafijo, ki jih prodaja

*»in mala, chrna lepatica
se je v neznano odpeljala
she chutim njena drobna lica*

*pogled, tik preden je zaspala
me spremljal je, ko so sodili
mi chastniki za to dejanje
po shestih mescih me spustili
a so razblinili mi sanje
da bom na Triglavu po morju
razširjal mir čez oceane
da zasijal bi na obzorju
kot Sonce, ko ponovno vstane»*

tako so ga upokojili
brez njega Triglav skoz valove
z raketami v prihodnost sili
nad vojne vihre vedno nove
a on po Kranju se sprehaja
na svojo hčerko budno pazi
zelenega odganja zmaja
ki se v zavest chloveshko plazi

v srce njegovo sta se skrili
charobni, chudezhni darili:
za hčerko, ki ga nezahno bozha
– ljubezen pod sinichja krila
za zheno – zhivordecha rozha
ker ga edina je ljubila.

Sanjska zgodba

Sinochi so me sanje, moreche, a vsakdanje
peljale v Hisho belo, kjer sem ugledal Shpelo
predsednikovo zheno, nikoli potesheno
blondinko, manekenko, po rodu pa Slovenko
ki v svoji garderobi je zbirala za hobi
odrezane kravate, predvsem pa spodnje gate
le-te so prej nosili in njej jih podarili
drzhavni poglavarji, predsedniki, vladarji
ko so se pri soprogu v prijaznem dialogu
kaj tehtnega zmenili, prodali, kaj kupili
potem pa jih je Shpela iz rok mozha prevzela
jim vzela spodnje gate, a tudi brez kravate
so shli iz Hisho bele, po volji nashe Shpele

tedaj pa pride Vinko, slovenski mamin sinko
ki zna kot shef drzhave v dolini pasti krave
pomágati zidarjem, krojачem in mesarjem
Slovenci kremeniti trepljajo ga po riti
she najstnice norijo, tako si ga zhelijo
no, Vinko je veselo vkorakal v Hisho belo
poljubil poglavarja, ki dal mu je denarja
she tri je posojila Slovenija dobila
potem pa pride Shpela, da bi mu gate vzela
nerodno jo odrine, da padla je z vishine
ker sreche ni imela, je z glavo v rob zadela
vse zvezde je preshtela, mochno zakrvavela
nato pa she zaklela, iz sobe oddrvela

»chez uh sem jih dobila,« je mozhu govorila
mu rano pokazala, debelo se lagala
»ko sem ga povabila, da bi ga pogostila
capin se je kar tajal, tako me je osvajal
ni mogel umakniti pogleda z moje riti
potem pa je, nadloga, brez vsakega razloga
obrcal moje machke in mi ukradel hlachke
mi eno, dve pripilil in me grdo posilil!«
predsednik ji verjame, prijazno krinko sname
izhode da zapreti in Vinkota prijeti
in ko ga kakor zajca obesijo za jajca
se ziblje pred ekrani, ki vsi so naravnani
natanchno v Bratislavo, pred Vinkotovo glavo

predsednik komandira, Slovashka eksploDIRA
in bomba sredi dneva chez pol Evrope seva
od Cheshke in Bavarske do Avstrije, Madzharske
chez Poljsko, Ukrajino, she v srbsko Vojvodino
v Panonijo, Prekmurje atomsko gre neurje
poveljstvo zveze Nato reshilo bi zagato
a kaj, ko nima sreche, ker nase bombe meche
zhe ruski generali na Krimu so se zbrali
atomski arzenali so v ZDA pristali
ko dobra ura mine, povesod so rushevine
drzhave ponorijo, rakete izstrelijo
na Rusijo Britanci, na vzhodu Pakistanci
so v Indijo streljali in vso jo razdejali

podmornice, letala je Francija poslala
 chez afrishke drzhave, nad dzhungle in pushchave
 in izraelska sila Arabce je pobila
 od Jemna do Irana vsa tla so razorana
 Japonci pa Kitajce pobijajo kot zajce
 in Kanada pomaga, jih z bombami zalaga
 she Severna Koreja z raketami ureja
 pacifishko vprashanje kot svoje davne sanje
 Avstralijo razsuje, vsa srečna unichuje
 Sibirijo in Tajsko, Zelandijo, Kitajsko
 tedaj se je zgodilo – iz Pekinga z vso silo
 so preko Zemlje cele rakete poletele
 Amerika je juzhna obsevana in kuzhna
 ves sever je s planeta odshkrtnila raketa
 kjer bombo so dobili, takoj so dve vrnili
 a kar je kje ostalo, je sevanje zravnalo

takole temeljito je vse bilo pobito
 in tudi Hisha bela do tal je pogorela
 pod kupom pa svinchene, zelo debele stene
 pred sevanjem branile so zadnje tri debile
 predsednikov dvojico in eno lepotico
 bila je huda drama, trojica namrech sama
 brez vsakih informacij in brez komunikacij
 lahko je le slutila, kaj vse je povzročila
 pri neonski svetlobi so vsak v svoji sobi
 chemeli in chakali, nichesar dochakali
 najnujnejsh zaloge zaprle so uboge
 nesrechnike na srecho le v dozhivljenjsko jecho
 kjer srca bodo bila in usta jedla, pila
 a pljucha bodo plala, kisik predelovala
 za liste zimzelene, temí prilagojene
 podzemno zaklonishche premore she stranishche
 kot hrano za mozhgane pa lepe knjige zbrane

kaj Vinkotu pomaga, che v hlachah nosi vraga
 s seboj pa nima zhene in tajnice nobene
 podobno tudi Shpela je zhe zahrepenela
 predsednik pa v teh letih oplel je pri dekletih
 in vendar she zahteva, da mu je zvesta, reva
 cheprav bedi in sanja, tako jo zhe razganja
 in Vinku spolovilo ni nich vech uplahnilo
 odkar ga ona gleda kot lachnega medveda

a ker je zdaj predsednik samo navaden bednik
ki nima ne drzhave ne moshke vech narave
je Shpela popustila, na Vinka navalila
»pochakaj, mozh te gleda!« se Vinko she zaveda
»vseeno, jaz grem nate,« mu vzame spodnje gate
in tam se je izpelo, kjer se je vse zachelo

Kmechka zgodba

Za zidovjem iz antike
kjer so hishe prevelike
sonchni prah se siv otresa
chez osamljena drevesa
vrashchena v betonske shpranje
skoz zamolklo ropotanje
se po ulicah hitech
gmota, ravna vrsta, gnecha
zliva v megatrgovine
med artikle, med dobrine
mrezho pletejo antene
skozi zrak in skozi stene
skoz lobanje, skoz mozhgane
zharki sevajo v meshchane
s strahom polnijo jim glave
v mraku javne razsvetljave

le korak iz tega mesta
te pripelje stara cesta
preko grichev do poljane
kjer so njive zhe zorane
travo zaljsa prvo cvetje
in tishino ptichje petje
ob robovih pa gozdovi
in pred cerkvijo grobovi
kot globoke korenine
tega kraja, te doline
kjer spomin drsi v pozabo
se prikazhejo pred tabo
za ovinkom rastlinjaki
in brstechi sadovnjaki
ob potoku pa kmetija
Grcharjeva domachija

stari Grchar se poslavlja
v onostranstvo se odpravlja
zhena zhe predolgo chaka
kdaj v nebesa prikoraka
tukaj pushcha dva sinova
da kmetija bo njegova
v dobrih rôkah se krepila
rasla in se she razvila
kot pod njim ta dolga leta
od tedaj, ko od ocheta
je prevzel jo in povechal
mislil, delal, ji posvechal
dragoceno energijo
zdaj pa dvomi ga tezhijo
komu ključe izrochiti
kajti moral bo oditi

»ti dve jagodi vzemíta
in takole naredita:
vsak naj eno si izbere
in jo s sôlzami opere
v njiju so semena brina
komur zrasla bo rastlina
iz prstí, kjer bom pochival
ta bo na kmetiji bival
in skrbel, da bo poshteno
vse storjeno, urejeno
drugi naj dobi prihranke
ki so spravile jih banke
tisto naj bo vse njegovo
da zachne zhivljenje novo
che pa brina bosta dva
gospodarita oba«

kmalu ga je smrt pobrala
in sinova sta jokala
brat starejshi kot sirena
a le mlajshemu iskrena
solza se je potochila
in na jagodo kanila
vendar pa starejshi, Jure
chaka slabe shtiri ure
vtakne jagodo v gomilo

da bi seme chim prej vzklilo
vsak dan dvakrat h grobu hodi
moli k bogu in usodi
da mu zrasla bi rastlina
ena sama in edina

toda mlajshi bratec, Jaka
ta potrpezhljivo chaka
njemu bi se dobro zdelo
che bi Juretu uspelo
uresnichiti vizijo
in turistichno kmetijo
iz posestva narediti
mnozhico ljudi gostiti
sam pa bi skrbel za njive
in zhivali ljubeznive
poskrbel bi za gozdove
pashnike in za vrtove
»naj kar Jure gospodari«
misi, toda ne lenari

a iz fotrove gomile
so le travice vzkalile
chas je, da poskusi Jaka
jagoda na oknu chaka
on pa molze, orje, seje
pa kosí in zhaga veje
s kosom pesmi pozhvizhguje
in prav nich ne premishljuje
kdo naj si lasti kmetijo
Grcharjevo domachijo
le da vse je narejeno
zdravo, sito, urejeno
da se delavce izplacha
in zaslužek se obracha

Jure pa bi vse prihranke
dvignil naenkrát iz banke
novo hisho si postavil
dva hotela bi napravil
velik travnik asfaltiral
in s turizmom profitiral
zraven pa she pizzerijo

pa bazen in drogerijo
avtodrom in golf igrishche
za potokom pa strelishche
za petichnezhe, meshchane
ki prishli bi iz Ljubljane
Grcharji bi zaslužili
da se jih sam bog usmili!

chrni kos pa to poslusa
zaboli ga ptichja dusha
z okna jagodo ukrade
z njo nahrani koske mlade
ko poključvajo, ztletijo
in tri kakce naredijo
prvi pade na planjavo
drugi Juretu na glavo
tretji pade zraven groba
tega prezharí svetloba
dezh ga v mehko prst porine
in ko nekaj chasa mine
kal pognala je rastlina
steblo Jakovega brina

Grchar se iz groba smeje
v gozdu bozhajo se veje
zemlja se nalahno stresa
ko zapleshejo drevesa
v shtali so zapele krave
pesem matere Narave
veter vzburi je pshenico
tete pechejo potico
in zhe mrak polega v loge
Jure vzal je pot pod noge
da si v mestu kupi hisho
si poishche trzhno nisho
kajti zanj je kramarija
ne pa kmechka domachija

pa poglej chez eno leto
ko zhivljenje, kot zakleto
ga pokoplje pod dolgove
she za pizzo ni osnove
ker izgubil je imetje

zdaj pa gradbeno podjetje
z mezdami ga poplachuje
v mrzli sobici zmrzuje
ker za drva nich vech nima
chaka, kdaj zhe mine zima
Jaka mu prinese hrano
eure poshlje mu v Ljubljano
on pa nocte se vrniti
chesh da sluga nocte biti

a v resnici tu uzhiva
ko mu mègla temno siva
sinjo luch neba zakriva
ko se med zidove skriva
in kljuchavnice zaklepa
ali pa se kje potepa
in poslusha ropotanje
sredi dneva sanja sanje
ko se v mnozhici sprehaja
in ga beli svet obdaja
pa pri mizici v kavarni
ko vsi srechni in vsi varni
se drug drugemu smejjjo
kaj povejo in molchijo.

Zadnja zgodba

Ni bele, nezhne mesechine
svetloba se je spremenila
ogromna zvezda iz blizhine
je nasho Zemljo razsvetlila
ni Sonca, Lune v galaksiji
in zvezde vse so razmetane
akord ljubezni v harmoniji
zveni chez kozmichne poljane

Kreator z delovno skupino
s te zvezde Zemljo opazuje
nesmrten srka vечно vino
nachrt za novo stvarnost snuje
za blesk zamrzlih oceanov
za prashne zemeljske celine

za molk kamnitih velikanov
in hrum viharjev iz praznine

Ljubljana, New York, Moskva, Rio
Lusaka, Teheran, Milano
in druga mesta ne zhivijo
ker vse do tal je razdejano
zdrobljeno v prah in raztaljeno
razrushene so rushevine
zhivljenje pa je pogubljeno
za vse zhivali in rastline

ker magma je zaledenela
Kreator je prizhgal plamene
da Zemlja v jedru bo gorela
stopila vode bo ledene
razlila shirne oceane
in reke prek celin peshchenih
razvnela rdeche bo vulkane
zharela iz ochi ognjenih

skupina z zvezde zdaj kreira
mochno izboljshan tip chloveka
ki ne pochiva, ne umira
in ni zverina, ni pokveka
iz vode srka energijo
iz zraka pamet in ideje
Kreator mu vrodi vizijo
in chud, da joche in se smeje
potem ga polozhi na travo
pogled usmeri mu k izviru
in dihne bitju v lepo glavo
naj tu zhivi in biva v miru
no, bitje se je zahvalilo
Kreatorju za to, da biva
potem se vode je napilo
svetloba pa mu radozhiva
iz zraka vdahne she idejo
da to ni vse, kar mu je dano
cheprav je poteshilo zhejo
imelo rado bi she hrano
in od Kreatorja zahteva
da to je treba urediti

pa so mu spletli dolga chreva
dodali odprtino v riti
nato pa zlate so chebele
poslali, da ga preskrbijo
tako, ko bodo priletele
s hranljivo, slastno sladkarijo

»ne vem, zakaj si to zmishljuje,«
Kreator se ob tem sekira
»saj voda vse snovi vsebuje,
da tako bitje funkcionira!«
a kaj, ko ljubi, kar ustvari
in svoje bitjece razvaja
cheprav chrevesje vse pokvari
v trebuhu chisto snov razkraja
iz blata naj pach zraste cvetje
da bodo pasle se chebele
na Zemlji pa naj bo poletje
da rozhe bodo bolj dehte!
z neba zasliši se brenchanje
kamniti panji zadishijo
in bitje sklanja se nad shpranje
kjer zlate kaplje se cedijo

presito od medu bi spalo
a zrak ne da mu te ideje
le to, da hrana je premalo
da je she nekaj, kar ogreje
mu hladno chud, ki bridko joche
nesrečno tone v depresijo
trpi, jechi, ne ve, kaj hoche
na zvezdi pa ugotovijo
da to chloveshki so simptomi
osamljenosti in pokore
Kreatorja pestijo dvomi
da bitje bivati ne more
zato mu – kakor zna – pomaga
she eno bitje skonstruira
ki naj tegobe z njim premaga
saj samo skorajda umira
»prevech spominja na chloveka«
Kreator reche zaskrbljeno
»in to usodna je prepreka

da bi zhivljenje spremenjeno
prineslo Zemlji mir in srečo
saj chlovek sam si vse pokvari
s to svojo dusho hrepenecho
po vedno novi, drugi stvari
in ne po tem, kar mu je dano
ko je svoboden, ishche meje
cheprav ni lachen, hoche hrano
ne zna si pogasiti zheje
po tistem, kar je vech od vsega
a Zemlje nochem kar pustiti
preprazna bi bila brez njega
zato pach moram to storiti«

to, drugo bitje imenuje
preprosto – po chloveshko: Jana
in da lahko ju razlikuje
she Jan dobi ime Zemljana
lepo, lepo je lepi Jani
ko se v Kreatorjevi dlani
pochasi Zemlji priblizhuje
uzre tam doli bitje tuje
in ko na tla je odlozhena
je cela Janu prepushchena
a on ne ve, kaj z njo naj dela
tedaj pa zlata mu chebela
zapichi zhelo v belo rito
tako odlochno, silovito
da mora revezh poskochiti
in neha solzice tochiti

pod chelom se mu nos napihne
podaljsha, otrdi kot skala
od sreche Jan prav nezžno vzdihne
ko Jana ga je v usta dala
najraje bi ga snedla, zmlela
odgriznila mu nos kamniti
che v ustih zóbe bi imela
a ni jih hotel narediti
Kreator, ker zverin ne mara
in méd lahko brez zob se lizhe
zato pach Jana nekaj chara
da Jan zaslishi mile vizhe

kot da jih angelčki igrajo
in pojejo v njegovi glavi
tedaj skoz nos mu pricurljajo
semenčki beli, rdeči, plavi
in ni ga vechjega chudesa –
zhivahno bitjece dvoglavo
se Jani zlushchi iz telesa
na pol si razdeli postavo
in zhe se nova dva Zemljana
po tleh dishechih zapodita
iz shpranj ju vabi zlata hrana
iz vrelcev voda chudovita
pokrajino prekriva cvetje
srebrna zvezda jima sveti
razvnema toplo ju poletje
prijetno jima je zhiveti
po spolu pa sta si razlichna
ko njega v rit chebela pichi
mu nos polizhe gospodichna
in zhe so novi tu mladichi

a ker na Zemlji zdaj ni chasa
se v istem hipu vse dogaja
mnozhni se postchloveshka rasa
in pije, lizhe in razgraja
Kreator pa si kremplje grize
na zlate se jezi chebele
ne ve, kako bo iz te krize
pripeljal vse Zemljane cele
zdaj zdaj bo zmanjkalo prostora
za mnozhico nenadzorljivo
che hoche ali noche – mora
ustvariti she zver strashljivo
da bo chebele polovila
ki pikajo, kot bi znorele
in mnozhico bo ukrotila
kar konec dobe bo vesele

zverina namrech ni prijazna
ukine vechnost, smrt zaseje
da Zemlja kmalu skoraj prazna
pod Zvezdo se usodno greje
a ko zverina je morila

Kreatorjeva pomočnica
se je zelo razžalostila:
»resnica je, a ni pravica!«
je shefu se pritoževala
razdrila delovno pogodbo
in z zvezde v noč odpotovala
končala tole kratko zgodbo
na zvezdi luh je ugasnila
Kreator tolče se po glavi
ker se zamisel je skazila
in z zvezdo se na pot odpravi
nad Zemljo ni vech luh prizhgana
v neskončnost orbita jo vodi
na njej zverina razdivjana
rjovi, po chrni temi blodi
chebele zlate je pobila
pozhrila med, skalila vodo
in prezhivele uklenila
le dva ushla sta na svobodo:
nash Jan in pa njegova Jana
skrivaj zhivita pri izvihu
kjer vchasih stala je Ljubljana
v ljubezni bivata in miru
z velike zvezde tam v daljavi
ju zaskrbljeno opazuje
Kreator, ki si v nori glavi
nahrte nove izmishljuje.

SECRETSAX (epigramizmi)

SECRETSAX

Bistvo JV tranzicije
so različne pozicije:
enim je padla sekira v med,
drugim potonila je v sekret.

JV OPANKI

Jugo-vzhodni opanki
so copat ostanki:
shirshi ali tanki –
zmeraj so v lastni zanki.

SKLEP

Po tranziciji sodech,
se kazhe sklep, ki ni odvech:
ideal komunizma
je praksa kapitalizma.

(S)NEZHNA KEPA

Sami nashi
v nashi kashi
na beli pashi
pri chrni masi.

LAGERDRAHT (uri/nation)

Volkovi mejno pravico
oznachujejo z urinom,
ljudje pa s pushko, konfinom
in dobrososedsko zhico.

»STRAH HODI PO EVROPI«

»Evropa,« je rekla Angela,
»se mora zanesti le nase.«
In Evropa je prebledela
pod senco nove nemshke mase.

MIGRANTI

(in flagranti)

Evropa jih potrebuje,
da si svoj standard vzdrzuje.
In vчасih se v grozi zbuja:
ob njej lezhi faca tuja.

PRISPEVEK

Iz sanj balkanskih banan
prispeva Shentflorjan
amerishko kraljico
s papeshko potico.

AUFBIKS

Da je nevaren
za celoten svet?
Seveda, saj je
hud slovenski zet.

COWBOY

Tajkun iz elitnega
velemestnega kvartirja
deluje v stilu pristnega
govejega pastirja.

FASTFOOD

(kot stud)

Obama se rima s slama,
Trump se rima s kramp.
Vse gre skoz masmedijski vamp
kot puhla krama.

QATAR

Trumpovi suniti,
Putinovi shiiti –
orožje kot božji dar
za krvavi katar.

»GLOBAL VILLAGE«
(Trumpkin)

Z gobo si grozita
vnuk in ded.
S to zhogo strashita
vashki svet.

KURJA (ZA)DEVA

Kokoshja zadeva:
hkрати biti Nata
baletna copata
in praruska deva.

NALOGA KROGA

Slovenski vojaki kot pigmeji
zahodne vojske na ruski meji?
V istem krogu: zhe od Korzichana,
Habsburga, Adolfa – drajna znana.

JUGOKOR(OV)

Agrokor-Mercator:
hrvashko-slovenska zveza,
ki se v greznico pogreza
kot avtopredator.

RESHILNO RUSHILNO

Obstaja tudi
taka reshitev,
ki se vase zgrudi
kot stvarna zrushitev.

ZMAJ ZDAJ

Lahko je biti
pameten za nazaj,
a v Zdaja riti
je vse en sam vprashaj.

BREZGLAVO Z GLAVO

Nauk zgodovine je chist:
nacija hoche drzhavo,
marsikak nacionalist
pa pri tem izgubi glavo.

SVOBODA

Kdor je v zgodovini
zmeraj posiljen,
mu je celo mini
preobrat vsiljen.

(junij 2017)

Peter Amalietti

FENIKS, PRAGA, AMSTERDAM

(tri zgodbe)

FENIKSOV KRAKOT

Bil je ptich kot vsi drugi, bi rekel, s krili, kljunom in perjem, kot se za pticha pach tudi spodobi. Če zanemarimo dejstvo, da ornitologija pozna rod *feniksov* zgolj iz zgodovinskih legend, bi nihče ne vedel, da je ta ptich – med stotinami drugih okrog nas – nekaj posebnega ne samo za rod ptic, marveč tudi za vsa druga bitja.

Ko sem ga opazil prvich, nisem poznal njegovega imena. Njegova izjemnost namrech na prvi pogled ni bila očitna. Priznati moram, da je bil njegov videz nekakšna meshanica pava, papige, flaminga in orla. Na prvi pogled se torej prav nich ne razlikuje od splošne predstave pticha. Tudi prelivajoče se barv njegovega perja, nikoli enakega, delujejo zelo pristno. V sončni svetlobi to perje zhari kot zlato, kot sem videl ob drugi prilozhnosti pri luninem svitu, je sijalo kot srebro, nenehno prelivajoči se odtenki drugih zhivopisnih barv pa so dopolnjevali ochesu nadvse mil prizor mogochnega in velichastnega pticha.

Ko sem ga uzrl prvich, me je misel, da je ta ptich edini svoje vrste, hudo pretresla. Takoj mi je bilo jasno, da takshnega pticha nisem videl she nikoli prej. V meni zhivi velik ljubitelj ptic (poleg vseh drugih ljubiteljev, katerih, priznam, res ni malo), in ta mi je svetoval, naj poskusim z njim navezati stik. Sedel sem na leseni klopi v parku, ptich pa je tichal na veji najblizhje platane.

Kdor bi rad navezal stik, mora najprej nekaj dati. Preden se odpravim posedat na klopco v parku, si zhepe vselej napham s ptichjo picho, koruznimi ali zhitnimi zrni. Peshchico teh zrn sem vrgel proti njemu. Nisem imel občutka, da je ptich mojo darezhljivost sploh opazil. Vedel sem sicer, da ptichi opazijo chisto vse, da so nadvse budni in pozorni zhe zaradi prezhivetvenega nagona. Zhdel je na veji in si mirno trebil peruti. Zdel se je tako zaverovan v svoje pochetje, kot da je na svetu sam. Njegova velikost mu je z velikim in ostrim kljunom ter dolgimi kremplji nedvomno nudila precejshnjo varnost. Recimo za machko bi bil zhe občutno prevelik zalogaj. Tudi sokoli, kragulji, srake in vrane bi se mu ponizhno umaknili s poti. Edino orel bi se lahko kosal z njim. A ti v mestu ne zhivijo.

Pomisлил sem, da je ta chudoviti ptich morda ujeta in ga zhitna zrna sploh ne zanimajo. Nisem ornitolog, a zaradi njegovega izredno pretanjenega videza sem sklepal, da je vegetarijanec. Tudi sam sem vegetarijanec in kakor le genij prepozna genija, tudi vegetarijanec prepozna vegetarijanca. Zato sem mu vrgel she nekaj pesti zrn. Sicer pa se mi ni prav nikamor mudilo. Sonce je prijetno ogrevalo svezh pomladni zrak in imel sem dopust. Vzel sem si ga prav za to, da bom lahko nekaj

dni mirno presedel na klopi sredi bujne spomladanske narave in poslusal iz dneva v dan glasnejši ptichji *Woodstock*.

Feniks si je prenehal trebiti peruti, a je she naprej mirno zhdel na veji.

Klop je imela kolikor toliko udoben naslon in zleknil sem se nanj. Zgrabila me je mochna zaspanost. Bil je shele prvi dan mojega dopusta. Zato sem bil she hudo izdelan od minulih dni, prepolnih obveznosti in opravkov. Ritmichno oglašanje chrichkov, pomeshano z glasovi ptichjega zbora in brenchanjem zhuzhelk – zaradi rahle sape, ki je vlekla skozi drevesne kroshnje, pa je shumelo listje – vse to me je pochasi zazibalo v sladek sen. Spomnim se, da je bila moja zadnja misel vprashanje, ali bo feniks pozobal zrna. Potem sem zachel sanjati. Sanjal sem, da sem v razkoshni spalnici, polni chudovitih vonjav in cvetja.

V tej veliki palachi stojim pred ogledalom in zrem vanj. A v ogledalu ni mojega odseva, marvech feniks, prav takshen kot malo prej na veji v parku. Hudomushno mi pomezchnikne z levim ochesom in pozdravi:

»Dobrodoshel v mojem Zrcalnem kraljestvu, dragi prijatelj! Pri nas ne vidimo veliko obiskovalcev. In kjer je malo gostov, je vsak toliko bolj dobrodoshel in dragocen. Chloveshko telo je prevech snovno, premalo prechishcheno, da bi se lahko stlachilo skozi shpranjo med vashim in nashim svetom, ki je v vsakem ogledalu. Prav zato se nashe kraljestvo imenuje Zrcalno.

Ogledalo je edini vhod iz vashega sveta v nashe kraljestvo in tudi izhod iz njega. Pred chloveshko iznajdbo ogledala pa so bila nasha vrata v vashe kraljestvo mirne gladine jezerskih voda ali rečnih potokov. A prehod iz enega v drugo kraljestvo je skozi ogledalo precej udobnejshi, predvsem pa bolj suh. V tistih davnih chasih sem se kar nekajkrat grdo prehladil, ho, ho, ho.«

Njegov smeh je bolj spominjal na vranji krakot, a sem se presherno nasmejal z njim. Smeh zblizhuje ljudi, zakaj ne bi tudi ljudi z zhivaljo, she zlasti, che je ta bozhanskega izvora.

Vprashal sem:

»Pravite, da ste torej zhivelil zhe takrat, ko chlovek she ni poznal ogledala?«

Ptich se je odhrkal, mi pomezhiknil z desnim ochesom in rekel:

»Vidim, da me pozorno poslushash. Zato ti tudi zaupam, da je tvojih tisoč let zame en sam dan. Pri tem pa sem tudi nesmrten. V vash svet prihajam vsakih nekaj milijonov chloveshkih let, torej zgolj obchasno, in she to na pochitnice. Rad imam namrech vashe Sonce. Sveti precej blazhje od nashega, ki ga odsevi zrcalnih povrshin nashega planeta toliko pomnozhijo, da premochna svetloba vsakogar povsem zaslepi. Kljub temu da je pri nas zelo svetlo, ne vidimo niti pedenj pred sabo. Pravzaprav je najboljše, che na prostem raje mizhish. Nasha bivalishcha pa so tesno zagrnjena, da si lahko odpochijemo v njihovem mraku. Da, da, celo nash zrcalni svet, ki je sicer popoln, ima nekaj pomanjkljivosti. Pri vas pa je podnevi temneje in primerneje, zemeljske nochi pa so sploh ena sama krasota.

Tudi sij zvezd se odbija od zrcalnih površin našega sveta, zato so naše nochi svetle kot vaši dnevi. Takrat zavese odgrnemo.«

»Ali pri vas kdaj dezhuje?« sem kar tako, da bi ohranjal pogovor, sprasheval naprej. Tako zelo prijetno mi je bilo namrech poslušati njegov lep in chist baritonski glas.

»Svet v zrcalu ni iz snovne narave in prav zato potrebuje snov, v kateri se lahko zrcali. Zato je tudi naše vreme nesnovno in se odrazha zgolj vidno, in to v spremembah odtenkov svetlobe in mraka. Potrebe so povezane s snovjo, le snov ima namrech potrebe, duh je popoln in zato prav nichesar ne potrebuje. V našem svetu ni nuje, sile, prisile, nagonov ne potreb. Edino snov vselej nekam stremlji, duh pa je nenehno zhe na cilju in je tukaj in zdaj. Kot vse pa ima tudi ta nasha nesnovnost poleg vseh prednosti tudi nekaj slabosti. A o domasih nadlogah se gostom ne spodobi govoriti, zato bom o tem molchal. Morda se bova schasoma bolj spoznala in zblizhala. Takrat ti bom marsikaj zaupal in razkril. Resnica potrebuje blizhino. Resnica je namrech snovna, cheprav se chloveku zdi to malo drugache. V vašem svetu je resnica, nich manj pa tudi pravica, nekaj zelo abstraktnega, oddaljenega, meglene in nejasnega. Prav nasprotno kot recimo kamen, ki je otipljiv, tezhak in hladen. Pri nas vlada duh, zato sta resnica in pravica prapochole vsega stvarstva. Duh je namrech zachetek in konec vechnosti, ki nima konca.

Chlovek je, recimo temu tako, opredmeteni in ozemljeni duh, ki s svojo dusho po navadi zhivi skupaj na koruzi. Le redkokdaj se namrech duh in dusha v chloveku tudi porochita. Vechinoma sta si tujca, chetudi zhivita v isti hishi, namrech v istem telesu. Chutilo tipa se je razvilo samo v vašem zemeljskem svetu, drugod pa, torej v bitjih drugih svetov, je ostalo zakrnelo kot odvechno in nikoli uporabljeno. Prav to chutilo je tudi vir slepila vseh Zemljanov. Obenem pa je za vas to tudi ena od poti osvoboditve. Snovnost vašega sveta dokazujejo tudi sence, ki jih vsi predmeti in bitja mechejo. V našem svetu ni senc, kot tudi ni temachnih ali zlih misli. Chistost bitij je neomadezhevana in vechna.«

»Ali je bila nasha Zemlja torej od vselej nekakshen rezervat zla v vesolju, ali je tako samo zadnje chase?« sem vprashal feniksa, ne da bi se zavedal absurdnosti polozhaja oziroma tega, da se pogovarjam z zhivaljo, cheprav bozhanskega izvora.

Feniks mi je prijazno odgovoril:

»Dragi prijatelj, v svetu svetlobe in senc je dvojno vse. Zato ima tudi dobrota v zlu svoje nasprotje in eno z drugim z roko v roko vshtic hodita. Veliko zlo ima lahko veliko razlichnih posledic in prav vse res niso zle. Z dobroto je enako. Tudi dobrota dela shkodo in je vchasih lahko celo nevarna.«

»Zakaj bi chlovek torej moral vselej stremeti k njej?« sem se iskreno zachudil.

»Dobrota je mati pravice in resnice. Edino zlo, ki ga chlovek more in mora zatreti, je tisto, ki se skriva v njem samem. Che bi namrech vsak pometel pred svojim pragom, bi bil svet zhe zdavnaj chist. A ni dovolj pomesti pred svojim pragom,

pomesti moramo tudi po lastni hishi. Pravzaprav se vsako chishchenje zachenja od znotraj navzven. Chlovek, zachni popravljati sebe in popravi bosh svet!« je s skoraj ukazovalnim glasom konchal svojo misel ptich feniks.

»Hvala vam za vash lep in dragocen nasvet,« sem vljudno odvrnil.

»Tudi napake so del vashega sveta in na vishji ravni sploh niso napake, marvech pot k boljshemu. Kogar bogovi ljubijo, temu prinesejo tezhave in bolezen. Brezskrbno bivanje je namrech proti vsem zemeljskim predpisom. Recheno je bilo: 'Bival bosh v krvi, znoju in solzah', ali tako nekako, mar ne?« je nesmrtni ptich modroval naprej.

»Mislim, da je to obljubil Britancem njihov ministrski predsednik v zelo tezhkem in občutljivem zgodovinskem trenutku,« sem mu hitro pritrdil.

»Hm, da, Churchill je znal marsikaj, a od steklenice se ni znal lochiti. Da imajo veliki ljudje velike napake, mali ljudje niti ne pomislijo. Ti imajo namrech napake velikih ljudi za del njihove zhivljenjske mojstrovine.

A pustiva vse te marnje. Ti si moj dragoceni gost in rad bi ti naredil kakshno uslugo. Ker v Zrcalnem svetu vemo prav vse o vashem svetu in njegovih prebivalcih, te ne bom sprasheval o tebi. Vse zhe vem. Vem, kdo si, kaj si, kaj si bil in kaj bosh she postal. Vse to je zapisano na tvojem obrazu.

Chlovekovo usodo je mogoche prebrati z njegovega obraza, le poznati je treba posebno veshchino, ki se je pri nas nauchimo zhe v vrtcu. Podobno kot pri vas v tistih letih odkrijete semafor in njegovo charobno moch, da za nekaj chasa ustavi vsa vozila na ulici. Ta veshchina nam pomaga pri obchevanju z vashim svetom. Ne moremo se namrech prikazati prav vsakemu, saj se vechini zato kar zmesha. Zato smo se vsi nauchili prepoznavati ljudi in razlochiti tiste, ki bodo znoreli, od vseh drugih.

Verjemi mi, da med ljudmi tistih, ki bodo (ali pa so zhe) znoreli, sploh ni tako malo, kot bi chlovek sodil po zasedenosti lezhishch v psihiatrichnih ustanovah. Najhujshih norcev pa sploh nikoli ne odkrijejo.

Z norostjo je namrech enako kot z genialnostjo. Da prepozna norost, mora biti chlovek malo nor. A zate vidim, da te je mati Norost zavrgla zhe kot majhnega in te nikoli vech noche videti. Zato se pogovarjam prek ogledala s tabo, ne pa s kom drugim. Dovolj si rzsoden, da te je mogoche nagovoriti, a hkrati tudi toliko odtrgan, da ostajash pred ogledalom. Vechina treznih glav bi namrech zhe zdavnaj – tudi zgolj v sanjah – skochila od ogledala proch in si rekla, no, zdaj se mi je pa zhe zachelo malo meshati. Raje bi jo kar pri prichi ucvrli iz sobe z ogledalom.

Onstranstvo ni na voljo slehernemu chloveku, dokler je zhiv. Po navadi mora prej umreti, preden ga spozna.

A mi smo vselej tukaj. Smo tista vechnost, o kateri sanjarijo vashi pesniki, in se kot nochna mora pojavlja v sanjah preudarnih ateistichnih buch. Tudi vasha znanost she ni priznala vechnosti. Raje se zateka v bajke o praeksploziji – chesa in kje – o rojstvu vesolja – rojstva iz nicha sicer ne priznava, skratka, nich manj ni izgubljen,

kot je bila pred stoletji, ko je zachel Carl Linné odkrivati zhivalske vrste in jih razvrshchati. Predalchkanje imen s pravim svetom in zhivljenjem nima prav nobene zveze, in ni nakljuchje, da se je ubogemu Carlu na starost skisala pamet.

Vasha znanost je danes uchinkovita zgolj pri izumljanju unichevalnih orozhij in orodij z unichevalnimi posledicami. Zdaj ne zhivite vech v zhelezni dobi, temvech v jekleni, a tudi ta bo minila,« je zatrdil feniks.

Njegove besede so me pomirjale, hkrati pa sem postajal vse radovednejshi. Vprashal sem:

»Pri vas pa ni minevanja niti nastajanja. Mar se zato kdaj tudi dolgochasite?«

»Tako vprashanje lahko postavi samo Zemljan. Drugje v vesolju dolgchasa ne poznajo. Dolgchas je namrech posledica izchrpanosti chutov. Pri nas pa se nihche ne izchrpa, zato se tudi dolgochasiti ne more. Nashi svetovi se v marsichem razlikujejo, a nekaj stvari imajo tudi skupnih. Kot so si ljudje podobni v tem, da je vsak drugachen, je enako tudi z razlicnimi svetovi. Kar je v enem zakon, je v drugem prepovedano, kar je v tretjem zapoved, v chetrtem she niso nikoli niti slishali. Che pomislish, kako pisan in raznolik je vash svet na prav vseh ravneh, si lahko predstavljash tudi pisanost in raznolikost svetov, vzporednih vashemu. Le malo pa je prebivalcev v vseh svetovih, ki lahko prestopajo iz enega sveta v drugega. Mi, prebivalci Zrcalnega sveta, se lahko zrcalimo v vseh svetovih, ki poznajo svetlobo. V tiste najtemnejshe dele vesolja pa niti mi nimamo dostopa. A si tja tudi nihche posebej ne zheli. Tam ni namrech prav nichesar zanimivega ali uporabnega, zgolj tema, praznina, tishina ... Ta del vesolja je pach chisto nasprotje nashih zhivih in pisanih svetov in vanj se umaknejo umrli svetovi. Tudi svetovi se namrech rojevajo in umirajo znotraj neskonchnega chasa in prostora. Nash Zrcalni svet pa je vechen, le vsakih nekaj milijonov svetlobnih let se preselimo v drugi del vesolja, pach v tistega, kjer je tedaj zhivahneje in prijetneje. Tega vsi skupaj enoglasno izberemo, pospravimo svoje nesnovne stvari v nesnovni zhep, in se, breztelesni, preselimo, kamorkoli pach je to. Tako potovanje bi bilo naporno in dolgo trajno za takega, ki ima telo. Telo je chlovekov blagoslov, a hkrati tudi veriga, ki ga priklepa v svet snovi. Brez telesa je zhivljenje preprostejshe in prijetnejshe. Mi telesnih radosti sicer ne poznamo vech, a jih tudi ne pogreshamo. Radost je namrech nevarna. Tisti, ki se najbolj radosti, bo namrech tudi najhuje zhaloval. To pa je zelo naporno, ne samo za okolico, marvech tudi za telo zhalujochega, ki se v krchih zvija, njegove celice pa se utaplajo v strupenih solzah ... «

Takrat se je njegov glas izgubil v zavijanju sirene reshevalnega vozila, ki se je peljalo na ulici ob parku, v katerem sem zadremal. Ta nadležhni zvok tuje stiske me je prebudil in odprl sem oči. Feniksa ni bilo vech na veji, le trije vrabchki so veselo kljuvali zrna na travi. Torej niso bile vse sanje in sem ta zrna res maloprej vrgel nenavadne mu ptichu.

ATA NOR, MAT' KURBA

In zhe smo na zhelezni ali pa beli cesti, ki povezuje Prago in Trbovlje v metafizichno enost Pragovlja. Peter Klepec, Jan Hus, Martin Krpan in H. T. Massaryk sedijo ob vrchku temnega piva v pivnici Flek, ki jo bo pozneje svetovno proslavil Josef Shvejck. Klepec in Krpan sta malo prej odshla v stranishčne prostore, velike kot vechji konjski hlev, in Klepec je podprl Krpana, da je lazhe izbljuval cheshke knedlichke. Ko je zdaj Martin olajshan sedel pri naslednjem pivskem vrchku, se mu je milo stozhilo po lipovem chaju, kakrshnega so mu znali pripraviti edino rajnka mati. Jan Hus se je z Massarykom zapletel v zapleteno politichno debato, pri kateri sta govornika vedela le eno – da se v prav nichemer ne strinjata. V pirovske rozhice odet je Peter Klepec sam pri sebi klepal vesele stihe prihodnje slovenske *Zdravljice*, a ko jo je hotel recitirati Krpanu, je bil ta prevech pijan, da bi mu lahko sploh prisluhnil. Zato jo je Peter pozabil in zdaj imamo Slovenci eno zdravljico manj.

Ko sta Jan Hus in Massaryk zachela slozhno obdelovati priljubljeno slovansko kost – Nemce – se jima je prikljuchil tudi Peter, ki je tudi sam izrekel marsikatero pikro na njihov rachun. Martin Krpan, ki ga je pri srcu grela trikrat potrjena cesarjeva pisarija z dovoljenjem za prekupchevanje s soljo, je molchal. Za svojega cesarja bi she enkrat storil isto, kar je zhe enkrat – che bi bila sila, bi zanj posekal tudi tisoč turshkih glav. Martin je bil namrech toliko zvest kot mochan, kar – kot vemo iz nadvse podrobnege Levstikovega porochila – resnichno ni bilo malo.

Medtem so trije slovanski podlozhniki dunajskega cesarja v utopichnih pijanskih fantazmagorijah spremenili politichni zemljevid srednje Evrope, vendar pa se nikakor niso mogli poenotiti glede vprashanja, che naj bo meja med Cheshko in Slovenijo na Semmeringu ali pri Gradcu. Peter Klepec je bil odlochno za to, da bi cheshko-slovenska meja stala na Semmeringu, Jan Hus je prisegal na pravichnost meje, ki bi razdelila Gradec na cheshko in slovensko stran, Massaryk – kot sloviti pragmatik in hudo praktichen politik – je ponudil – kot se mu je zdelo, za obe strani sprejemljiv popravek, da bi v parnih letih na grashki mestni hishi visela cheshka zastava, v neparnih pa slovenska.

Tedaj pa je Martin Krpan, ki je spet prishel k sebi, ker je snedel veliko porcijo cheshkih knedlichkov, po katerih Flek slovi, s pestjo silovito udaril po mizi, da se je stresla vsa pivnica: »Prmejdush, najprej so nam Gradec vzeli avstrijski cesar, zdaj pa nam ga hochejo vzeti she Chehi! Pri Sveti Trojici prisegam, da ne bo nobene cheshke zastave v Gradcu niti na Semmeringu – ob prestopnih letih bo cheshka zastava visela na Dunaju, ki bo postal glavno mesto Slovenije, da bomo tako blizhe nashim ljubim bratom Chehom in njihovi lepi prestolnici Pragi.«

Ko je Martin Krpan omenil Prago, se je Peter Klepec spomnil najprej na Pragovlje, malo zatem pa she na rodne Trbovlje. Ob misli na hude chase, ki bodo doleteli njegove Trbovlje v ne tako daljni prihodnosti, se mu je storilo milo pri dushi in oči so se mu zalesketale od tiho pogoltnjenih solz. Vzhichen od spomina

na Trbovlje je zagreto predlagal: »No, in v Trbovljah ima lahko Cheshka svoj konzulat!«

Do hujših napetosti je pri zgodovinskem omizju prishlo tudi pri vprasanju Solnega grada ali Salzburga. Chehom primanjkuje soli in so se zelo gnali zanj. A so končno pri tem vprasanju popustili in mejo sporazumno predstavili na severovzhodno Bavarsko, tako da so obdržali vsaj Monakovo. Vendar so kot odškodnino za izgubljeni Solni grad zahtevali večno dovoljenje, da lahko njihovi umetniki delujejo v Sloveniji, hkrati pa si je – kot za nekakšno protiutezh – tudi Martin Krpan izprosil dovoljenje za uvozno-izvozne posle, pa ne zgolj s soljo, temveč tudi z angazhiraanjem cheshkih umetnikov in umetnic v Sloveniji.

Napeta pogajanja so vsake toliko prekinili z napitnicami, pri katerih se je najbolj odlikoval sladkobesedni sadilec rozhic in politik Massaryk. Popeчени kruhki, natrti s svezhimi chesnovimi stroki, so jim nenehno spodbujali zhejo. Pivo je teklo v potokih. Med tem razburljivim dogajanjem sploh opazili niso, da se pri sosednji mizi neki moshki otozhnega pogleda z milim glasom pogovarja z velikim hroshchem, ki ga je imel na zlati vrvi položenega na klop zraven sebe in mu vsake toliko glavo namočil v peno svojega vrchka.

To sta bila Franz Kafka in g. Samsa, nekdanji. Bila sta sorazmerno mirna gosta, she zlasti, che ju primerjamo z naslednjim omizjem vechje zakljuchene družbe ducata Prazhanov, tipicnih predstavnikov meshchanskega razreda, ki so se pred svojimi hishnimi poshastmi (soprogami) zatekli v pivnico, od koder se drznej o diti domov shele, ko so tako pijani, da lahko drugo jutro tolazhilno ugotovijo, da so bili tako pijani, da sploh niso vedeli, kaj delajo, in so samo zato prishli domov k svojim hishnim brontozavrom, ki jih osrechijo edino, da najdejo krivca za svojo nesrecho. Ta pa so seveda prav priročno njihovi pijani mozhe, ki so se nocoj tako veselo zapijali, ob tem pa prepevali kvantashke pesmi, kakrshnih se pred svojimi matronami ne drznej o ponoviti niti v mislih, kaj shele na glas. No, petje in pitje sta jih tako zaposlila, da niso opazili niti nenavadnega Kafkovega spremljevalca niti nashih petih narodnih junakov. Zvon je odbil zhe drugo uro po polnochi in vsa dvorana je odmevala v pijanski ekstazi vech zakljuchениh družb.

»Mat kurba,« je dejal Peter Klepec, »chas je za sladico vechera – za sladko, malo Chehinja, garnirano na parishki nachin.«

Jan Hus niti ni vedel, da na glas govori svoje misli: »Atanor bi zadostoval; samo atanor in prave sestavine, pa bi dobil negorljivo zashchito.« Menda je zhe takrat vedel, da ga bo papezh na koncu skuril na grmadi.

»Che je politika kurba – che gre verjeti Goetheju – potem politik potrebuje kurbo. In jaz sem velik politik!« je Massaryk prepričano in strastno zagotovil preostalim trem. Martin Krpan pa je zhelel s tovarishijo obujati svoje najleshe spomine na njegovo kobilico, vendar se mu je od pijanosti in ganjenosti jezik zhe tako zapletal, da je raje umolknil in do konca nagnil svoj vrchek.

Jan Hus je naročil novo rundo na svoj račun. Massaryk se je medtem spomnil, da so telefon zhe izumili in je stopil telefonirat svojemu dobremu prijatelju Edvardu, ki je vzdrževal pravo zhibcharno raznih lepotic ob povsem sprejemljivih cenah in z možnostjo odplachevanja v vech obrokih, hkrati pa so Massaryku – kot dobri in redni stranki – dajali tudi poseben drzhavni popust, placheval pa je lahko tudi z drzhavnimi obveznicami, za katere so sicer zhe ptichki na strehah chivkali, da ne povrnejo niti glavnice, kaj shele kakshnih obresti. Kljub temu so lastniki bordelov Massarykove obveznice sprejemali po njihovi nominalni vrednosti. Potrebovali so Massaryka nich manj, kot je on potreboval njihove radodajke – obupno in brezmejno.

Res pa je tudi, da je Massaryk she vsako lepoticenko vrnil celo, v enem kosu in le malo obrabljeno. Shkodil jim res ni, obenem pa je bil pravi kavalir, ob katerem so se cipe – po vseh mesarskih vajencih in hishnikih – prav spochile, pa she samozavest se jim je okrečila. Massaryk je res znal delati z njimi, tudi che zhe ni tako zelo spretno obdelal njihovih muc. Pred vechjimi ali pomembnejshimi javnimi nastopi je kot mnogi poklicni tovarishi narochal te prelestne deklina in jim ticha porival v usta – nekakshno ogrevanje pred pravo stvarjo, ko je z zavitim besedichenjem namesto deklet v glavo jebal obchinstvo.

Razen seveda Jana Husa, ki se je pivskim tovarishem opravičil, chesh da se mu mudi prevajat Biblijo, so v bordel odshli vsi – chastil je Massaryk, ki je imel poln hlachni zhep obveznic.

POPOLDAN V AMSTERDAMU

Evropska (v nekaterih primerih pa tudi svetovna) prestolnica diamantov, spolnosti, mamil, okultizma, satanizma rechne plovbe, vrhunskega profesionalizma in biznisa, kondomov, mode in kulture, tega najbolj odprtega mesta tulipanov in cvetja sploh na svetu, v katerem lahko na isti ulici vsak trenutek srehash ali uzresh ljudi, ki sta jim skupna le chas in kraj, sicer pa vsak od njih zhivi v lastnem svetu – eni v paradizhu, drugi v peklu. Seveda pa ima vsak raj svoj pekel in vsak pekel svoj raj.

V svoj srebrno sivi rolls-royce vstopa diamantni judovski mogotec, ki se ga pod roko drzhi nekakshna *playgirl of the month*. Vrata jima pridrzhi uniformirani voznik, na blizhnjem plochniku mlada chrska sluzhkinja potiska vozichek z dvema v svilo zavitima dvojchkoma kitajskih potez mimo opitega brezdomca, udobno nameshchenega na pragu razkoshne trinadstropne, seveda pa ozke hishe s pozlachenimi kljukami na vhodnih vratih. V njej je skrivni tempelj okultne zdruzbe. Ta na svojem oltarju ob vsaki polni luni zhrtvuje otrochichke. Z njimi jih oskrbuje okrozni zastopnik hells' angelsov – te mednarodne hudodelske zdruzbe, ki se v A'damu pochuti bolje kot v Los(t) Angelesu, svoji pradomovini.

Mimogrede, ustanovitelj teh peklenskih angelov je bil menda član posadke ameriškega letala B52, ki je vrglo atomsko bombo na Japonsko.

She vedno sedim v ozki ulici za trgov Damm tik poleg Kraljichine palache. Diamantni mogotec in njegova sladka in slastna priležnica sta se pravkar udobno namestila v avtu, ko se mimo na kolesu pripelje zombi in mi skozi odprto okno moje alfe, iz katere opazujem mesto, zasika, da bi pritegnil mojo pozornost. Ko mu to uspe, mi s povsem osteklenelim pogledom mrtvega osla ponudi koko. Ko v mojem odzivu ne vidi zanimanja, mirno odpelje naprej. Pri tem brezchutno preseka pot procesiji pokvečenih turistov, ovšenih s fotoaparati, ki vsi sedijo na motornih invalidskih vozichkih in zachudeni strmijo v to noro mesto. Vendar pa na plochniku lezhehega beracha s kartonskim napisom AIDS niti ne oshvrknejo s pogledom, kaj shele, da bi mu privoshchili kak kovanec. Skozi odprto okno mojega avta se vsiljivo skloni stara Indijka ali ciganka in mi v shepavi angleshchini razlozhi, da potrebuje en sam gulden za avtobus in da sem zhe shtirideseti, ki ji ga nochem dati. Dobila je nemshko marko, cheprav me je njen videz, in she zlasti pogled, preprichal, da denar potrebuje za kaj pomembnejshega kot pa za avtobusno karto. Dokler je bila mlajsha (lepsha), se je prodajala. Ko za njen kos mesa nihche ni hotel plachati 50 guldnov, je zachela krasti. Zasvojenost s heroinom jo je postopno spremenila v zombija, zhivega mrtveca, ki ne more vech niti krasti. Zdaj ji drugega kot berachenje niti vech ne preostane.

V zhivordechtem osvetljenem izlozhbenem oknu ob stari hishi s pozlachenimi kljukami se pred redkimi pogledi mimoidochih nasladno zvija precej mlajsha in lepsha prodajalka ljubezni, lahko bi rekli popolnih oblin. Razen sicer shtevilnih turistov, ki se ves dan valijo po sredishchu mesta, se Amsterdamchani nanjo in na njene kolegice niti ne ozrejo vech, saj so zaradi vsenavzochnosti spolnosti v tem mestu spolno zhe skoraj otopeli.

Samo na tej ulici, ki se imenuje Grossaoveraubeek, in stoji na obrezhju kanala na levem bregu – lahko na kratki razdalji 150 korakov srechamo te uslužnostne dejavnosti – pri chemer se bom omejil zgolj na uradne uslužne dejavnosti, ki so jasno oznachene z bleshchechimi tablicami nad vhodom, ali pa kako drugache. Zraven hishe s pozlachenimi kljukami (tempelj satanske sekte se ne oglashuje na prochelju) sta brez lokalov v pritlichju, do koder mi sezhe pogled, le she dve navadni meshchanski hishi. Vse druge lepe starinske hishe pa imajo v pritlichju trgovske in gostinske lokale ali pa izlozhbe z golimi lepoticami – in v nizu se pred menoj vrstijo: delikatesa, kjer skupaj s prvovrstnimi delikatesami prodajajo tudi cigaretne papirchke, ob velikanskem pornoshopu stoji sloviti amsterdamski coffe shop Nostradamus; naslednja trgovina ima v izlozhbah barvite poletne obleke po najnovejsi modi, njena soseda pa v zhivopisni izlozhbi razstavlja kichaste kipce in slike in obeske in ne vem kaj vse she v slogu muffetov, Tolkienovih ilustracij, Andersenovih pripovedk in srednjeveshkih charovnic; zraven nje je majhna prodajalna cvetja, ki je svoj del plochnika zasedla s shtevilnimi lonchki s trajnicami.

Pred mano pochasi pripelje avtobus, poln japonskih turistov, ki zavzeto poslušajo vodichko, in se ustavi. Japonci organizirano in v urejeni vrsti zapustijo avtobus in se napotijo v pristan. Tam jih chaka turistichni gliser in panoramska vozhnja po kanalih Severnih Benetk. Ti gliserji s steklenimi strehami kot za stavo plujejo gor in dol po kanalih in neshtetokrat se mi je med tistim celodnevniim sprehodom po mestu zgodilo, da sem med opazovanjem mestnega vrvezha nenadoma zachutil, da me nekdo opazuje – pogledal sem proti kanalu in videl, da me je pravkar s pogledom oplazil neki potnik na tej ladji. V A'damu namrech opazujejo tudi opazovalce. To mesto je res nekaj nenavadnega.

Naslednji lokal ponuja turshke chevapchiche – shishkebab ali kebab. Domachini somi vnaprej odsvetovali, da bi jih poskusil, sicer pa me je zhe pogled na zanemarjene in umazane natakarije odvrnil od vsake take zamisli. V tem chasu so mi vsaj she trije chrnski zombiji ponudili kokain, tako da sem se zhe vprashal, che je morda z mano kaj narobe. A sem se hitro spomnil, da sem zaradi prechute nochi med vozhnjo v te zahodne Benetke najbrzh malce bledichen, za kar pa ti zombiji po svojih izkushenj sklepaajo, da sem bled zato, ker mi manjka nekaj, kar imajo na srecho oni.

Zaradi njihovega nadlezhnega sikanja sem se navelichal sedeti v avtu. Raje sem se sprehodil po tej ulici, ki vam jo poskusham pricharati. Ta ulica s kanalom je pravzaprav skoraj zhe avtocesta, kajti ista ulica se razteza na obeh straneh kanala, po njeni sredini pa je v obe smeri prevozen tudi kanal – torej ima ulica kar shtiri vozne pasove – to pa je menda zhe avtocesta, vsaj v Sloveniji.

Ta nasha ulica je na obeh cestah posuta z drevesi in grmovjem, vsakih nekaj sto metrov pa cesti iste ulice povezuje strm mostichek, ki je vselej dovolj visok, da ne ovira ladij, ki plujejo po kanalu. Res genialni in vrhunski urbanizem!

Ptice pojo, iz blizhnjih trgovskih in drugih lokalov se oglasha razlichna glasba, vonj po orientalski kuhinji in zachimbah, hashishu in travi se mesha z izpushnimi plini shtevilnih vozil, ki po obrezhjih kanalov obupano, a vztrajno ishchejo prazen parkirni prostor.

Ker sije sonce, je senca visokih dreves in hish nadvse dobrodosla. Sprehajam se mimo vseh teh lokalov, in ko naletim na prvega z mizami na plochniku, sedem, da bi v miru zauzhil ta prelestni prizor strogo estetskih oblik srednjeveshke arhitekture, ki iz A'dama dela pravljichno mesto, polno mitov in legend. Obenem pa v sebi ne vem, che si morda vseeno ne zhelim kar najhitreje nazaj, nazaj v planinski raj in neokrjneno lepoto narave.

20. avgusta 1994

Andrej Lutman

SPIS KOT ZGODBA ...

Na planoti, ki meji na kraj, kjer prebiva lik, ki je nagnjen kakor steklenica, kakor platenka, kakor pijacha, ni druge možnosti, kakor nagon in nagnjenje. In nagnjenost k popivanju ter prebiranju. Pa nagibanje k zaljubljenosti. Ne v vsakrshno, da bi ga ljubkovala v njegovih vzvisenih stanjih, ki jih nudi pijacha, popivanje. Zaljubljen v eno in edino, kar goji pobožno, predano, trmasto in zaletavo. Deklina mu ljubezni ne vracha v polni meri, marveč ga suklja s svojimi zheljami, zahtevami ter pretiravanji, s svojimi nagibanji, pa mu vracha tudi z nagnjenostjo do preobremenjenosti z lastno osebnostjo.

Zaljubljenost v par ...

Oba, nagnjenec in deklina, sta lika, ki sta najraje sama, v vsakdanjosti, enolichnosti, v zaprtosti vase. Zhivita zhivljenji, s katerima nimata kaj posebnega za pocheti, pa se zatekata k najrazlichnejšim dejavnostim, da ga vsaj na videz popestrita. Lik belezhi dogodke, ki naj bi bili usodni za zaljubljenost. Da pa bi bil bolj seznanjen z usodo, se občasno zateče še k enemu liku, k razlagalcu usode, zvezdarju. Ta ga seznanja s pomeni, ki jih vidi v nebnih svetilih, in odgovarja na njegova poizvedovanju o chasu in nachinu dogajanja. Predvsem ga privlachi spolnost, ki mu predvsem zaradi nagnjenosti do samotnega popivanja in samozadovoljevanja predstavlja tezhavo, kar skusha reshevati s hlinjeno sramezhljivostjo. Z lastno navelichanostjo povzrochi, da med njima pride tudi do tovrstnega stika, ki pa je zdalech od popolnosti. Raje kot obchujeta, popivata, potujeta, predvsem pa se zavzemata za dejavnost dajanja utehe v obliki borbe za pravichnost v odnosih znotraj chloveshke rase. Vse pa v smislu oblike pijache, imenovane ta kratki oziroma shilce zhganice. Pretochnejshe, skoraj brez vmesnih pozhirkov.

Občasno sta se udelezhevala družhenj združhenj z najrazlichnejših podrochij, s katerimi sta se od zunaj ali od znotraj ukvarjala. Besedila za take primere, ki so izhajala v spletni obliki, da so bila takoj na razpolago za bolj ali manj umestne komentarje, strinjanja ali še pogostejša sprenevedanja o avtorjevih ugotovitvah, sta sestavljala v jutrih in suhih ust.

Svoja izhodishcha sta strnila v misel, ki se nahaja v naslovu: Poskusi umeshchanja plemena v jecho. Shlo pa naj bi se za drzhavno ureditev (belezhi le še daljna zgodovina), ki lastnega plemena ne umeshcha vech na polozhaj vira drzhavne ureditve, kar pa je na nachin sprotnega objavljanja na svetovnem spletu, kjer ne shtejejo vech dnevi kot pri dnevnem tisku, ampak le še sekunde oziroma enote za

kar najmanjši možhen prostorski podatek, precej tvegano pochetje, morda celo protidrzhavno, protiplemensko. Spletne strani je možno v kar najhitrejšem chasu zapolniti s kar največjim možnim shtevilom podatkov, pa postaja njihova uchinovitost sorazmerna trenutnim odzivom. Ob tem se pojavlja upravičeno chudenje, da je nujna tajnost zapisa in trajnost zaupanja določenim snovem oziroma nosilcem spomina. A vseeno je knjiga v papirni obliki s stalishcha shranjevanja pomembnejsha za zgodovinjene plemenskih veshchin.

Poseg v besedilo ...

Zapis ne predstavlja popachenega besedishcha ali skladijskih napak ali povrshnega urednishkega pregleda besedila za možno objavo ali she chesa primerljivega. Odrazha sodobnost izraznih tvorb osebe, ki bo nekoch morda strastna bralka, morda celo pisateljica. In morda bo nekoch tudi imela prilozhnost za pomenek, za obnovo vseh bolj ali manj pomembnih pripetljajev na poti po dezheli, kjer govore zelo razlicne oblike knjizhnega jezika.

V ospredju izraza je pretochna slovenshchina, stkana iz pogledov na odrashchanje, na dozorevanje, na poizvedovanje za svetom, ki v obiskih prihaja naproti, na spoznavanje z govorico, govorom in govorjenjem. Pogostost tovrstnih obiskov je seveda nakazana z opisi obrednih nachinov potovanj, ko se knjizhni lik sooča s prilozhnostmi za zaznamke, iz katerih se razshirijo chrtice, zgodbice, skorajda pripovedke. Na raznovrstnost izraznega nachina opozarja z rekom: iz malega v she manjshe. Kljub oznaki zgodbe je v izchishcheni pisavi nujno prepoznati globino, kar nakazuje shirjenje pripovednega obzorja v podstat. Morda je pomenljivo, da bi se lahko dolzhino enega zapisa dalo primerjati s chasom ene vozhnje z zhe starodavnim prevoznim sredstvom, vozom. Ali pa s chasom, ki je potreben, da se odlozheno v spomin prebere na glas, ko je zbranost poslushalstva ob prilozhnostnem prebiranju obchinstvu she obvladljiva, se pravi, da ustaljenost oziroma navajenost bralstva na utechene vsebine naredi prichakovanje, zajeto v zgodbe, sveto. Poznejshi pomenki pa za gotovo prinesejo spoznanje, da so zgodbe skorajda chasopisni chlanki, ki naznanjajo, da je sodobnost pestrejsha od spominov.

Poseg v poseg ...

Odrazha se bivanjska stiska, predstavljena na nachin ravnodushja in s poudarjanjem nasprotujochih si pesniskih podob. Razmishljanje o mestu pesniskhe besede v pokrajini brez smisla in cilja se koncha z opredelitvijo za stalno preseganje lastne in druzhbene bede, za zhivljenje navkljub vsemu. In tu je na mestu posmeh, ki meji na zasmeh, kar pa ne gre v nasmejanost, v smeh, ki bi trajal. Je prej obramba pred zhalostjo, pretvarjanje, da je vse she kar nekako znosno, celo zanosno, pa cheprav se ve, da ni tako. Zanesljivost, pogojena s pogrezanjem v nepredstavljive razsezhnosti, zaznamovane in omejene s samostalnikoma nebo in dno, ki sta srednjega spola, je nichna.

Izpostavi gibanje. Zibanje zamenja kopnenje. In dalje ... che je zibanje omejeno z nebom in dnem, je kopnenje pogojeno z ustno votlino v drugachnem smislu: govor, ki se giblje v toploti ustnega izdiha, povzrocha pomlajevanje, povzrocha, da se da zaznati prihajajočo spremembo.

Popreprostiti velja svoje ugotovitve, ki ne prinashajo kakshnih posebnih novosti v smislu ugotavljanja koprnenj, pach pa zaokrozhijo temeljna razmishljanja o polozhaju izrazhanja, ki je zaznamovano s pripadnostjo slogovnemu izumljanju v zhlahetni obliki govoricice in njenega zapisa. Vse to se dogaja na stopnji, ko govor ni obremenjen s pretmjo po izginotju in tudi ni edina zdruzhitvena sila ljudstva, ki se ponasha z majhnostjo. Neizogibnost zaradi zgodovinskega trenutka, kar je prepoznavno prav po tem, da se je v njem dogajalo zasichevanje pritiskov glede zgledne domachinshchine. Zaman bi se iskalo kakshen poseben skladenjski lok ali usad, a tudi nametanost ni pravshnji opis za zlozhenosti. Edina oznaka, ki vzdrzhi, je ponavljanje enega in istega v mnogih delih in na mnoge nachine.

V primerih ...

Ljubezen je stanje preobremenjenosti, zaljubljenost pa dopushcha vech prostosti, saj je ljubezen chustvo, ki odnos nekako ovije, ga naredi sicer trdnega, a ga osiromashi za zvedavost, lahkotnost. O njem se pesni, ko pa je she toliko drugih stanj, stvari in oseb, na katerih pushcha svoje takte, svoje zloge, svoje zapise. In tudi o stvari, ki ga dela. To je pesem. Ena od velikih skrivnosti pesnishtva je slutnja. Slutnja, s katero zapisano besedilo povzema lastnosti chloveshke izrazne zmozhnosti, da poleg tistih osnovnejshih nagibov, nagonov in potreb izrazi she nekaj, kar prihaja, kar se dogaja, kar je izrocheno v prichakovanje. Pesnik ni vech znanilec brezizhodnega, brezciljnega, temvech tistega, kar pesnishka ustvarjalnost pogresha: igrivosti, oplemenitene s stalno zaljubljenostjo.

Pesmi s spremnim besedilom sta vech kot pomenljiv primer dopisovanja. Kako si dopisujeta? S pesmimi povzema skladenjski lom, ki nastane, ko se pesnik odlochi, da bo prichel s svojim skladenjskim nachinom, pa spremno besedilo tako zastavi, da povzame drugachno obliko oziroma videz zapisa. Videz zapisa narekuje nachin sprejemanja temeljne vpetosti skladenjskih vzorcev pisave. So pesmi, ki vsebujejo igrive zasuke in igrna darila. Igrivi zasuki se kazhejo v neustaljeni skladenjski postavitvi. Kar pa povzrochi takshen neustaljen dogodek, pa je sama sestava izreka. Toliko o igrivih zasukih. O igralnih darilih pa sledeche: pesnitve, s katerimi potrese skladnjo domachinshchine, so napisane za vrhunsko usposobljeno izvajanje, se pravi prebiranje oziroma ozvochevanje chrk.

Kaj ustavlja dih, kaj stori, da se dih, zaustavljen, potisne v govor, ki je pesem? Vprashanje ni namenjeno le vedi o sposobnosti telesa, ko pa naj bi vsebina diha prishla iz okolja. Namenjeno je predvsem prostoru, kjer lahko pesem tako zadiha, da z njo zanihajo tudi prostor, tudi dolochitve tega prostora, se pravi, da pesem dobi odmev. Pesem, she edini dokaz za obstoj prostora, kjer se lahko pojavi nekaj

razprostranjenega, nekaj, kar je določeno s premikanjem, na chemer pesnjenje izvaja dir svezhega ter drznega poskakovanja domachinshchine.

Pesmi se med seboj ne razlikujejo, ampak se stopnjujejo, se prehitevajo, pa nastane sprevod, sestavljen s prikazni, ki sicer svoje poreklo vlečejo iz preteklosti, ki je v svetlobi, in nadaljujejo s stopicanjem na mestu, izginjajoče v narashchajočo temachnost. Takshen nachin stopnjevanja povzroča spevne nize pesniskih smislov, kar se odrazha v trojki: chud, dusha, zavest.

Sprozhi se okamenitev, dogodi se slikovitost, dobi svoj pomen: pesnik se nasloni na kamen, na kip, na najbolj trpezšno snov, pa chetudi porozno, in dobi she en pomen: vrtacha, oblika tal, ki kljubuje tako vetru kakor tudi vodi in shchiti zemljo. Obsojanje medchloveshkih odnosov, ki so vsaj pripomogli, che ne tudi povzročili razpad, o katerem se pesnik izreka. Klenost se iz pesmi izvije kot seme, ki ga burja zatolche v kamen. In tam skoraj nima možnosti, da vzklije.

Ti liki zhivijo zhivljenje, ki je omejeno na nevsakdanje izkushnje, pa cheprav je njihovo zhivljenje docela vsakdanje. Za prisodobno lahko sluzhi mravljishche, katerega lega se spreminja, a notranja urejenost ostaja stalna in predvidljiva glede na lege.

V ospredju je lahko izpoved v tretji osebi ednine, ki pa je uporabljena na tak nachin, da deluje kot prva oseba ednine. Opisi so namrech tako izdelani, da bralstvo temu liku pravzaprav gleda pod prste, tako rekoch v ochi, skorajda sobiva z njim ...

Ivo Antich

RELAX

(horror dvogovor)

– Danes je svetovni psihotrend – sproshčenost. Zhe popevke nudijo nasvete: relax! don't worry! be happy! Panaceja: kdor ni sproshčen, je zgreshen. Ne bodi suzhenj kompleksov! Bodi potenten in chustveno inteligen! Ne obupuj, pozitivne vibracije sooblikuj! Sproshčeno deluj, nakupuj in potuj! Chetudi si prekerec v mishji luknji in strgani suknji ... Kaj je sploh sproshčenost?

– Zlochinska vseenost.

– Mar je vsaka sproshčenost zlochin?

– Che ni zlochin, je otrochja vznesenost ali pijanska zanesenost.

– Torej bi bila sproshčenost skupni imenovalec zlochince, otroka in pijanca?

– Vsak od teh treh »tipov« nekje prestopi mejo namishljene sproshčenosti. Pri tem je vazhno, da ni zlochinec le fizichni morilec, otrok ni le shkrat v plenica, pijanec ni le alkoholik ali narkoman. Umori lahko beseda ali molk, otrochji so lahko odrasli, pijan si lahko od strasti ali ideje. Skupni imenovalec je element infantilnosti.

– Je morda morilec infantilni?

– Umor je v jedru nezrela, presezhna reakcija. Ex abrupto.

– Kot eksplozija. Ali je mozhna sproshčenost kot implozija?

– Menishka zasvojenost.

– Z vrlino?

– Rekluzija kot ideja ne-deja.

– Suha veja? Nefunkcionalnost?

– Tudi to je po svoje funkcionalno.

– Pijanost od strasti ... Umetnishka strast je kreativna, mar ne?

– Le deloma, ker je tudi destruktivna. Nagib negativizma je zhe umetnishka iluzija upora zoper temeljni ontoloshki zakon anihilacije ali minljivosti. Afektacija »exegi monumentum«. Sploh je v marsikateri (re)akciji umetnikov element deviantnosti in infantilnosti.

– Kaj pa otrok?

– Iz otrok, zlasti iz »sproshčenih« najstnikov, lahko naredish najhujshje morilce.

– In pijanci?

– Po psihoanalizi je alkohol za alkoholike »nezavedni« nadomestek za materino mleko, ki ga pogreshajo. Zraven gre kajenje kot nadomestek za sesanje dojke. Pa

tudi obsesivno blebetanje kot rudiment literature izvira iz zacetne (oralne) razvojne faze.

– Ima potemtakem v chasu vsesplošne negotovosti in povsod prezhehega terorizma pojem sproshchenosti sploh kakshen smisel?

– Zmeraj je tak chas, le z modifikacijami.

– Zahodnjakinja reche, da se pochuti sproshcheno v mini krilu. Kako je torej s sproshchenostjo pri zhenskah?

– Razstavljanje repro-sekrecijskih organov naj bi bilo erotichno spodbujevalno. V jedru je (b)analno.

– Ali je vsaj fotogenichno?

– Afektirano higienichno. Reklamno nesramno. Vserabno ogabno. Atrakcija kot distrakcija. Infantilnost prehaja v imbecilnost.

– Francoska prva dama, ki je »babica« svojega mozha, pride v javnost v mini krilu. Je kaj takega mozšno na primer v islamskem okolju?

– Tam se pojem dostojnosti očitno she ni izgubil v »sproshchenosti«.

– Muslimanka reche, da se pochuti sproshcheno v burki ali feredzhi. Kaj to pomeni?

– Globalna shizofarsa: pol sveta zhensko razkriva (do spodnje luknje), pol sveta pa jo zakriva (v chasih ji zakrije tudi luknjo za oči). Mimogrede: beseda feredzha izvira iz arabske faradzh (zdravilo, udobje, sproshchenost).

– Ali obstaja kak arbiter elegantiae, ki bi lahko razsodil glede takih nasprotij?

– Zmeraj je možna kakshna arbitrazha kot shtafazha. Kakshen je njen uchinek v praksi, je stvar geo-bio-psiholoshkih okolishchin, ki vplivajo na »sproshcheno« razmejitev med rupo in luknjo. Med zgornjo in spodnjo strgano suktnjo.

(jun./jul. 2017)

Andrej Lutman

VRATARKA

Glasovi: *vratar; pripravnik; ženska; nadzornica; voznik; vratarka; podjetnik; upravnica*

Tihi zvok sprejemnika, ki je ozadje glasovom.

Vratar: Kako: prvich, pa zhe zamujash. Zamudim na vecherjo. Che si nov, she ne pomeni, da nisi odgovoren.

Pripravnik: Prishel sem si le ogledat, kako bo ... kje bom zachel. Nisem she na razporedu.

Vratar: Kako ne?! Pa ga poglejva. Kaj ne pishe tukaj: uvajanje. Izvolijo ...

Pripravnik: Res. Nisem vedel.

Vratar: Ha! Dolzhan si mi vsaj pol ure. V lepi vratarski navadi je, da pridesh vsaj chetrt pred uro ... che se je kaj za pomeniti. Toliko za vnaprej. Ko bi prishel malo prej, bi zhe opravila.

Pripravnik: Res nisem vedel, da sem zhe v sluzhbi. Tudi malice nimam ... Pa zgoraj ... she delajo?

Vratar: So zhe konchali. Mir bosh imel. Morda kak tovornjak ... Zapishi shtevilke in uro. Z mrakom prizhgi luchi. Pridi, pokazhem ti stikala. Pa seveda ure. Hitro, zamudil si.

Pripravnik: Pa menite, da res kar delam? Ne morem se spomniti, da bi se bil zhe domenil.

Vratar: Si tukaj ali nisi? Torej?

Pripravnik: Vseeno ...

Vratar: Je mar prishel kdo drug? Ura bo pol. Toliko nihche ne zamuja. Oglasil bi se.

Pripravnik: Prav, saj poznam to podjetje in to vratarnico. Ena od bolj vrochih. Obchasnno sem tukaj. Vem tudi za stikala in kje so ure. Lahko odidete. Le chudno, da sem tako nastopil ...

Vratar: No, kaj sem rekel? Mi je pa ostal kruh, sir in hrushki. In mleko. Prezhivish. Nadzornik je bil popoldan zhe tukaj. Morda pa kaj zadremlesh. Ukrasti tu nimajo dosti. Srechno!

Pripravnik: Srechno! She to: kdo me zamenja?

Vratar: Bosh zhe videl, ha!

Pripravnik: Chakajte, chakaaajte! Tu je nekaj, notri, pod mizo.

Vratar: Kaj pa je?

Pripravnik: Ne vem, diha.

Vratar: Pojdi stran, da pogledam. Svetilko mi daj ... tam, pri vratih na steni je.

Pripravnik: Vem, kje je ... tukaj.

Vratar: Hm, pa je res nekaj. Aha, vesh, kaj je? Ha, strah je. Le kaj prestrashi: zhival je.

Pripravnik: Zhival. Jo poznate?

Vratar: Seveda. Zhe od malega se ukvarjam z različnimi zhivalmi. Imava mleko in hrushki. Vesh kaj! Prej se she vpishi, da bo vse urejeno, che se kdo pojavi. Pa tisti krozhnik mi daj, da ji postrezhem. O-o, kakshen lepotec. Malo prestrashen, a ne prevech. Nalahno in pochasi se premikaj, da ni napeto, pa chimmanj korakov. To je redek gost.

Pripravnik: Kako pa se imenuje?

Vratar: Imenuje. Kar vprashaj, morda se ti pa predstavi.

Pripravnik: Nisem mislil ime ... Tako ... no, h kateri vrsti pripada.

Vratar: Kolikor vem, k zhivalski.

Pripravnik: Vem, vem, mislil sem drugache.

Vratar: Rad verjamem.

Pripravnik: Naj ga pogrejem? Mleko.

Vratar: Ni treba, saj ni bilo v hladilniku. Kar na krozhnik ga malo zlij, pa en hrushkin krhelj zraven. Da se pocedijo sline, che jih ima.

Pripravnik: Kakshna zhival je to? Mislim, da je she nisem videl.

Vratar: Rad verjamem. Hoohoj! Poglej, jesti bo zachelo. Ne slini se, kolikor lahko vidim. Ho, zhe pije, glej. To je dobro znamenje za tvojo sluzhbo. Tak obisk ni prav pogost ... sam se imel zgolj dva, se mi zdi. Ta bo tretji, skupen nekako. Ja, kdo bi si mislil, da se bova tako zvezala. Z zhivaljo. Si ti kdaj kaj takega pomislil?

Pripravnik: Oh, ne vem. She vedno mislim, da sem nocoj po pomoti v sluzhbi.

Vratar: Nikakor. Pa saj jo vidish. Poglej, se je zhe hrushke lotilo, poglej!

Pripravnik: Vidim ... da, lepa zhival je. Pa menite, da je to res kako znamenje?

Vratar: Vsekakor, verjemi mi.

Pripravnik: Prvich vidim nekaj takega. Jih je dosti tod okoli?

Vratar: Tega pa ne bi vedel.

Pripravnik: Kako? Saj ste rekli, da ni prvich.

Vratar: To zhe, a s tistim nisem misli tega.

Pripravnik: Ne razumem ... Pa spole menjujete, pa ...

Vratar: O, drek, poglej, naa, koliko je zhe ura. Prevoz sem zamudil. Dobro, da je she eden. Vidish, kaj se zgodi, che zamudish. Namesto da bi se ti sam ukvarjal s tem, se pa oba. Kako potem to ne bi bilo znamenje? V navezi in zavezi sva si, kaj hocheva. Bilo bi seveda precej enostavnejshe za oba, posebej pa she za zhival, che bi se ti sam z njim ukvarjal. Sicer pa: kaj bi pa ti storil, che bi bil sam s tem?

Pripravnik: Ne vem. A mislim, da bi se prej ali slej domislil chesa podobnega. Ko bi me minil strah in bi sploh videl, kaj je. Jaz ne bi shel tako zraven. Verjetno bi ga s kako metlo preplashil in bi zbezhhal ...

Vratar: No, no, si kar mislim. She dobro, da si zamudil. Nisi mi vech dolzhan pol ure. Kako bi se potem le konchalo za zhival in vse nas, che bi jo ti morda poshkodoval, a? Si pomislil tudi to? Ne? Si kar mislim.

Pripravnik: Kaj pa bi se zgodilo?

Vratar: Kaj pa bi se zgodilo? Ne vem, kako naj pa vem. A zgodilo bi se. In preprichan sem, da nich prav prijetnega. Koliko chasa pa zhe vratarish?

Pripravnik: Ja ... s presledki bo kakshnih ... no, dobro leto.

Vratar: Aha. No, v tem chasu si gotovo zhe naletel na kako chudno stvar ali dogodek. Nekaj, kar te je vzburilo ...

Pripravnik: Ne vem, ne morem se chesa takega spomniti ... Ne vem, che je bilo kaj takega, mochnega ...

Vratar: No, ko bosh o tem gubal chelo, pa pojdi do ur. Chas je za obhod.

Pripravnik: Ne bi shla skupaj, da bo zhival imela mir?

Vratar: Dober predlog. Tudi sam si moram pretegniti nogi, ko pa sem se zasedel ob chakanju nate.

Pripravnik: Pretiravate, se mi zdi. Greva?

Vratar: Pretiram? S chim le? Greva. Opa, pochakaj, glej! Zhival tudi gre. No, pa je zunaj. Odlichno, she eno dobro znamenje, kdo bi si mislil!

Pripravnik: Ja, kdo bi si le lahko mislil.

Vratar: Zajedljiv si, pa kaj ti morem? Opa, poglej ga, kako koraca. Prav pochasi, nich ne bezhi. Kako je to jasno. Sam vidish, kako gre. Pa kaj mislish, da to niso znamenja? Kako si prevzeten.

Pripravnik: Ne vem, o chem govorite.

Vratar: Ne vesh? To si rekel? Hm, ti je dolgchas? Kdo bi si mislil. Popolnega tepca mi poshljejo, a? Chesa vse ne dozhivish.

Pripravnik: Ne razumem. Nisem hotel biti zhaljiv, oprostite.

Vratar: Prav brigajo me tvoje zhaljivke in vse ostalo. Ne prepoznash, to je. To je tisto, kar me zachenja skrbeti. Kako bosh vrataril, a? Ne vidish znamenj. Kakshno bo tvoje vratarjenje, se sprashujem. No, si se zhe spomnil kakega podobnega trenutka, znamenja, kot je bilo to?

Pripravnik: Ne she.

Vratar: Kaj morem. No, pa je odkoracalo. Da vesh, to ti pach she moram povedati, da so vse odshle v isti smeri kot pravkar tale. Hmm, morda sem ti pa to moral sporočiti, morda pa ... hm, to bi pa shlo ... Pa saj niti ni tako pomembno. Pomembno je, da se je na takshen nachin zgodilo. Pridi, greva k uram.

Pripravnik: Je zhe mimo, zamujava, ho.

Vratar: Nich zato. To se uposhteva. Preprichan sem, da se ne opazi. In tale pravkar je bil mochan. To pomeni, da od uprave ne dobiva opomina z zagovorom, kar sodi k taki zamudi pri urah. Zato pa zdaj le hitro, da ne zamochiva she bolj. Pojdi zdaj do ur. Pridem za tabo. Ej, pa kakshen dolgchas je bil. In kaj naredi zamuda ... pa pravish, da nocoj nimash sluzhbe ...

Pripravnik, od dalech: Mojster, mooojster, pridite! Hitro, mojster!

Vratar: Uh, kaj neki pa je? Pa ne, da se nadaljuje? Ja! Slishim! Pridem!

Pripravnik: Nekdo je v manjsi stavbi zadaj. Videl sem postavu.

Vratar. Si preprichan? Veter in sence naredijo marsikaj tam zadaj.

Pripravnik: Ne, nisem se zmotil. Notri sem videl luch, za hip, nato pa postavo, ki se je premikala. Nato sem vas poklical.

Vratar. Morda bi bilo bolje, da me nisi. Morda te je she kdo slisal.

Pripravnik: Zdaj pa vas sumim, da si vse skupaj krepko domishljate in se delate norca iz mene, pripravnika.

Vratar. In zato naj bi zamudil na vecherjo in, che bo shlo tako naprej, tudi zadnji prevoz? Mislish, da si res tako duhovit? Zhivci te izdajajo. Prevech hrupno in vidno delujesh. Morash biti prikrit, da te napad ne dobi s presenečenjem. Vidish: po zhivali postava v stavbi. Imash svetilko? Hitro ponjo. Pochakam te. Svojo sem vzela. Da si mi takoj nazaj.

Zhenska, od dalech: Tukaj sem, pridi. Pridi, kaj chakash, tu sem. Konchno si me dochakal. Pridi, preden se mladec vrne. Druge ni, zdaj vesh. Sem le jaz, ki te chakam. Vsako noch in vsak dan. Tukaj. Mladi me je videl le kot senco, tebi se kazhem popolna. She malo chasa imash, da stechesh k meni. Nato se mladec vrne in izginem. Ne najdeta me, a kar ishchita, bo preprichljivejshe. Zanj in zame, ha. A pridi, pridi, che imash chas. She malo. Pridi! Pridi ...

Vratar. Kdo si? Kaj delash tukaj?

Zhenska: Pa kaj zdaj sprashujesh ... Dobro vesh zame. Ne sprenevedaj se, pridi sem, ti pravim. Pa izvesh vse ...

Vratar. Se mi blede? Vem, nisem dovolj prespan, vedno dremljem in bedim. Nisem naspan, vem. Pravili so mi o tem. Kar zgodi se, kar pojavi se ... Lepo, da je to v obliki tebe. Vshech si mi.

Zhenska: Zdaj pridi sem. Mladec se vsak hip vrne.

Vratar. Zdaj ne. Ko bo vech chasa in ko bom sam. Naslednjih sem tudi nochni. Tedaj zaplesheva, prav?

Zhenska: Aha, bojish se. Takshen si torej. Slabich. Samo napihнеш se. Pa nich. Zdaj ali pa nikoli. Hitro, che hochesh.

Vratar. Izsiljujesh. Kaj bom imel od tega? In kaj ti?

Zhenska: Izgovoril si se. To je vse, kar zmoresh. Pa nich.

Vratar. Pochakaj ...

Pripravnik: Mojster, sem zhe tukaj. S kom pa se pogovarjate?

Vratar. Nisi videl?

Pripravnik: Kaj?

Vratar. Postavo. Z njo sem govoril.

Pripravnik: Pa kaj se norchujete iz mene? Zhe ves chas me hochete v nekaj vplesti.

Vratar. Le v kaj naj bi te vpletal?

Pripravnik: Ne vem ... Morda v to, da mi hochete vsiliti svoj pogled na dolochene dogodke ... Po svoje razlagate svet in hochete, da ga she sam tako.

Vratar. Kaj si pa domishljash? Kdo ti kaj hoche? Dozhivela sva pach to, kar sva, in to je vse. Kako pa vse skupaj ti razlagash?

Pripravnik: Ne vem, če je prav zdaj chas za to. Kaj pa postava v stavbi?

Vratar: Je ni vech. Saj prav z njo in o njej sem govoril.

Pripravnik: Kdo je bil?

Vratar: Pochakal bi, pa bi videl. Ko bi imel svetilko, se ne bi vrachal ponjo, in bi videl obiskovalko.

Pripravnik: Obiskovalko? Vi ste me poslali po svetilko.

Vratar: Seveda. In to je tudi razlog, da sumim v tvoje sposobnosti vratarja. Nisi občutljiv, to je. Premalo chutish. Mislsh, da o vratarjenju zhe vse vesh. To prav mogoche, da res. A res je tudi, da ne chutish. Ko bi bil prejle chutil, ne bi nasedel mojemu skoraj ukazu, da pojdi po svetilko. Uprl bi se mu. Verjetno res nisi za vratarja. Nich zato. Bodi vesel, da sem ti sploh povedal. Bosh pach pochel za denar kaj drugega. Tu ne bi bil zadovoljen. Postal bi raztresen, in tako pochasi brez odgovornosti.

Pripravnik: Kako morete kar tako oceniti ...

Vratar: Ha, kako. Vratar sem vsaj zhe toliko let, kot ti zhivish. Nekaj chasa sem bil tudi nadzornik, a sem se vrnil v vratarnico. Ljubshe mi je. Tu sem prezhivel na tisoche nochi. Pa da se neham hvaliti ...

Pripravnik: Kam je pa odshla ... postava.

Vratar: Tja, od koder je prishla. Iz senc v sence. Imel sem prav, ko sem ti bil prejle rekel, da veter in sence gospodarijo v tem predelu zemljishcha. Tu je bilo nekoch mnogo ljudi. Bilo je zabavishche. Ne za dolgo, a dovolj, da je stavba dobila drugachen pechat. Tu so se bili zbirali kar najrazlichnejshi ljudje, se družhili, prepirali, sovrazhili, predvsem pa ljubili, tako ... dobesedno. Ne vem, kako je bilo, saj nisem bil z njimi. Le slishal sem jih, videl redko, saj je zemljishche imelo tedaj she eno vratarnico. Prav za tiste ljudi. Sam sem vedno vrataril v tejle. Slishal pa sem marsikaj ... Ti, bi skoraj pozabil, si opravil z urami?

Pripravnik: Oh, ne. Pohitim.

Vratar: No, vidish, kako ti ne gre od rok. Morda pa se morash bolj potruditi. Morda pa bosh s trudom dosegel, da ostanesh tu. Vesh, s trudom se vse dosezhche. Tudi chutenje okolja, kar je osnovna lastnost dobrega vratarja.

Pripravnik: Pa vseeno: videl sem luch in postavo. Mimo tega ne morem.

Vratar: Pojdi, greva skupaj okrog ur. Videl pa si tisto, kar si hotel videti. Tako gre to.

Pripravnik: Uh, ko zdaj pomislsh ... da, strinjam se. Kako veste? Je tudi z vami tako?

Vratar: Tudi. Tako je bilo, dokler nisem neke nochi zachutil, da je nekaj tukaj. Prav sem bil premishljeval o tem, ko sem zachutil nekakshno prisotnost, ki je drugje na tem zemljishchu ni bilo. Hodil sem bil tod okrog, obseden. Pa sem se domislil: nekako sem ocenil, kje je chudnosti, da tako rechem, najvech. Tja sem postavil uro, jo do konca navil in pustil. Naslednji vecher sem jo vzel s tal in jo primerjal z drugo. Razlika je bila očitna. No, kaj pa o tem mislsh?

Pripravnik: Oh, verjetno je zaradi vlage zaostala ...

Vratar: Od kod ti podatek: zaostala? Sam ti ga nisem dal. Bedno sklepash. No, kakorkoli, preHITEVALA JE. Za skoraj chetr dne, si mislish?

Pripravnik: Ne verjamem.

Vratar: Pa nich. A si jo vseeno videl, doli, v stavbi.

Pripravnik: Mmh, che pomislim, da na tem delu tudi ure ni, imate morda she prav, da je nekaj tukaj.

Vratar: Glede ure ... Bila je na zachtetku. A je ves chas nekaj nagajalo, so rekli in jo odstranili. Tako je to najdaljsi odsek na obhodu brez ure. Tudi stavbi v tem delu sta brez uporabe, propadata. Sta zhe motechi za vse, tudi za lastnika. Kmalu bo tod drugache, se mi dozdeva.

Pripravnik: Pa mislite, da se kaj tu ... spreminja?

Vratar: Se. To je tisto. In tisto je to. Narashcha. Mochni se. Vsaj tako chutim. Razrashcha se, tako. In postava je vedno mochnejsha, mlajsha, polnejsha. Kmalu se lahko odlepi in zazhivi.

Pripravnik: Odlepi od chesa?

Vratar: Oh, samo tako si predstavljam: da je she v stopnji razvoja, pa da je nekako priklenjena na ozemlje. Ko se dovolj okrepi, bo pach prekinila vez in prosto zazhivela.

Pripravnik: Je zhenska?

Vratar: Meni se tako kazhe. Sochna stvar. Tebi se lahko pokazhe kot kak stvor. Videl si senco, kaj pa vem ... Bolj samski sem, pri tebi zna biti drugache. Imash dekle?

Pripravnik: No, hmm, imam, a ne za stalno.

Vratar: She menjavash, ha?

Pripravnik: Pa ni ravno tako ...

Vratar: No, pustiva. Tu bosh lahko marsikaj v tej smeri tudi sam s seboj pochel, he, he, he.

Pripravnik: Ni me potrebno zhaliti. Ne odlochate vi o tem.

Vratar: To imash pa prav. Lahko pa o tem izrechem karkoli, se ti ne zdi?

Pripravnik: Lahko, a se morate odgovorno zavedati posledic vsega.

Vratar: Ja, da se ne poshchijem, kaj pa klobasash. Che hochesh biti tu in sluzhiti denar, morash prebiti z mano she slabo uro pripravnishtva, in na podlagi vsega bom presodil, kaj sporochim naprej. Od mene je odvisno, ali ostanesh tu ali ne. Jasno?

Pripravnik: Kaj vi odlochate?

Vratar: Kdo pa lahko? Vidish she koga, ki je s tabo?

Pripravnik: Kaj pa postava?

Vratar: Ona te zaznava ne glede na vse. Odlocha pa she ne, ha. Ha, mogoche bi bila pa ona najboljsha sodilka, kdo je sposoben za vratarjenje in kdo ne.

Pripravnik: Uh, ni to zhe malo ... blaznost?

Vratar: Blaznost? Ti ... pa mi povej, kaj ni blaznost? Katero nashe dejanje ali pochetje ni blaznost?

Pripravnik: To je pa tezhko vprashanje ... Bi odgovoril z: pravilno zhiveti.

Vratar: Odlično si odgovoril. Dodal bi le, da je to največja blaznost, a to je le opomba. Aha, da ne pozabim, te ključe poglej. Včasih jih pride kdo iskat. Pa tu se mora podpisati in napisati, chemu jih potrebuje. Tam mora biti nekaj pomembnega. Nisem še odkril, kaj. Vse je zelo skrivnostno okoli tega. V vsem tem chasu, ki ga prebijem tu, mi še ni uspelo tega izvedeti, si misliš. Mora res nekaj biti tam, za tistim ključem. Tudi ne vem natančno, kje se nahajajo prostori, ki jih ti ključi odpirajo. Vstopa v tiste prostore nimamo odobrenega, ne glede na karkoli. Le obvestiti je potrebno. Tu je shtevilka. Smo le vratarji, nih vech in nih manj. Nimamo popolne odgovornosti, kar je morda tudi lepo v tem poklicu. Le opazujemo, zapiramo in odpiramo duri, kaj zabeležimo, pa gre.

Pripravnik: Kaj pa sploh počno tu?

Vratar: Menim, da nekaj za vojsko. Ne vse, a dobrshni del gre tja. Vesh, vsi tu so zelo skrivnostni. Še chistilke in chistilci. In tudi ne moresh kar tako priti sem, na obisk ali morda v sluzhbo. Nismo namrech varnostniki, to morash lochiti, cheprav se nas včasih mesha z njimi. No, tudi tebe so izbrali na podlagi določenih podatkov, sicer ne bi prishel na to mesto. Ne pride vsak sem.

Pripravnik: Pretiravate. Prav lepo sem shel do posredovalnice del, kjer mi je bilo predlagano vratarstvo, pa sem zachel, takrat. Vmes pa nih, po chemer naj bi me preverjali.

Vratar: Kako pa misliš, da bi te preverjali? Tihe vaje in nareki? Opazovali so tvoje delo. Kolikokrat si zadremal, zamudil, bil povrshen ... Tudi uchni uspeh je dejavnik. Pa so te sestavili in na podlagi vseh podatkov se je rodila odlochitev, da bosh smel tu vratariti. A vse se je zgodilo nekajkrat hitreje od chasa, ki sem ga porabil, da sem ti to povedal. Imajo nas v rachunalniku, to mislim. Pa nas ocenjujejo in razporejajo. A vseeno, občutka še nimash. Morda pa ti ga prav nocojshnji dogodki prinesejo ali obudijo.

Pripravnik: Uh, je to vse tako zapleteno ... morda pa res nisem za take stvari.

Vratar: Ne obupaj prehitro. Vrniva se v vratarnico. Še s to uro opraviš, pa sva konchala.

Pripravnik: Prilegel bi se čaj, hm.

Vratar, sreba čaj: Dobrega si skuhal, mochan je.

Pripravnik: Nauchil sem se od nekega starega vratarja. Bil je zhe v pokoju, a je še hodil tja. Popoldan. Moja prva vratarjenja. Tudi dremati me je uchlil.

Vratar: Kaj pa vratarke?

Pripravnik: Ho, ne poznam. Nobene. Še najblizhji sem si bil s snazhilkami.

Vratar: Tudi to je pomembno. Včasih so edini vir določenih podatkov.

Pripravnik: Glej, premene svetlobe. Vozilo se priblizhuje.

Vratar: Morda tovarnjak ...

Nadzornica: Dober vecher!

Vratar in pripravnik: Dober vecher!

Vratar: Ste novi?!

Nadzornica: In stalna. Je kaj novega?

Vratar: Nich, razen uvajanja.

Nadzornica: Je pa zhe krepko chez uro. Ne gre?

Vratar: Gre, gre; malo sva se razgovorila. Ne mudi se mi. Dva dni sem prost.

Nadzornica: Vse je urejeno. Srečno.

Vratar in pripravnik: Srečno!

Pripravnik: In kaj bova zdaj?

Vratar: Le kako naj vem za oba? Zase vem, da zadremlem, to tudi tebi predlagam, saj se nadzornica verjetno ne vrne, sploh pa sedaj, ko sva oba tu.

Pripravnik: Pa ure?

Vratar: Prav vseeno je. Bolj proti jutru, mislim, da bo zadostovalo. Ne preverja se na drobno, razen che ni kaj izjemnega ali zanimivega. Poznam primer, ko je shlo skozi tudi brez ur. A to je izjema. Je pa tu vsekakor zemljishche, ki ima vpliv na vse, kar je na njem ali v stiku z njim. Toliko ti povem pred dremezhem. Pa tudi dremezh je tu drugachen. Poskusi.

Pripravnik: Vse to je spet eno veliko pretiravanje.

Vratar: Tudi mogoche.

Pripravnik: Hmmm ...

Vratar: Nich, a si za to, da si ogledava tiste prostore, ki jih imajo tam tako skrbno pod nadzorom? Res me mika tja. V dremezhu, seveda. Skupaj nama nemara uspe. Sam ne pridem skozi. Imajo polje, ga chutim, mochno polje, vsaj zame. Skupaj pa greva skozi, se mi zdi.

Pripravnik: Ne vem, o chem govorite.

Vratar: O dremezhu, o potovanju v bedenju. Kaj se nisi tega uchil pri starem?

Pripravnik: Ja, tudi o tem mi je govoril, zdaj se spominjam. Kot bi bil to zhe popolnoma pozabil. Potovati v dremezhu, ja, tudi to sva pochela s starim vratarjem. In varovanje zemljishcha v dremezhu, tudi to.

Vratar: No, vidish, le spomniti se je bilo treba.

Pripravnik: Lahko vidim, vsega sem se spomnil, le ne vem, kako sem lahko vse to tako preprosto pozabil.

Vratar: Se zgodi pogosteje, kot bi si chlovek lahko le mislil. Predvsem takshne stvari se kaj zlahka pozabi. Mislish, da je igra, da je zapravljanje chasa, pa ni. Pravzaprav je tako, da ti mora kdo vse skupaj spet obuditi, pa se zgane spomin in je. Delujesh. Tako to gre.

Pripravnik: Nekako vam kar verjamem.

Vratar: Nekaj chasa bom she vodil sam, da se spet privadish, nato pa prevzamesh. Ko bova zhe notri. In za ven. Tudi vzvratno polje naj bi bilo tam.

Pripravnik: Po tem, kar pravite, zna biti, da so tam res prave stvari.

Vratar: Udobno se namestiva ... Tu imajo res prave stole za dremezh. Predlagam, da se dobiva pri prvi svetilki, takoj za drugo uro.

Pripravnik: Velja. She ugasnem stropno luch, privijem sprejemnik ...

Vratar: Da, pa tudi to okno spredaj zapri, pa onega zadaj pripri, pa samo zgoraj, toliko, da se sliši od zunaj ...

Pripravnik: Takoj.

Vratar: ... da, svetilka je dobro izbrana ...

Pripravnik: ... hitro sva se nashla ...

Vratar: ... chutish napetost ...

Pripravnik: ... polje ...

Vratar: ... kozhico ...

Pripravnik: ... in skozi greva: zdaj!

Pripravnik: Mojster, ste tu?!

Vratar: Mhmm.

Pripravnik: Mojster! Me slišite? Sledite mojemu glasu! Mojster! Sem pridite ...

Vratar: Aha, a-ha, ti si to, he, he ...

Pripravnik: No, je zhe dobro.

Vratar: No, si jo videl?

Pripravnik: Sem.

Vratar: In?

Pripravnik: Nekakshno neumnost bom izrekel: znana mi je, poznam jo; bila sva zhe skupaj, nekje. Ne vem, nich ne vem. Grozno je.

Vratar: No, pa si se obesil, he, he ... kot smo se vsi. Vse je znano, zhe videno, pa srechujemo v budnosti. Dremezh je le preizkus: che znash potovati v dremezhu, lahko obishchesh vse to kadarkoli. In da vesh, zdaj je oklic: postal si pravi vratar! Pripravnishtvo je tako rekoch mimo.

Pripravnik: Hja, kaj pa vse to pomeni?

Vratar: Mirno se posmehuj. Pomeni, da vesh za vrata in da znash do tja in skozi. Ostalo in nadalje prevzame tisto, kar se ti kazhe kot ona.

Pripravnik: Se kazhe kot ona?!!

Vratar: Tochno. Kaj mislish, da je res ... ona? Imash tezhave s spolnostjo? Tudi ti? Nekaterim se namrech ne kazhe vech kot ona. Nekateri vidijo polje drugachnosti.

Pripravnik: Kako?

Vratar: Zhe izvesh od njih, che izvesh; che jih srechash.

Pripravnik: Kako ... che jih srecham ... kje?

Vratar: Vse ob svojem chasu, che ta chas bo, he, he ...

Pripravnik: Spet pretiravate.

Vratar: Ja, che chlovek tako pogleda, se zgodi, da se prichne prva zora kazati, poglej!

Pripravnik: Kako, bo zhe jutro?

Vratar: Kmalu, kakopak.

Pripravnik: Pa koliko chasa sva bila notri, v dremezhu?

Vratar: To je lahko zelo različno. Natančno se ne da določiti. Kdo bi potem she ukvarjal z urami? Vse to se uposhteva, vsaj tako se kazhe.

Pripravnik: Kako je torej vse to narejeno? Vem, sanjam, vem, zakaj sem kar naenkrat nastopil sluzhbo. Pravzaprav tu she nisem bil. Le znano mi je. Kot ona ali ono ali karkoli zhe. Morda pa je to vratarska blaznost. Poglejte! Zhival se je spet pojavila.

Vratar: O, o, kaj pa je to? Nich, tega bo pa treba odgnati, jutranje je.

Pripravnik: Odgnati?

Vratar: Da. Vzemi metlo, da ne poshkodujesh.

Pripravnik: Metlo? Kako, prej ste drugache govorili.

Vratar: Drzhi, a s tem je drugache. Morda ... che bi imel rokavice ... Ne! Vzemi brisacho, pa notri zavij, pa prenesem.

Pripravnik: In zakaj je jutranji takshen, da ga –

Vratar: Pozneje o tem. Daj, ovij ga, she spodaj, tako ... zdaj mi pa podaj. Uf, prav tezhko je. Tolstezh, ha. Shkoda, da je prishlo ob zarji. No, greva, da odneseva stran.

Vratar: Tu, pri svetilki ga spustim.

Pripravnik: Bo pomembna smer njegovega odhoda?

Vratar: Mislim, da bolj najina zanj. Na, zhival, izvoli, tu bodi. Zdaj se pa kar hitro vrniva v vratarnico.

Vratar: Tole jutranje je hinavsko. Ne reshish se jih zlepa. Zalezhejo se v tvoje zhivljenje in hochejo vedno vech pozornosti.

Pripravnik: Spet pretiravate. Kako bi takshna zhival lahko postala tako mochan dejavnik?

Vratar: Uh, kako izborna izrazhanje. Pa ja ne mislish, da bi ti bilo stalno za petama? Ne, ni zhival tisto, kar bi poseglo v zhivljenje. Bil pa bi določen splet dogodkov, ki bi jih lahko povezal le z zhivaljo. Pa dovolj o tem, da se ne vrne. Saj si videl, od kod je bilo prishlo.

Pripravnik: In imelo je nekakshno senco pred sabo.

Vratar: Oho, dobro opazujesh. Prav ta senca bi bila lahko usodna, che se je ne bi pravochasno znebila. In senca bi rasla, se prilepila na naju in sprozhila določen tek dogodkov.

Pripravnik: Bi umrla?

Vratar: Ah, tudi lahko. Kako si temachen. Lahko bi se zaljubila v kako usodno zhensko. Ali pa kaj drugega. Kdo bi vedel.

Pripravnik: Da, nikoli ne izveva.

Vratar: Ne, tega nikoli. A zdaj vsaj vesh, s chim imash lahko tu vse opraviti. Tole z urami je she najmanj. A zapomni si: z urami se morash ukvarjati, che ni posebnih dogodkov in s tem ukrepov! O vsem pa natančno zapishi.

Pripravnik: Tudi to nocoj?

Vratar: Ja kaj pa mislish? Sem mar jaz v sluzhbi? Kar zachni, grem do ur. Morda pa bo zdaj malo miru.

Pripravnik: Tudi sam pojdem na svezhi zrak.

Vratar: Hm, ne vem, che ti bo koristil, zgodaj je she. Pochakaj, da se skoraj zdani. Najbolj bi bilo, da si skupaj s prvim sončnim zharkom stopita naproti. Zdaj rajshi zapishi, saj ni treba na dolgo.

Pripravnik: Hm, veliko je tega. Ne bi raje skupaj?

Vratar: Ne izmikaj se. Te je strah?

Pripravnik: Ne, ni to, le prevech je vsega. Ko kaj od tega poskusim povezati v stavek, me tako chudno spreleti.

Vratar: Ja, so pach nove izkushnje. Se bosh moral kar navaditi. Po domache pa se temu reche, da si postal obchutljivejsi. Torej: pishi; grem do ur.

Pripravnik: No, ja, drzhi ...

Nadzornica: Dobro jutro.

Pripravnik: O, o, ja, dobro jutro, kje ... oh, ste me presenetili, hm, pishem, bilo je toliko ...

Nadzornica: Naj vidim; ho, kar dolgo porochilo. Ni na dolgo ... Kako, notri sta bila? Povej, imajo she tisti velik ribnik?

Pripravnik: Imajo. Skakal sem vanj ... oh, ne vem, ne verjamem vech, zdaj, ko to govorim, se mi zdi, da lazhem, da si sproti izmishljujem.

Nadzornica: Tako je to urejeno. Ne zdi se nam verjetno, pa se s tem ali takshnim ne ukvarjamo. Ta vratarica je redkost, ki si je ne zasluži vsakdo. Je zachetek nechesa, kar presega vsakrshno vratarstvo.

Pripravnik: Kako, ne razumem.

Nadzornica: Ja, kako pa mislish, da se napreduje?

Pripravnik: No, o tem pa she nisem razmishljal.

Nadzornica: Saj ni potrebno. Pomembno je le, da odgovorno opravljax svoje dolzhnosti, ko si tu. Pa da si tochen in zanesljiv. Ostalo po dogovoru. Sicer pa ti vech o tem pove, ko se vrne od ur. Imash pa srecho, da si je cel delavnik vzel zate.

Pripravnik: Bila naj bi taka znamenja, pravi. Zhival in ostalo. Kot sem zapisal.

Vratar: Oho, kaj spet nadzor? Tretjih danes. Drugich vas vidim. Je kaj narobe?

Nadzornica: Ne, nikakor. Le dogaja se, kajne? Na upravi sem izvedela, da bo tu uvajanje. Pa je bilo kar uspešno, kot lahko zasledim iz porochila, ki pa she ni dokonchano in verjetno tudi ne dokonchno. Opazila sem namrech precej nedorechenosti. No, veselo na delo. Odhajam.

Vratar: Ne, prosim, imel bi par vprashanj.

Nadzornica: Za par naj bo, a ne vech.

Vratar: Dorecheno.

Nadzornica: Torej?

Vratar: Mlad je she, pa zhe nalagash toliko smisla.

Nadzornica: Pa kaj! Si ga priuchil ali ne?

Vratar: Seveda, a vendar –

Nadžornica: Nich vendar. Kolikor mi je znano, je do zdaj she vedno zamochil. She dobro, da je sploh prishel na razpored. Che bi imela vpliv, dvomim, da bi ga ponovno sprejela. No, pustiva. She vprashanje?

Vratar: Kako –

Pripravnik: Oprostita, da se vmeshavam, a me zanima, ali se o mēni pogovarjata?

Nadžornica: Ha, pogovarjava se o mēni, ne o tebi. Za zamenjavo gre. Nadaljuj!

Vratar: Torej: kako mislish, da je potrebno prirediti porochilo, da bo shlo skozi?

Nadžornica: Prirediti?

Vratar: Seveda. Pa menda ne mislish, da bi shla v podrobnosti, ki se kasneje lahko izkazhejo za postranske zadeve?

Nadžornica: Menim, da sprashujesh neumnosti. Saj vendar nisi zacetnik. Koliko takshnih porochil si zhe napisal?

Vratar: Vem, a vendar ...

Pripravnik: Pa saj se prav o mēni pogovarjata!

Vratar: Dobro poslushaj: v lepo vratarsko navado sodi tudi to, da se ne vmeshavash v stvari, ki se te ne tichejo.

Pripravnik: Pa saj se me tichejo!

Nadžornica: Pojdi na obhod, da se s tvojim predpostavlenim v miru pogovorim. Koliko vem, bo potrebno odpreti glavna vrata za vozila in postoriti vse v zvezi s tem. Tovornjaki morda zhe kmalu pripeljejo. Dani se. Ura je zgodnja.

Pripravnik: Pa naj bo. Kaj je zhe treba postoriti?

Vratar: Kaj mi nisi bil zagotavljal, da si zhe bil na tem delovnem mestu?

Pripravnik: Seveda, a preverjam, ali to drzhi. She vedno me namrech moti, da sem morda po pomoti tukaj.

Vratar: Ne zachenjaj spet. S takimi dvomi sva opravila. Si tu ali ne?

Pripravnik: Ne vem vech. Na trenutke me ima, da sploh nisem tukaj.

Nadžornica: Kaj pa je s tabo? Si preutrujen? Daj, poglej, kdaj je naslednjih na razporedu.

Vratar: Trenutek ... Pojutrishnjem popoldan. Mirno se spochije. Torej: na obhod!

Pripravnik: Pa che grem kar lepo domov?

Vratar: Te mika?

Nadžornica: Dovolj vaju imam. Uprava prichakuje natanchno porochilo. To pa je tudi vse, kar se mene tiche.

Vratar: Ne, pochakaj! Ti pa na obhod! Pa ne hodi prehitro nazaj.

Pripravnik: Trenutek. Kolikor vem, imam tu jaz zdaj glavno besedo. Sem namrech sam odgovoren za vse dogajanje na tem ozemlju. Drzhi?

Nadžornica: Ne drzhi povsem, a sprejemam takshen ugovor. Greva midva?

Vratar: Kaj pa vem ... Gre mi zgolj za to, da bo porochilo delovalo, saj vesh.

Nadžornica: Odlochi se zhe.

Vratar: Dobro, ostanimo tukaj, ti fant pa molchi, da se dogovorim. Gre se tudi zate in tvojo prihodnost. Poročilo bo osnova za nadaljnje ukrepe v zvezi z dogajanjem na zemljishchu, kamor nimamo vstopa. Potrebujemo namrech dolocene podatke, ki pa jih od podjetja ne dobimo. Uprava meni, da so za nas nujni, a podjetje trdi, da ni tako.

Pripravnik: Zdaj vaju pa imam!

Nadzornica in vratar: Ven!

Pripravnik: Ne grem. Vidva pojdeta. Predvsem pa zahtevam od vas, nadzornica, kake papirje, da ste res nadzornica.

Nadzornica: Mislim, da sva se pre naglila.

Vratar: Strinjam se. Ti pa mirno lahko odidesh. Odgovornost za vse poslej prevzemam nase. Prvi občutek me ni prevaral. Nisi sposoben.

Pripravnik: Usposobljen pa sem.

Nadzornica: Za kaj le?

Pripravnik: Vi oziroma ti nisi nadzornica. Vam pa povem, da se mi dozdeva, da ste imeli prav glede tiste sence v stavbi. Ozhivela je.

Vratar: Ho, postajash zabaven. Lahko ostanesh, a odgovornosti ne preklicem.

Nadzornica: Kdo da sem?

Vratar: Aha, nisi she natanchno prebrala poročila, ki ga je napisal. Che bi ga, bi vedela, na kaj misli.

Nadzornica: Ni mi bilo potrebno. Pa tudi ni dokonchno. Sicer pa se mi dozdeva, da tudi sama potrebujem pochitek. Morda mi odobrijo celo bolnishko. Zhe dolgo nisem bila. Tudi na dopustu ne. Pozna se mi.

Pripravnik: Vem, da sem vaju prepoznal.

Vratar: Le po chem?

Pripravnik: Prvih sta se vikala, zdaj se zhe ves chas tikata.

Nadzornica: Kako? Aha, pa saj vesh: Najprej se vika, nato tika. Se dogaja tudi obratno?

Vratar: Meni se je zhe. Enkrat.

Nadzornica: Res? O tem mi nisi nikoli govoril. Pa se dolgo poznavava.

Pripravnik: No, prav na to sem mislil. Ko ste ali ko si sinochi prishla na prvi nadzor, sta se vikala. Drzhi?

Nadzornica in vratar: Kdo bi to vedel ... Ti?

Pripravnik: Kako skladno govorita. Sta se nauchila na pamet?

Nadzornica in vratar: Seveda. In she mnogo drugega. Tudi plesheva skupaj.

Pripravnik: Pokazhita!

Tovornjak.

Vratar: Menim, da kar ti odpleshesh. Bosh omogochil tovornjaku vstop?

Pripravnik: Lahko. Kaj zhe je potrebno postoriti?

Vratar: Si zmeden?

Pripravnik: Che zhe sem, sem zaradi vaju. Begata me. Kako naj bom potem zbran in ostalo, kar sodi zraven.

Nadžornica: Si ga slishal? Kar ne morem verjeti.

Vratar: Po vsem she to dozhiviva. Morda bi moral tudi jaz zaprositi za kak teden – Hupanje tovornjaka.

Vratar: Ali dva –

Hupanje tovornjaka.

Vratar: Hm, nich ne bo. She izgovoriti ne uspem, kaj shele da bi dobil odobreno.

Nadžornica: Vseeno poskusi. Kako besedo zate rechem.

Pripravnik: Kdo bo pa zame kaj rekel?

Vratar: Odpri zhe vrata, vendar.

Pripravnik: Takoj. Tako, je v redu?

Nadžornica: Priden.

Vratar: Zdaj ga pa she usmeri na prostor, kjer odlozhi tovor.

Pripravnik: Kje je ta prostor?

Vratar: Pa o chem se zhe ves chas pogovarjamo?

Nadžornica: Imam občutek, da se spreneveda.

Vratar: Si slishal?

Pripravnik: Kje je prostor?

Nadžornica: Preprichana sem, da se spreneveda.

Vratar: Pustiva zdaj to. Tovornjak chaka. Torej: gresh ali ne?

Pripravnik: Rad, a ne vem, kam.

Vratar: Pridi torej, pokazhem ti. Lahko she toliko pochakash, da se vrneva?

Nadžornica: Menda, a ne odlashajta. Imash kje kak chasopis?

Vratar: Seveda. V torbi. Postrezi si.

Voznik: Kaj pa imate spet tam?

Vratar: Dobro jutro. Nich, nich, le pripravnik ni she utechen.

Pripravnik: Le izgovarjajte se.

Voznik: Pohitita. Polno imam.

Vratar: Seveda, takoj. Ti pa utihni in glej, che te she zanima ta sluzhba.

Pripravnik: Naj premislil ...

Voznik: Ta pa hitro dojema, kaj?

Vratar: Hm, ne bi zdaj she o tem.

Pripravnik: Brez zamere, a res ne vem, ali ima to sploh she kak smisel.

Vratar: Ima, ima, a morda ne zate.

Pripravnik: Saj prav na to sem pomislil.

Vratar: Ne duhovichi in poglej: ta gumb je za luch znotraj, tako pa odpresh she notranja vrata. Za ostalo ne skrbi. Ko koncha, pridesh sem, zopet zapresh in ugasnesh luch. Bo shlo?

Pripravnik: Naj poskusim ...

Voznik: Bo zhe kaj? Nimam dosti chasa, pohitita.

Vratar: Ne sitnarite vendar. Uvaja se.

Voznik: Pa kaj jih zdaj uvajate cele nochi?

Vratar: Ta je izjema.

Voznik: Tako nadarjen ali kaj?

Vratar: Pravzaprav se ne motite, a pustimo to.

Pripravnik: Nadarjen? Kaj pa govorite! Prav nasprotno –

Voznik: Bo kaj ali postorim sam?

Pripravnik: Takoj. Oprostite.

Voznik: Tako se govori!

Tovornjak spelje.

Vratar: Ti, poslušaj! Ima me, da te kar napodim stran, domov. Si se prishel sem izzhivljat?

Pripravnik: Ne, ne, oprostite.

Vratar: To je zhe bolje. Stopiva hitreje. Chaka naju.

Nadzornica: Konchno. Sem zhe hotela stopiti do vaju. Se zapleta?

Vratar: Ne bi rekel.

Pripravnik: Koliko chasa pa naju ni bilo?

Nadzornica: Vsekakor predolgo, che zhe vprashash. Sicer pa bi te nemara zanimale ponudbe za delo. V tem chasopisu jih je polno.

Pripravnik: Hvala enako.

Vratar: Nemogoch si. Pa tako pohlevno si se sinochi priblizhal vratarnici. Kdo bi si mislil, ha.

Pripravnik: Kot bi shel v hlev, kaj?

Nadzornica: Oho, predrzen postaja. Imash kaj proti hlevom? Kaj nisi prej popil skoraj celega kozarca mleka?

Pripravnik: Kje je tu povezava?

Vratar: Pa spet sprenevedanje. Ko tako razmishljjam, postanem skoraj prepričan, da me uprava preizkusha. Morda pa me hochejo predchasno upokojiti. Sem slishal, da se pripravljajo neke spremembe. Drugachni pristopi ali nekaj takega.

Nadzornica: Res? Nich ne vem o tem. Od kod ti podatki?

Vratar: Nich ne vesh o tem? Hm, morda sem se pa zagovoril –

Pripravnik: Ali celo izdal.

Vratar: Kaj pa imash ti s tem?

Pripravnik: Vech, kot si lahko mislite.

Nadzornica: Poslušaj, poslušaj ga.

Vratar: Pa res: kaj si pochel prej, preden si zachel vratariti?

Pripravnik: Bil sem mizar. Izdeloval sem odlične mize. Nato pa sem se preusmeril na vrata. Veste, koliko vrat sem izdelal?

Nadžornica: Nich vech ne razumem. Morda je bolje, da vaju zapustim. Skoraj bo dan.

Vratar: Pochakaj, pochakaj. Imam občutek, da she kaj izveva.

Nadžornica: Me ne zanima. Dovolj imam vsega. Se zhe domenita. Glede porochila pa ne skrbi. Zavzamem se.

Pripravnik: No, pa mi povejta, koliko vrat sem izdelal?

Nadžornica in vratar: Nobenih?

Pripravnik: Odgovor pravilen. Kako vesta?

Vratar: Pa kdo mislish, da bi pri tebi naročil vrata?

Nadžornica: Se ti vidi, da komaj drzhish kozarec. In ti naj bi mizaril? Le za koga naju imash?

Pripravnik: Na to pa nisem pomislil. Dobra sta. Pa nich.

Vratar: No, povej, kaj si pochel prej?

Pripravnik: Potoval sem.

Nadžornica: Kakshen poklic pa je to?

Pripravnik: Nisem povedal do konca. Bil sem trgovski potnik. Prodajal sem pohishtvo.

Vratar: No, to je zhe bolje. Imash she kaj stikov? Potreboval bi gugalnik. Lahko rachunam nate?

Nadžornica: Tu je vratarnica, ne pa trgovina. To se zmenita potem.

Vratar: Se strinjam. Zaneslo me je.

Pripravnik: Lahko uredim. Ga potrebujete za tu? Bilo bi prijetneje dremati, se strinjam.

Nadžornica: Kar konchajta! Sicer postane porochilo vprashljivo.

Vratar: Zdaj pa ti izsiljujesh.

Nadžornica: Izsiljujem? Morda si pa res zhe za pokoj. Kaj si pa mislish!

Pripravnik: Morda pa zdaj zaplesheta?

Nadžornica in vratar: Pa dajva.

Pripravnik: Trenutek. She pravo glasbo najdem ... tako. Izvolita.

Vožnik: Kaj pa imate tukaj? Plesne vaje?

Pripravnik: Tudi sam se sprashujem podobno. Sta vedno taka?

Vožnik: Prav briga me! Tam se je nekaj zataknilo. Pomoch potrebujem.

Nadžornica, vratar in pripravnik: Kaj pa je?

Vožnik: Kako kaj pa je? Gre kdo ali ne?

Pripravnik: Mene zhe ne vidish tam.

Vožnik: Od kdaj se pa tikava?

Vratar: Nehajta. Verjetno moram jaz tja. Pochakaj she toliko.

Nadžornica: Naj bo.

Nadžornica: Zdaj, ko sva sama, mi pa povej: si bil res trgovski potnik?

Pripravnik: Chemu pa vas to zanima?

Nadzornica: Po vsem tem me mirno lahko tikash.

Pripravnik: Bolj me sicer mika dotikanje, a za zacetek naj bo.

Nadzornica: Sem ti nemara vshech?

Pripravnik: Niti ne, a nikoli se ne ve.

Nadzornica: Lahko poskusiva s plesom. Glasba je prava. Dobro si izbral.

Pripravnik: Pa dajva!

Vratarka: Dobro jutro. Kaj pa se dogaja? Koga zamenjam?

Nadzornica in pripravnik: Pusti naju!

Vratarka: Trenutek. Kdo pa sta vidva?

Nadzornica in pripravnik: Kdo pa si ti?

Vratarka: Kdo pa sem jaz? Prishla sem v sluzhbo. Kaj pochneta tukaj?

Nadzornica in pripravnik: Se pridruzhish?

Vratarka: Pa kaj she! Ven se mi spravita. Pa vrata pustita odprta. Chudno zatohlo je tu notri. Kaj se dogaja?

Vratar: Dobro jutro. Si pa zgodnja.

Vratarka: A ti si tukaj. Sem zhe mislila, da je kaj narobe.

Vratar: Kaj bi pa bilo lahko narobe?

Vratarka: Ah, nich, nich. Samo tako ... chudno je.

Nadzornica in pripravnik: Chudna si ti.

Vratar: Ohoho! Sta se ujela? Prav lep par sta.

Tovornjak

Vratarka: Odpiram!

Vratar: Le hitro.

Nadzornica in pripravnik: Ne, upochasniti je treba. Lahko zamenjash glasbo?

Vratarka: Poslushaj, kaj pa je zdaj to? Vratarnica ali plesishche?

Nadzornica in pripravnik: Kakor za koga.

Vratar: Tochno tako. Tudi midva lahko zaplesheva. Nekaj pochasnega, jutranjega.

Vratarka: Ne razumem.

Voznik: Poglej, poglej, veselica. She vedno se zatika.

Vratar: Pusti me zdaj. Ona je prevzela, nanjo se obrni.

Voznik: Pleshesh?

Vratarka: Kdo pa ste?

Voznik: Se me ne spomnish?

Vratarka: Od kod?

Voznik: S plesishcha vendar.

Nadzornica in pripravnik: Pridi, sladko bo.

Vratarka: Zdaj pa tako: ven ali pa ukrepam!

Vratar: Nikar. Lahko nam je lepo. Če se ne motim, je od zadnjih ostalo še nekaj ...
Tovornjak.

Voznik: Kaj pravish? Nisem slisal.

Vratarka: Dovolj bo. Dovolj! Ven!

Voznik: Ah, ne pretiravaj. Kaj pa je z njo?

Vratar: Kako bi rekel: ni navdushena.

Voznik: To vidim, a vendar ...

Vratarka: Upravo poklicem, prav res.

Nadzornica in pripravnik: Odlično. Nas bo vech. Pa prigrizke narochi.

Vratarka: Molchita. In nehajta, pa kar zhe pochneta. Tako. Dovolj je bilo glasbe in vsega. To je zadnji opomin. (Ugasne sprejemnik.)

Voznik: Ne bodi no chudna. Zavrtiva se vendar.

Vratarka: Se vam vrtili zhe brez tega.

Voznik: Seveda. She od zadnjih. Se res ne spomnish?

Vratarka: Od kod?

Voznik: S plesishcha vendar. Nato sva shla do ribnika –

Vratarka: Nehajte!

Vratar: Je to ona, o kateri si pripovedoval?

Voznik: Seveda. Lepotica, se ti ne zdi.

Vratar: To vem zhe dolgo.

Nadzornica in pripravnik: Nama se pleshe! Daj glasbo!

Vratarka: To pa presega zhe vse meje. Vas pa kar upravi prijavim.

Vratar: Kaj ti pa je? Si res vse pozabila?

Nadzornica in pripravnik: Kako je mogoche, kako?

Vratar: Zdaj se zhe ona spreneveda. Chesa vse ne dozhivim!

Voznik: Zhivljenje je kruto. Veselimo se torej, dokler se lahko.

Podjetnik: Dobro jutro. Kaj pa imate tukaj? Kak praznik?

Nadzornica, vratar in pripravnik: Vsak vash obisk nam je praznik. Pridruzhite se. Ljudje smo veseli, imamo se dobro, le kaj nam še manjka?

Voznik: Glasba vendar.

Podjetnik: Kdo je tu glavni?

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Kdo drug, kakor vi, o nash gospodar.

Podjetnik: Pa kaj ga zdaj zhe tu serjete. Spravite se mi ven, sicer bo hudo.

Vratarka: Zhe ko sem nastopila sluzhbo, je bilo tako.

Podjetnik: Ti torej ne spadash zraven?

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: O, spada zraven, spada. Se je ne spomnite? Glasbe nam manjka, o nash gospodar.

Podjetnik: Imeli boste glasbo, prav kmalu. Poklichi, ne gre drugache.

Vratarka: Vashe ali nashe?

Podjetnik: Vashe. Vi ste za to odgovorni.

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Odgovorni smo vsi, se vam to ne zdi, o nash gospodar?

Podjetnik: Pohiti, dokler je she chas.

Vratarka: Smem z vashega?

Podjetnik: Izvoli.

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Glasbe ni, zapojmo sami, o gospodar, zapleshi she ti.

Vratarka: Dober dan! Klichem s podjetja. Lahko nekoga poshlyete? Da, spet so tu ... Kako? Vchera j je bilo v redu, danes pa vse po starem ... Da, da, seveda, razumem. Pohitite!

Podjetnik: Urejeno?

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Rajajmo, o rajajmo, malo ponagajajmo, pridita she vidva sem, da nam bo lepo!

Vratarka: Oprostite, da vas s tem morim, a vseeno: mi morda vi lahko poveste, za kaj tu pravzaprav gre? Che veste seveda.

Podjetnik: Ne bi vedel. Ko sem podjetje kupil, je bilo vse, kot je treba. Menim, da bo uprava bolje vedela. Pochakajva, da se kdo oglasi tukaj. Uprava je skrbela za ta del zhe pred mano. Preprichan sem, da obstajajo listine o nadzoru. Vsaj morale bi.

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Koga briga in skrbi, rajshi rajajmo vsi, pohitimo, pohitimo, gospodarja veselimo, juhej!

Vratarka: Joj, dosti jih imam. Vas lahko prosim, da me za hip nadomestite? Malo se sprehodim.

Podjetnik: A na kratko. Pochasi moram v pisarno. Chaka me neki dogovor.

Vratarka: Brez skrbi. Hitro bom nazaj.

Tovornjak.

Podjetnik: Hej, pochakaj. Kako se odpre vrata?

Vratarka: Tukaj. Bom sama. Che pa she kdo pride, vas prosim, da vi to postorite.

Podjetnik: Vsekakor. Pa vseeno pohiti.

Vratarka: Brez skrbi.

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Zdaj smo tukaj, gospodar, nich ne vrne nas nazaj, hitro zavrtimo se, saj tako nam je lepo. Stopi, stopi semkaj ti, ki se rado ti vrti, in pozheni se med nas, saj tako nam je lepo, saj tako nam je lepo, hej, hej, hej, o hej, hej, hej!

Podjetnik: Pa res ne mislite nehati? Uprava vas kmalu dosezhe. Le od kod se vzamete?

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Spusti krepko glasbo nam chimprej, pridi in veseli se brez mej, in ko –

Podjetnik: Imate prav. Komaj vas poslusham. Tako. Bo prava?

(Vklopi sprejemnik.)

Nadzornica, vratar, pripravnik in voznik: Pleshemo vse naokrog, hitrih smo in dolgih nog, pa podaj –

Podjetnik: To pa ne gre. Glasba in vashe petje, to pa ne gre. Kaj ne slišite, da se razhaja? Pravzaprav ste popolnoma brez posluha. Za glasbo in she za kaj drugega. Pa kaj sploh hočete?

Upravnica: Vam jaz povem. Dober dan. Oprostite, che ste me tako dolgo čakali. Kje pa je vratarka?

Nadzornica, vratar, pripravnik, voznik in podjetnik: Nam je zagotovila, da se kmalu bo vrnila, stopi she ti v ples, vidish vse in kar ni res.

Upravnica: Dovolite ... Kaj se pa greste? Pridružhili ste se jim? Drago vas bo to stalo, pa chetudi ste bili do zdaj vzorna stranka.

Vratarka: O, dober dan. Samo da ste prishli. Bilo me je zhe prav strah, da ostanem sama z njimi. Res ne vem, kako postopati. Kaj takega pa she ne! Vi imate izkushnje s tem. Upam.

Upravnica: Kje si pa bila? Ne bi smela kar tako oditi. Poglej, tudi lastnik se jim je pridružhil. Koliko chasa si bila odsotna?

Vratarka: Ne dolgo. Morda chetrt ure ...

Upravnica: Za tokrat naj bo ... Lepa skupina, se ti ne zdi? Tudi mochna. Zbor za skozlat, med nama recheno.

Vratarka: Oprostite, da podajam svoje mnenje, a zdi se mi, da ni dobro, che jih zhalite. Prav lepo pojejo.

Upravnica: Se ti zdi? Hm, chudni okusi, pa kaj bi. Se jih lotiva?

Vratarka: Se strinjam, a ne vem, kako. Nimam dovolj izkushenj s tem. Poslusham vas.

Upravnica: To pa ne bo drzhalo. Kot pripravnica si morala dati to skozi, mar ne?

Vratarka: Mislite? Ne spomnim se.

Upravnica: Si preprichana? V spominu imam, da si imela takshne tezhave kmalu po nastopu sluzhbe.

Nadzornica, vratar, pripravnik, voznik in podjetnik: Hitro ven odpleshimo takoj, pa pridružhi se she ti nocoj, ko bo noch spustila se nad nas, vse nas vzame kratek chas, vse, prav vse nam dobro bo storilo, saj imamo se lepo, res nam je lepo, da nam bi she kar bilo, bilo ...

Upravnica: Kako pa se sploh lahko v takem kaj spomnish ... Pridi, stopiva ven, da bo mir.

Vratarka: Takoj ... Joj, nisem se she zabelezhila. Pa do ur bi morala. Vas lahko she za hip pustim tu?

Upravnica: Pustish tu? Nekam predrzna se mi dozdevash. Brez spomina in ukazovalna.

Vratarka: Brez zamere, a zdi se mi, da pretiravate.

Upravnica: Takshne sodbe ohrani zase. Odgovornost za ta prostor je res tvoja, a to je pa tudi vse.

Vratarka: Kaj pa za zemljishche v celoti?

Upravnica: Kaj pa imash ti s tem? Ne pozabi, da si zgolj vratarka. In che hochesh to she ostatici, ukrepaj v skladu z navodili, ki jih imash.

Vratarka: Seveda, oprostite ...

Upravnica: Da te ne zanese vech. Naslednjih ti gre od plache.

Vratarka: Razumem. Oprostite.

Upravnica: Dobro. Pustiva zdaj to.

Tovornjak.

Vratarka: Tale gre pa ven. Prvi danes. Samo she shtevilke zapishem ... tako. Zdaj sem vam popolnoma na razpolago.

Nadzornica, vratar, pripravnik, voznik in podjetnik: To pa res besede so za ushesa nasha, ko predanost stvari se razglasha na ves glas, na ves glas, kdaj le prideta med nas, che ne kar takoj, res takoj, ples zapleshi svoj, hej, hej, juhej!

Upravnica: Sprashujem se, kako se sploh da v takshnem poshteno vratariti. Morda sem bila pa prejle prestroga. Razmishljam o dodatku k plachi.

Vratarka: Jaz pa o proshnji za premestitev.

Upravnica: Rada verjamem. No, pustiva: Si pripravljena?

Vratarka: Kot sem zhe rekla ...

Upravnica: Najprej izklopi sprejemnik. Ta glasba jim ustreza. Ali pa poishchi kak govorni prispevek. Morda jih besede malo ohromijo.

Vratarka: Katero postajo priporochate?

Upravnica: Kar sama izberi ... Dobro bo ... to pusti. Govorni prispevek iz sprejemnika se mesha s pesmijo.

Nadzornica, vratar, pripravnik, voznik in podjetnik: Nas pa nich ne zmoti vech, radi rajamo vse dni in v nochi, ko zhe vsi smo chisto mimo ...

Upravnica: Ne vem, ali je bil ta poseg pametna odlochitev.

Nadzornica, vratar, pripravnik, voznik in podjetnik: ... treba drv bo za zimo in poleti prav tako ...

Vratarka: Smem predlagati zachetek?

Upravnica: Pa naj ti bo.

Vratarka: Najprej poskusiva z voznikom. Nekam znan se mi zdi.

Nadzornica, vratar, pripravnik, voznik in podjetnik: ... rajati, o rajati, dolge zimske vse nochi ...

Upravnica: Voznik! Voznik!

Voznik: Zhelite.

Upravnica: Kako to, da si se jim tudi ti pridruzhil?

Voznik: Po pravici vam povem, da tega niti sam ne vem.

Vratarka: O, dobro se odziva.

Upravnica: Voznik! Tovor te chaka.

Voznik: Kaj me briga tovor, ko pa slishim spet tvoj govor.

Upravnica: Nisem preprihana, da razume.

Vratarka: She sama poskusim. Smem?

Upravnica: Le.

Vratarka: Voznik. Tovor te ne chaka vech.

Voznik: Kaj?! Kam pa je shel?

Upravnica: Odlicno. Tega se sama ne bi domislila.

Voznik: Kaj je tu odlicnega? Kje je moj tovor?

Vratarka: Tovornjak je vendar prazen. Lahko zapustish podjetje.

Voznik: Oh, konchno. Prav lepa hvala, draga vratarka. Tega pa zlepa ne pozabim. S sposhtovanjem in nasvidenje.

Vratarka: No, enega sva ugnali.

Nadzornica, vratar, pripravnik in podjetnik: ... rajamo, she rajamo, tudi che spet manj nas je, ne uzheneta nas she!

Upravnica: Kar nadaljuj!

Vratarka: Nadzornica!

Nadzornica: Kdo pa zdajle kliche me, ko pa rajam she pa she?

Vratarka: Vratarka vendar. Slishala sem, da odidesh na dopust, pa –

Nadzornica: Dopust?! Si to izrekla? Dopust ... kaj je zhe to ...

Vratarka: Upravnica je tu, pa se lahko kar domenita.

Upravnica: Seveda. Kar z mano se zapelji na upravo.

Nadzornica: Pa moje vozilo?

Upravnica: To bo poslej moja skrb.

Nadzornica: O, kako rada to slishim.

Upravnica in nadzornica: Na svidenje in lepo se imej, pa se she in she nasmej.

Vratarka: Enako, hvala, tudi vama.

Vratar, pripravnik in podjetnik: Kam pa kam sta shli, z njima bi lahko veselo vsi zarajali.

Vratarka: Ha, ha, ljubchki moji, zdaj vas pa imam.

Vratar, pripravnik in podjetnik: To si mislish kar tako, primimo se hitro za roko!

Vratarka: Pripravnik! Sluzhba je konchana.

Pripravnik: To lahko si mislish ti, ko pa slishish vse stvari, bosh –

Vratarka: Pripravnik! Naloge niste dobro opravili. Niste sprejeti na to delovno mesto.

Pripravnik: Kako? Kaj zdaj zhe ti o tem odlochash?

Vratarka: Od kdaj pa se tikava?

Vratar in podjetnik: Je dotik in je odmik, to je plesa strashni mik.

Pripravnik: Oprostite. Lahko torej zapustim to podrochje?

Vratarka: Mirno. In za zmeraj, kar se mene tiche.

Pripravnik: Smem popiti she to mleko, ki je ostalo? Tako suha usta imam.

Vratarka: Che ni zhe skisano ...

Pripravnik: Ne, she je dobro. Hvala in prav lep pozdrav.

Vratarka: Enako. Pa veliko sreche drugod.

Pripravnik: Hvala, potreboval jo bom, po vsem tem tu.

Vratar in podjetnik: Srečo ishchi kje drugje, kjer se rajati ne sme.

Pripravnik: Zhe grem. Zdravo!

Vratarka: Seveda, zdravo!

Vratar in podjetnik: Sama tudi plesheva, a she rajshi s tabo bi, pa pridruzhi nama se –

Vratarka: Si lahko kar mislita!

Vratar in podjetnik: Misliva si, misliva, to pa si domislila.

Vratarka: Podjetnik! Stranka vas chaka. Pri glavnem vhodu. Jo spustim noter?

Podjetnik: Stranka? Saj res. Dogovor imam. O, skoraj bi pozabil. Pa tako lepo je bilo. Seveda, odpri.

Vratarka: Ne tikaj me pred njim. Saj vesh ...

Podjetnik: Oprosti-te! Oprostite. Grem kar gor. Malo she pochakajte, nato jo napotite v pisarno zraven.

Vratarka: Razumem.

Podjetnik: Ne, premislil sem si. Odslovite jo. Izmislite si nekaj. Bo shlo?

Vratarka: Bo pach moralo ...

Podjetnik: Prav lepa hvala. Pa brez zamere.

Vratarka: Je zhe v redu. Bilo mi je v uzhitek.

Podjetnik: Tega sem se zbal, ko sem v tvoje se oči dokončno vdal.

Vratarka: Te spet prijemlje?

Podjetnik: Kar tikanje si privoshchite. Od kdaj pa?

Vratarka: Joj, oprostite. Ushlo mi je.

Podjetnik: Naj bo, a naslednjih pazite. Na mojem ste, toliko.

Vratarka: Seveda, seveda. O, poglejte. Stranke ni vech.

Podjetnik: O, vech kot odlično. Tako se zmeniva: danes vse odslovite. Poslovno sem zadržhan.

Vratarka: Razumem.

Podjetnik: Za vas sem pa zgoraj, (zashepeta) che bosh hotela ...

Vratarka: Razumem. Kot vedno. Konec govornega prispevka. Glasba.

Vratarka: Kaj pa ti? Ne bosh vech prepeval?

Vratar: Kar molchi. Vse si pokvarila. Pa tako sem pripravljaj. Sama vesh, da sem se tokrat res trudil.

Vratarka: To drzhi, a kaj pomaga?

Vratar: Si se z njim domenila?

Vratarka: S kom?

Vratar: S podjetnikom vendar.

Vratarka: Kaj ti pa je?

Vratar: Zashepetal ti je.

Vratarka: Dobro slishish.

Vratar: Seveda. Sluh me she ni zapustil. Poslushaj, bi ti dokonchala porochilo?

Vratarka: Raje ne. Mislim, da sem ga zhe prevechkrat. Lahko pride do suma, potem pa sam vesh, kako gre.

Vratar: Bi ga skupaj?

Vratarka: Skupaj? Ha, kaj si pa mislish ... No, morda pa.

Plesna glasba.

Vratar: Bi? Res bi?

Vratarka: Pa dajva! Glasba je prava.

Vratar: Glasba res je prava, dobra bo zabava –

Vratarka: Chakaj, chakaj, kaj se pa gresh?

Vratar: Porochilo skupno bo, zdajle pa zarajajmo!

Vratarka: Vratar! Mojster! Zbudite se vendar! Kaj vam pa je?

Vratar: Oh? Kaj je?

Vratarka: Menjava. Zaspali ste.

Vratar: O, sranje, pa take lepe sanje ...

Vratarka: Kaj pa budnica?

Vratar: Lepsha od nje je le she buditeljica.

Vratarka: No, no, ste zhe pri sebi. Kaj novega?

Vratar: Ne da bi vedel. Ustaljeni dolgchas tu notri.

Vratarka: Rada verjamem. Danes sem si prinesla pletenje.

Vratar: Pletenje?

Vratarka: Da. Tako hitreje mine. Dnevi so tu hujshi od nochi, kaj pa se zdaj tebi zdi?

Vratar: Zdi se mi, da je chas, da se poberem od tod. Srechno.

Vratarka: Srechno hodi mi: od zmot do zmot.

Vratar: Ha, lahko se je tebi shaliti.

Vratarka: Seveda. Kaj pa je s priporochilom, ki ste mi ga obljubili?

Vratar: Joj, nisem she utegnil. Do kdaj potrebujesh?

Vratarka: Chimprej. Rok se mi izteka.

Vratar: Pa kaj te je pichilo, da hochesh postati nadzornica?

Vratarka: Pichilo? Aha, seveda. Kaka zhival morda. Ne morem se spomniti.

Vratar: Kaj ni tu lepshe, kot pa se voziti naokoli in nadzorovati nas, nochne.

Vratarka: Vsaj poskusiti moram. Kdaj bo torej priporochilo?

Vratar: Naslednjih ga prinesem. Obljubim. Zdaj pa grem ...

Porochila.

Vratar: Pravzaprav ... She ta porochila da slishim.

Vratarka: Seveda. Grem pa kar do ur, che boste she tukaj.

Vratar: Kar.

Porochila.

Glasba.

Prevajalnica

Eugène Guillevic

DEZHELA MENHIRJEV

KAMEN

Pridi she enkrat
k posvečenju kamenček

na mizo v svetlobi
ki se ti prilega,

naj bova
kot če bilo bi
da se nikoli ne konča.

Položena bova v ozračje
lenobnosti ki bo ostala.

CAILLOU

Viens encore une fois
Te consacrer caillou

Sur la table dans la lumière
Qui te convient,

Regardons-nous
Comme si c'était
Pour ne jamais finir.

Nous aurons mis dans l'air
De la lenteur qui restera.

MEN

Deu aman c'hoaz eur wech
D'en em ouestla da ven

War an daol e-kreiz ar skerijenn
A zo diouzout,

Sellom ouzom
E-giz pa vefe
Da jom heb echui morse.

Lakêt or-bo en êr
Eur horregez hag a bado.

Pesem *Kamen* je za ilustracijo poleg slov. prevoda tudi v franc. izvorniku in v bretonskem prevodu; iz dvojezične zbirke *Zareze* (Encoches / Askennou), 1975; prevajalec v bretonshchino je Pierre-Jacques Hélias / breton. Pêr-Jakez Hélias (1914-1995), dvojezični breton.-franc. knjižhrevnik, etnolog. (op. I. A.)

CARNAC
(iz zbirke)

***

Morje na robu nicha
ki se mesha z nichem

za boljše poznavanje neba,
obrezhij, skalovij,

za njih boljše sprejemanje.

***

Igral sem na kamen
s svojimi pogledi in s svojimi prsti

in pomeshan z morjem,
gredoch k morju,
vrachajoch se ob morju,

sem verjel v odgovore kamna.

***

Se ne bova igrala nikdar
niti kakshno uro,
vsaj nekaj minut,
o svechani ocean,

ne da bi ti imel to ozrachje
zavzeto s samim sabo vsepovsod?

***

Zhelim te imeti she raje,
nedolochljivi ocean,

te zalive ki jih pretvarjash
v slana mochvirja.

Tam sem te videl spati
skupaj z drugimi ochitki vesti.

***

Morje brez starosti,
brez rane ki naj se zapre,
brez trebuha ochitno

***

Od morja do menhirjev,
od menhirjev do morja,

ista cesta z dvema nasprotnima vetroma
in ta od morja
poln umora drugega.

***

Sonce, morje,
kateri od vaju dveh
se trudi pomiriti drugega

s pomocjo chesa?

***

Zmeraj ista zemljishcha
za bozhanje zmeraj
nikoli kakshnega novega telesa
da poskusish z njim.

***

Da ohranish svoje nochi,
ali si moledoval
kdaj pa kdaj skalovja?

***

Tvoj oche:
molchanje.

Tvoja dolzhnost:
gibanje.

Tvoj odpor:
megla.

Tvoje sanje.

***

Razvrshcheni, menhirji,
kot da bivanje v vrsti
mora dajati pravice.

***

Ti, to prazno
in dokonchno

jaz ki sem sanjal
da ustvarjam ravnotezhje.

MENHIRJI
(iz ciklusa)

***

Moralo je biti to morje,
ta obala kjer si odpochije,
misli nase,

razmishlja
o gibanju,

vesla proti nam.

***

Mi smo
nepremichno v gibanju.

Mi presekavamo
trajanje.

***

Mi smo to trajanje
ki se je ustavilo
da bi videlo kako mineva.

ZUNAJ-ZNOTRAJ
(iz ciklusa)

***

Zunaj sebe vidim
tisto kar je v meni,
v sebi
tisto kar je zunaj mene.

ZLOCHIN
(iz ciklusa)

***

Svet ni le
to drevo pred tabo
in to kar ga obkrozza.

Svet je
ocean zlochina.

EUGÈNE GUILLEVIC (1907, Carnac, Bretanja – 1997, Paris), francoski pesnik, prevajalec (svoja dela podpisoval le s priimkom; izg. Gijvik ali Gilvik); po maturi iz matematike ekonomski inšpektor (od 1935 v Parizu, ministrstvo za finance) do upok. Dve leti star zaradi očetove sluzhbe (orozhnik) zapusti Bretanjo, kamor se poslej vracha le občasno, a je praktično ves njegov opus posvečen njej; odrashchal v Alzaciji (Ferrette, nem. Pfirt, tromeja franc.-shvic.- nem.), kjer se je nauchil nemshchine in njenega alzashkega narechja; prevajal zlasti nemshke, pa tudi (v sodelovanju) ruske, madzharske, arabske, makedonske pesnike ... Bretonsko ni znal, oznacheval se je kot »bretonski pesnik francoskega izraza« (tudi izjava: »Jaz nisem pesnik ... jaz sem poshast.«); tudi oznaka »pesnik kamna«, podobno Mak Dizdar, bosanski pesnik stehkov. Objavil nad 30 zbirk pesmi, preveden je v ok. 40 jezikov, prejel vseh franc. in mednarodnih nagrad. Eno od ducata imen (Claudel, Valéry, Perse, Michaux, Ponge, Char, Bonnefoy ...) moderne francoske poezije, ki jim je mesto na svetovnem vrhu pripravil »magični kvartet« 19. stoletja Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Rimbaud (nobena druga nacionalna lit. nima take ekipe pesnishkih velikanov).

Najpomembnejše zbirke: *Terraqué* (1942), *Exécutoire* (1947), *Carnac* (1961), *Motifs* (1987). Prvi dve sta zaznamovani z 2. sv. vojno, med katero je bil avtor pripadnik odpora in chlan kompartije (terraqué = lat. terra + aqua kot asociacija obal Bretanje; tudi fr. traque, traqué – gonja, preganjani; nekateri breton. nacionalisti sodelovali z Nemci); v drugi zbirki je ciklus *Les charniers* (Grobishcha), na to temo unikum v svetovni lit. *Carnac* in *Motivi* sta magistralno uveljavili avtorjev ekonomichni, lapidarni izraz, podoben tankam in haikujem (sicer je napisal tudi nekaj sonetov, shansonov in pesmi za otroke), z vsako besedo kot vrezano v kamen, tj. v menhir (neolitski kulturni artefakti pri Carnacu); ciklusi *Menhirji*, *Zunaj-znotraj* in *Zlochin* so iz zbirke *Motivi*, kjer varianta »poésie brute« (Valéry) ali t. i. chosisma (predmetnost; prim. Ponge) ni vseh le »opis« ali nagovor od zunaj, temvech govori od znotraj, z glasom stvari kot fenomenov (tudi pesem z nasl. *Choses* – stvari, predmeti).

Ad hoc o »simptomalnosti« Bretanje: v ocean shtrlech polotok, danashnja regija je zmanjshana zgodovinska, regionalna kultura, literatura v bret. zlasti od 19. st. dalje, od 1951 dvojezichne bret.-franc. osnovne shole (pred tem otroci kaznovani za govorjenje v bret.); ok. 2 mil. Bretoncev, potomci v 5. stol. iz JZ Anglije priseljenih Keltov (sorodni Valizhani, Irci, Shkoti), so pa tod zhe prej zhivela keltska plemena, eno od njih Veneti / Vendi; ob slednjih se zlasti v toponimih, deloma tudi v besedishchu, kazhejo mozhnosti slovanskih sledov: npr. Breizh (o/brezhje) – bret. ime za Bretanjo; Carnac (slov. krn / okrnek; krnc = nozh; shrv. krnjak), mesto Brest (isto v Belorusiji), menhir (bret. men hir – ka/men shir/ok, velik); Guillevic (vzhodnoslovanski priimek Gulevich, Gilevich; znani beloruski pesnik Nil Gilevich) itd. Kanadsko-slovenski raziskovalec Anthony Ambrozic je v knjigi *Gordian Knot Unbound* (Toronto, 2002) napis, vrezan na steli v bretonskem kraju Plumergat (departma Morbihan, tam tudi Carnac), deshifriral kot arhaichno obliko slovenskega jezika.

Izbor, prevod in zapis o avtorju Ivo Antich

Renzo Cigoj

POTI PLANINSKIH DOMOV

HARMONIA MUNDI

Chrni kruh, sir in belo vino.
Tihotnost ledenika
in tanek vetrc na vrhu
kot mila sopranska flavta
v Largu Vivaldijevega
Koncerta 443 v c-duru:
neskončna harmonija trenutka
na vrhu Triglava, potem ko sem
prestal nekaj malih smrti na Kugyjevi poti.
Ne vemo she,
da bo jutri vishja cena
grozečega rezila poshevne svetlobe
ob somraku na Shpiku nad nosom,*
kjer se demon porogljivo krohoče
in zhe zheljno chaka pod skalovjem
grebena, da zagleda nad praznino
spodrseljaj gojzarja, ki bo omahnil
in zgrmel v prepad.

* V italijanshchini je temu vrhu (2531 m) v Julijskih Alpah ime Foronon del Buinz.

NA BREGU ZAJZERE*

Kar nas za roko drzhi, je pesem potoka,
medtem ko na vecher
ves srebrn med dragocenimi kamni
izgovarja besede, ki jih mi ne znamo vech.
Združuje nas shelestenje temachnega
in globokega gozda,
prasketanje ognja, ki nam govori,
in mi tiho okrog njega,
povsem omamljeni od lepote.

*Istoimenski potok v dolini Zajzere, ki se po italijansko glasila Val Saisera in torrente Saisera.

DEJANJE KRVNIKA

Morda večnost kot zharechi trenutek
 »je vedno tukaj in zdaj«,
 katerega spomin na preteklost,
 ujetnik sedanjosti, ki visi
 nad slutnjo prihodnosti, je beg
 brez konca in kraja v chrno luknjo;
 arhiv duhovne zavesti;
 ki ni samo nash spomin,
 marvech je last tudi onih,
 ki so bili pred nami doslej
 in so izstopili iz neizmerne morja.
 Večnost kot odsev Chasa,
 spomin vode in vseh tesarjev, izdelovalcev
 godal, kartografov, pomorshchakov, astrologov,
 krvnikov in obeshencev, svetnikov, vojshchakov in kraljev.
 Oni so figure vseh retablov,
 ki nam v tishini katedral,
 varuhi kadila in skrinj svetih dishav,
 porochajo o letopisih sveta.

MANIFEST

Pokonchajte vse pesnike, sleparske shahiste,
 iskalce jezikovnih bonsajev,
 lovce balzamiranih misli,
 klasifikatorje izumrlih rastlin in zhuzhelk,
 katalogizatorje oblachnih oblik,
 sestavljalce zor in sončnih zahodov,
 specialiste v cmeravosti maminih scrkljanchkov
 in v togotljivih morah,
 eksperte gorskih sten, mater vseh gamsov,
 polic, okvirjev, zvonikov in luninih prelazov,
 pevcev Mostarskega mostu,
 opisovalcev zasnov moljev
 in ljubezni v chasih ajdsal!

Pokonchajte pesnike, ki oskrunjajo tishino
 katedral iglavcev,
 one, ki pojejo o shelestenju stvari
 in o chloveshkih korakih,

ki ishchejo pota planinskih domov!
Pokončajte te arkebuzarske Solone,
mojstre vsakršnega orožja,
te zbiratelje praznih lupin
in izumitelje nesramnih sanj,
te rachunovodje navadnih in snežnih plazov,
in gojitelje zvezdnega prahu,
goljufe, ki na kocke izzovejo Bozhanstvo
kot zhigoloji v službi tiranov,
ti zvodniki nesmrtnosti
in presushni sadezhi Bogov!

Pokončajte vse
te Molohe darovalce besed,
ki pozhrejo same sebe, medtem ko
govorijo o travnih morijah in morskih pokopalishchih,
o pijanih cholnih in obleganih mestih,
ki marnjajo o očetih nevest in o Machu Picchuju,
o krematorijih, premirjih in holokavstih,
o baladah starih mornarjev, o krajshnicah in povesticah
in sipinih kosteh in starih omarah babic,
ob petih zvečer in o Jupitrovih satelitih,
o zlatu spominov, o obmorskih gradovih, o belih damah,
temnih zemljah, kraljichnah in toaletnem milu!
Pokončajte vse te opolzke koprive in zle rastline
z bolnimi cvetovi!
Drugache vam bodo onanistichni duhovniki
boginje semantike,
pozhreshne enajstercev in perifraz,
večno ponavljali,
da ni svet narejen samo iz trpljenja.

DALJNI SPOMINI

Oborozhen z donnersteinom,* takratno atomsko
bombo, chlovek od nekdej udarja reko na bregu,
ne da bi razbil spomin vode: saj ima na
molekulah tetovirane svoje spomine,
kot to pochenjajo nashi kromosomi,
da ga celovito ponovno vrnejo
v njegov dom ob morju.

In po dolgem potovanju proti zahodu,
 za nas na frachi povodenj in potopov,
 se bo vrnil na vzhod v pozhirku studenčnice.
 Morda, kdove, kdo bi sploh to lahko rekel,
 da njegov spomin nismo mi sami in neurja,
 pa nevihte s točo, ledeniški drobci ali snežni zameti?
 To mislimo o gorah,
 kjer je vodovje opralo obrezane divje peteline
 mlake krvi
 in odprte gnojne rane,
 ki so razveljavljale same sebe
 v upanju, da bi postale brazgotine.

* Prazgodovinsko kladivo iz kremenca.

BREZ BESED

»Le kam se je skrila bard,
 pevec teh čudovitih vrhov,
 sočutno pero, ki pripoveduje
 gorske tragedije?«
 Vprasanje nam pride na misel
 s silo, ki jo povzroči žensko telo;
 medtem ko jih osvajamo,
 oprijeti na njihova nedra,
 in nam usode ni mar;
 in kolikor bolj ocharani obchudujemo
 njihovo bridko lepoto
 v sijaju gorskega sveta,
 tem bolj –
 kot zapechateni v sumljivo skrivnost –
 se nemo obrnemo k Usodi in jo
 prav milo prosimo, naj nam prizanese,
 tudi če ne najdemo besed.

VETROVI

VETER, Veter, veter ...
 ubijalski veter na stenah belega Mangarta v Julijcih,
 ki razsaja nad Belopeshkimi jezeri;*
 vetrovi grebenov, gorskih vrhov in visokih planot,

globokih jarkov in slapov;
 veter sotesk in gorskih prelazov,
 veter, ki shepeche in klofuta zhive in umirajoche,
 ki stresa, ruva, tlachi in spodkopava,
 veter, ki kleshe in brusi vrhove,
 veter dolin, ki najprej rohni in nato se nasmehne;
 veter, ki se kovinsko in stekleno rezhi,
 ki drobi granitne in ledenishke ploshche,
 travnishki in gozdni veter, zhebljev in cepinov,
 veter vrvi in trepetanja,
 derez, kavljjev, napenjachev in bistrjih misli,
 veter vzdihov kot rahle stenske sapice,
 zvonkih fug na klaviaturah;
 veter ochitkov vesti in kesanja
 kot nostalgije po osebah in proshnjah,
 avgustovski veter, decembrski in pomladni ob odjugi,
 veter gorskih polic, brezen in prepadov,
 srca in pameti,
 veter hudournikov in snezhnih viharjev, ki hrumech
 nanosi miselne snezhinke v potrto dusho;
 veter, ki vznemirja iz gladke na gladko steno
 in oznanja z lahnim dihanjem
 prisotnost Gospoda elijziskih poljan:
 okamnela shtrlina, most, v potrpezhljivem prichakovanju
 zhivljenja, ki bo poletelo nad snezhno odejo-sudarijem
 kot bela golobica,
 ko bodo utrujene roke zaman iskale
 sicer zhe vklesano, a okrnjeno Zmago.

*Po italijansko laghi di Fusine.

JUZHNO POBOCHJE SVETIH VISHARJEV*

S potochnega proda
 do she vedno obsijanih vrhov,
 pochasi ob sonchnem zatonu
 se senca povzpne na pobochoje
 in ovije gozdove in steze
 v somrachni spanec, medtem
 ko graniti grebenov, obrashcheni
 z lishaji, obdani z zvezdami in rushevjem
 nad temnim otokom gozdov,

she vedno zharijo kot lestenci.
 Ampak ob prvem prebujenju luchi,
 ko ob zori noch postane svetla,
 bo pot navzdol potekala v senci.

* Po italijansko (Monte) Lussari

SONATINA

Ko se zvecheri, se dan pochasi prevesi
 v umirajoče sonce:
 vaza z gorechkami na gorski okenski polici;
 in kot neshteto svetilk za bedenje
 obsije skale, grebene in borove gaje;
 in perutnice sokola
 na intki bizantinskega papirja
 zhe izrezujejo spirale in chrne kose
 z otozhnimi klici obzhalovanja.
 Zrak postaja negiben,
 vse je zhe bolj hladno in v tihem prichakovanju:
 samo zhuzhelke s chirikanjem
 in zhivina, ki se vracha s pashe, kot nekakshno
 slutnjo oznanjajo prihod nochi.

LEGENDA

V charobnem vrtu, ki ga ishchemo
 med najvishjimi vrhovi Triglava,
 rastejo rdeche vrtnice,
 od gamsov varovane in od
 njihovega kralja zlatoroga.
 Jate chrnih planinskih kavk
 zhagajo prostorje sredi
 ohropelega krakanja vran.
 S silovitimi potoki nebesnih cest
 voda krushi in rushi strehe
 v dolini s temnimi oblaki,
 ki so se zapletli v vrshichke smrek;
 vreshche se spreletavajo hudourniki in
 lahne srebrne chaplje, da ti dih zastane,
 kot dim gorechega gozda,

medtem ko se daljni zvonci oglasijo
v ledeni tihoti legend.
Pred mnogimi leti je zlatoroga
neki lovec skoraj smrtno ranil:
kar nekaj tednov je jezno teptal
po tistem magichnem vrtu,
in iz njegovih kopit so nastali
tezhko prehodni triglavski vrhovi.

KNJIGA O SIJANJU

Kot oblak velika cedra
je sestopila z libanonskih vrhov,
shla mimo Salomonove hishe
in se ustavila pred mojimi vrati,
da se nadiham
prijetnega vonja njenih igel.
Od jutra do večera njena kroshnja shepeche:
»Zhalostno je misliti na chloveka,
ki je preprichan, da bo sonce vedno vzhajalo,
medtem ko ga nekega dne – jutri, chez deset ali sto let –,
ko bo stopil k oknu,
ne bo videl vech, kako vzhaja za gorami«.

OH, PRIJATELJ

Steliu Mattioniju*

Oh, prijatelj,
ko bi vedel, kako te pogresham!
Kako te pogresham, prijatelj ...
Ne bo vech
dolgih dopoldnevov v tvojem zakajenem
domu z na stezhaj odprtimi okni
nad zaledenelimi divjim kostanjem
in najinih besed, ki poletijo onstran gricha Svetega Vida.
Zdaj sem nem:
zdaj, ko sta se najina ugasla tobaka
lochila in tudi naju lochila,
se mi utrinjajo neshtete misli, ne da bi naletele
na enega samega misleca, ki bi mu kaj pomenile.

Oh, prijatelj,
 kako te pogresham,
 ne bom potozhil nikomur,
 razen tvojim posmrtnim ostankom
 v vetru spomina,
 ki veje med temi tako ljubljenimi gorami.

* Znan trzhashki pisatelj (1921-1997). Po njem so poimenovali tudi eno izmed trzhashkih mestnih knjizhnic.

O avtorju

Italijanski pesnik, publicist in scenarist Renzo Cigoj se je rodil v Trstu leta 1931 in tam tudi zhivi. Do upokojitve je bil programski režiser na italijanskem radiu in televiziji. Napisal je vech izvernih televizijskih iger in pripravil niz radijskih kulturnih oddaj. Pri rimski založbi Semar je leta 1996 izdal knjigo *Quattrocento domande a un vecchio ebreo triestino* (Shtiristo vprashanj staremu trzhashkemu Judu), ki je prava poslastica za poznavalce italijanske trzhashke literature. Leta 1991-92 je z romanom *Biblion* prishel v finale za nagrado Italo Calvino. Pri videmski založbi Campanotto je leta 1995 objavil zbirko pesmi *Il satellite di Giove* (Jupitrov satelit) z uvodom Valentina Braitenberga, direktorja tübinshkega inshtituta za bioloshko kibernetiko, kmalu nato pa je uredil in komentiral knjigo *Le tracce del sapiente* (Sledovi uchenjaka) o trzhashkem pisatelju Giorgiu Vogheri in knjizhevnem svetovalcu Robertu Bazlenu. Pri istem založniku je leta 2002 izdal pesnishko zbirko *Riva dei Capitani* (Obrezhje Kapitanov), s spremno besedo znanega trzhashkega pisatelja in pripovednika Stelia Mattionija, ki pa je medtem zhe umrl. Njemu je posvetil zadnjo pesem v zbirki *Le vie dei rifugi* (Pota planinskih domov / zatochishch), ki je izshla lani pri Talos edizioni v Castrolibero na italijanskem jugu. Leta 2003 je izbor njegovih pesmi izshel dvojezichno, skupaj z izbori pesmi Anne Santoliquido, Elia Andriulija, Guida Zavanoneja in Silvana Demarchi, v antologiji *Pet sodobnih italijanskih pesnikov / Cinque poeti italiani contemporanei* v mojem prevodu pri ljubljanski založbi Aleph. Leta 2013 je izdal v Rimu pri založbi Opposto knjigo *Basso continuo (e altri racconti) – Basso continuo (in druge zgodbe)*.

Tukaj prevedene pesmi so iz zadnje, zgoraj zhe omenjene zbirke *Le vie dei rifugi*.

Izbora, prevod in zapis o avtorju Jolka Milich

Vladimir Foerster

PESNISHTVO DEKADENCE

(...)

Naj priobchimo tu ob koncu razprave še nekaj vzgledov dekadentnega pesnishtva iz cheshke, francoske, lashke in nemshke literature. Slovenski prevod se tesno naslanja na izvornike, oziroma na cheshke prevode, objavljene v cheshkem mesečniku »Moderni Revue«. Ker zanima čitatelja zlasti spoznati, kake so misli dekadenta, in pa kako in s kakimi besedami jih izrazha, je bilo treba podati kolikor mochi vesten prevod. Opustila se je zato v slovenskem prevodu rima tudi pri pesmih, v katerih je izvorno. Nasilno utesnjevanje prevoda v rime bi bilo le v kvar vsebini ter besedilu prevedenih stihov. Tudi Chehi podajajo prevode dekadentne literature brez rime in prezirajo dostikrat celo ritem, prirejajoch prevod zgolj v obliki proze.

Otokar Březina

TIHOTA

Chemerna tihota, oblaki pepelnati,
 prichakovanje, razlito po drevju premrlem, po barvah uvelih
 in v tesni zgoshchavi vod,
 tihost pokopalishch, kjer tisti lezhe, ki prijateljv niso imeli,
 tihost cerkva, kjer she se kadi iz ugasnjenih svech,
 kjer zadnje molitve ostale dehte iz tezhkega zraka,
 lilij vrtovi, v katerih medleli so oni, ki pili opojni so dih,
 padanje somraka onim na slede, ki: »z Bogom« so klicali,
 tihost utrujenih dush!
 Vashi pogledi zaletajo liki prozorni metulji v prijatlov se lica,
 sméhljajev ishchejo tam, pochitka razburkani vnemi;
 kliche: Vdarite le v klavirje, zmikastite speche jim ritme,
 vzkrikne da strast jim, in blaznost kipeche krvi
 brizga naj jim iz tonov!
 Bojite se glasov, ki spe v tihoti molchechi,
 kakor za somrakov tlechi vecherno zvonjenje oddaljenih mest,
 tarnanje morij neznanih,
 mrtvecev vashih kjer vzkliki se penijo v valov kipenju:
 Klici zaman so: Udarite le v klavirje, zmikastite speche jim ritme,
 vzklikne da strast jim, in blaznost kipeche krvi

brizga naj jim iz tonov!
 Zhgoče ozračje tihote uspava vzburkane ritme,
 tonov sesa veselost srebrno, in vdusheno vene v nji,
 kar je z jeziki plamenimi shvigalo v cvetju strastnih melodij.
 Ko mehka preproga, dushi ki sovrazhne korake, se shiri okoli tishina.
 Mrzel na licu vi chutite vzdih in v dushi lastno ime,
 v krozhechih valovih se vtapljate chasa in zhali neznanih,
 iz kojih je stopala dusha vam nezavedna od veka do veka,
 svetlikajocha ko mezga iz korenin rodóv pokopanih
 bolestone setve Najvishjega,
 iz ogonov vechne tihote.

Aloisius Bertrand

ZOPET POMLAD

Vse misli in vse strasti, ki vzburkavajo
 smrtnikov srca, so suzhnji ljubezni.
 Coleridge

Zopet pomlad – zopet kaplja rose, ki se bo zibala trenotek v mojem grenkem kelihu, in ki se iz njega izgubi kakor solza.

O moja mladost! tvoje radosti so pozeble od poljubov chasa, a tvoje bolesti so prezhivele chas, katerega so udushile na svojem nedriju.

In ve, ki ste oskuble svilo mojega zhivljenja, o zhene! che je kdo v romanu moje ljubezni varal, nisem to bil jaz, in che je bil kdo varan, niste bile ve!

O pomlad! mala ptica preletalka in vendar le nash gost, ki pojesh melanholishki v vejevju hrastovem!

Zopet pomlad – zopet zharek majskega solnca na chelu mladega pesnika, v svetu, na chelu starega hrasta, v gozdu!

Paul Verlaine

SOMRAK MISTISHKEGA VECHERA

Spomin s Somrakom
 planti rdeche in drgeche na obzorju tlechem
 Nadeje v plamenih, ki se oddaljuje,
 ki narashcha kakor stena
 tajinstvena, kjer se mnogi cveti
 – dahlija, lilija, tulipan in zlatica –
 spenjajo po mrezhah in vijo

z bolehnim puhom
 tezhkih in gorkih vonjav, katerih strup
 – dahlija, lilija, tulipan in zlatica –
 moje chute, mojo dusho in moj razum preplavljajo,
 v brezmejno omotico meshajo
 Spomin s Somrakom.
 (Poèmes saturniens)

Gabriele d'Annunzio

SLEDOVI

In ti se vrachash, Zhivljenje? Vrachash se k meni s smehljajem
 zagonetnim, v rokah uvele nosish vence.
 In ti se vrachash, Ljubezen? Skrivaj se vrachash in v rokah
 ponarejenega vina spet staro mi chasho ponujash.
 De zhivljenje: – Ozri se nazaj, na stare sledove za sabo!
 De Ljubezen: – Pij! – in stare zopet besede ponavlja
 o opojenju novem in o neznanem charu.
 Moja dusha de: — Zaman me vabita. Sen zadnji
 sem dosnila. Nikak me sen nov vech ne vname.
 A vendar zre nazaj, ozirajoča se v stare sledove. O tihi
 gozd posusheni in mrtvi, ki ga ni zabiti mochi!

Jiří Karásek

EKSTATISHKI SONET

Le zmeraj vishe k nebu v svetnika koprnenju speti! In brez madezha, Gospod,
 slediti Tebi! Umirati v opojni beloti nedotaknjenih lilij in v svetih radostih
 razcvitajojchih se nedolzhnih popkov!
 V hrepenenju po belih bajilih drgeche mi dusha liki monshtranca, ki je zastrta v
 blede dime kadila, ko tistih sen, ki gredo k prvemu obhajilu, ki jim ni she dihnila
 mrzlo v lice dvomov kalna senca.
 O najbledejshe srebro, ki tvorish krste svetcev v gotishkih cerkvah, kjer lampe
 medli kristal gori kakor v tesnem srcu utrujena togotnost!
 Ekstaza sveta! vzplamteti v luch chiste lampe in v medli svit kristala v tvojem,
 Kriste, svetishchu, bolj kot kadila vonj, bolj kot Skrivnosti slava!

Antonin Sova

PRETEKLOST

Chrno sem videl vodovje skozi drevje, upognjeno k zemlji,
dolge so mrtve zharele, vanje negibni so stolpi shtreleli.

Tam ni zhivelo nich, vzdihnilo ne in ne vzcvetelo,
megle zamokle valijo se in taja se zholtasti sij.

Izza trohneche globine cureli so s somrachnim zorom puhori,
sence potapljalje so se v puhu, razprshenem dalech na milje.

Dol po stopnicah, po stezah skozi mesechno modre dobrave
potniki v belih odejah stopali so v globino

ob molitvah duhovnov, vonju kadilnic, kropilnic rozhljanju,
upirajochi poglede navzgor – nad njimi se ziblje valovje ...

Vse, kar cvetelo na pomlad tisoasih je let, tu gnije, v zmesi
posechenih cvetov rdechih in belih plove tu vrhu vódvovja,

devam krog glav in kolen, krog pasov, krog prsi mrtvih,
starcev ob truplih zelenih in bledih; v vrvenju plovochem

letina gnila ovochja, listov odpadlih in smrádljivih rib,
zhito zhetev tisoasih polni in kuzhi tu vzduh ...

Proga se zlata nad vsem bleshchi iz Neznanega,
pada v globine in shviga na kupe mrlichev,

shiri v smrtno vodovje nejasen in shiren se svit,
a vse je tam spalo, ni možno, ni možno, ni možno nikogar zbuditi.

Alfred Jarry

VAMPIR

Ziblji se v kelihu na tokih rozhnatega olja, potapljalj se v kelihu na tokih bledega
olja, tresi se od groze v kelihu na tokih chrne nochi, luchica nochna, in bodi lampa
mrtveca! Angelji strazhniki, obsevani od zvezd, odnashajo svoje lampe.

Spava, in njegovo telo, njegovo telo emajlasto z zhilicami Sèvreske modrine, pochiva prav mirno na velikem zamolklem lezhishchu. Ziblji se v kelihu na tokih rozhnatega olja, luchica nočna, in razlij svoj sladki sij, vonjavi sij na speche dete.

Slushajte! Noch trga svoj plashch. Zdajci je nekaj vzkriknilo na okenski shipi. Nemirne zavese, napnite hitro svoja pernata krila na jasnem steklu. Umirajocha nočna luchica, potaplaj se v kelihu na tokih bledega olja.

Noch se je ponorila kakor sivi dez. Vampir se je priplazil kakor chrni polzh. Prelivaj solze, okenska shipa, grenke solze absinta. In, okno, dvigni svoj veliki krizh, med tem ko se plazi, ko shkriplje in se rezhi veliki krempljezh.

Bitje grozno in nedolochno, noch v besnosti ga je izbljula kakor tezhak val, ki plove in ki se lomi ob kamenje majaka. Shipa okna se trese, a njegovo oko se od groze shiri. Nočna luchica, umirajocha, potaplaj se v kelihu na tokih bledega olja.

Dete spi. Njegovo emajlasto telo z zhilicami Sèvreske modrine pochiva povsem mirno na velikem zamolklem lezhishchu. Ziblji se v kelihu na tokih bledega olja, luchica nočna, in razlij svoj tezhki sij v zhvepleno paro nad spechim detetom.

Okenska shipa prasketa. Telo polzha drgeche v senci. Dete se prebuja, in velike veje njegovih oči, upognjene v noch, spushchajo svoje peruti. Trepechi od groze, luchica nočna, in bodi lampa mrtveca!

Teme so mreza, polna brezimnih poshasti. Zvezdnate okenske shipe so na svojih jasnih mestih zastrte s podjedi.

Ni vech kelih drugo nego vaza, polna smole. Angelji strazhniki, obsevani od zvezd, so ugasnili svoje lampe.

(LZ, 1897/2)

Prevedel Vladimir Foerster

VLADIMIR FOERSTER (1868, Pchery, Cheshka – 1942, Ljubljana), pravnik, glasbenik, publicist, prevajalec, planinec (sin cheshko-slovenskega skladatelja Antona Foersterja, avtorja »prve slovenske nacionalne opere« *Gorenjski slavček* in planinske himne *V hribih se dela dan*). Srednja shola v Ljubljani, študij prava (z doktoratom) na Dunaju, sodnik v Ljubljani, Metliki in Novem mestu, od upokojitve (1934) zhivel v Ljubljani. Chlan Slov. plan. drushtva od ustanovitve (1893), pisal v *Planinski vestnik* (potopis po Shvici, 1901), sodeloval s Cheshko podružnico Slov. plan. drushtva v Pragi.

V njegovem opusu je posebnost po tematiki in shiršem pomenu razprava *Dekadenco, nova literarna smer* (Lj. zvon, 1897, sht. 1, sht. 2); kot priredba po cheshkih virih je prva slovenska temeljitejša predstavitev prelomnega gibanja v evropski literaturi okoli prehoda 19./20. st. Gre za inovativno dogajanje pod različnimi oznakami (dekadenco, simbolizem, impresionizem, nova romantika, moderna, fin de siècle, belle époque, secesija), ki je vechjim in starejšim evropskim literaturam prineslo dolocene idejno-formalne novosti, manjshe literature, zlasti na JV Evrope, pa so z njim sploh shele postale kolikor toliko profesionalne. Cheprav so se slovenski literati tedaj seznanjali z novostmi v glavnem iz nemshkih publikacij (zlasti Cankar in Zhupanchich v kavarnah na Dunaju), je bila Foersterjeva razprava pomembna tudi zanje, shirsho publiko pa je solidno seznanila z znachilnostmi nove smeri. Na koncu razprave, ki predstavlja t. i. dekadenco kot vase obrnjeni (psiholoski) naturalizem, obarvan z depresivno-morbidno fantastiko, je Foerster za ilustracijo dodal svoje pionirske prevode treh cheshkih (Březina, Karásek, Sova), treh francoskih (Bertrand, Verlaine, Jarry) in enega italijanskega pesnika (D'Annunzio). Ta prevodni del je tukaj predstavljen v prvotnem jeziku, brez lekture. V oblikovnem pogledu velja pozornost primerom t. i. **pesmi v prozi** (Bertrand, Karásek, Jarry), sploshno znachilne za obdobje simbolizma, zlasti v Franciji (Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé itd.), v slovensko lit. sta jo pri koncu 19. st. vpeljala Janko Kersnik in Anton Funtek, pozneje Cankar, Kosovel, Pregelj, Kocbek itd. Vsebinsko-tematsko pa izstopa »**vampir**« (Jarry), znachilna romantichna in novoromaticzna metaforichna figura (Baudelairova pesem *Vampir*; istega leta kot Foersterjeva razprava v Angliji Stokerjev roman *Dracula* in Kiplingova pesem *The Vampire*, zhe leta 1894 pa Stenbockova novela *Resnichna zgodba o vampirju*); tudi v likovni umetnosti: Toulouse-Lautrecova *La goule* (*Vampirka*, var. 1891-1892), Munchov *Vampir* (var. 1893-1895); v slovenski lit.: Murn (pesem *Vedomec*), Cankar (*Vedomec*, novela, 1903; v prvotnem osnutku naslov *Vampir*), Bevk (*Vedomec*, roman, 1931), Gradnik (*Vampir*, pesem, LZ 1907).

Pojasnila k nekaterim redkim, starinskim besedam: ogòn (Březina) = del njive med dvema razoroma; bajflo (Karásek) = charovno sredstvo pri bajaranju; púhor (Sova) = vodeni mehur, bula; ovóchje (Sova) = sadje; maják (Jarry) = svetilnik; podjéd (Jarry) = lichinka hroshchev, ki objeda korenine in gomolje rastlin.

Izbor in opomba Ivo Antich

Sally Feldman

SHAHOVSKKE REPUBLIKE

Shahovska igra korenini v razumu. In je kot razsvetljenstvo, sila, ki osvobaja ali zatira. V Iraku so letos, tako kot vsako poletje, organizirali shahovsko prvenstvo. Shahovski turnir se je odvijal v mestu Kufa, blizu Nadzhafa. To je bilo pomembno tekmovanje, ki so se ga udeležili regionalni shahovski zmagovalci iz vse države. Na turnirju je vladalo slovesno in veselo vzdushje, kajti za kratek trenutek je skozi prevladujočo potrtoost posijal zharek optimizma.

Dogodek je imel she poseben pomen, kajti le malo pred tem je vplivni shiitski duhovni vodja, veliki ayatolah Sistani, izrazil svoje prepričanje, da bi bilo treba shah absolutno prepovedati. In to v dezheli, ki velja za domovino te moderne miselne igre. Shah naj bi namrech zacheli igrati pred desetimi stoletji v Bagdadu, na dvoru kalifa Haruna al Rashida.

A medtem, ko v Kufi vlada karnevalsko razpolozhenje kot proslava v bran svobodi, je shah lahko tudi orodje za zatiranje.

V majhni, opustosheni ruski republiki Kalmikiji shah dozhivlja nesluten razcvet. Kljub veliki brezposelnosti in hudi revshchini je njen ekscentrichni predsednik, Kirsan Iljumzhinov, vložil kar 25 milijonov dolarjev v gradnjo kompleksa »Shahovskega mesta«, na obrobju mesta Elista. Uvedel je tudi obvezne lekcije shahovske igre za vse otroke, stare vech kot 6 let, in she posebno shahovsko sholo za najobetavnejše. Iljumzhinov, ki med ljudmi velja za podkupljivega diktatorja, je znan tudi kot predsednik Svetovne shahovske zveze, to pa je chastni naslov, iz katerega se njegovi obrekovalci delajo norca.

»On je patoloshki lazhnivec, obremenjen s hudimi dushevnimi motnjami,« je povedal Semjon Atejev, varuh chlovekovih pravic v Kalmikiji. »Nobenega gospodarskega razvoja nimamo, ker ves svoj chas posvecha le organiziranju shahovskih turnirjev.«

Shah je torej lahko zgled najplemenitejših chlovekovih prizadevanj in primer njegovih najhujših zablod. Ta boj med vrlinami in tiranijo, med resnico in hinavshchino, se sijajno zrcali na shahovski deski, z dvema stranema, ki si vechno stojita nasproti v konfliktu med dobrim in slabim, chrnim in belim.

To je predvsem igra golega razuma, pri kateri srecha, nakljuchje ali subjektivnost ne igrajo nobene vloge, zato je vedno pritegovala k sebi upornike in svobodomiselnizhe. Privlachila je pisatelje, znanstvenike, skladatelje in druge umetnike in bila zanje vedno vir, iz katerega so chrpali svojo moch. Njeni privrzheni so bili Pushkin pa

Tolstoj, Einstein in Shostakovich. Ocheta konceptualne umetnosti, Marcela Duchampa, je tako navdushila, da je postal profesionalni shahist in je v zacetku 30-ih let prejsnjega stoletja celo igral v francoski drzhavni ekipi. Leta 1940 je v francoskem obalnem mestecu Arcachonu, kamor je zbezhhal pred nacisti, s Samuelom Beckettom v kavarni ob morju igral neskončno dolge shahovske partije.

David Shenk v svoji novi zgodovini shaha *Nesmrtna igra* pishe, da shah znanstvenikom in filozofom v dobi razsvetljenstva ni pomenil zgolj miselne zabave, temvech je predstavljal uteleshenje dobe razuma. »Morda se je bolj kot v katerikoli poprejsnji dobi notranja logika same igre prepletla z nachinom razmishljanja zagovornikov racionalizma,« pojasnjuje Shenk. »Isti duh, ki je vodil tedanje mislece pri shahovskih potezah, je bil udelezhen tudi pri reshevanju filozofskih problemov.«

Voltaire, Diderot in Leibniz so bili vsi ljubitelji shahovske igre. Leta 1754 sta se judovski filozof Moses Mendelssohn in protestantski dramatik Gotthold Lessing ob shahu tako spoprijateljila, da je Lessing po Mendelssohnu oblikoval lik dramskega junaka – Nathana Modrega. V drami je shah prispodoba proshnje za strpnost, ki jo skozi dogajanje na shahovski deski izrazhata oba: modri Jud in razsvetljeni muslimanski sultan.

Tudi Benjamina Franklina je prevzela shahovska igra. V svojem eseju *Moralnost shahovske igre* zatrjuje, da shah krepí chloveshke kvalitete, kot so predvidevanje, previdnost in vztrajnost. Ko je v chasu amerishkega boja za neodvisnost v Franciji igral shahovsko igro, se sploh ni zmenil za napovedani »shah«, ker ni hotel braniti svojega tiranskega kralja. »Vzemite ga, che hochete,« je rekel svojemu nasprotniku, »ne potrebujem ga, lahko se borim do konca tudi brez njega, po republikansko!«

Podobno »deklaracijo republikanskih nachel« srechamo pri she enem shahovskem gorechnezhju, Jeanu Jacquesu Rousseauju, ki se je hvalil, kako je nekoch, kljub hudemu nasprotovanju dvorjanov in ostalih navzochih, premagal francoskega princa de Contija – v obrambo chlovekovih pravic proti monarhiji. Tudi poznejshe generacije intelektualcev in radikalnezhev so ljubile shah. Marx je spravljal v obup svojo zhenó, ko je vechkrat kar izginil za nekaj dni na shahovsko »krokariado« in ga je igra tako prevzela, da je pozabil na chas. Prokofjev se je znal tako zatopiti v igro, da je njegov najhujshi tekmech Stravinski nekoch izjavil, da je »njegov um polno zaposlen edino takrat, kadar igra shah«. A shah je bil priljubljen tudi med dvomljivejsimi revolucionarji. Maksim Gorki pishe, da je bil Lenin zelo resnóben shahist, ki se je hudo razjezil, kadar je izgubil partijo in se je celo kujal kot kakshen otrok. Ko se je razshirila vest o zmagi Trockega v revoluciji, je glavni natakár v dunajski kavarni *Central* pripomnil: »Ach, to bo pa verjetno nash Herr Bronstein, iz shahovske sobe!« In tako je shah, ki je bil dolgo chasa sinonim za radikalnost in nekonformizem, v 20. stoletju postal nosilec usodnejshih vsebin, ko je, kot meni David Shenk, »shah postal simbol narodnjashkega ponosa totalitaristichnih

rezhimov, ki so hoteli – tudi z njim – dokazati svojo moralno in intelektualno superiornost.«

Boljševiki so zhe zelo zgodaj ugotovili, da je shah idealno sredstvo za krepitev nove komunistične ideologije.

»Shah je bil zanje nazoren prikaz dialektičnega materializma, in ker temelji na principu, ki izključuje slepo srečo, je bila ta igra zelo blizu strogim usmeritvam partijskega vodstva,« je prepričan Daniel Johnson, avtor knjige *Beli kralj in rdeča kraljica: zgodovina shaha med hladno vojno*. »Shah so prisodili brezrazredni družbi, brez madežev buržoazne ideologije, in kot tak je bil primeren, da poučuje mlade proletarske kadre o novih socialističnih vrednotah.« In tako – pojasnjuje Johnson – se je zachel eksperiment brez primere: vključevanje shaha v uradno kulturo komunistične revolucije.

Tudi nacisti so si shah hitro prisvojili in ga ustolichili kot simbol nacionalnega ponosa. Konec 30-ih let so celo posneli propagandni film, v katerem so razkazovali nemške otroke – shahiste kot idealne pripadnike arijske rase. Edina težava je bila, da so bili najodličnejši shahisti – Judje. Zato so nacisti svetovnega prvaka Aleksandra Aljehina, ki je bil po rodu Rus, prepričali, da je judovski način igre oznachil kot strahopeten in zastarel. V svojem eseju *Arijski in judovski shah* je shel celo tako daleč, da je sramotil prejšnjega svetovnega prvaka, Emanuela Laskerja, ki je leta 1933 pred antisemitskim preganjanjem zbežhal iz Nemčije.

Do podobnih napetosti je prihajalo tudi v Sovjetski zvezi, kjer so bili prav tako skoraj vsi najboljši shahisti – Judje. Kot zhe carji pred njim, je bil tudi Stalin, ki se je shaha navdusheno poslužil kot sredstva za ustolichevanje sovjetske oblasti, zagrizen antisemit. Johnson opozarja na to, da so bili Judje diskriminirani in so jim prisojali dvojno lojalnost celo she v obdobju Brežnjeva. Tudi judovskim shahovskim velemojstrom, cheprav so prav oni v 50-ih in 60-ih letih izdatno pripomogli k temu, da je SZ postala shahovska velesila. To se je zgodilo v glavnem zaradi tega, ker so nacisti pobili ali pognali v pregnanstvo skoraj celotno srednje- in vzhodnoevropsko judovsko populacijo. Nova sovjetska drzhava je Jude potrebovala, a jih je tudi sama preganjala.

Pa vendar so v prvih letih tega stoletja judovski komunisti upali, da bo nova socialistična drzhava presešla protijudovsko rasno gonjo, zhe stoletja vtisnjeno tudi v rusko dusho, in konchala osovrazhene pogrome carskega rezhima. Zdelo se je, da bi bil shah lahko ključ te osvoboditve. To je tudi ozadje novega romana Ronana Bennetta *Zugzwang*, ki se dogaja v Petersburgu leta 1914, na predvečer mednarodnega shahovskega turnirja. Zgodbo pripoveduje psihiater, ki ga prijatelj in shahovski kolega nagovarja, naj enega od udeležencev turnirja, Avrama Rozental, psiholoshko obdela in mu tako zagotovi zmago.

»Ali vesh, kaj bi pomenilo prvo mesto poljskega Juda na turnirju? Si predstavljaš!? Rusi nas komaj še prishtevajo k chloveshki rasi, ostalemu svetu pa je za nas tako vseeno. Prezirajo nas, Otto, dvojno, prvich, ker smo Poljaki, in drugih, ker smo Judje!«

Johnson je ocharan nad shahovsko premochnjo evropskih Judov:

»Ni jasno, ali je sposobnost Judov, da briljirajo v shahu, genetsko pogojena ali pa jih shahovska deska privlachi zato, ker se ta intelektualno zahtevni in izredno tekmovalni shport v sedechem polozhaju lepo ujema s prevladujochim judovskim stereotipom Evrope v 19. stoletju,« meni. Nedvomno pa ima to, kar Gerald Abrahams imenuje shahovska pamet – kombinacija spomina, logike in domishljije – mnogo skupnega s sposobnostmi, ki so bile in so še vedno znachilne za judovski intelekt.

Vechina komentatorjev zanika, da je nadarjenost za shah chloveku dana sama po sebi ali genetsko pogojena. Polno je primerov priuchenega bistrourmja – ne nazadnje to potrjujejo ogromna sovjetska vlaganja v urjenja igralcev, ki so v obdobju med 40. in 60. leti prejsnjega stoletja ustvarila na milijone shahistov in naredila iz njih na stotine velemojstrov. Vedno vech pa je tudi chastihlepnih starshev, ki so uspeli napraviti iz svojih otrok superprvake. Susan Polgar, prva zhenska shahovska velemojstrica, se je zachela uchiti shahovske igre pri shtirih letih. Njen oche, madzharski psiholog, je s poskusom svojih hchera dokazal, da si chlovek genialnost lahko pridobi. Susan, ki je igrala z najvechjimi shahovskimi velemojstri, lahko vodi pet iger hkrati, in to brez shahovske deske. Vse tudi kazhe, da sta njeni sestri enako veshchi shahovske igre.

Che si torej shahovsko sposobnost lahko pridobimo z vajo, kaj torej govori v prid tezi, da so Judje v shahu ves chas boljshi od drugih? Morda to, da je shah zelo prilagodljiva igra, ki jo lahko igrash kjerkoli, in zato zelo primerna za razlashcence, pregnancye, begunce in zapornike.

John McVicar, nekdanji poshtni ropar, se spominja, da se je v zaporu vedno razveselil utajevalcev davkov, vohunov in financhnih goljufov, kajti bili so odlicni shahisti. Radha Jain, angleshka shahovska prvakinja iz razreda do 9. leta, prihaja iz indijske priseljske družhine. Njen brat Akash je trenutno angleshki prvak v razredu do 13. leta.

Marx, Duchamp, Beckett in Freud so vsi strastno igrali shah v izgnanstvu.

Judje po Evropi, ki so bili izkljucheni iz nacionalnih razvedril drugih vrst, so se seveda nagibali k igri, ki ni imela nacionalnih, kulturnih ali ekonomskih barier. To pa je tudi glavna tema romana Michaela Chabona *Judovska zvezha policistov*. Delno izmishljija, delno grozljivka se dogaja v mitski dezveli na Aljaski, ki so jo Judje dobili v dar po holokavstu kot varen pristan, a le za 60-letno obdobje, ki se v zgodbi izteka. Sledovi umora vodijo k nedokonchani shahovski partiji, ki jo

najdejo ob umorjencu. Zhrtev, ki si je izbrala za svoj psevdonim ime shahovskega vele mojstra Emanuela Laskerja, je zahajala v shahovski klub, poln starih Judov.

Izkazhe se, da je bil mrtvi shahovski genij mesijanski lik, ki so ga kot odreshenika chastili v neki sekti, a se je pozneje vdal mamilom in na koncu se mu je omrachil um. Pravo utelesenje shaha, ki lahko bodisi okrepi in izboljša chlovekov um ali pa ga stre. Napol avtistichna pamet shahovskih genijev je tema, ki se v literaturi obchasno znova pojavlja; neuravnovesjena obsedenost s shahom pogosto simbolizira razkrajanje morale ali razpadanje politichnega sistema. Razpet med nasprotujoche si struje predrevolucionarne Rusije, se Avron Rozental, moteni shahovski prvak v (Bennettovem) romanu *Zugzwang*, pogreza iz nevrotichne zbeganosti v blaznost. »Fanaticno zazrt v shah, je bil to chlovek, ki v nichemer drugem ni videl niti najmanjshega smisla, razen che je shlo za omejevanje njegovih možnosti za shahovsko igro; obstoj drugih ga je zadeval edinole kot pojav, ki je spodbujal ali oviral to njegovo obsesijo.«

Luzhin, glavni junak v romanu Nabokova *Luzhinova obramba*, je shtorkljavi asocialni chudak z eno samo odliko – za shahovsko desko je nepremagljiv. Tudi on lovi ravnotezhje na meji razuma, dokler ga shah ne potegne v samomorilsko norost. In Stefan Zweig v svoji noveli *Kraljevska igra* postavi nasproti dve vrsti shahistov. Prvi, skrivnostni in elegantni junak, se je izmojstril v letih, ki jih je prezhivel v samici, kamor so ga zaprli nacisti, in ga je razcepljeni um prignal do zhivchnega zloma. Uspe mu premagati grobega in brezchutnega shahovskega prvaka, kmeta, ki se je povzpел do neverjetne velichine, kakrshno navadno povezujemo s pojavom Hitlerja.

Vsi ti liki zelo spominjajo na Grenouilla, grotesknega junaka romana *Parfum* Patricka Süskinda. V podtonu tega romana se skriva sporochildo, da pretirano zanashanje na razum vodi v holokavst. Grenouille je chlovek brez chustev in sochutja, predstavnik kulture razuma brez chlovechnosti.

Podobni njemu so tudi fiktivni liki shahistov, upodobljeni kot izobchenci, ki zaradi svoje zasvojenosti izgubijo obchutek za sochloveka. V nasprotju z Grenouillem imajo enake osebnostne motnje in so zmes cele palete resnichnih shahovskih zhrtev, ki se jim je v zadnjih dveh stoletjih zaradi shaha omrachil um.

Paul Morphy na primer, amerishki shahovski fenomen 19. stoletja, je pri 26-ih letih nenadoma nehal igrati, postal je samotarski in paranoichen ter je konchal na cesti, kjer se je pogovarjal z nevidnimi ljudmi. Nekega drugega genija, Avstrijca Wilhelma Steinitza, so navsezadnje poslali v moskovsko umobolnico, saj je vztrajno zatrjeval, da je po telefonu shahiral z bogom in – zmagal! Primer sodobnejshe in slavnejshe zhrtve shahovske igre je Bobby Fischer. Po briljantni, chetudi ekscentrichni in zgodnji karieri, je postopoma zachel propadati, obtozheval je Jude, da pijejo chloveshko kri, in sprejel vest o napadu na manhattanska dvojchka kot »chudovito novico!

Tesna zveza med shahom in norostjo sprozha sštevilna vprasanja o chlovečnosti nasploh. Vsi ti umetniki, politichni radikalnezhni, misleci in disidenti, ki jih je zapeljevala shahovka igra, so jo jemali kot mikaven pobeg ali kot ocharljiv hobi. A kakor koli zhe so bili strastni Marxovi shahovski vecheri, Duchampovi turnirji ali Franklinovo pridiganje ob shahiranju – ni bilo pri tem nobene pretirane zasvojenosti. Nihche od njih ni dovolil, da bi shah zasenchil njihovo delo, družbene obveznosti ali jim celo nachel osebnost. Samo nekdo, ki vidi v shahu edino kvalifikacijo in zatochishche, njegova osebnost pa ne vsebuje nichesar drugega, je nagnjen k dushevnim boleznim. Na dolochen nachin je podoben stroju, ki so ga programirali zgolj za eno dejavnost.

Pred desetimi leti je shahovski svet vznemirila novica, da je IBMov rachunalnik Deep Blue premagal vélikega shahovskega prvaka Garija Kasparova. Razvnela se je mrzlična debata o tem, kaj naj bi to pomenilo. Che lahko stroj dosezhe ta najbolj sposhtovani intelektualni status – naslov svetovnega shahovskega prvaka, do katere mere je potemtakem stroj lahko chloveshki? Nekateri se strinjajo z Noamom Chomskym, ki gleda na tak rachunalnishki dosezhek kot na »dejstvo, da buldozher pach lahko dvigne vech kot kakshen dvigalec utezhi.«

Toda v eni zadnjih shtevilk mesechnika *Technology Review* filozof Daniel Dennett zavracha – kot romantichno – mnenje, da je moral rachunalnik na neki nachin igrati drugache kot Kasparov, da torej med ljudmi in stroji obstaja neka temeljna razlika. Avtor chlanka s kanchkom ironije citira uvodnicharja *New York Timesa*, ki razglablja o tem, kaj je tisto, kar nas dela chloveshke: »Radi verjamemo, da nas od strojev, ki jih upravljamo, nekaj lochuje. Morda se ta razlika nahaja v konceptih, kot so: ustvarjalnost, intuicija, zavest, estetska in moralna presoja, pogum ali celo nasha zmozhnost, da nas prestrashi rachunalnik Deep Blue. Nihche ne more z gotovostjo trditi, da zaradi teh sposobnosti presegamo stroje, cheprav bi radi verjeli, da smo sposobnejshi od njih. O teh svojih sposobnostih namrech vemo veliko premalo.«

Dennett ne vidi razloga, zakaj teh kvalitet stroji ne bi mogli posnemati, in chesa takega tudi ne pojmuje kot grozhnjo. »Zakaj nam je prijetno tako misliti? Zakaj nam ne bi bilo raje ljubo ali she ljubshe misliti, da bi nam, chloveshkim bitjem, uspelo izoblikovati in razviti pametne otroke, ki bi bili she chudovitejshi kot nashi bioloshko spocheti otroci?«

Zaenkrat pa Deep Blue in podobni shahovski programi she ne delujejo enako kot chloveshki mozhgani – so preprosto samo odlicni inshtruktorji, ki skupaj z mozhgani lahko reshijo zapleteno nalogo. In naj nas nikar ne skrbi narashchajocha sposobnost teh strojev, da se vedejo kot ljudje.

Dosti bolj nas ogrozha izguba chlovečnosti tistih, ki zavrzhejo vse druge kvalitete, da bi se lahko vedli kot stroji, pa naj gre za shahovske fanatike ali diktatorje, samomorilske bombashe ali papezhe.

Sally Feldman je angleška publicistka, profesorica na univerzi Westminster (predstojnica oddelka za medije, umetnost in oblikovanje); je članica uredništva revije *New Humanist* in skrbnica ustanove *Rationalist Association*, ki izdaja to revijo. Na BBC ureja *Zbensko uro* (Radio 4).

Chlanek *Shahovske republike* (Check republics) je bil objavljen v angleški reviji *New Humanist*.

Iz predstavitve revije: »... V času porasta fundamentalizma je revija NH svetilnik jasne misli, ki nagovarja globalno skupnost bralcev, ki se zavzemajo za razum, sekularnost in za svobodno raziskovalno misel ...«

Revija NH je bila ustanovljena v Londonu leta 1885, prevedeni chlanek pa je bil v njej natisnjen leta 2007 (let. 122, zv. 6; nov.-dec.), toda vsebina je še vedno aktualna, tehtna in zanimiva.

Prevod in opomba Nadja Jarc

She nekaj podatkov o osebi, omenjeni v članku: **Kirsán Nikolajevich Iljumzhinov** (kalm.: Ülmcin Kirsøn; r. 1962, Elista, Kalmikija), sovjetsko-ruski politik, shahist; po razpadu SZ obogatel kot poslovnezh, predsednik Republike Kalmikije (avtn. v RF) 1993-2010 in predsednik FIDE (Svetovna shahovska zveza) od 1995 do danes; s 14 leti shahovski prvak Kalmikije (tudi boksar: zasnoval »shahboks«). Z odliko maturiral, leto dni monter v tovarni, dve leti vojak na Kavkazu, po študiju na Inshtitutu za mednarodne odnose (Moskva) specialist za Japonsko. Govori kalmishko, rusko, angleško in japonsko, manj tudi korejsko, mongolsko in kitajsko. Avtobiografija *Predsednikova trnova krona* (rus. Moskva, 1995; angl. 2011, ZDA). Vodilo: »Nisem demokrat, nisem diktator, sem le chlovek, ki hoče pomagati chloveshtvu.« – Zgradil vech pravoslavnih, katolishkih, islamskih, judovskih in budistichnih cerkva; kot vechina Kalkmikov je budist (prijatelj dalajlame). Svetovno odmevna je bila njegova izjava, da so ga 8. 9. 2007 iz stanovanja v Moskvi odpeljali Nezemljani na neki daljni planet in ga potem vrnilo ter da je shah verjetno prishel na Zemljo iz vesolja. (Op. ur. I. A.)

Likovna priloga

Damir Globočnik

LIKOVNI SVET TONETA KRALJA

Za umetnishko oblikovanje slikarja, grafika, kiparja in ilustratorja Toneta Kralja so bili najpomembnejši napotki, ki mu jih je v mladostni dobi posredoval pet let starejši brat France (1895–1960). Toneta so doma sicer namenili za duhovnika in ga poslali na sholanje v škofijsko gimnazijo v Ljubljani, medtem ko naj bi France postal umetnik. Domache je o odločitvi za študij kiparstva obvestil shele, ko je zhe zachel obiskovati prashko likovno akademijo.¹

France in Tone Kralj veljata za najpomembnejsha predstavnika ekspresionizma v slovenski likovni umetnosti, vendar pri tej opredelitvi velja poudariti, da sta secesijsko-symbolistichne formalne vzore povezala z ekspresivnimi poudarki. Rado Kregar je leta 1920 menil, da ju zato ni mogoche oznachiti kot ekspresionista, temvech kot simbolika, ki veliko pozornost namenjata dekorativnemu videzu svojih del.² Podobno je razmishljjal dr. France Stelè, osrednji likovnokritishki podpornik mladih umetnikov-ekspresionistov: *»Umetnost obeh Kraljev se najblizhje priblizhuje /.../ ekspresionizmu, da, celo vech: ona je zhe v polnem pomenu ekspresionistichna. Oznachuje jo enkrat podrejenost vsega dekorativnemu principu, – po katerem je vsaka umetnina individuj zase, ki ima samostojno organizacijo z lastnim estetskim ravnotezhjem, iz katerega edino je razumljiva in upravicena. Vsako naturalistichno merilo tu odpove /.../; drugih izrazitost oblik, posebno pa linij; umetnik pa sistematicallyno stremi za takozvanimi ekspresivnimi linijami, ki govorijo, ki se prilagajajo v svoji strukturi kar najtesneje temu, kar zhele umetnik izraziti, temu za izrazom stremechemu principu podreja umetnik i naravo, dela ji silo, che se mu zdi potrebno in vposhteva edino dekorativno – estetsko ravnotezhje svoje umetnine.«³*

Brata Kralj sta ekspresionistichne, secesijske in druge formalne vzorce uporabljala za podkrepitev vsebinske intenzivnosti likovnega dela oziroma za posredovanje notranjih dozhivetij, chustvenega naboja in zlasti religiozne duhovnosti. Odmike od naturalistichne deskriptivnosti in pravilnih telesnih razmerij upodobljenih figur so narekovale duhovne tezhnje, povezane s krshchansko mistiko. Tone Kralj je leta 1930 poudaril: *»Che pa slikam religiozen motiv, ga moram realizirati le s pomocjo mistike. Ne morem povdarjati absolutne snovnosti, ker je bistvu religije nasprotna. Vsebinsko jedro mojih 'cerkvenih' slik je v mysticismu ...«⁴*

France Stelè je oznachil Toneta Kralja kot »vizionarnega mistika«⁵ *»Tonetova dela so slikana in v les rezana filozofija v mistichnem smislu poglobljenja v vechno skrivnost zla in trpljenja v zgodovini chloveshtva in chloveka; to mislim, da je tudi vzrok da je Tone nekako dostopnejshi obchinstvu in da so ga celo nasprotni kritiki skusnali nekako protezhirati pred bratom, chesb da je bolj talentiran.«⁶* Citirano Stelètovo mnenje je bilo dokaj osamljeno, razlikuje se tudi od drugih njegovih besedil o bratih Kralj, saj je starejši brat France veljal za naprednejshga in radikalnejshga ter za mochnejsho ustvarjalno

osebnost. Francetu Kralju naj bi pripadla vloga iskalca novih potov, oblik in idej, je menil Marijan Marolt, lazhje razumljivi Tone Kralj pa je bil tisti, ki je novo (ekspresionistično) umetnost uspel monumentalizirati.⁷

Zgodnje religiozno slikarstvo Toneta Kralja je bilo zaradi tezhnje po upodabljanju duhovne oziroma religiozne vsebine vzporednica mishljenju katolishko usmerjene mladine in katolishkim ekspresionistom v literaturi,⁸ med katere je sodil tudi pesnik Anton Vodnik.

Cheprav sta France in Tone Kralj v dvajsetih letih preteklega stoletja pogosto razstavljala na skupnih razstavah, je bila likovna javnost vselej pozorna na razlike med umetnikoma. Anton Vodnik je poudaril: *»Stremljenja obeh bratov se vedno bolj diferencirata, posebno kar se tiche slik. Dochim se poslužuje Tone K. vidnih, seveda nerealno spremenjenih, podubovljenih, ekspresivnih oblik, je znak Frana K. nagibanje k vedno večji breztelesnosti (abstraktni ekspresionizem) ...«⁹*

Pri Francetu Kralju je likovna kritika opozorila na barvni simbolizem, ki je vodil v priblizhevanje k abstrakciji, medtem ko je Tone ohranjal stik s figuralnim motivnim repertoarjem. Tako je France v simbolno-dekorativno zasnovano poslikavo Akademskega kolegija (Ljubljana, 1923) vključil tudi nekatere Tonetove slikarske kompozicije (»Sv. Pavel«, »Na rushevinah«, »Revolucija«).¹⁰

Nekaj razlik med bratoma je bilo tudi po formalni plati. France je bolj izpostavljal risbo (na XVII. umetnostni razstavi je sodeloval s plastikami, risbami in z eno samo sliko) in pozornost namenjal ilustraciji. Toneta pa je pritegnila grafika, s katero se je zachel ukvarjati med shtudijem v Pragi. Z Bozhidarjem Jakcem sta stanovala v prashkem predmestju in grafike tiskala na Jakchevi zasilni grafichni tiskalnici.

Med Tonetovimi zgodnjimi grafichnimi deli kot osrednje velja ciklus jedkanic »Zhivljenje« (1921). Kmalu je zachel izdelovati grafike vechjih formatov v tehniki lesoreza, po letu 1929 tudi v tehniki litografije. Grafike Toneta Kralja vsebujejo znachilnosti, ki jih srechamo tudi pri njegovih prvih vechjih slikarskih kompozicijah, vechinoma neohranjenih. Lahko jih razumemo kot likovnikov odziv na prvo svetovno vojno in chas po njej (»V potu svojega obraza«, 1919, »Greshni rod«, 1920, »Krizhanje«, 1921, »Zaton zhivljenja«, 1921, »Revolucija«, 1921, »Nevihta«, 1922–1923). Razmishljanja o chlovekovi usodi so Toneta Kralja usmerjala k simbolistichnim zasnovam. Na vplive findesièclovskega simbolizma poleg deformacij razpotegnjenih figur opozarjajo tudi erotichni motivi.

Smisel za kompozicijsko skladnjo in monumentalnost figuralne kompozicije je Tonetu Kralju omogochal, da je izdeloval slike velikih formatov, s katerimi se je predstavil na prvi samostojni razstavi skupaj z bratom Francetom v Akademskem domu septembra 1921.

Kiparstvu Toneta Kralja je likovna kritika praviloma posvetila manj pozornosti kot njegovemu slikarstvu in grafiki. France Stelè je ob prvi samostojni razstavi bratov Kralj opozoril na eno temeljnih potez Tonetovega kiparstva, t.j. na sposobnost, da je kiparske motive – chloveshke figure – prepletel z naravnimi oblikami drevesnega debla (»Zloch«, 1918, »Glad«, 1920, »Tri dobe«, 1921) ali da je podoben vtis ustvaril tudi v kamniti plastiki »Spoznanje« (1920) s klopchichem nagih teles, ki se

zdi, kot da bi pognala iz kamna. »Vse njegove plastike imajo formalno neko elementarno-bizarno potezo, kakor da so zrastle, kakor da jih je rodila narava sama in samo sluhajno vtelesila vanje idejo, ki je pa na drugi strani izražena zopet tako ekspresivno in rafinirano, da ostrmish.«¹¹ O tej bratovi lastnosti je v spominih pisal tudi France Kralj.

Karel Dobida je sredi tridesetih let 20. stoletja menil, da je Tone Kralj »v bistvu rojen kipar« in je v plastiki dosegel popolnejši izraz kot v drugih zvrsteh.¹²

Zdi se, da je na Toneta Kralja bolj kot shtudij v Pragi ali nemški ekspresionisti vplivala dunajska secesijska umetnost. Med formalnimi vzorniki so bili Gustav Klimt, Ferdinand Hodler, Ivan Meshtrovich, Franz Metzner, Egon Schiele idr. France Stelè v oceni XVII. umetnostne razstave v Jakopichevem paviljonu leta 1920 poudarja: »... brez Klimta in njemu sorodnih, brez poznavanja takozvanega ekspresionizma, pa mogoče tudi brez Meshtrovicha, bi njuna umetnost ne bila mogoča.«¹³

Tone Kralj je sicer samozavestno opozarjal na samoniklost lastnega likovnega izraza: prvo Meshtrovichevo delo naj bi videl shele leta 1921 v Narodni galeriji, Klimtova dela si je istega leta ogledal na Dunaju, v *Domu in svetu* pa je videl reprodukcije Hodlerjevih del. »O njem rečem samo to, da mi je ugajal (linija, stilizacija). Do mature nisem poznal teoretično ne impresionizma, ne ekspresionizma. Ustvarjal sem nainvo, nezavedno, brez kakršnekoli spekulacije – izvajanja kakšnih 'programov' in 'naukov' mi ne more torej nihče očitati.« Omenja, da je med domaćimi likovnimi umetniki nanj imel največji vpliv Fran Tratnik. Leta 1922 je tudi izjavil, da najbolj ceni tista lastna dela, ki so nastala pred in deloma po maturi na zavodu sv. Stanislava. »Ustvarjal sem nainvo ... nezavedno, kakor se je samo izšlo na platno. Ta 'raj' poruši ozki stik s svetom z borbo iskanja. Nazaj ni več mogoče. Le naprej. Toda pod intelektom trpi prisrchnost. Zato so mi dela, kakor: Marijino oznanjenje (slika), Samson in Dalila (slika), V potu svojega obraza (slika), Na begu (plastika), Tuzhni rod (plastika) itd. – najljubša. Iz poznejših ciklus: 'Zbivljenje'.«¹⁴

Pomemben vtis je nanj pustila tudi starokrshchanska in zgodnjerednjeveshka umetnost (gotska krizhanja in Fra Angelico). Vpliv gotike lahko zasledimo pri veliki kiparski kompoziciji *Passio* (1923), pri kateri je v les prenesel simbolichne elemente, podobne tistim na slikarskih reshitvah v religioznem opusu brata Franceta.

Kot recheno, je bil ekspresionizem Toneta Kralja povezan s secesijsko linijo in stilizacijo ter s simbolistichnimi poudarki. Omenjene znachilnosti zasledimo pri jedkanih manjših formatov, pri vechjih lesorezih, slikah in plastikah, ki jih je Tone Kralj ustvaril v prvem ekspresionistichnem obdobju, segajochem od leta 1920 do leta 1924, nakar se je zachel priblizhevati *novi stvarnosti*.

Kubichne oblike na sliki »Delavca pred tovarno« (1924) opozarjajo na vpliv kubizma, ki je pospremil Tonetov premik v *novo stvarnost*. Figure z jajchastimi glavami in skorajda geometrijsko stiliziranimi telesnimi deli so delovale tuje, odtujeno tako v odnosu do motivnega izhodishcha kot do sicershnjega slogovnega razpona tedanje slovenske umetnosti. Karel Dobida je v njih videl »koncesijo chasovnemu okusu«. »Vzbujata pa ti dve figuri prej vtis bolnih velikomestnih blazirancev, nego dvoje delavcev.« Na sliki »Tezhaki« (1925) je z podobnimi stilizacijskimi in shematizacijskimi

postopki upodobil kmečki prizor. »Slika, ki predstavlja orache na njivi, naj ponazorí vso težbo morečega trpljenja, ki družíhi ljudi z žhivalmi. Tak je res njen izraz. Vprashanje pa je, če je s tako reshitvijo problem najuspeshnejshe izchrpan. Globlje ideje in končnega spoznanja o upodobljenem dogajanju slika ne nudi: vidish le odbijajočo podobo muke, ki te napolni z občutkom zopernosti – nich vech. Presenecha chloveka pri tem za umetnika-misleca tako nepričakovani pogled na poljedelchevo delo, ki je izmed vseh chloveshkih nehanj sbe vedno najbližhje naravi in chloveku.«¹⁵ Na sliki »Kmečka gostija« (»Slovenska svadba«) iz leta 1926 je upodobil svatbeni običaj v domachi vasi (motiv je v vechjem formatu ponovil leta 1932).

Obdobje od leta 1927 do zacetka druge svetovne vojne je v Kraljevem likovnem svetu zaznamovala *nova stvarnost*. Secesijsko stilizacijo in primitivistichne deformacije je nadomestil z zaobljenimi, kompaktnimi oblikami figuralnih sestavin. Osrednje znachilnosti so bile spoj dekorativne stilizacije in monumentalnosti, znachilno tipiziranje figur in realistichni elementi.

Hotenje po izrazhanju plastichnosti naslikanih monumentalnih figur bi lahko povezali s Tonetovim kiparstvom. Hkrati ima slikarstvo Toneta Kralja »linearni« znachaj. Motivi so opredeljeni z linijami, ploskve med njimi pa so poslikane z enotno barvo. Volumen figur je podkrepljen s tonskim stopnjevanjem. Uporaba presojnih barv je vodila k dematerializaciji prizorov.

Jure Mikuzh opozarja na filmski znachaj ene od osrednjih Kraljevih slikarskih kompozicij »Moj oche«.¹⁶ Oche je v nadnaravni velikosti in v dopasnem izrezu naslikan na veliko platno, ki spominja na filmsko platno, prav tako razporeditev figur v troje planov. V ospredju kompozicije oche, ki je bil umetnishko nadarjen (s slikarstvom se je ukvarjal tudi stric), rezlja figurico. Desno v ozadju Tone Kralj slika prizor iz domache vasi (na belem platnu je komaj zacheta kompozicija s kozolcem in zhensko), v zadnjem planu pa sta zhenska in mozh, ki seka drva. Vse figure so predstavljene v zaustavljenem gibanju, kot da bi bila pred nami filmska slichica.

Tone Kralj je bil od leta 1927 dopisni chlan Hagebunda.¹⁷ Jeseni 1934 se je odlochil preseliti na Dunaj.¹⁸ Razstava Toneta in njegove soproge Mare Kralj, ki je bila pripravljena spomladi 1935 v dunajskem Hagebundu, naj bi obiskala tudi Berlin. Dunajski chasniki *Reichspost*, *Völkisch Beobachter* in *Wiener Neuer Nachrichten* so opozorili na sorodnosti Kraljevega slikarstva z avstrijskim slikarjem Albinom Egger-Lienzom, pri kiparstvu pa so omenjali vplive Barlacha, Metznerja in Meshtrovicha. V nasprotju z domacho kritiko so opazili tudi socialne vidike Kraljevih del (npr. grafichni ciklus »Cesta«, 1932). *Reichspost* 21. 4. 1935: »Njegov Pasijon je v izvedbi odlicen, v izrazu pa delo, ki prime. Monumentalne so slike iz delavskega žhivljenja, socialne, satirichne in groteskne radiranke. Njegovi 'Bratje' so delo jugoslovanskega Egger-Linza.«¹⁹

Tone Kralj je v recenzijah razstav lahko prebiral misli o velikem vplivu brata Franceta, npr. v Stelétovi oceni razstave obeh bratov leta 1922: »Zhal mi je za Toneta, ki je po mojem precej različne dusberne kompozicije kot Franc, kar dokazuje od samega zacetka njegov vizionarno-mistichni znachaj, da se skušba kosati žh njim na racionalistichnem polju simbolike n. pr. v Golgati. Nobena formula (in vsaka umetnishka struja

ni nich drugega kot zachasna ali mogoche celo samo prehodna formulacija kakega umetnishkega [izraznega] problema), da bi ji bilo treba zhrtvovati samega sebe; formule ne ustvarjajo problema, ampak problemi si isbehejo in ustvarjajo formule. Do chesar je po logichnem razvoju prishel Franc, ne more in ne sme biti nujnost tudi za brata, che noche postati manirist.»²⁰ – »Najzanimivejsi je tam, kejer dela brez direktne zveze z bratovo umetnostjo, tako v cerkvenih stvarih, v vizijah Zemlje in Mrtvecev, v svojih radirankah in posebno she v lesorezijih.«²¹

Dokonchna osamosvojitvev Toneta Kralja od vplivov brata Franceta (razkol) se je zgodila po sredini drugega desetletja 20. stoletja s prevzemom cerkvenih del v Strugah v Suhi krajini (shtirje prizori iz zhivljenja sv. Avgushtina v ladji, evangelisti v prezbiteriju, 1927; ta poslikava je unichena) ter z drugimi cerkvenimi poslikavami, ki so sledile, pa tudi s slogovnim premikom v *novo stvarnost*. Tone Kralj se je intenzivno posvetil cerkvenemu slikarstvu, pri katerem je lahko do polnega izraza prishla njegova monumentalna figuracija, delno pa tudi hotenje po celostnem umetnishkem delu, kakršno lahko samo zaslutimo iz zasnove njegovega ljubljanskega ateljeja. V intervjuju iz leta 1930 lahko preberemo umetnikovo izjavo: »Vesh, zaenkrat se mi zdi, da je cerkev za umetnika she vedno najbolj idealno polje udejstvovanja: izrazhash se kot arhitekt, kipar, slikar vse ob enem. Ampak kar jaz delam, je prav dalech od tega idealnega. Arhitektura je v cerkvah, ki sem jih poslikal, zhe darvo opravljena rech. Meni ostane le mozhnost kake malenkostne preureditve, tu pa tam kaj odstranim in skusbam prilagoditi v kolikor je to mogoche – cerkveno lice slikam, ki jih delam in – narobe tudi. Vse skupaj pa naj nosi pechat sedanjosti, moderno naj bo ...«²²

France in Tone Kralj sta prvi nachrt za cerkveno poslikavo pripravila skupaj. Poslikava zhupne cerkve sv. Krizha v Dobrépoljah je ostala neuresnichena, saj leta 1920 odbor *Drushtva za krschbansko umetnost* osnutkov ni odobril. Nachrtovala sta, da bo Tone poslikal ladjo v pripovednem, France pa prezbiterij v vizionarnem in simbolichnem smislu.²³

Tonetu Kralju je prva cerkvena poslikava uspela leta 1921. Poslikal je stranski nishi cerkve sv. Helene na Premu. V eni od nish je naslikal Marijino oznanjenje v nenavadni ikonografski reshitvi. Na desni prerok Izaija poroča o bodochem dogodku, desno je njegovo videnje: proti klehechi Mariji se spushcha angel Gabrijel z lilijo v roki. Napis iz prerokbe o oznanjenju je sestavni del kompozicije. V drugi nishi sta upodobljena slovanska svetnika sveti Ciril in Metod, na stranskih stenah in svodih kapel pa angeli.

France Stelè je Oznanjenje oznachil kot »genialno zasnovano«, v Tonetu Kralju pa je videl mozhnega preroditelja cerkvenega slikarstva.²⁴

Poleg omenjenih znachilnosti, kot so dekorativne stilizacije, tezhnja po izrazhanju duhovnosti in dematerializacija motivike, je Tone Kralj pomembno vlogo pri upodobitvah sakralnih motivov namenil simbolichnim gestam svetih in svetnishkih oseb.

Tone Kralj je danes najbolj znan po svojih cerkvenih poslikavah. Poslikal je vech kot shtirideset cerkva, za katere je snoval tudi notranjo opremo, liturgichno posodje in posamezne slike. Do neke mere je s predelavo cerkvene arhitekture spreminjal znachaj cerkvenega prostora. Slikal je v tehniki freske na suh omet, zato

so poslikave kmalu zachele propadati. Nekateri svetopisemski in svetnishi prizori so naslikani na lesenitni podlagi.

Tako kot razstavni opus bratov Kralj so tudi cerkvene poslikave Toneta Kralja v zacetku naletele na nasprotovanja. Pisec v trzhashki *Edinosti* opozarja, da so Kraljeve poslikave vnesle neenotnost v notranjshchino novozgrajene zhupne cerkve sv. Lenarta v Volchah pri Tolminu (poslikava 1926–1927). »*Ritem chrte zvenik*«, vendar manjka »*nepopisna moch barve*«, »*muzikalnost barve, kri barve, njena prostost, ki vse vezhe, – a v svobodi*«. ²⁵

Na Primorsko so Kralja povabili duhovniki, ki so pripadali mladokatolishkemu krogu; preprihale so jih objavljene reprodukcije njegovih religioznih del, medtem ko ga je vishja oziroma starejsa duhovshchina v celoti zavrnila. ²⁶ Gorishki nadshkof Franchishek Borgia Sedej je v shkofijskem glasilu *Folium ecclesiaticum Archidioecesis Goritiensis* leta 1928 Kraljevo nadaljnje delo po primorskih cerkvah tako rekoeh prepovedal. ²⁷ Nadshkof Sedej naj bi bil sprva, med ogledom Kraljevih poslikav septembra 1927, nad njimi navdushen. »*Ko smo prishli do oltarja Matere bozhje v kapelici je vzkliknil: 'Marija je Slovenka!' Ko je gledal pri kerstnem kamnu Janeza Krstnika, je rekel: 'To je pravi Janez Krstnik, tako je bil oblechen.' Ko smo prishli k oltarju v drugi kapeli, je vech chasa gledal sliko Srca Jezusovega. Rekel je, da je pred njo tezhko moliti. /.../ Pri kosilu je g. Makuz zachel Kraljeve slike kritizirati, a nadshkof je kritiko takoj ustavil.*« ²⁸

»Duhovnik« (avtor chlanka v *Edinosti*) je bil najbrzh gorishki nadshkof Sedej, ki se je oprl na nasvete ljubljanskega shkofijskega kanclerja in umetnostnega zgodovinarja Josipa Dostala (ta je zavrnil osnutke poslikave cerkve v Dobrépoljah): »*Jaž ne najdem pri najboljshbi volji na njegovih slikah nich monumentalnega niti v zamisli niti v kompoziciji niti v oblikovanju. Zlasti odbijajo vchasih – oblike.*

V slikah zhupne cerkve v Volchah ni posebne novosti in prikupljivosti. Pri sliki Srca Jezusovega kar odbijajo chloveka tisti nagi hrbti in obupni izrazi prosilcev, klechebih pred Kraljem Jezusom, ki se drzhi strogo in oblastno kakor kak vojashki poveljnik. Tudi barve niso dovolj zhive in prikupljive. Kako vse drugache slikajo moderni slikarji, tudi najmodernejsbi umetniki, katerih slike prinasha n. pr. monakovska revija 'Die christliche Kunst!' Take slike razume ljudstvo in so mu v vzpodbudo. /.../

*Kdor hoche napraviti kak versko-cerkveni umotvor, ki naj bi zares vplival na vernika, mora sam globoko in **versko chasitati**. Nadalje mora imeti **zdrav** umetnishki okus, in ne kak bolestni chut, ki ga nasbe zdravo ljudstvo ne razume. Slednjih mora umotvor **odgovarjati resnici** in predstavlhati ljudi kot podobe bozhje, ne pa kot mrshave, na pol nage proletarce ali obupane socialiste.*« »Duhovnik« je imel v mislih shtiri klecheche figure prosilcev (prostitutka, mati z bolnim otrokom, invalid, slepec), ki jih je Kralj naslikal na sliki »Srce Jezusovo«. Svoje razmishljanje je kritik sklenil z besedami: »*Pod Kraljevimi slikami ni mogoche moliti. Potemtakem take slike niso primerne ne za vernike ne za cerkve.*« ²⁹

Virgil Shchek je povabil Kralja, naj poslika cerkev v Avberju na Krasu, ki je pripadal trzhashki shkofiji (prezbiterij 1927, ladja 1928). Do konca druge svetovne vojne je Kralj poslikal she naslednje cerkve: Tomaj na Krasu (1928–1930), Mengore (1929/1930), Svete Visharje (1930), Katinara (1931), Pevma (1934), Most na Sochi

(1939/1940), Shentvishka gora (1941), Hrenovice (1942/1943), Lokev (1942/1943), Slivje v Brkinih (1943/1944), Dekani (1944), Socha pri Bovcu (1944) in Trenta (1945). Tone Kralj je poslikaval cerkve na povabilo primorske Tajne krshchanskosocialne organizacije. Ustvaril je svojevrstno narodnoobrambno »markacijo« slovenske etnične meje, ki naj bi potrdila slovenski značaj tega prostora in obsodila nasilje fashistichnega rezhima.

Kraljeve poslikave primorskih cerkva poenostavljeno lahko opredelimo kot narodnoobrambno delovanje z likovnimi sredstvi, oziroma recheno z umetnikovimi besedami: »*Prepovedano slovensko besedo naj bi nadomestila slika, ki bi bila po stilu in vsebini nasha – slovenska.*«³⁰

Najbrzh so pomembno vlogo pri nastajanju ogromnega opusa cerkvenega slikarstva imeli tudi Kraljeva osebna religioznost, umetnikovo hotenje po celostni umetnini in njegovo angazhiranje pri pridobivanju naročil za poslikave.

Simbolno sporočilo nekaterih prizorov je zakrito. Krizhev pot v cerkvi na Katinari, naslikan leta 1931, lahko razumemo kot trpljenje slovenskega naroda pod italijanskim fashistichnim rezhimom. Poslikave so nastale v letu po usmrtni shtirih chlanov ilegalne primorske protifashistichne organizacije TIGR v Bazovici.

Na oblachilih pozitivnih svetopisemskih in svetniskih oseb, med katerimi sta pogosta slovanska svetnika Ciril in Metod, vechkrat zasledimo barve slovenske trobojnice, negativne figure imajo oblachila v italijanskih narodnih barvah, opremljene so s fashistichnimi in nacistichnimi atributi, njihove obrazne poteze so prilichene potezam vodilnih predstavnikov fashistichnega gibanja. Tone Kralj je subverzivna sporočila religioznega slikarstva intenziviral v shtiridesetih letih. Najbrzh je precej te prikrite simbolike nerazumljive danashnjim opazovalcem Kraljevih cerkvenih poslikav nerazumljive.

Tone Kralj se je odzval tudi na grozote druge svetovne vojne, na primer na slikah »Beg« (1943) in »Cirkus Nazi« (1944). V letih 1942/1943 je pripravil poslikave za cerkev v Lokvah na Krasu. Judezh na prizoru »Zadnje vecherje« in hudich-sejalec na prizoru »Jezus-sejalec« spominjata na fashista Gabriela d'Annunzia. Na prizoru »Kristus Samarijan« Jezus drzhi v rokah ranjenca, oblečenega v barve slovenske trobojnice, za antichnim templjem se skrivata razbojnika (svetlolasec v nemshkih oblachilih, temnolasec ima fashistichno kapo). V ozadju gori vas Lokev, ki jo je okupator pozhgjal. Na prizoru »Kristus dobri pastir« Jezus reshujе jagnje, ki se je ujelo v bodecho zhico, z leve prihajajo trije volkovi, v ozadju so goreche brkinske vasi. Na prizoru »Kristus Kralj« so negativci upodobljeni kot predstavniki sil osi Rim-Berlin-Tokio.

Tone Kralj je pri monumentalnem cerkvenem slikarstvu religiozno noto sprva iskal v okvirih lastnega poduhovljenega ekspresionizma, ki je temeljil v povezavi dekorativne stilizacije in monumentalnosti. Po letu 1930 je postopoma vechjo vlogo namenil realistichni stilizaciji oblik. Pri Kraljevem stiliziranem realizmu oziroma monumentalnem realizmu so bili prisotni tudi vplivi italijanske renesanchnе umetnosti. Po drugi svetovni vojni je z enako intenzivnostjo nadaljeval s cerkvenim slikarstvom, pri chemer je she bolj okrepil njegovo pripovedno-ilustrativno plat.

Mara Kralj je s soprogom sodelovala vsaj pri nekaterih cerkvenih poslikavah, njen ustvarjalni delež pri posameznih izvedbah pa vechinoma ostaja nejasen.

Umetnishki transfer, prenos likovnega oblikotvorja, ki ga je bil deležen od brata Franceta, je Tone Kralj ponovil pri soprogi Mari Kralj. Devetnajstletna Mara (r. Jeraj) je takoj po poroki pomagala soprogu poslikati cerkev v Tomaju na Krasu (1928) ter izdelati nacrte za stavbo in poslikavo nove cerkve v Mengorah. »Soustvarjanje z možem je mladi gospej silno koristilo. Razvila se je v umetnico, kakršnih nam je usoda Slovincem malo naklonila. Res je, da kaže mnogo sorodnosti s Tonetom Kraljem, res je pa tudi, da skuša ustvariti iz sebe poseben tip v naši likovni umetnosti.«³¹

¹ France Kralj, »Brat Tone«, *Spomini slovenskega umetnika*, Ljubljana, 1996, str. 91.

² Po: Rado Kregar, »Nastop narashchaja«, *Jugoslavija*, 1920, sht. 278.

³ France Stelè, »XVII. umetnostna razstava«, *Dom in svet*, 1920, sht. 7/8, str. 198.

⁴ s. sh. (Sasha Shantel), »Pomenek s Tonetom Kraljem«, *Slovenec*, 1930, sht. 67.

⁵ France Stelè, »Umetnostna razstava bratov Kraljev«, *Slovenec*, 1922, sht. 77.

⁶ France Stelè, »Razstava bratov Kraljev«, *Slovenec*, 1921, sht. 200.

⁷ Po: Marijan Marolt, »Cerkvena dela Toneta Kralja«, *Dom in svet*, 1928, sht. 7, str. 208.

⁸ Po: Milček Komelj, *Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika*, Ljubljana, 1983, str. 80.

⁹ Anton Vodnik, »Slovenska mlada umetnost«, *Jugoslavija*, 1921, sht. 197.

¹⁰ Po: Milček Komelj, *Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika*, Ljubljana 1983, str. 65.

¹¹ France Stelè, »Razstava bratov Kraljev«, *Slovenec*, 1921, sht. 200.

¹² Po: Karel Dobida, »Nova dela Toneta Kralja«, *Mladika*, 1934, sht. 6, str. 232.

¹³ France Stelè, »XVII. umetnostna razstava«, *Dom in svet*, 1920, sht. 7/8, str. 198.

¹⁴ Po: Anton Vodnik, »Pogovor s slikarjema Kraljema« (iz *Almanah katoliškega dijasstva za l. 1922*), *Mladika*, 1922, sht. 10, str. 317.

¹⁵ Karel Dobida, »Umetnostna razstava bratov Kraljev«, *Ljubljanski zvon*, 1926, sht. 1, str. 73.

¹⁶ Po: Jure Mikuž, *Nema zgovornost podobe / Telo in slovenska umetnost*, Ljubljana 1995, str. 192.

¹⁷ Po: R., »Slovenski umetnishki par razstavlja na Dunaju«, *Jutro*, 1935, sht. 73.

¹⁸ Po: A. G. (Ante Gaber), »Kipar Tone Kralj nas zapushcha«, *Slovenski narod*, 1934, sht. 211.

¹⁹ Po: td, »Uspeh Toneta Kralja na Dunaju«, *Slovenec*, 1935, sht. 107.

²⁰ France Stelè, »Umetnostna razstava bratov Kraljev (Dalje)«, *Slovenec*, 1922, sht. 78.

²¹ France Stelè, »Umetnostna razstava bratov Kraljev«, *Slovenec*, 1922, sht. 77.

²² s. sh. (Sasha Shantel), »Pomenek s Tonetom Kraljem«, *Slovenec*, 1930, sht. 67.

²³ Po: Alenka Klemenc, »Sedej & Dostal kontra Kralj / Kritika Toneta Kralja ob poslikavi župnijske cerkve v Volchah«, *Arhivi 29*, 2006, sht. 2, str. 254.

²⁴ Po: France Stelè, »Umetnostna razstava bratov Kraljev«, *Slovenec*, 1922, sht. 77.

²⁵ Po: Tr., »Kraljeve slike v Volchah«, *Edinost*, 1927, sht. 266.

²⁶ Glej: Alenka Klemenc, »Sedej & Dostal kontra Kralj / Kritika Toneta Kralja ob poslikavi župnijske cerkve v Volchah«, *Arhivi 29*, 2006, sht. 2, str. 253–262.

²⁷ *Stylus artis modernae*, 1928, 15, po: Alenka Klemenc, »Sedej & Dostal kontra Kralj / Kritika Toneta Kralja ob poslikavi župnijske cerkve v Volchah«, *Arhivi 29*, 2006, sht. 2, str. 254.

²⁸ Po: Lojzka Bratuž, »Slikar Tone Kralj v spominih volchanskega župnika«, *Koledar (za leto 2004)*, Gorica 2003, str. 74.

²⁹ »Duhovnik« (Franchishek Borgia Sedej), »Za napredek cerkvene umetnosti«, *Edinost*, 1928, sht. 68.

³⁰ Tone Kralj, »Moja življenjska pot« (rokopis), 8. 8. 1970, po: *Tone Kralj – Retrospektiva*, Moderna galerija v Ljubljani, 1998, str. 12.

³¹ »Mara Kraljeva«, *Nash rod*, 1932/1933, sht. 8, str. 236.

Tone Kralj

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

- 1 Judita, okrog 1934, olje, platno, 185 x 142 cm (Zbirka Toneta Kralja, Galerija Bozhidar Jakac, Kostanjevica na Krki)
  - 2 Na rushevinah (Na razvalinah), 1922, olje, platno, 115,5 x 115,5 cm (Zbirka Toneta Kralja, Galerija Bozhidar Jakac, Kostanjevica na Krki)
  - 3 Tezhaki (Kmechko delo), 1929 (1925), olje, platno, 98 x 98 cm (Narodni muzej v Beogradu)
  - 4 Lastna podoba z zheno, 1932, olje, platno, 140 x 100 cm (Zbirka Toneta Kralja, Galerija Bozhidar Jakac, Kostanjevica na Krki)
  - 5 Moja zhen, 1930, olje, platno, 132 x 111 cm (Umetnostna galerija Maribor)
  - 6 Pozhar, 1957, barvni lesorez, papir, 64 x 69 cm (Zbirka Toneta Kralja, Galerija Bozhidar Jakac, Kostanjevica na Krki)
  - 7 Nevihta, 1957, barvni lesorez, papir, 68,2 x 66 cm (Zbirka Toneta Kralja, Galerija Bozhidar Jakac, Kostanjevica na Krki)
  - 8 Pustni sprevod, 1962, olje, platno, 290 x 141 cm (Slovenski etnografski muzej, Ljubljana)
- Na naslovnici: Podoba slikarjevega ocheta, 1929, olje, platno, 147 x 183 cm (MGML – Mestni muzej, Ljubljana)

Slikar, kipar in grafik **Tone Kralj** se je rodil 23. avgusta 1900 v Zagorici pri Dobrépoljah na Dolenjskem v kmechki družini kot predzadni od šestih otrok. Ljudsko sholo je obiskoval v letih 1906–1912 na Vidmu-Dobrépolje. V letih 1912/1913 je zachel obiskovati Shkofijsko gimnazijo Sv. Stanislava v Ljubljani (uchitelj risanja Gashper Porenta). Leta 1917 je bil mobiliziran. Maturiral je leta 1920. V dijakskih letih je z ilustracijami sodeloval v dijakškem glasilu *Domache vaje*. Kot osmoholec shentvishke gimnazije se je leta 1920 prvih predstavil javnosti na XVII. slovenski razstavi v Jakopichevem paviljonu.

Na priporočilo Riharda Jakopicha ga je v svojo specialko sprejel Jan Shtursa, direktor akademije v Pragi, kjer je nato v letih 1920 do 1923 shtudiral kiparstvo. Leta 1923 se je vrnil iz Prage in nameraval shtudirati pri arh. J. Plechniku. V Ljubljani je zachel zidati atelje.

V letih 1921 (1922) do 1928 je bil chlan Kluba mladih, ki ga je vodil njegov brat France. Leta 1924 je s chlani Kluba mladih razstavljal v Mariboru in v Hodoninu na Moravskem. V letih 1926, 1928 in 1930 je razstavljal na Bienalu v Benetkah. Leta 1928 se je porochil z Maro Jeraj, ki je na ljubljanski Tehnični srednji sholi obiskovala Oddelek za keramiko (prof. France Kralj), pozneje kot Mara Kralj znana slikarka (1909-2010).

Leta 1930 je sodeloval na Jugoslovanski razstavi v Londonu in na razstavi religiozne umetnosti v Antwerpnu. Leta 1931 je razstavljal v Ljubljani, Padovi in Milanu.

Leta 1932 se je rodila hchi Tatjana. Razstavljal je v Leipzigu (1932, razstava *Hundert Künstler der Welt buldigen Goethe*) in na razstavi jugoslovanske umetnosti v amsterdamskem Stedelijk Museumu. Leta 1935 se je predstavil na skupni razstavi z zheno Maro Kralj in razstavishchu umetnishkega zdruzenja Hegebund na Dunaju. Leta 1936 je pol leta bival v Parizu in razstavljal v parishkem Tuillerijskem salonu s skupino Independants. Kraljeva poslikava cerkve v Mostu na Sochi (1939/1940) je vzbudila pozornost italijanske policije, zato se je umaknil v Benetke, kjer se je vpisal na visoko sholo za arhitekturo. Leta 1940 je s shtudijem arhitekture nadaljeval v Rimu.

Jesen 1945 je na razstavi v Jakopichevem paviljonu prikazal pregled desetletnega dela (mnogo njegovih del je bilo unichenih ob nemshko-domobranski zaplembi premozhenja). Leta 1948 je postal predsednik stanovskega drushstva v Ljubljani. Leta 1950 je prejel Levstikovo nagrado za ilustracije *Pravljice o cesarjevichu Jeruslanu* Igorja Shiliha. Najbolj znane so Kraljeve ilustracije Levstikovega *Martina Krpana* (1954). Leta 1954 je ponovno sodeloval na Beneshkem bienalu. Leta 1970 je bila prirejena njegova retrospektivna razstava v Kostanjevici na Krki. Leta 1972 je prejel Preshernovo nagrado za zhivljenjsko delo. Leta 1974 so v Kostanjevici na Krki odprli stalno zbirko njegovih del. Umril je 9. septembra 1975.

Damir Globočnik

PODBOJ KOSTANJEVSHKI

Satirični list *Brencelj* je leta 1873 predstavil okrajnega sodnika v Kostanjevici na Krki Jozhefa Podboja na karikaturi »Podboj *kostanjevshki*« (sht. 3/4). Pred sodnikom se klanja slovenski zhupan: »Kako doleti mene chast, gospod Podboj?« Podboj ima veliko glavo in majhno telo, vendar pretirano okrogel trebuh.¹ V levi roki drzhi nozh in vilice ter pravi zhupanu: »Kako? Me li poznate?« Zhupan pojasni Podboju: »Jaz prav za prav ne, toda ker moja pishcheta tako bezhe in isbchejo zakotja, si mislim, da ste Vi gospod Podboj. Sicer se pred nikomur ne skrivajo.«

Podbojevo karikaturu, ki jo je po navodilih urednika *Brenclja* Jakoba Aleshovca najbrzh narisal neznan ilustrator na Dunaju, so ocenile *Novice*: »Da je *kostanjevshkega* gosp. Podboja podoba izvrstno naslikana, to je zasluga podobarja; al da ga zhupan, ki ga nikoli ni videl, kar brzh spozná, to je pikantna iznajdba 'Brenceljnova', kakor je pikantno sbe marsikaj družega v tem listu, kar sicer ni s podobami ilustrirano, a prav po natori posneto.«²

Podlistkar *Slovenskega naroda* pisatelj Janko Kersnik (1852–1897) je leta 1873 zapisal, da so *kostanjevshkemu* okrajnemu sodniku Podboju v njegovih shtudentovskih letih pravili »pratca«, »sedaj pak nosi ta postavni mozħ tam doli v Kostanjevici glasovito ime: 'kurji britof!'«.³ Janko Kersnik je za nemshkutarja Podboja uporabil tudi vzdevek »kurji krishtof«.⁴

Jozhef (Jozhe, Josip) Podboj je bil rojen leta 1816 v Ribnici. Bil je slovenskega rodu, »mozħ prave slovenske korenine«, kot ga je oznachil Anton Ocvirk. Tako kot marsikateri uradnik je postal vnet nemshkutar.⁵ Njegov brat Janez, posestnik v Ribnici, pa je ohranil slovensko zavest. Zanimivo je, da je bil Jozhef Podboj leta 1870 sprejet med chlane Slovenske matice⁶ in da je chlanstvo ohranil do smrti.

Podboj je leta 1869 kot pristav v Trebnjem sprozhil preiskavo proti dr. Valentinu Zarniku zaradi Zarnikovega govora pred volitvami v Trebnjem (24. 5. 1869), ki naj bi po § 65 kazenskega zakonika predstavljal kaljenje javnega miru.⁷ Za okrajnega sodnika v Kostanjevici na Krki je bil imenovan septembra 1869.⁸

Novice so leta 1871 zapisale, da v Kostanjevici vsi sodni in davchni uradniki »nemshkutarijo« (izjema je sodni pristav Janez Bric, ki je med chlane Slovenske matice prav tako kot Podboj vstopil leta 1870). Za Podboja pa so *Novice* trdile, da »lomi le 'kranjsko' ribniško shprabo«.⁹

»Kapitan nemchurske stranke« in »dusha tukajshnjega nemchurstva« Podboj je leta 1871 kot chlan volilne komisije v Novem mestu deloval proti izvolitvi slovenskega kandidata Jozheta Zagorca za poslanca. Pred volitvami je nagovoril volilne mozhe z besedami: »volite si jeniga gospoda za poslanca, kteri bo saj kaj za vas govorik«. S tem je najbrzh mislil nase, so dodale *Novice*.¹⁰ »Al volilni mozħje so se mu smejali, vedoch sicer, da

g. *Podboju tolsta pishcheta, purani, dobra stara zelenika in chrmina po farovzhab jako dobro dishchijo; al za dobrega govornika na javnem odru ga nihche ne pozna.*« Narodnjak Jozhe Zagorec je prejel 71 glasov, Podboj pa le shtiri.¹¹

Nemshkutar in liberalec Jozhef Podboj se je iz Kostanjevice preselil v Novo mesto, kjer je deloval kot notar. Umrl je 27. novembra 1879 v Novem mestu.¹²

Brencelj je vechkrat smeshil Podbojevo nagnjenje do perutnine in dobrega vina. V 4. shtevilki iz leta 1871 so Trebenjchani odgovarjali na Podbojevo proshnjo, da bi postal predstojnik njihovega okraja: »Z oziroma na to, da so tam, kejer ste Vi, vse pishke, kapuni in pure v nevarnosti, – in da ni mogoche, da bi se obranil mir med Vami in perutnino, – dalje da imamo rajshi pishke v trgu kakor Vas, se Vam naznanja, da se Vasha proshnja ne more uslishati. Ostanite tam, kejer ste, a mi obdrzhimo svoje pishke in kapune.«¹³ Ko bi Podboj zachel uradovati v slovenskem jeziku, mu je *Brencelj* namesto tedenskih ene, dveh ali celo treh pishk in vchasih kopuna obljubil dati »odpustek«, da sme jesti, kolikor se mu bo zahotelo.¹⁴

Podbojevo oziroma »slovechega pridigarja Bojpoda Ali Zelenikarja« snedenost, ljubezen do vina (zelenika je belo vino iz grozdja z velikimi zelenimi grozdi) in nemchurstvo je osvetlil tudi daljsi sestavek, ki naj bi ga napisala »Muha kostanjevishka« (urednik Aleshovec): »Tiste dni je bilo, da dva nemchurja in liberalca napravita pojedino in povabita ljudi, ki naj bi pogache jedli in vino pili; zraven pa poshtenost zajedli in pamet zapili. Ljudje so sicer pogache jedli in vino pili; in to je bilo dobro; she boljshe je pa bilo, da niso zajedli poshtenosti (ker jo prevech sposhtujejo), in da niso zapili pameti (ker so prevech pametni za to).

Na pojedino je bil pa tudi povabljen nemchurski in liberalski glavar Bojpod; ta naj bi gostom pushchal poshteno slovensko kri in jim v zhilo vlil nemchursko sokrico in jih uchil zhiveti po njegovem evangeliju. Ta pridigar trikrat na debelo pogoltne kuretine in desetkrat z vinom oplabne grlo in svoje usta na ves stezaj odpre in po svetu spusti svoj nauk v sledechih glasovih:

*'Poslub, bratje moji! Saj menda vsi veste, kaj da sem jaz? Pravite, da sodnik. In prav pravite. Sodnik sem. Vse sodim, kar pride pred mene; naj bodo zhe ljudje ali zhivali. In ko bi moja sodba bila sem ter tje pishkava, gotovo velja veliko, kedar je govorjenje o kuretini in vinu. Kdo izmed Vas – prasham – kdo izmed Vas boljshe kakor jaz presodi: ktero vino je izvrstnejsh, in ktera pechenka je okusnejsha? Nobeden! Po vsi pravici in resnici sem dober sodnik. – In kdo izmed Vas je toliko kur kakor jaz obsodil v meseno jecho? (Tu pokazhe svoj trebuh, ki se vzdiguje kakor Gorjanci, pobozha ga na rahjlo in se blazhen nasmeje.) Nobeden! In kdo izmed Vas je toliko vina kakor jaz obsodil in zhil v brezen svojega trebuha? In zopet moram s ponosom rechi: Nobeden! – Po vsem tem soditi sem dober in hud sodnik.'*¹⁵

Sestavek Jakoba Aleshovca v *Brencju* se nanasha na shod in pojedino, ki jo je o binkoshtih 1873 v Krshkem priredil predstavnikom nemshke stranke nemshkutar Martin Hochevar. Na tem banketu sta bila tudi Jozhef Podboj in Jozhef Zagorc, gostilnichar v Shentjerneju na Dolenjskem, ki je bil v letih 1861 do 1873 slovenski dezhelni poslanec. Leta 1873 je tudi Zagorc iz slovenskega tabora preshel k nemshkutarjem. Pri tem naj bi imel pomembno vlogo Podboj.¹⁶

Novice so objavile izmisljen Zagorčev govor na banketu in opozorile na novo politično zaveznitvo med Podbojem in Zagorcem (»Iz Novomesške okolice 17. jun.«, *Novice*, 1873, sht. 26). Aleshovec pa je Podboja osmehil tudi v »Jedilnem listu pri 'banketu' volilne reforme«, ki naj bi se odvijal v ljubljanski kazini (*Brenclj*, 1873, sht. 5/6).

Brenclj, 1873, sht. 3/4

¹ Karikatura se uvršča v t. i. karikaturni tip glavonožcev, ki se je razvil v tridesetih letih 19. stoletja v Franciji. Pri nas ga prvih srečamo na naslovnih Levstikovega satiričnega lista *Parliha* iz leta 1870.

² »Brencljna' zadnji ...«, *Novice*, 1873, sht. 15.

³ Po: Janko Kersnik, »Nedeljska pisma II.«, *Slovenski narod*, 1873, sht. 141.

⁴ Po: Janko Kersnik, »Nedeljska pisma XIII.«, *Slovenski narod*, 1873, sht. 206.

⁵ Po: Anton Ocvirk, opombe k: Janko Kersnik, *Zbrano delo, Peta knjiga, Podlistki / Chlanki / Ocene / Dodatek*, Ljubljana 1952, str. 449–450.

⁶ Po: »V 17. seji Matichinega odbora ...«, *Novice*, 1870, sht. 39.

⁷ Po: Valentin Zarnik, »Poslano / Nekoliko besedi gosp. dr. J. Bleiweisu, glavnemu in pravemu uredniku 'Novic'«, *Slovenski narod*, 1873, sht. 26.

⁸ Po: »Imenovanja«, *Slovenski narod*, 1869, sht. 105.

⁹ Po. »Od kostanjevishkega okraja 16. grud.«, *Novice*, 1871, sht. 52.

¹⁰ Podboj naj bi v mestni hishi v Novem mestu priporočal Hrvata iz Shentjerneja. Za Zagorca pa se je vpricho zbranih volivcev potegnili neki duhovnik (po: »Iz Novomesške okolice 17. jun.«, *Novice*, 1873, sht. 26).

¹¹ Po: H. Zh., »Iz Dolenskega 17. grudna / Pogled v novomesške homatije pri volitvah«, *Novice*, 1871, sht. 52.

¹² Po: »Bolesti polni javljamo ...« (osmrtnica), *Slovenski narod*, 1879, sht. 275.

¹³ »Gospodu Podboju«, *Brenclj*, 1871, sht. 4.

¹⁴ Po: »Gospodu Podboju v Kostanjevici«, *Brenclj*, 1871, sht. 7.

¹⁵ »Slovechi pridigar Bojpod Ali Zelenikar«, *Brenclj*, 1872, sht. 13.

¹⁶ Po: »Iz Novomesške okolice 17. jun.«, *Novice*, 1873, sht. 26.

Esejnica

Peter Amalietti

POSKUS POVZETKA GENEZE SLOVENSKEGA NARODA

Seveda vsak normalen chlovek dobro ve, da preteklosti ni mogoche spreminjati – kar je bilo, je pach bilo – vendar pa tudi tu velja enako, kot ko rechemo, ni pomembno, kaj se chloveku zgodi, temvech kako on tisto sprejme in kako se odzove na tisto, kar se mu je zgodilo. Rechi hochem, da ni mogoche spreminjati preteklosti, lahko pa in si jo tudi moramo drugache tolmachiti. Vsak rod si mora zgodovino napisati na novo in jo razlagati v skladu s svojimi hotenji in potrebami in vem, da je zdaj naposled nastopil tisti chas, ko si moramo Slovenci natochiti chistega vina in si svojo lastno zgodovino (torej sodbo o nas samih in nashih prednikih) napisati znova. Vsak opis je namrech obenem tudi tolmachenje ali razlaga.

Pri nashi rekonstrukciji zakrite in zamolchane slovenske zgodovine she najbolj zaslepljuje bralca nepregledna kopica oziroma mnozhica imen ljudstev, plemen in narodov, katere sicer lahko prav vse shtejemo za nashe prednike. Kot je ugotovil zhe Jurij Venelin, so ta imena lahko po kraju, poglavarju, prednikih ali pa so to celo tuja imena. To zmedo je zhe v svojem chasu povsem nachrtno shiril na primer Julij Cezar, ki je v svojih propagandnih porochilih iz galskih vojn svojim glasovalcem v Rimu pisal nekako takole: »Zjutraj smo premagali pleme Prulchanov, popoldne smo imeli veliko delo z odporom Trnovchanov, Shishkarji so bili trd oreh in tudi Bezhighrajchani, kljub njihovemu imenu.« [Op. avt.: glej mojo knjigo *Ko laz̃h postane resnica*, pogovor z Marjetko Manfreda in Bojanom Vrechkom.]

Tezhave preshtevilnih imenovanj ljudstev in plemen lahko lepo ponazorimo s plemenskim imenom Pikt, za katere vemo, da so pred zacetkom nashega shtetja zhiveli v zahodni Franciji in so bili vindelicijski Slovenci, ki so jih starogrshki pisci imenovali Piktoni. Vendar pa se je nato to ime Pikt pojavilo v tretjem ali chetrtem stoletju nashega shtetja med starorimskimi pisci, ki pa so ga uporabili za tiste severnjashke Brite, ki so zhiveli onkraj Hadrijanovega zidu, cheprav ni nobenih podatkov, da bi se pleme Piktov kdaj preselilo v Anglijo, kljub temu pa so s tem imenom zacheli oznachevati prav vse tiste Brite, ki niso zhiveli pod rimsko peto in so za stare Rimljane seveda bili divjashki barbari in pogani.

Nekaj podobnega je nashe poimenovanje prachloveka – neandertalec, ki se je prijelo zgolj zato, ker so prvega chloveka izkopali v dolini Neanderthal in takshno

ime ne sporoča prav nič drugega. Veliko vech pove izraz prachlovek, saj takoj vemo, da gre za chloveka pred sodobnim chlovekom.

Kot dokazuje nash materni jezik in shtevilne stare legende in prichevanja, smo Slovenci neposredni potomci prvih ljudi, ki so se po starogrshki mitologiji na Zemlji prvich pojavili v severni Anatoliji ob Chrnem morju in so se imenovali Pelazgi ali Pelagijci. Ti prvi ljudje na svetu so se s chasom razmnozili in se razselili po vsej mali Aziji, grshkih otokih in celini, pri tem pa so eni she dolgo ohranili svojo prvotno ime, drugi pa so prevzeli imena po krajih, vladarjih ali pa Trojni Materi Boginji, ki so jo chastili Pelazgi in se je imenovala Kar. Pozneje so se Pelazgi v svoji matichni domovini preimenovali v Karce oziroma Karijce, sosednja plemena, prav tako Pelazgi, pa so se ena po prefriganem Frigiju preimenovala v Frigijce, druga pa v Lidijce. Karci so prvi naselili tudi Kreto in pozneje Mikene. Na Atiki zhivechi Pelazgi so se preimenovali v Jonce. Do prihoda Helenov oziroma Dorcev na zachetku zhelezne dobe v vsej Grchiji ni bilo Grkov in se je ta zato she v bronasti minojski in mikenski dobi, dobi junakov, imenovala Pelazgija in tudi Paflagonija, Korint pa Karint.

Ime Karija se je s chasom in po vech selitvah pri nas naposled preoblikovalo v Karnijo, iz katere izvirajo imena Karantanija, Karintija in Korotan, pozneje pa tudi Kranj in Kranjci. Po trojanski vojni so se namrech shtevilni Karci preselili v severno Italijo in nashe kraje, kjer je zhe zhivelo kolishcharsko evgansko ljudstvo, ki pa je govorilo zelo podoben jezik. Starorimski zgodovinopisci so tiste migrantske Karce imenovali Veneti. [Op. avt.: Ime Evganci je najbrzh slabo zapisano ime Izhanci. Izhanci so bili prebivalci Iga, ki je bil osrednja evropska kolishcharska prestolnica.]

Vse to sem lahko ugotovil potem, ko sem si povsem neobremenjeno in nepristransko v zhivljenju she tretjih prebral vse stare antichne zgodovinarje s Herodotom na chelu. Shele za tem sem zachel prebirati stare slovenske avtorje, ki vsi uchijo podobno, in mnoge med njimi vam v tej skromni knjizhici tudi predstavljam s kratkimi navedki.

Sodech po prvi sicer skromni in ljubiteljski genetski raziskavi Slovencev, Slovenci ne izviramo iz enega samega plemena, temvech smo velika meshanica najmanj treh ljudstev in she shtevilnih drugih. Kot vemo, je bil pri Slovencih zato vselej jezik tisti, ki je opredeljeval narodnost. Podobno lahko sklepamo tudi iz predstavljenih navedkov, v katerih kar mrgoli razlicnih imen razlicnih ali pa istih ljudstev, pri chemer prednjachi Valvazor, ki je obenem tudi najstarejsiha slovenska knjiga, ki jo tukaj predstavljamo, katera pa chrpa iz Schönlebn. Vendar pa sta o nashi pravi zgodovini enako uchila celo cesarjeva Slovenca na Dunaju – Kopitar in Mikloshich, da o vseh drugih v njunem chasu niti ne govorimo. Sicer pa tudi zdrava pamet in logika kazheta, da so bili ljudje v devetnajstem stoletju blizhe daljni preteklosti, kot so tisti v dvajsetem stoletju, ko je ideologija povsem prekrila vso zgodovinsko vednost in jo zmanipulirala.

Pri načrtno prikriti zgodovini she toliko bolj velja, da che nisi videl celote, ne moresh razumeti niti njenih sestavnih delov. In to celostno sliko nam dogma uradne zgodovine zakriva, zato jo je treba odstraniti iz uma in se prepustiti našim največjim in najbolj znamenitim Slovincem ter se na novo pouchiti o naši slavni preteklosti, o kakršni v naših sholskih uchbenikih zdaj ni niti govora. Valvazor se ne more motiti, niti Presheren napachno uchiti, Mikloshich ima vendar skoraj vselej prav, Trdina ni svojim bralcem nikoli lagal, Ashkerc pa je prepeval, kar je imel za resnico.

Ko si bosh, dragi bralec, prebral izbrane navedke iz slavnih knjig slovitih Slovencev, pa si v duhu predstavljaj tehtnico in na eno stran postavi vsa ta slavna in silna imena, na drugo pa anonimne »profesorje« zgodovine (od Hauptmanna do Shtiha), in se vprashaj: komu neki lahko bolj zaupam? Mar tistim, ki so se s svojimi dejanji in deli izkazali kot pravi domoljubi in veliki Slovenci, ali pa nekim obskurnim pisunom, ki se skrivajo za svojo dogmo? Na katero stran se bo premaknil kazalček resnice, skoraj ni mogoche dvomiti.

Dobrodoshli torej v klub ljubiteljev zgodovinske resnice! Kot je jasno, da resnice ni mogoche spoznati in ne predati, pa je mogoche poustvariti zgodovinsko resnico in jo obnoviti, saj che je resnichna, to ve genetski spomin naših prednikov, ki je v vsakem od nas nekje globoko v nezavednem. Zgodovinske resnice si ni namrech treba izmisliti ali si jo predstavljati, zadostuje le, da se je spomnimo. V našem kolektivnem nezavednem spominu namrech chaka, da jo prebudimo!

Kaj mislite, kako bi se pochutili, che bi vam bilo na primer sedemdeset let in se za prvih shtiriinshestdeset let sploh ne bi spominjali, kaj ste bili in delali? To je lahko znamenje starostne demence in tedaj takshna odsotnost ni zares huda stvar – seveda za bolnika, saj je ta namrech tudi pozabil, da je pozabil. Pri slovenski zgodovini je to drugache, saj v njej vlada kolektivna amnezija.

Chlovek zares pozabi shele potem, ko tudi pozabi, da je nekaj pozabil. Shele tedaj gre tisto zares v pozabo. Uradna zgodovina uchi, da ni nichesar, kar smo Slovenci pozabili o svoji preteklosti, njena doktrina je zelo preprosta in jasna. Vendar pa dandanes zhe Rusi odkrivajo, da je Slovenija njihova matichna dezhela, iz katere namrech tudi izvirajo, kar potrjuje ne le nasha stara slovenska legenda o Lehu, Mehu in Chehu, temvech tudi najstarejsa ruska zgodovinska knjiga *Nestorjeva kronika*, ki prav jasno pove, da so se Rusi v svojo domovino preselili iz juznih obmorskih krajev (natanchneje iz okolice Krapine), ne omenja pa nobenega Zakarpatja. [Op. avt.: glej knjigo Andrej Shishko, *Slovenske legende in znamenja*, 2011.]

Zhivo nasprotje slovenski zgodovini je na primer zgodovina Japonske, ki v svojih analih podrobno opisuje vsa dogajanja za vsako leto posebej ne le na dvoru, temvech tudi po dezheli zhe od petega stoletja naprej. V tiste listine nihche ne dvomi, ker za kaj takega tudi ni nobenega razloga. Seveda pa je Japonska samo ena in je tako in tako nekaj posebnega. A zakaj Japonci poznajo svojo zgodovino, Slovenci pa ne? Vse do leta 1945 ni Japonske zasedel prav noben tuj narod, Slovenijo pa so prav nasprotno neshtetokrat. In vsakich ko pridejo zavojevalci,

najprej unichijo vse dragocene arhive podjarmljenega ljudstva in mu zgodovino sami napishejo na novo. To smo Slovenci v zadnjih tisoeh letih dozhivljali vedno znova in dandanes je nasha zgodovina podobna razbitemu ogledalu.

Cheprav sicer prav nobena trditve ni stoodstotno resnichna, pa so nekatere trditve resnichnejshe od drugih. V zgodovini velja, da so resnichnejshe trditve tiste, ki jih potrjujejo – podobno kot na sodishchu – stvarni materialni dokazi. In teh se nam, ki grajamo uradno slovensko zgodovino, sploh ne manjka, medtem ko njeni zagovorniki mahajo z eno samo knjigo, pa she tisto je napisal velik judovski izdajalec in hinavec, pravi judezh, Jozhef Flavij.

Valvazor je nash velik junak preteklosti, prvi, ki je v svojem chasu shiril slavo Kranjcem in Kranjski. Njegova *Slava vojvodine Kranjske* nima premca v tedanji svetovni knjizhevnosti, njena izvirnost, lepota in temeljiti opisi so neprekosljivi, pred tem pa je zhe napisal shtudijo o Cerknishkem jezeru, ki mu je pridobila chlanstvo v angleshki Kraljevi znanstveni družhbi, tedanji najvishji evropski akademski ustanovi, che drugih chasti ne omenjamo. Na ta njegov veliki podvig mecheta temno senco le dve dejstvi, da je namrech Valvazor za to knjigo zhrtvoval skoraj vse svoje bogastvo, za nash narod in njegov kolektivni spomin pa je she huje, da so nam, Slovincem, pri prvem prevodu sprva prikriili oziroma izpustili njegovo prvo in peto knjigo, ki obravnava zgodovino Kranjcev od vesoljnega potopa naprej, in to z izgovorom, ki so ga opravichevali vsi od Grafenauerja do Kmecla, da ti dve knjigi vsebujeta prevech barochnih izmishljij, da bi jih bilo vredno prevesti in objaviti oziroma kot je v uvodu zapisal prevajalec te prve izdaje dr. Mirko Rupel: »To pisanje (namrech prva knjiga) je nepomembno in brez vrednosti.« (sic!)

Ali pa Bohorich – vsi slovenisti ga visoko cenijo, obenem pa njegove zgodovinske trditve raje kar spregledajo, enako pa je tudi z Linhartom – vsi hvalijo njegovo *Zbupanovo Micko*, nihche pa ne uposhteva njegove knjige o slovenski zgodovini. Seznam nima konca. Podobno je pri Kopitarju in Mikloshichu – nashi jezikoslovci sicer kujejo oba v nebo, njune zgodovinske eseje pa ignorirajo, ker pach trdita enako, kot zhe prej omenjeni.

Kljub veliki slavi pa vsi nashteti ne dosejajo vesoljne slave Franceta Presherna med slovenskim narodom. Le redko kdo pa ve, da je France Presheren svojo edino pesnishko zbirko izdal v samozalozhbi (mislím, da v manj kot shtiristo izvodih) in da jih za zhivljenja ni prodal niti dva ducata. Koliko jih je razdelil, tudi ni podatka. No, France je nash najvechji pesnik, njegova *Zdravnica* je postala nasha himna, France zanima vse in o njem se ve skoraj vse, pa vendar se nihche od poklicanih ali pa za to plachanih ni she nikoli poglobil v pesnikove trditve, ki zadevajo slovensko preteklost in ki jih v njegovem sorazmerno majhnem opusu sploh ni malo. Naslednji nash veliki klasichni pesnik Anton Ashkerc v svoji bogati epski poeziji obdeluje vech zgodovinskih tem, utemeljenih na staroveshkih

pogledih na zgodovino Slovencev, ko nihče ni govoril o kakšni selitvi južnih Slovanov.

Ta staroveshki pogled na nasho zgodovino so v 19. stoletju izpostavljali in opisovali shtevilni pisci v revijah in chasopisih, nekateri pa tudi v knjigah. Izbrane med njimi vam bom predstavil z nekaj navedki. V tej knjigi sem sklenil na enem mestu zbrati védenje nashih domasih velikanov in che prikaze njihovih pogledov zachenjam s Herodotom, se nisem prav nich oddaljil od svoje prvotne zamisli, kajti Herodot je bil po ochetu sicer res Grk, vendar pa je bila njegova mati karskega rodu in tudi njegov rojstni kraj Halikarnas je bil karsko mesto. (Kot boste she videli, pa so Karci eni od nashih prednikov.) Herodot zato tudi malce odstopa od sicershne tradicije starogrshkih in rimskih piscev, saj svojega opisovanja ni dosledno omejil na zgolj zgodovino grshkega naroda, temvech veliko pove tudi o ljudstvih v stari Grchiji, ki so tam zhivela zhe veliko pred prihodom Helenov in tudi pozneje.

Poglavje iz knjige *Kje so tiste stezice* (2016)

Andrej Lutman

ZVEZDARSKI IZVZETEK

Slovenshchina pozna za nebesna svetila naslednje izraze: Sonce, Mesec, Jutranjica in Vechnica. Sonce je srednjega spola, Zemlja zhenskega, Mesec moshkega. Zhenskega spola je tudi Dvoobzornica, Jutranjica ali Danica oziroma Vechnica ali Nochnica, prav tako Zarnica oziroma Zornica. Obzorje pa je srednjega spola in tudi nebo je srednjega spola. Zvezda je sveto zhenskega spola. Zemlja, obdana z obzorjem, lebdi pod nebesnim svodom. Meja je obzornica v daljavi. Dolochata jo para svit in zora ter zarja in mrak. Sveto, ki je najblizhje Soncu, se lahko poimenuje po moshko Hitrezh. Nahaja se med Soncem in Dvoobzornico. Najsvetlejši je Mesec v shchipu. Prvo vidno sveto, ki se giblje onkraj Meseca v shchipu in razmejuje notranje od zunanjega osonchja, sveto rdechasto in se lahko imenuje Varovalo. Drugo vidno sveto, skoraj tako svetlo kot Dvoobzornica v svojih dveh skrajnih legah, sveto rumenkasto in obkrozhi notranje osonchje v priblizhno dvanajstih Sonchevih letih. Poimenuje se lahko tudi z oznako Obilje. Med Varovalom in Obiljem se nahaja mnozhica le s pomagali vidnih svetil. Prostemu ochesu skoraj vidno je sveto s poimenovanjem Zrno. Za drugim s prostim ochesom vidnim svetilom se nahaja tretje, ki prepotuje zunanje osonchje v priblizhno tridesetih Sonchevih letih oziroma v chasu med osemindvajsetimi in dvaintridesetimi leti, in se lahko poimenuje z oznako Chasno. Oddaja modrikaste odtenke svetlobe. Z njim se zameji zunanje osonchje. Na meji med zunanjim in odprtim osonchjem se nahaja sveto, ki je she komaj vidno in prepotuje notranje in zunanje osonchje v nekako shtiriinosemdesetih letih. Poimenuje se lahko z oznako Mejno. Odprto osonchje se prichne s svetilom, ki je vidno le s pomagali. Lahko se poimenuje z oznako Valujoche. Odprto osonchje se nadaljuje v vesolje. Vsebuje nebesno telo, ki je del osonchja in she komajda sveto, prostemu ochesu ni vidno, a je zaznavno z kakovostnimi pomagali. Ustrezno temu se lahko poimenuje z oznako Skrito. Osonchna sveta prehajajo v zvezde. (Sploshneje sprejeta poimenovanja so: Sonce, Merkur, Venera, Zemlja, Luna, Mars, Cerera, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun, Pluton.)

V noceh, ko je naravnih svetil vse manj, saj leteche opazovalne postaje pa letala in ostala osvetljena letecha telesa ter umetne razsvetljave vseh vrst s tal, streh in stolpov presvetljujejo nebes, v takshnih noceh je zvezd vse manj. Tezhje jih je zaznati, pa cheprav si na oko stavimo daljnoglede vseh vrst in kakovosti, pa proti naravnim nebnim svetilom in med njih poshiljamo kar najrazlicnejshe izstrelke. Na Zemlji vlada osvetljenost, povzrochena z brezshtevilmimi izsevali: svetilke, zharometi, zharkovni iskalniki. Ob pomanjkanju zvezd pa je vse vech Soncheve

svetlobe, saj poganjala in stroji za svoje delovanje porablajo vse vech zraka; ozrachje se redchi, postaja prepustnejshe za delovanje Sonca. In naravni pojavi na nebu postajajo le she liki, ki jih opazujemo z vse pogostejshih zaslonov in zaslonchkov, s strojnih slik in prikazovalnikov. S prostim in preprostim ochesom opazujemo le she sebe v svoji svojosti. Pred ochesi si postavljamo kar najrazlichnejsha pomagala, ki so pravzaprav ovirala, da bi morda doumeli, kam v vesolje potuje Zemlja. In kaj potuje okoli nje, in kaj potuje k njej in nanjo. Tudi opazovanje Meseca in mesechine postaja redkost. Da pa bi se nashlo chas za zvezdarstvo?

ZVEZDARSTVO ali usoda na nebu, ko zvezdogled uchi zvezdarja.

Usoda je zbirka poti iz rojstva v smrt, morda od zaploda do ponovnega utelesjenja. Naravni zakon, ki je predpostavka: sochastnost vseh dogodkov se prizna za dejstvo. Ugotoviti je potrebno dolochena chasovna zaporedja, ko se primerljive sochastnosti dogode. Iz ponovljivosti se lahko predvidi naslednje dogodke dokaj natanchno, tako natanchno, da se tem predvidevanjem lahko zaupa, verjame. Che Sonce vsako jutro vzide, se predvidi, da bo vzhshlo she vsaj nekaj juter, z zavedanjem, da je tudi mozhnost, sicer majchkena, da neko jutro ne vzide ali vzide nekje drugje kot obichajno oziroma prichakovano. Che ne vzide, jutra pach ni. Seveda se takoj pojavi sprashevanje: kako in glede na kaj predvideti; kaj predvideti; kako dolochiti pomene opazovanim in ponavljajochim se dogodkom, ki so lahko znanilci pojavov in dogodkov v prihodnje? Zvezdarstvo, veda, ki se ukvarja s predvidevanjem pojavov in dogodkov na osnovi razporeda nebesnih svetil, na takshno sprashevanje odgovarja glede na svetlobo zvezd in osonchja. Osonchju je zvezdomerstvo rachunsko predvidelo poti osonchnih svetil, prav tako zvezdam, in zvezdarstvo jim je glede na dogodke na Zemlji pridodalo pomene. Opazovanje neba naj bi torej napovedovalo dogodke na Zemlji. Razpored nebesnih svetil naj bi dolochal red in niz pojavov, ki se jih lahko z opazovanjem in primerjanjem izlochi od ostalih obrobnihi pojavov. Obstaja pa she predpostavka, da poleg usode deluje tudi namera po svobodi. Svoboda je tako dopolnitev in tudi protiutezh usodi. Njun medsebojni delezh rachunsko ni dolochljiv. Namera po svobodi je tezhnja, da se lahko osvobodi od predvidljivosti, kar je usoda. Tako zvezdarstvo lahko dolochi chas in nachin, ko se lahko izvrshi postopke, ki osvobajajo od usode. S tem pa so vkljucheni tudi obrobni pojavi.

Nebo in Zemlja

Najsvetlejshe svetilo na nebesu je Sonce, ki se ga oznachi s krogom in piko v sredini. Dolocha dve najkrajshi chasovni dobi: dan in noch. Pa tudi daljshe chasovno dobo: leto.

Glede na svetilnost mu sledi Mesec, ki se ga oznachi z vechjim in manjšim polkrogom, ki se stikata, da nastane krhelj ali krajec oziroma polkrog. Mesec se

giblje med Zemljo in ostalimi obsončnimi telesi, Zemljo obkrožha in ji določha daljšho časovno dobo: mesec.

Najsvetlejshe nebesno telo poleg Sonca in Meseca je Dvoobzornica. Oznachena je s krogom in krizhcem na spodnji strani. Od Sonca se, gledano z Zemlje, lahko oddalji za približno polovico pravega kota. Giblje se med Zemljo z Mesecem in telesom, ki je med Soncem in njo.

To telo je Hitrezh. Od Sonca se oddalji za malo manj kot dvajset kotnih stopinj, kar botruje dejstvu, da ga ni prav lahko videti. Oddaja tudi manj svetlobe kot Dvoobzornica. Hitrezh je obsončno svetilo, ki je najbližhje Soncu. Oznachen je s krogom, krizhcem na spodnji strani in polkrogom na zgornji strani, ki se dotika kroga na nasprotni strani.

Svetilo, ki obkrožha Sonce, Hitrezha, Dvoobzornico ter Zemljo z Mesecem je Varovalo. Sveti v rdechkastih odenkih, a shibkeje od Dvoobzornice, pa močneje od Hitrezha. Oznachi se ga s krogom, ki ima zgoraj pridodan znak za shtevilo ena. Je prvo svetilo, ki je med Zemljo z Mesecem in ostalim osonchjem ter vesoljem. Pet svetil obkrožhi približno v času dveh Sonchevih let.

Po oddaljenosti od Sonca sledi svetilo Obilje. Sonce in svetila med njima obkrožhi v približno dvanajstih Sonchevih letih. Oznachi se ga z znakom za shtevilo dve, a ima spodnjo ravno chrto prekrizhano in tej pravokotnici dodan krogec. Je drugo veliko nebesno telo med Zemljo z Mesecem in je skoraj tako svetel kot Dvoobzornica. Ima rumenkast sijaj.

Med Varovalom in Obiljem je she manjshe nebesno telo, ki je izredno redko vidno prostemu ochesu, che sploh. To je Zrno. Oznachi se ga lahko s polkrogom, ki ima v sredini piko, spodaj krizhec in zgoraj pushchico. Med Varovalom (Strazharjem) in Obiljem (Svetezhem) se nahaja she mnogo manjših in s prostim ochesom nevidnih nebesnih teles.

Najvechje in najoddaljenejshe telo od Sonca, ki je she dobro vidno prostemu ochesu, je Chasno ali tudi Chasnezh, ki je glede na hitrosti zhe nashtetih svetil tudi Pochasnezh. Oznachen je z znakom za shtevilo tri, spodnji polkrog pa ima krogec. Je tretje s prostim ochesom vidno osončno svetilo, shteto od Zemlje z Mesecem.

Na meji vidnega oziroma s svetilnostjo zvezd se nahaja she telo, ki tudi obkrožha Sonce. Osonchje obkrožhi v približno štiriinosemdesetih letih. To telo se poimenuje Mejno, lahko tudi Dvakratdrugo, oznachi pa z veliko chrko M, ki se ji na sredi spodaj doda krogec in pushchico, izhajajocho iz tega presechishcha.

Za Mejnim se nahaja veliko nebesno telo, ki je tudi del osonchja, a prostemu ochesu nevidno. Njegov vpliv je sporen. Poimenuje se Valujoche. Oznachi se z veliko chrko V, ki se ji spodaj na sredi doda krogec in navzgor prezhecho

pushchico, izhajajočo iz presechishcha. Obhodni chas okrog Sonca je tako dolg, da od odkritja she ni naredilo obkroženja.

Telo, ki je she dlje in tudi prostemu ochesu nevidno ter katerega vpliv je she spornejši, je telo, poimenovano Skrito. Oznachi se ga z veliko chrko S, ki se spodaj koncha s krogcem, zgoraj pa s pushchico. Je na dolgi krozhnici in poti okrog osonchja. Na svoji poti se najbolj oddali od Soncheve poti v smeri sever oziroma jug. Ostala osonchna svetila se oddaljijo za približno osem kotnih stopinj.

Tako je dolochena mnozhica, ki sestavlja osonchje, pomembno za zvezdarstvo: Sonce, Hitrezh ali Tekach, Dvoobzornica, Zemlja z Mesecem, Varovalo ali Strazhar, Zrno, Obilje ali Svetlezh, Chasno, Mejno, Valujoche in Skrito. Po mochi, ki naj bi jih imela nashteta svetila na zhivljenje na Zemlji, pa se lahko razvrste: Sonce, Mesec, Dvoobzornica, Strazhar, Svetlezh, Tekach, Chasnezh, Mejno, Zrno, Valujoche in Skrito.

Pogled

Nebo se z ochesoma in pomagali opazuje z Zemlje. Zemlja je potemtakem sredishche za opazovanje vsemirja. In s tega opazovalishcha Sonce potuje po nebesnem svodu v nekakshnih lokih od vzhoda do zahoda. Tochki, kjer vzide ali zaide Sonce, imata dvakrat najskrajnejshi legi na obzornici: enkrat proti jugu, drugih proti severu; dvakrat pa Sonce vzide na točki, ki je na sredini obeh skrajnih leg. Seveda se prvo dogaja za poletni in zimski soncestoj, drugo pa ob enakonochjih, spomladi in jeseni. Ob poletnem soncestoju je Sonce najvishe na nebu in se nato preko jesenskega enakonochja prevesha do zimskega soncestja, ko je noch najdaljsa in je Sonce najnizhe nad obzornico. In spet se Sonce iz spodnjega zastoja prichne dvigovati proti severu in ob pomladanskem enakonochju je nekje na sredini poti do ponovnega poletnega soncestoja, ko je v nadglavishchu.

In she podrobnost: Sonchevo leto se lahko prichne poleti, ko je Sonce najvishje.

Soncheva pot, navidezna chrta oziroma krozhnica je izhodishche za opazovanje leg osonchnih svetil. Sonchna svetila se lahko gibljejo spodaj oziroma juzhno od nje, ali pa zgoraj oziroma severno od nje. Ko se Sonce in kako svetilo srechata tako blizu, da se prekrijeta, nastane srechanje. Najbolj uchinkovit je Sonchev mrk, ko ob mlaju Mesec zavzame lego med Soncem in Zemljo. V takshno lego lahko prideta tudi Dvoobzornica in Tekach. Tedaj se gibljeta kot točki preko Soncheve ploskve. Ostala osonchna telesa pa se lahko srechajo le za Soncem.

Za zgodovinski spomin

Milan Shtruc

SVETO RIMSKO CESARSTVO IN SLOVENSKI JEZIK

Pri nas she vedno velja teorija o nekakshni naselitvi slovenskih prednikov, ki naj bi se v obliki »Alpskih Slovanov« z nekakshnim »slovanskim« jezikom ob koncu 6. stoletja pritepli izza karpatskih oziroma pripjatskih mochvirij in oblecheni v zhivalske kozhe, bosonogi in oborozheni s preprostimi sulicami, unichili Rimsko cesarstvo¹ kot najvishje razviti imperij tistega chasa. Seveda danes v svetu na podlagi izsledkov najnovejsih raziskav vedno mochnjeje prevladuje preprihanje, da gre pri »priselitveni« teoriji za eno najvechjih potvorb v evropski zgodovini. Zato je prav, da se ob podobnih dilemah podrobneje seznanimo she z dokumenti, ki govorijo o vlogi slovenskega jezika v Svetem rimskem cesarstvu.

Sveto rimsko cesarstvo je trajalo od leta 800/962 do 1806, ko ga je Napoleon Bonaparte na podlagi bratislavske pogodbe razpustil in je moral zadnji sveti rimski oziroma nemshki cesar Franc II. po porazu pri Slavkovem (Austerlitzu) odstopiti.² Franc II. seveda ni bil od muh in si je zhe pred tem omislil nov naslov avstrijskega cesarja.

O vlogi slovenskega jezika v Svetem rimskem cesarstvu bomo seveda zaman iskali chlanke ali razprave, saj takshne vloge slovenski jezik pach ni smel in ne sme imeti. Ne glede na to pa lahko pri prebiranju starodavnih originalnih dokumentov hitro najdemo dovolj dokazov za zanesljivo trditev, da je bil slovenski jezik eden izmed shtirih najpomembnejshih jezikov Svetega rimskega cesarstva.

Med ohranjenimi dokumenti je tudi risba z upodobitvijo predstavnic shtirih kraljestev Svetega rimskega cesarstva, ki naj bi se okoli leta 1000 poklonile svetemu rimskemu cesarju Otonu III. Nad predstavnicami so zapisana imena kraljestev Sclauinia (Slovenija), Germania (Germanija), Gallia (Francija)³ in Roma (Italija). Velja opozoriti, da ima samo predstavnica Slovenije, ki se poklanja poslednja, na glavi znachilno kraljevsko krono, v roki drzhi vladarski simbol sonchnega diska in je edina, ki pozdravlja z dvignjeno roko.

Vendar *poklon kraljestev* she zdalech ni edini dokument, ki v Svetem rimskem cesarstvu omenja shtiri narode v takratnem pomenu besede, med njimi navaja tudi slovenski narod in med jeziki tudi slovenshchino. Poglejmo, kaj o tem pravi Zlata bula cesarja Karla IV., ki je najpomembnejshi imperialni dokument tistega chasa.

Zlata bula cesarja Karla IV. iz leta 1356

Temeljni dokument, s katerim je bil podrobneje določen način izvolitve svetega rimskega cesarja, vloga volilnih knezov, notranji ustroj cesarstva in jeziki, v katerih so se morale odvijati razprave o najpomembnejših zadevah imperija, predstavlja Zlata bula cesarja Karla IV. iz leta 1356, ki v skladu z danšnjimi pojmi pomeni nekakšno ustavo Svetega rimskega cesarstva. Za nas je posebej pomembno, da je bila s to »ustavo« tudi slovenshchina določena med tistimi jeziki, ki so se jih morali obvezno naučiti sinovi kraljev in posvetnih volilnih knezov. Zato se ne smemo chuditi, che se je moral tudi karantanski knez in kasneje koroshki vojvoda ob svojem ustolichenju zavezati, da se bo v primeru spora pred cesarjem zagovarjal v slovenskem jeziku. V postopku prenosa oblasti s kmeta na vladarja je kmet bodočega vladarja »z rahlim udarcem«⁴ simbolno opozoril na njegovo **obveznost sposhovanja** sprejetega dogovora, torej z gesto, ki je bila kasneje nekaj popolnoma nepredstavljivega.

Jeziki, ki so se jih morali obvezno naučiti kraljevski in knezhji sinovi volilnih knezov, so bili določeni v XXX. poglavju Zlate bule. Ko Karl IV. odlocha o tem vprashanju, lahko samo obchudujemo, s kakshnim sposhovanjem do jezikov, navad in obichajev svojih ljudstev se cesar obracha na svoje volilne kneze. Njegov slog se za svetlobna leta razlikuje od ponizhevalnega odnosa do podobnih vprashanj po prenehanju vladavine luksemburshke dinastije in njenih zadnjih dveh predstavnikov, Karla IV. in Sigismunda Luksemburshkega.

Dolochila XXX. poglavja dobro ponazarjajo razmere v Svetem rimskem cesarstvu v chasu, ko je nastajala Zlata bula Karla IV. Za primerjavo smo zato naredili prevod navedenega poglavja v slovenski jezik iz besedila v »visoki nemshchini« in nato she iz njegove angleshke razlichice, ki je nastala skoraj dvesto let kasneje. Zavedati se moramo, da gre pri Zlati buli cesarja Karla IV. za politichni dokument, ki je bil podvrzhen shtevilnim kasnejshim spremembam v odvisnosti od vsakokratnih interesov vladajochih struktur.

Prevod XXX. poglavja Zlate bule iz besedila v visoki nemshchini⁵

»Dolochilo o jezikih, ki naj se v njih pouchujejo kraljevski in knezhji sinovi:

§ 1. Ker temelji chastitljivost Svetega rimskega cesarstva na razlichnosti narodov, obichajev, zhivljenjskih navad in jezikov / in se mora to odrazhati v ustreznosti zakonov in usmeritev / mi pozornost in sposhovanje do navsleta modrecev nalaga / da zahtevam od volilnih knezov, ki so stebri in temelji imperija / in se v razlichnih govorih in jezikih seznanjajo z zadevami in o njih pouchujejo / da razumejo in so tudi sami od vseh razumljeni / ko v shtevilnih razlichnih pritozhbah / cesarju pomagajo s svojo usposobljenostjo / in to svoje delo opravljajo z vso temeljitostjo.

§ 2. Zato zhelimo in dolochamo, katere jezike naj se uchijo sinovi posvetnih volilnih knezov / da presvetli knezi in gospodje / kralj chesbki / palatin renski / vojvoda sashki / mejni grof

*brandenburski / sinove volilnih knezov / ali njihove dediče in potomce / kar je v bistvu isto / in jim je pogovorni nemški jezik prirojen in privzgojen / ali so se ga tudi od otroštva učili / pričnejo s sedmim letom starosti učiti (nemški),⁶ latinski/welški in **slovenski jezik** / in se do svojega shtirinajstega leta / po milosti božji / tega tudi naučijo. To ni samo koristno / temveč je v prej navedenih zadevah tudi nujno. Kajti navedeni jeziki se v pretežnem delu koristijo in se v vseh pomembnih zadevah Rimskega cesarstva uporabljajo in upoštevajo.*

§ 3. *Da bi ustrežni nasvet usmerili in udejanjili / naj bo prepustbena odločitvi starshev glede sinov / če jih imajo / ali po njihovi želji tistih, ki naj bi nasledili njihovo knezbevinno / da jih posljejo v mesta / kjer se bodo takšnega jezika naučili / ali pa naj jim na svojih domovih določijo praeceptorje (mentorje) in dodelijo druge družbavnike / prek katerih bodo napotke / družbo / in znanje spoznali / in se v teh jezikih vadili in podučili.»⁷*

Cheprav je prevod v pretežnem delu vsebinsko skladen s prevodom iz angleshke različice, pa kljub temu ugotavljamo nekaj zanimivih razlik. V prevodu Zlate bule v tako imenovani »visoki nemški jezik« leta 1713 je she vedno izrecno navedeno, da gre za slovenski jezik, medtem ko je v angleskem prevodu iz leta 1896 latinski jezik zhe postal italijanski, **slovenski pa slovanski**. Razlike v prevodih zato kazhejo, kako se je s chasom in z vsakokratnimi interesi spreminjalo besedilo **istega izvirnega** dokumenta.

Prevod XXX. poglavja Zlate bule iz angleshke različice⁸

31.

*»Ker mora veličanstvo svetega rimskega cesarstva uveljavljati zakone in vladati različnim narodom, ki se razlikujejo po svojih običajih, načinu življenja in jezikih, je ustrezno in po presoji vseh modrecev koristno, da se volilni principi, ki so stebri in nosilci tega imperija, poučijo v različnih narečjih in jezikih: da bodo tisti, ki pomagajo cesarski vzvišenosti pri uresničevanju želja tako velikega sštevilca ljudstev in so postavljeni za tak nadzor, sami razumeli in bodo razumljeni v največjem možnem obsegu. Zato smo se odločili, da morajo sinovi ali dediči in nasledniki presvetlih volilnih knezov, in sicer kralja Cheshke, palatina renskega, vojvode sashkega in mejnega grofa brandenburskega, od katerih se s polno verjetnostjo pričakuje, da so naravno pridobili nemški jezik in so se ga naučili od svojega otroštva, - s sedmim letom svoje starosti pričeti z učenjem **slovnice italijanskega in slovanskega jezika** tako, da se she pred svojim shtirinajstim letom po božji milosti, ki jim je dana, te tudi naučijo. To smatramo ne le za koristno, ampak iz prej omenjenih vzrokov kot najbolj nujno, saj je želja, da se ti jeziki največ uporabljajo v službi svetega imperija ter v njih potekajo razprave o najpomembnejših zadevah imperija. Glede na zgoraj navedeno določimo naslednji način, ki ga je treba upoštevati, pri chemer je prepustbena odločitvi starshev, da posljejo svoje sinove, če imajo katere - ali njihove sorodnike, za katere menijo, da jih bodo verjetno nasledili v njihovih knezbevinah - v mesta, kjer se bodo naučili teh jezikov, ali v svojih domovih zagotovijo učitelje, inštruktorje in mlade kolege, ki so usposobljeni v teh jezikih, da bodo s pogovorom in z učenjem tudi sami postali v teh jezikih enako usposobljeni.»⁹*

Medtem ko Zlata bula v originalnem latinskem jeziku in tudi v najstarejših prevodih pravilno navaja latinski in slovenski (Wendisch) jezik, angleški prevod govori samo še o učenju **slovnice**, latinski jezik postane italijanski in slovenski **slovanski**. Zanimivo, da je v angleškem prevodu nemški jezik naveden kot *German language*, slovenski jezik pa je postal samo *Slavic tongue*.

Karel IV. Luksemburški niti v Zlati buli, niti v svojih drugih dokumentih, nikakor ni mogel imeti v mislih slovanskega jezika. Tako na primer v svoji diplomi o ustanovitvi samostana sv. Hieronima v Pragi izrecno razlikuje med slovenskim in cheshkim jezikom, ko govori o **slovenskem jeziku** (*»lingua Slauonica«*) in ljudskim **jezikom svojega cheshkega kraljestva** (*»nostri regni Boemie idioma«*). Na dejstvo, da je Karel IV. jasno razlikoval različne jezike v svojem imperiju, kaže tudi njegova navedba v istem dokumentu, ko ugotavlja, da *»... je Hieronim razbistril ljudski jezik bobemskega kraljestva s slovenshchino kot njegovim izvorom.«*¹⁰

Ko je Primozh Trubar potreboval chloveka na najvišjem položaju, ki bi na Dunaju **razumel slovensko**, je svoje slovenske prevode poslal na vpogled kasnejšemu cesarju **Maksimiljanu I.** Pri tem je moral Trubar seveda dobro poznati Zlato bulo Karla IV. in njena dolochila, po katerih se je moral tudi **cesar Maksimiljan** nauchiti **slovensko**, in ne kakshnega drugega slovanskega jezika. Danes vemo, da je bil njegov mentor in uchtelj slovenshchine Tomazh Prelokar,¹¹ ki je za pomoch pri učenju jezika v ta namen celo prvi pripravil nemshko-slovenski slovar in prvo slovensko slovnico.

Primozh Trubar se je skliceval na slovenski jezik iz Zlate bule tudi v svojih pismih volilnim knezom, ko jih je prosil za finančno pomoch pri tiskanju slovenskih knjig. V svojih pismih jih je izrecno spomnil na dolochila Zlate bule cesarja Karla IV., po katerih so se morali sinovi kraljev in posvetnih volilnih knezov nauchiti **slovensko**.

Kako se je slovenski jezik iz Zlate bule kasneje spreminjal v »slovanshchino«, vidimo tudi iz pisanja Mirka Rupla o Primozhu Trubarju. Ni nobenega dvoma, da je bil Trubar zelo natanchno seznanjen z izvornim besedilom Zlate bule, preden si je v svojih pismih, naslovljenih na **volilne kneze**, dovolil pisati o njihovem obveznem znanju **slovenskega** jezika. Pri navajanju konkretnega jezika si nikakor ni smel dovoliti napake. Ne glede na to je Mirko Rupel nekaj stoletij kasneje o Trubarju zapisal, da je v pismih volilnim knezom **napachno zapisal slovenski, namesto slovanski jezik**.¹² Takshno Ruplovo naknadno popraviljanje Trubarjevega besedila s strokovnega vidika ni le neprimerno, ampak je mochno zavajajoche.

V originalnem dokumentu Zlate bule o kakshnem »slovanskem« jeziku seveda ni nobene sledi, saj takshen jezik niti v chasu Karla IV., niti v chasu Trubarja, niti danes še vedno ne obstaja. Prashki zgodovinar Josef Dobrovski (1753-1829) je kasneje kot **slovansko** poimenoval celotno jezikovno skupino. K temu je zanesljivo prispevalo njegovo sodelovanje z nashim jezikoslovcem Jernejem Kopitarjem; skupaj s Pavlom Jozhefom Shafářikom vsi trije veljajo za utemeljitelje

znanstvene slavistike. Njihov izbor imena *slovansko*, ki ga je kasneje prevzela tudi svetovna znanost, dokazuje **slovenski** izvor navedene jezikovne skupine.

Razmere v Svetem rimskem cesarstvu so se po smrti zadnjih predstavnikov luksemburške in celjske dinastije bistveno spremenile.¹³ S smrtjo cesarja Sigismunda Luksemburškega leta 1437, drzhavnega kneza Hermana II. Celjskega leta 1435, cesarice Barbare Celjske leta 1451, z atentatom na drzhavnega kneza, vrhovnega poveljnika in regenta Ogrske Ulrika II. Celjskega leta 1456 ter z zastrupitvijo¹⁴ ogrskega in cheshkega kralja Ladislava V. leta 1457 se je zaključilo pomembno obdobje v zgodovini Svetega rimskega cesarstva. Tudi Carigrad kot prestolnica tega, kar je še ostalo od nekdanjega Rimskega cesarstva,¹⁵ je leta 1453 padel pod turshko oblast. Takoj po smrti cesarice Barbare Celjske leta 1451 je bil za novega cesarja okronan Habsburzhan Friderik III. (V.). Morilec drzhavnega kneza Ulrika II. Celjskega Matija Korvin (madzharsko: Hunyadi Matyas) je leta 1458, torej samo dve leti po umoru, postal ogrski kralj.¹⁶ Isto leto je tudi Jurij Podiebrad,¹⁷ ki naj bi bil vpleten v umor ogrskega in cheshkega kralja Ladislava V., postal cheshki kralj in Enea Silvio Piccolomini rimski papezh Pij II.

Novi rimski papezh je med svojimi prvimi ukrepi odpravil omejitve iz chasa cesarja Sigismunda, sprejete na koncilu v Konstanci (Kostnici), s katerimi so preprechevali nadvlado posameznega naroda v cerkveni organizaciji. Z odpravo takshnih omejitev se je imenu Sveto rimsko cesarstvo schasoma prichelo dodajati še »narodnostno« oznako samo enega naroda in iz vechnacionalne skupnosti je nastalo nekakshno Sveto rimsko cesarstvo **nemshke narodnosti**. To je bilo seveda v popolnem nasprotju z dolochili Zlate bule, ki je dolochala, da temelji Sveto rimsko cesarstvo »... na razlichnosti narodov, obichajev, zhivljenjskih navad in jezikov, kar se mora odrazhcati v ustreznosti zakonov in usmeritev ...«¹⁸ Cesarska posvetna oblast je s tem za dolga stoletja preshla v domeno enega, obvladovanje cerkvene hierarhije pa v domeno drugega naroda.

Za chas po navedenih prelomnih dogodkih je veliki pesnik France Presheren zapisal, da v tem obdobju »le krvavi punt poznamo, boj Vitovca in ropanje Turchije«.¹⁹

Po vsem svetu je sledilo obdobje unichevanja celotnih velikih etnichnih skupnosti. Tudi nash pesnik pa si seveda ni mogel predstavljati, da se bo takrat vzpostavljena nova vladavina konchala shele z dvema svetovnima vojnama²⁰ in s katastrofalnimi posledicami za vse chloveshtvo.

Ko cesar Karl IV. odlocha o jezikih v svojem imperiju, lahko samo obchudujemo njegovo sposhstovanje navad in obichajev svojih ljudstev. Zhal je tak odnos schasoma nadomestila vse vechja netolerantnost, poizkus ustvarjanja nekakshnih »nadarodov« z delitvijo na izmishljena zgodovinska in nezgodovinska ljudstva ter spodbujanje nestrpnosti med narodi.

¹ Rimskega cesarstva ne smemo zamenjevati s kasnejšim Svetim rimskim cesarstvom.

² Holy Roman Empire, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Holy_Roman_Empire; zadnja sprememba 1. 5. 2017 ob 19:47.

³ Gaul (Latin: Gallia), Wikipedia; <http://en.wikipedia.org/wiki/Gaul>; zadnja sprememba 6.6.2014.

⁴ Navedeno, kasneje popolnoma nepredstavljivo gesto lahko razumemo kot kmetovo pravico, da vladarja tudi s silo zamenja, če ta ne bo sposhoval svojih obveznostih iz sprejetega dogovora o prenosu oblasti. To je bila tudi legitimna podlaga za kasnejše kmečke vojne, v katerih so kmetje od svojih vladarjev zahtevali sposhovanje svojih starodavnih pravic, ki so jih imenovali »stara pravda«. Habsburzhani so temu nasprotovali na podlagi listine Privilegium maius, ki pa je bila seveda v celoti potvorjena.

⁵ Zlata bula cesarja Karla IV., Wikisource, Goldene Bulle Neuhochdeutsche Übersetzung, 1713, [http://de.wikisource.org/wiki/Goldene_Bulle_\(Neuhochdeutsche_%C3%9Cbersetzung,_1713\)](http://de.wikisource.org/wiki/Goldene_Bulle_(Neuhochdeutsche_%C3%9Cbersetzung,_1713))

⁶ V zgodnjem visokonemškem prevodu in v latinskem originalu se nemshchina izrecno ne pojavlja.

⁷ Poudarjena besedila v prevodu so narejena po avtorjevi presoji.

⁸ The Golden Bull of the Emperor Charles IV 1356 A.D.; <http://avalon.law.yale.edu/medieval/golden.asp>; Pravna fakulteta Univerze Yale; Altmann u. Bernheim, stran 39; Vir: George Bell and Sons, 1896.

⁹ Poudarjena besedila v prevodu so narejena po avtorjevi presoji.

¹⁰ Shtruc, Milan: Najstarejshe slovensko sveto pismo; *SRP 133/134, str. 166*

¹¹ Tomazh Prelokar (tudi Thomas Prelager de Cilia, Thomas Berlogar ali Tomazh Celjski) je bil leta 1477 tudi stolni prošt pri Sv. Shtefanu na Dunaju in leta 1491 škof v Konstanci (Kostnici), ki je bila v tistem času ena najpomembnejših škofij v imperiju.

¹² Rupel, Mirko: Primozh Trubar, zhivljenje in delo; Ljubljana, 1962, stran 106.

¹³ Habsburzhani v tem času niso imeli nobene pomembnejše vloge v Svetem rimskem cesarstvu in tudi nikoli niso bili med volilnimi knezi. Prav tako se jih je še vedno drzhal slab sloves zaradi vechkratnega izгона iz Shvice zaradi roparstva, kot tudi zaradi stalnega ponarejanja dokumentov, s katerimi so si »pridobili« posebne pravice. Med najbolj znane potvorbe sodi listina vojvode Rudolfa IV., ko je cesarski pečat iz listine Privilegium minus uporabil za izdelavo potvorjene listine Privilegium maius.

¹⁴ Nekateri nashi zgodovinarji še vedno trdijo, da je sedemnajstletni kralj Ladislav V. umrl naravne smrti, čeprav Enea Silvio Piccolomini v svoji knjigi *Europa* zatrjuje: »Nemshki zdravniki (kralja Ladislava) ... so preiskali njegov urin in v njem nashli nedvoumne znake smrti zaradi zastrupitve.«

¹⁵ Rimskega cesarstva z nekdanjim sredishchem v Rimu in od zacetka 4. stoletja do leta 1453 v Carigradu ne smemo zamenjevati s Svetim rimskim cesarstvom iz obdobja 962 do 1806.

¹⁶ Po nekaterih trditvah naj bi bil Matyas Hunyadi menda celo slavni Kralj Matjazh iz nashega (ljudskega) zgodovinskega spomina.

¹⁷ Enea Silvio Piccolomini v svojem delu *Europa* meni, da je bil Jurij Podiebrad vpleten v smrt kralja Ladislava V. Zanimivo, da Wikipedija (George of Podebrady) brez navedbe vira in v oklepaju navaja nekakšno raziskavo iz leta 1985, ki naj bi kot vzrok smrti ugotovila levkemijo, https://en.wikipedia.org/wiki/George_of_Pod%C4%9Bbrady; zadnja sprememba 25. 4. 2017.

¹⁸ Zlata bula cesarja Karla IV., prevod v visoko nemshchino, 1713.

¹⁹ Danes je znano, da po nashih dezhelah ni ropala redna turshka vojska, temvech roparske vojske iz sosednjih krajev pod turshko oblastjo.

²⁰ Druga svetovna vojna je bila samo logichno nadaljevanje prve svetovne vojne, ki so jo sprozhili Habsburzhani s svojo vojno napovedjo Srbiji.

*Poklon kraljestev cesarju Otonu III.; original
brani Bavarska drzjavna knjizhnica v Münchnu*

*Pечат na Zlati buli cesarja Karla IV. iz l. 1356
https://en.wikipedia.org/wiki/Golden_Bull_of_1356*

Peter Amalietti

MAR SE PISHE KASHA ALI KAŠA?

Vsako jezikovno obdobje ima svoje dileme in vprašanja, ki jih pisci reshujejo, kakor pach vedo. Glede nashe pisave se je Presheren s tovarishi prepiral v devetnajstem stoletju, naravi in potrebam takratne knjizhevnosti in tiska nasploh pa je besedishche bolj ali manj zadostovalo. Trubar si je slovenshchino kot pisani knjizhni jezi dobesedno izmislil. Domachi dolenski sintaksi je pridruzhil besedishche Ljubljanchanov. Jezik je nato organsko rasel skupaj s kolektivno narodovo vednostjo. Obenem je vechina slovenskih izobrazhencev svetovno knjizhevnost prebirala kar v izvirknih, torej v nemshchini, francoshchini, rushchini ali italijanshchini. Domachi prevodi tujih del so bili redki in njihov konzervativni izbor ni zahteval kakshnega posebnega jezikovnega fonda (denimo prve prevode Nietzscheja in Schopenhauerja smo Slovenci dobili shele tik pred koncem dvajsetega stoletja).

Z izbruhom industrijske revolucije in njenimi sploshnimi posledicami so si nashi predniki morali izmisliti nove besede – vlak, kolodvor, parnik, shtedilnik, elektrika, telefon, avto, kino, che nashtejemo le tiste najbolj sploshne in najbolj zgodnje. Zaradi gospodarske odvisnosti od nemshko govorechih smo vechino novejsih obrtnishkih izrazov prevzeli od Nemcev zhe v prejsnjih stoletjih.¹

Da ne bom ostal samo pri slovenshchini, bi denimo opozoril na navzochnost srbohrvashkih in slovenskih besed predvsem za kmechka orodja, ki so jih Madzhari, ki so v Panonsko nizhino prishli kot nomadsko pleme, pobrali neposredno od premaganih domachinov, staroselcev. To so hkrati tudi edine madzharske besede, ki jih razumemo vsi Slovani, tudi che ne znamo madzharsko. Madzhari, ki so precej vechji narod, so denimo zhe zdavnaj sprejeli zakone, po katerih morajo vsem tujim komercialnim napisom dodati madzharski prevod. Podobno so Francozi in njihova akademija zhe pred nekaj leti dvignili veliko prahu zaradi onesnazhenja francoshchine z angleshchino (t. i. franglais).

Dvajseto stoletje sploh, she zlasti pa velikanski napredek tehnologije po drugi svetovni vojni je povechal fond tujk, ki so se vrinile v vsakdanji besednjak Slovencev. Seveda pa je vprašanje strokovnih tehnicnih izrazov in tujk zgolj eno od shtevilnih odprtih vprašanj. Sam sem kot pisec in prevajalec nekaterih specialnih podrochij zhe od samega zacetka svojega knjizhevnega delovanja marsikdaj v polozhaju, ko mi zmanjka nabojev (slovenskih besed). Navadno se namrech zanimam za bolj marginalne in obskurne teme, denimo jazz, magijo, bojvnishke veshchine, zadnje chase pa she zlasti veliko pishem o zgodovini Daljnega vzhoda in prevajam tamkajshnjo knjizhevnost, posvecheno duhovnosti.

Nikoli ne bom pozabil dneva, ko sem kot mlad, zagnan pisec knjige o zgodovini afroamerishke glasbe sklical sestanek lektorjev in slavistov na FF v Ljubljani, da bi

mi pomagali rešiti jezikovne dileme, povezane z uporabo tujk. Pisalo se je davno in slavno leto 1985. Najprej sem bil nadvse presenečen nad veliko udeležbo povabljenih članov lektorske sekcije in nad njihovim izprichanim velikim zanimanjem za moje jezikovne dileme.

Tudi naša razprava je bila nadvse prijetna in temeljita, a zaradi različnosti predloženih rešitev navzočih slavistov sem se navsezadnje kot avtor moral odločiti sam, kako bom zadeve rešil. Neenotnost glede reševanja posameznih dilem vam bom ponazoril s primerom, ki mi je takrat delal velike težave: ride cymbal (ime za chinelo v bobnarskem setu, na katero pri swingu bobnar igra eno od stalnih poliritmičnih fraz). Prof. dr. T. je svetoval, naj mirno obdržim kar izvirno angleško ime, prof. dr. D. pa neposredni prevod »jezdna chinela«. Mogoče je bilo tudi prav nasprotno in ni zdaj to niti pomembno. Drugih predlogov ostalih navzočih se vech ne spominjam. Ta sestanek z lektorji sicer ni rešil nobene od mojih dilem, me je pa naučil, da je vprasanje izrazoslovja povsem v avtorjevi domeni in neposredno odvisno od njegove jezikovne razgledanosti, predvsem pa mora biti avtor odločen, in ko se odloči, tudi dosleden. Marsikdaj mu pri tem prebiranju in izbiranju besedishcha lahko pomagata urednik in lektor. Vendar pa sem tudi uvidel, da izrazito strokovnih izrazov ni smiselno sloveniti, vse tisto, kar se razširi v splošno rabo, pa bi morali, če je to seveda sploh mogoče, posloveniti. Ride cymbal in podobne jazzovske slengovske izraze sem nazadnje v svoji knjigi ohranil v angleškem izvirniku. Pri nas so namreč izključno del slenga domačih jazzistov in drugih glasbenikov, vsega skupaj zgolj peshchice ljudi.

S to drobno anekdoto sem zhelel ponazoriti težave, s katerimi se srečujemo vsi tisti, ki poskušamo v naš slovenski jezik (v njegov praktični, uporabni del) vnesti nove vsebine, ki potrebujejo tudi nove besede. Marsikdaj tudi še tako velik in širok besednjak ne zadostuje avtorju ali prevajalcu strokovnih del ali pa fikcije – a tudi ta razmejitev je delno postavljena pod vprashaj, saj denimo nekateri romanopisci tako realistično podajajo tehnične detajle (denimo pisci sodobnih uspešnic), da se morajo literarni prevajalci takrat zachasno preleviti v strokovne. Velja pa tudi nasprotno: kdaj pa kdaj tudi v priročnikih (še zlasti psihološke narave) nastopi tudi fikcija, ki navadno tudi še ni bila prevedena v slovenshchino in jo zato prevajalec mora prevesti kot vse drugo v knjigi. Seveda se ne pritožujem: vsako specializirano delo zahteva specializirana znanja in to velja seveda tudi za prevajalstvo. Hkrati pa mora prevajalec (ne-strokovnega) besedila poznati in upoštevati tudi sinhrono rabo jezika sedanjosti. Kadar pa prevaja vsebine, ki so nove v slovenskem kulturnem prostoru, pa se praktično nima kam opreti. Razen seveda na svojo domishljijo, preudarnost in zgled drugih, sorodnih področij.

Razvoj rachunalništva je drug tak izrazit zgled za dejstvo, da vsakdanja raba vselej prehiteva teorijo, pa tudi, da uporabniki rachunalnikov, ki se morajo pogovarjati o teh strojih in njihovih lastnostih, v pomanjkanju slovenskih izrazov uporabljajo izvirna tuja (angleška) imena in s tem v vsakdanjo rabo nenehno vnashajo nove tujke. S pojavom le-teh v tiskanih medijih hitro pridejo tudi v poshtev za

katalogizacijo, ki deluje zelo stvarno in uposhteva vse natisnjene kot samo po sebi umevno, ne da bi preverila upravičenost rabe posameznih besed.

Seveda zahteva sleherna katalogizacija veliko strokovno usposobljenost in specializacijo, to pa samodejno zhal spremlja tudi zozhitev zornega kota gledanja slehernega specialista, jezik kot zhiva tvorba pa se razvija naprej. Podobno se tudi nashi slavisti redko strinjajo o chemerkoli in njihova slavistichna specializacija onemogocha objektivno razumevanje vprashanj rabe strokovne terminologije, ki pa se z vse vechjim publiciranjem in razshirjenostjo – v tem primeru rachunalnishtva – pochasi prebija tudi v splošno besedishche. Po pravilu, da je prvi vtis najmochnejshi, je povsem logichno, da se strokovnjakom, ki prvich spoznajo neki novi predmet svojega zanimanja, njegovo izvirno ime mochno vtisne v spomin in ga le stezhka pozneje she kdaj zamenjajo z ustreznim slovenskim. Ker pa strokovnjaki seveda nove besede vnashajo v vsakdanjo, splošno rabo, je tujk iz dneva v dan vse vech. Na univerzitetnem (akademskem) podrochju je zadeva seveda she bolj skrajna – vsaka posebna veda ima pach svoj poseben jezik in marsikdaj je vpeljana raba nekaterih strokovnih izrazov sicer povsem sprta z vsako jezikovno logiko in celo s slovnicnimi pravili, pa vendar se je izrazje zhe prijelo in »funkcionira«. Hkrati pa onesnazhuje jezik, z njim pa tudi nashe okolje.

Che bodo stvari shle tako naprej, Slovenci chez nekaj let ne bomo vech imeli navade rechi, da smo bili sinochi v gostilni, ampak da smo bili v Kentucky Chicknu, mogoche pa tudi Kentakichiknu, a je to manj verjetno.

Jezik Slovencev je bil vselej ogrozhen: tisoč in vech let so ga zatirali tuji gospodarji in vladarji, v chasu obeh Jugoslavij pa je izgubil primat celo v svoji ozhji domovini. Vse bolj ga je zachela prekrivati srbohrvashchina. Zdaj pa, ko smo Slovenci ustanovili svojo drzhavo, pa zaradi danih gospodarskih in kulturnih okolishchin in globalizacije nash jezik ogrozha predvsem angleshchina. Ker pa ima angleshchina veliko svojih besed (predvsem strokovne narave) izpeljanih iz latinskih korenov, nam je ta pravzaprav germanizirana latovshchina nekako blizu, kot nam je pach genetsko blizu latinshchina kot stoletni liturgichni jezik nashih prednikov, hkrati pa kot temelj znanosti in vsega, kar je iz njenega nastanka sledilo.²

Za primer si oglejmo besedo »komunikacija«. Ker sam prevajam knjige o uspešnem sporazumevanju in jih tudi izdajam, sem seveda naletel na to vprashanje tematske klasifikacije in mimogrede odkril to njeno pomanjkljivost. To besedo so prvich v nash jezikovni prostor vnesle družboslovne znanosti, izhajajoch iz latinshchine, kot je bilo pach v znanosti v navadi. Dokler gre za strokovni, bolje recheno, akademski jezik, je to menda povsem na mestu. Tudi che komunikologija govori o komunikaciji. Vprashanje pa je, zakaj nashe stvarno kazalo izhaja iz besede komunikacija kot primarnega pojma, ne da bi vsaj omenilo nasho lepo in pristno besedo »sporazumevanje«. S tem zanemarja jezikovni razvoj knjizhne slovenshchine, ki je edina pravi arbiter za svojo domeno. Knjizhni jezik namrech ni niti novinarski niti strokovni niti akademski, marvech je knjizhni, kot je razvidno zhe iz samega imena. Njegovo besedishche je seveda bolj

zahtevno in izbirčno. Tujke se pri nas pojavijo ali v novinarskem jeziku ali v akademskem ali pa v strokovnem, shele nato – z njihovo razširjeno rabo in splošnim sprejemom ter vpeljava pa stopijo v fond knjižnega besednjaka.

Seveda nihče ne namiguje na dejstvo, da bi morale tematsko razvrščanje v stvarnem katalogu izvirati strogo iz knjižnega besedishcha (ker pach to vsebuje she marsikaj drugega), res pa je, da ga na nekaterih področjih ne bi smeli spregledati na račun strokovnega ali akademskega besedishcha. Sicer iskalcu ne bo uspelo najti vsega, kar je imel v mislih.

Narodni knjižni fond zaobjema vse narodovo zhivljenje (v določenih izsekih). Zato je izdelava stvarnega kataloga po svoje nikoli končana zgodba, skorajda Sizifov trud, a mar ni takšno tudi zhivljenje slehernika? Za nerazdelanost omenjenega področja nikakor ne krivim marljivih in vestnih katalogizatorjev, ki so se za nas lotili popisati nash svet, pa so bolj površno pogledali v ozko dolinico, ne da bi se tudi zavedali, da se ta iz dneva v dan vse bolj shiri. Knjig o medchloveskem sporazumevanju je namrech iz leta v leto vech, a vech pomagal za sporazumevanje ima chlovek na voljo, shibkejši postaja v samih temeljih sporazumevanja. V hitenju na naslednjo razprodajo vse prehitro pozabimo, da zhivljenje posameznika lahko obstaja zgolj v chloveshki skupnosti, v njej pa veljajo zakoni, o katerih nas drzhavno sholstvo ne nauchi, v najboljšem primeru nas chesa nauchijo le zgledi posameznih pedagogov. Amerishki pravniki so ugotovili, da je vech kot shtiri petine vseh pravnih sporov posledica nesporazuma – komunikacijskega shuma, kot to imenujejo komunikologi – skratka, uspesno sporazumevanje s soljudmi je kljuch k chloveka dostojnemu zhivljenju. Sicer se ne sporazumevamo samo z besedami, a za sestavljavce stvarnega kataloga so besede vsebina njihovega dela. Pravilna izbira besed v tem katalogu je zanje enako pomembna, kot je pravilna izbira besed v pesnitvi pomembna za pesnika.

Edino zato se tudi sam oglasham – ne kot bog ne daj kritik – le chevlje sodi naj kopitar – marvech zgolj in edinole v vednost in (skromno upajoch) da tudi v pomoch tem junakom danashnjega chasa, ki v pustih pisarnah uro za uro z rachunalniki lovijo neulovljivo resnichnost. Kot je nekoch Carl Linné, menda she preden se mu je zmeshalo, popisal vse cvetlice in drugo zelenjavo, tako zdaj nashi popisovalci postavljajo kazhipote, ki bodo prihodnje iskalce v knjižnem rachunalnishkem sestavu vodili k novim zadetkom.³

¹ Moji pogledi na slovenshchino so se od devetdesetih let, ko sem to pisal, pa do danes sicer povsem spremenili. Zdaj nobenega splošno sprejetega dejstva o mojem maternem jeziku ne sprejem kar tako, na lepe oči, kot rechemo. Zato tudi ne verjamem, da smo Slovenci karkoli dobili od Nemcev. Ti so nam namrech tisoč let jemali (ne samo besede) in kradli, in to menda pochenjajo tudi danes.

² Danes vem, da je latinshchina svoj prvotni besedni fond prevzela naravnost iz etrushchanshchine, da je latinshchina pravzaprav latovshchina; denar je denimo poimenovala denarius, dom domus ipd.

³ To sem sredi devetdesetih let napisal na povabilo za glasilo knjižnicharjev, vendar pa chlanka potem nisem oddal.

Ivo Antich

BUTALCI IN ZAPLANKARJI

(Ob 100-letnici *Butalcev* in 150-letnici njihovega avtorja
ter ob 60-letnici avtorja *Zaplankarjev*)

Vprasanje smeha je filozofska »zadreja« (recheno po »primorsko«). Mnogi misleci od antike dalje so skusali definirati smeh in komichnost; Platon v dialogu *Filebos* po/smeh izvaja iz jeze ali zavisti, Aristotel v *Poetiki* pravi, da je smeshnost le del grdega (»toû aishrou esti tò geloion mórion«), Napoleon je po porazu v Rusiji rekel, da je med vzvishenim in smeshnim le korak (izrek je bil v Franciji znan zhe pred njim, tudi z dodatkom, da je med smeshnim in zhaljivim she manj kot korak). Vendar »konchni odgovor« ostaja bolj ali manj neujemljiv; filozofi, sociologi, psihologi glede smeha v bistvu she vedno nihajo med mrko (»pesimistichno«) Platonovo in milejšho (»optimistichno«) Aristotelovo oznako.

Med Francozi, ki veljajo za duhovit narod, se je z refleksijo smeha vidno ukvarjal Henri Bergson, stilsko briljanten pisec in akademski retorik, nekoch »popularen« in vpliven, z literarno Nobelovo nagrajen (1927), sicer pa ne posebno izviren filozof. Vse temeljne postavke njegove filozofije so variantno znane zhe od antike; njegov opus je v bistvu maniristichno eleganten »digest«, ki naj bi pod krono »filozofske intuicije« povezal znanost in metafiziko. Smehu je posvetil knjigo (Smeh, 1899/1900; slov. prev. 1977; kritichna ocena F. Veber, LZ 1920), med filozofi redko dejanje; danes je ta spis v glavnem videti kot belespritsko samovshečno rezoniranje s poanto, da je smeh družbeno-pedagoshki korektiv ali obrambna reakcija zoper (nevarno) neuskklajenost posameznika. Bergsonovo ne le smeshno, temvech kar groteskno-infantilno izhodishche za analizo komichnega je namrech »nekdo, ki teche po ulici, se spotakne, mimoidochi pa se zasmeyejo«.

Tako je *Smeh* simptomalna »krona« Bergsonovih paradoksov od osebe kot biohistorichnega fenomena do avtorskih filozofsko-literarnih konsekvenc. Rojen skoraj istega dne kot njegov nesrečni »kontravzporednik« francosko-nemshki (alzashki) Jud Alfred Dreyfus v »trinozhni Franciji« (den Dreifuß schlagen – kozo biti; fig. greshnega kozla izlochiti); »najbolj francoski od vseh francoskih filozofov« in mojster francoske proze, poljsko-angleshki Jud, jezik matere angleshki, torej eden neredkih piscev, ob katerih se relativizira »mistika materinshchine« (Chamisso, Conrad, Unamuno, Przybyszewski, Kafka, Goll, Tzara, Nabokov, Julien Green, Canetti, Beckett, Camus, Kundera, Agota Kristof, Ishiguro, indijski pisci v angl., afrishki v fr. / angl., Kersnik, Voranc, Adamich itd.; najpomembnejshi turshki pisatelj Jashar Kemal je bil Kurd); kot kritichni skeptik glede znanosti in ideolog vitalistichnega intuicionizma je svojo obravnavo smeha imel za strogo znanstveno.

Ob esencialni nemochi mishljenja pred radikalno resnico je Nobelova za literaturo filozofu (tudi Camus, Sartre) vsekakor utemeljena vsaj s tem, da filozofijo uvrščha v okvir literature kot »poseben zhanr« (prim. fr. izrek: ce n'est que la littérature). Kolikor je Bergson za nekatere »največji pesnik med filozofi in največji filozof med pesniki«, bi ta oznaka neprimerno bolj ustrezala njegovemu sodobniku (in zgodnjemu sotvorcu »Lebensphilosophie«) Nietzscheju, ki mu je stik filozofije in poezije pomenil »veselo znanost« (njegov izrek: ne z jezo, ubija se s smehom).

Nasploh so s fenomenom smeha povezani različni stereotipi in predsodki, ki sicer izvirajo iz določenih izkushenj, a je njihova vrednost vseeno dokaj relativna. Če Francozi, Chehi (cheshko poreklo Milchinskega, vodilnega slovenskega humorista), Irci, Judi slovijo kot duhoviti, nasprotno Nemci ali Japonci menda sploh ne vedo, kaj je smeh. Manj globalno, a podobno nasprotje v prostoru exYU: Slovenci naj bi bili brez pravega smisla za humor, »južni bratje« pa naj bi bili tako rekoch rojeni duhovitezhi.

Toda Nemci premorejo od ljudskega izročila do pisane literature zakladnico vsakršne duhovitosti (*Carmina burana*, burke Hanswurst/Kasperl, Till Eulenspiegel, J. Fischart, S. Brant, H. Sachs, A. Gryphius kot zacetnik »komike absurda«, C. M. Wieland, G. A. Bürger z zgodbami o lazhnivcu Münchhausnu, A. Kotzebue s komedijami, L. Tieck, H. Heine, W. Raabe, W. Busch kot pesnik-pisatelj in karikaturist, F. Wedekind, C. Morgenstern, G. Kaiser, B. Brecht, E. Kästner, F. Dürrenmatt itd.); nemshke grafike in shtevilnih karikaturistov (legendarni münchenski satirichni list *Simplicissimus*, 1896-1967) ter dunajske komichno-operetne tradicije (Raimund, Nestroy) tukaj niti ne kazhe podrobneje omenjati.

Japonski smisel za humor se sicer razlikuje od zahodnega, saj so pri tem možni medsebojni nesporazumi, a obstaja tisočletna tradicija japonskega komichnega teatra, zen budizem goji posebne oblike besednega in likovnega humorja, shtevilni karikaturisti (tudi poulichni portretisti) v tradiciji ukiyo-e, zacetki pesnishke oblike haiku so »neresne« besedne igre (tudi svobodnejsha cinichno-chnohumorna »podzvrst« senryu), satira je opazna pri marsikaterem literatu (npr. utemeljitelji japonske moderne proze S. Natsume, R. Akutagawa, K. Nagai – slednji avtor romana *Reisho*, tj. *Porogljivi smeh*, 1909, itd.).

Kljub temu, da med Slovenci ni redko mnenje, da je slovenska literatura revna glede humorja, je tudi to le povrshen stereotip, ki ga ne kazhe jemati brez pridržhka. Od ustnega ljudskega izročila do zacetkov in vrhov pisane besedne umetnosti sega solidna zaloga slovenske humorno-satirichne duhovitosti. K smehu v zapisanem korpusu so prispevala mnoga imena od Svetokrishkega, Jankovicha, Linharta, Vodnika, Knobla prek Presherna, Levstika, Mencingerja, Jurchicha, Milchinskega, Murnika, Cankarja do Petana, Mikelna, Partljicha itd. Tudi slovenski likovni humor (ilustracija, karikatura, strip) ima svojo tradicijo z nemalo vrhunskih dosezhkov od Gasparija, Smrekarja, Podrekarja prek Mustra, Roglja, Kosa do vrste sodobnih mojstrov, vkljuchno z mojstrico Aljano Primozhich. V skrajni vrednostni redukciji so najvishja trojica slovenskega satirichnega humorja Preshernova pesnitev *Nova pisarija*, Levstikov »kratki roman« *Martin Krpan* in Milchinskega zbirka zgodb

Butalci (slednji dve deli sta praktično ponarodeli ter tako postali del širše kulturne identitete).

Che sta mojstrovini Presherna in Levstika praktično od zacetka kanonizirani, pa je bila izrazito drugachna usoda *Butalcev*. Avtor jih je vrsto let občasno objavljali kot pravljice (Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, 1917) ali »nedolzhne« zabavne shtorije v mladinski periodiki in po radiu, prva knjizhna izdaja shele leta 1949, dve desetletji po njegovi smrti (1867-1932). Tako se je zgodilo, da ga je »prehitel« Jozha Vovk (1911-1957), duhovnik in knjizhevnik, s knjizhno izdajo svojih *Zaplankarjev* (Kranj, samozalozhba 1941), izbranih osmih zgodb, ki so v 30-ih letih izhajale v mladinski reviji *Vrtec*. Knjigi sta deloma vzporednici, tako tematsko kot po opremi: mladini namenjena humorno-satirichna literarna podoba rustikalne province z ilustracijami dveh vrhunskih mojstrov grafichne groteske (priimka se celo rimata): k *Zaplankarjem* je ilustracije prispeval Hinko Smrekar, k *Butalcem* pa France Podrekar.

Vovk z *Zaplankarji* ni imel posebne sreche; v zacetnem letu vojne taka knjiga ni mogla biti odmevna, pa tudi sicer gre za skromno, brez posebne invencije variirano »vashko satiro« (vas Zaplanke), ki ima v slovenski literaturi dokajshno tradicijo. Mestoma se *Zaplankarji* »pokrivajo« z *Butalci*, npr. karikirani zhupan ali gasilci, a shepajo za njimi tudi s poskusi humorno znachilnih imen; Vovkov »zhupan Teleban« evocira vas Telebanovo iz Murnikove povesti *Matajev Matija* (1909); prav tam tudi vas Zaplana, sozvochnica Zaplank. Vovk je sicer profesionalno soliden v jeziku in kompoziciji zgodb, najboljsha je najkrajsha *Kako so Zaplankarji kozo obesili*. Ta je uvrshchena v zbornik *Slovenski smeh* (2005), antologijski pregled slovenskega pesemskega, proznega in delno dramskega humorja, kjer pa o Butalcih ni sledu; Milchinski je predstavljen le z zgodbo *Ignacija Kanacija*, ki je danes »out of time« karikatura podezhelske bigotnice. V zborniku je sicer she vech »presenechenj«: Presheren je le s pesmijo *Sveti Senan*, Janez Mencinger, med drugim pisec izvrstne humorno-satirichne proze, pa le s pesmijo *Pesnika srce*, ki je po Preshernu prirejena, danes brezpredmetna »jezikoslovna« satira zoper koseskizem; Petanov obsezni opus zastopa le nekaj aforizmov; marsikoga ni – npr. J. Suchy, S. Samec, A. Papler, B. Shömen; uvrshchena nista Gustav in Gregor Strnisha – prvi je izdal solidne, danes mestoma prav aktualne prozne *Satire* (1938, 1939), ki jih je podobno kot *Zaplankarje* ilustriral Smrekar, v poeziji drugega je tudi »satira menippea«.

Vovk je v celoti ostal na literarnem obrobju, *Zaplankarji* pa pozabljeni globoko v senci *Butalcev*; slednji so se z obrobja tako nacionalne literature kot avtorjevega opusa postopoma s ponovnimi izdajami povzpeli k vrhovom ter postali njegov sredishchni dosezhak. Njih dokonchna kanonizacija je integralna izdaja, ki jo je uredila Barbara Simoniti (2015, MK, Kondor, zv. 350); dodala je nekaj novih, knjizhno she ne objavljenih »butalskih« tekstov in obsezhen spremni aparat (druga polovica knjige), v katerem *Butalce* reflektira z vidika t. i. nonsens literature. S tem angleshkim zhanrom *Butalci* seveda nimajo neposredne zveze; tudi v njih so sicer izjemne jezikovno-stilistichne »igrivosti«, zlasti z imeni oseb (v teoriji: Wortspiel, Namenwitz); tovrstnih stilistichnih variacij je dovolj zhe v nemshki humorno-

satirichni literaturi 16. stoletja (npr. Johann Fischart), ki je bila verjetno vsaj deloma znana Milchinskemu. A poglavitni »smisek« *Butalcev* je unikatna satirichno-naturalistichna groteska »pro domo sua«, nekoch zastrta pod oznako dobrodushno zabavne pravljichnosti, ki pa se je schasoma vse razvidneje razkrivala kot zhgocha, celo strashljiva metaforika o skrajno zozhenem »zacharanem krogu« etnodeterminizma na mitropsko-balkanski (butalsko-tepanjski) meji. Asociativnost *Butalcev* je seveda odprta, poetichno izmuzljiva; tudi Swiftov *Guliver*, ena najvechjih satir v svetovni literaturi, je bolj znana kot pravljichna priredba za mladino.

Cheprav o sijajnih straneh *Butalcev* ni (vech) nobenega dvoma, pa kljub poznemu poskusu »integralizacije« ostaja dejstvo njihove avtorske nedorechenosti. Zdi se, da niti Milchinski ni imel izchishchenega odnosa do njih, kot bi jih pisal po obchasnem »navdihu« brez posebnih ambicij; morda je k temu prispevala sprotna kritika, ki jih je imela za ceneno duhovichenje, dogajali pa so se tudi cenzurni posegi. Tako so *Butalci* ostali razdrobljeni v zapise, neizenachene tako po vsebinski tehtnosti kot po obsegu (ob bisernih humoreskah tudi zgolj »belezhke«), brez avtorskega knjizhno formiranega sklepa. Literarna zgodovina jih je komajda omenjala; v *Zbranih spisih*, ki sta jih uredila Anton Slodnjak in njegova zena Breda (hchi Frana Milchinskega), niso bili uvrshcheni.

Za raziskovalce in razlagalce je seveda zanimivo, kakshne idejno-formalne spodbude in »vplivi« so v ozadju nastanka *Butalcev*. Ponujajo se razlicni drobcji, a nich pomembnejshga ali oprijemljivega v smislu slavnega vzklika butalskega policaja: »Hop, Cefizelj, te zhe imam!« – Podobno kot Milchinskega *Muboborci* (prim. Muhabran pri Trebnjem) imata tudi meni Butalcev (tj. butcev) in njihovih sosedov Tepanjcev (tj. tepcev) sicer nekaj realnih toponimnih vzporednic: Butájnova pri Horjulu, Bútari pri Koprju, Butóraj pri Chrnomlju – Tépanje, Tépanjski Vrh pri Slov. Konjicah, Tépe pri Litiji; she posebno zaselek Butale pri literarno legendarni Muljavi (po nekaterih virih naj bi se v zaselku mudil Tito pred 2. sv. v.). Med slovenskimi priimki so sorodno zvenechi: Butala, Budal, Budau, Buttolo; vsi bolj z zahodne, primorske strani, verjetno zveza z ital. buttalà (obeshalnik), buttare (suvati, vrechji). Sploh je koren but/a- (etimoloshki prakoren bat-, bet-, bot-) s sorodnimi pomeni zaslediti v blizhnjih in daljnih jezikih: shr. butati = bosti; mak. buta = suvati, bútaló = palica; bolg. butálo = bat; rus. bútkat' = suvati; polj. buta = nadutost; madzh. buta = tepec; angl. butt = bosti, suniti; fr. butor = tepec, buter = suniti; jap. buta = prashich); v Indiji bhut / bhuta pomeni vampir, zli duh (lahko je tudi shaljiv), bhutastan je svetishche za pomiritev vampirjev; sosednja drzhava Bhutan; afrishki toponim Buta (Zaire), Butare (Ruanda); v BiH naselje Butmir pri Sarajevu (arheoloshko najdishche iz neolitika), v Makedoniji naselje Butelj (Skopje) ...

V tematskem pogledu so sorodnosti *Butalcev* s t. i. norchevsko literaturo: na primer Brantova pesnitev *Ladja norcev* (Das Narrenschiff, 1494), Wielandov roman *Abderiti* (Die Abderiten, 1774) kot parafraza starogrshkih zgodb o butastih prebivalcih mesta Abdera v Trakiji. Zgodbe o medsosedschem zanichevanju in norchevanja iz prebivalcev kakega kraja ali dezhele so del svetovne folklore. V Franciji je

pokrajina Auvergne sinonim za omejene provincialce (hrvashki satirik Vilim Korajac s povestjo *Auvergnanski senatori*, 1867), nemške zgodbe o Schildbürgerjih ter etikete o Shvabih (Schwabenhaß; tudi shirshe po Evropi) ali »zabitih« Tirolcih; ruski pisatelj in »ezopovski« pravljicar Saltikov-Shchedrin je avtor satirichnega romana *Zgodovina nekega mesta* (1869), slovenski prevod *Zgodovina mesta Glupova* (1955); prevajalec Janko Moder je rusko ime za to posebno ljudstvo *golovotjapi* (= tepci; po ruskem pravopisu etnonimi z malo zachetnico) poslovenil v »Butalci«, ker so imeli prebivalci Glupova navado »butati« z glavo ob vse, kar se jim je znashlo na poti, nenehno pa so se tudi ravšali s sorodnimi, podobno nadarjenimi sosedi.

Kaj od omenjenega je bilo znano Milchinskemu, ni zanesljivo. Njegov prvi priseljeni prednik Butalcev se sicer imenuje Kozmijan Buta, ki je imel – podobno kot Glupovci – navado, »da je z glavo butal kakor kozel« (cit.). Bolj gotovo je, da je Milchinski poznal Jurchicheve satire o Vishnji Gori, Trdinovo folklorno prozo o Gorjancih, Mencingerjevo prozno parodijo *Čmokavzar in Ushperna* (1883), Cankarjev ciklus o Shentflorjancih, zgoraj zhe omenjeno Murnikovo povest *Matajev Matija* (znana humorna idila brez izrazitejshe satirichne tehtnosti; prvo knjizhno izdajo leta 1955 je ilustriral M. Gaspari na ravni Smrekarja in Podrekarja). V slednji je nekaj vzporednic z *Butalci*, poleg tega, da so bili prvich objavljeni v knjigi z delno sozvochnim naslovom *Tolovaj Mataj* (1917). Matajev Matija na primer pravi o sebi: »Telebanovci imamo kaj trde buche. /.../ Trde buche imamo, posebno pa jaz, he he! /.../ Trkal bi se lahko z vsakim kozlom! /.../ Na Telebanovem smo vsi tako modri. /.../ Menda nam je zato svet tako grdo nevoshchljiv in se tako zarobljeno norčuje.« (Posebno se iz Telebanovcev norčujejo v sosednji Zaplani.) Vendar ob presežni avtentichni invenciji in suvereni ekspresiji *Butalcev* vse mozhne »zveze in naveze« ostajajo postranske.

Posebno zanimivost ponuja primerjava ilustracij v *Zaplankarjih* in *Butalcib*; cheprav so slednje ilustrirali tudi drugi (I. Vavpotich, G. Justin, M. Bambich, Bozho Kos, Urosh Hrovat), so besedilom kongenialen unikum le Podrekarjeve iz prve knjizhne izdaje leta 1949 (te so tudi uvrshchene v integralno izdajo). Smrekarjeve vizije Zaplank so distancirane, celostranske, strogo uokvirjene, drobnolinijsko po vsej povrshini obdelane, z mnozhico karikiranih oseb natlachene »fotografije« mrakobno ujete zagatnosti (na platnicah in pred vsako zgodbo po ena; sledijo jim drobne vinjete ob inicialkah). Podrekarjeve perorisbe so prav tako klasicno precizne, vendar svetlejshe, bolj variabilno umeshchene v besedilo, mestoma neuokvirjene, osebe so tudi v blizhnjih planih, vselej imenitno ekspresivno individualizirane; tako rekoch univerzalno vrednost ima podoba butalskih »demokraticnih volitev« z legendarno odlochilno volivko, ki je obchinska ush Shprinca Marogla.

P. S. Da v podnaslovu omenjeni obletnici Milchinskega in Vovka nista brez zveze z Bergsonom, »simptomalno« kazheta tudi 90-letnica njegove Nobelove nagrade in 40-letnica slovenskega prevoda njegove razprave o smehu.

(avg. 2017)

Hinko Smrekar: ilustracija iz knjige Jozha Vovk, *Zaplankarji* (1941)

France Podrekar: ilustracija iz knjige Fran Milchinski, *Butalci* (1949)

Damir Globočnik

SPOMENIK DAVORINU JENKU V CERKLJAH NA GORENJSKEM

Spomeniški odbor za postavitve spomenika slovenskemu in srbskemu skladatelju Davorinu Jenku (1835–1914) v Cerkljah na Gorenjskem je vodil cerkljanski rojak, stolni dekan in kanonik dr. Franc Kimovec (1878–1964). V odboru so bili poleg domaćinov predstavniki Glasbene matice in pevskih organizacij.¹ Spomenik so odkrili v nedeljo, 20. septembra 1936 (ob stoletnici Jenkovega rojstva).

Spomenik so postavili pred kaplanijo. Spomeniški podstavek je zasnoval arh. Ivan Vurnik (1884–1971). Na krožnem podnozhju iz umetnega kamna je stal skoraj tri metre visok steber, ki je bil spredaj zaokrožen in na treh straneh raven. Vrh podstavka je bil doprsni kip Davorina Jenka (višina 0,70 m), ki ga je izdelal kipar Lojze Dolinar (1893–1970). *»Pogled nanj je kar slovesen. Cerklje z njim veliko pridobe; saj bo spomenik tudi na zunaj kazal izredno pomembnost nasbe zbušnje za jugoslovansko glasbo sploh, za nasbo slovensko pa še posebej. Če se nedeljo popoldne odkrije spomenik največjemu našemu glasbeniku, je s tem izpolnjena naša narodna dolžnost pred domom in svetom in še pred Bogom; saj nam slavne moške slaviti naravnost veleva (Modr. 44. 1.).«²*

Lojze Dolinar, ki je bil tudi avtor kipa Davorina Jenka pred Glasbeno matico v Ljubljani, je izdelal kip skladatelja v nadnaravni, skoraj dvojni naravni velikosti; predstavil ga je v starosti šestdesetih let, z odlikovanjem, ki mu visi okrog vratu. Kip je nastal po fotografiji Davorina Jenka.

Cerklje so bile na dan odkritja okrašene z mlaji, zastavami, shopki in venci, ki so jih spletle domača dekleta. Chasnik *Slovenec* je poročal: *»Cerklje so se dolgo pripravljale na ta slavnostni dan, saj še zivi rod, ki je Jenka poznal, ko je še kot študent hodil v Cerklje na počitnice, vedno molčeč, vase pogobljen, kakor da se boče nauzbiti polj in duha gozdov, kar je pozneje v tujem svetu tako zelo pogrešal. Takrat so se zbrali v Cerkljah trije, ki so povzdignili slovensko pesem: učitelj Vavken [op. Andrej Vavken (1838–1898), učitelj in župan v Cerkljah], Davorin Jenko in mladi dijak Kimovec, ki se je že zelo pechal z glasbo, pa v njihovi drushčini nikdar ni bilo pogovora, da so to trije skladatelji. Govorili so o vseh mogočih stvarih, o domovini, o narodu, samo svoje glasbene zbilice niso razodeli drug drugemu.«*

Proslava je potekala ves dan. Dopoldne je bil cerkveni del, na katerem so zheleli posebej opozoriti na Jenkovo delo na področju cerkvene glasbe, popoldne pa posvetni del, na katerem so predstavili Davorina Jenka kot slovenskega in jugoslovanskega skladatelja. *»Vsa proslava je bila izrazito ljudska slavnost. Ves dan je sodelovala vechina kmetskega ljudstva, utrujenega od težkega poletnega dela pri vročini, ki pa*

je pokazalo toliko smisla za pravo in globoko kulturo, zlasti za nasho glasbo v ljudski pesmi, da morajo vsi, ki so nash narod v tem smislu vzgajali in izobrazhevali v zadnjih 10 letih, biti tega dne resnično veseli. Ljudstvo je obenem pokazalo, da zna ceniti kulturno delo nashih mozgh, cheprav so svoje veliko delo ustvarjali vechidel izven domachib tal.»³

Uvod v slavnost je bila dopoldanska masha v nabito polni cerkvi. Masho je daroval predsednik Prosvetne zveze, univerzitetni profesor Franc Ksaver Lukman, o cerkveni umetnosti in glasbi je pridigal zhupnik Miha Jenko iz Most pri Ljubljani, pri mashi je prepeval zdruzheni pevski zbor cerkljanske fare, s katerim je nekaj tednov vadil dr. Kimovec. Na orglah je petje spremljal cerkljanski organist in kapelnik domache godbe Koshnik. Zbor je zapel tudi dve pesmi Davorina Jenka iz »Liturgije sv. Janeza Zlatousta«: »Kerubinskaja pesma« (»Kerubinska pesem«) in »Blagoslovljen« (obe za sedemglasni moshki in meshani zbor), ki ju dotlej she noben slovenski zbor ni izvajal. »Ubrano petje je tudi pri razpevanih usbesih ostavilo globok, nepozaben vtis.« Zbor je bil tako velik, da so morali del kora podreti in ga razshiriti.

Po petih litanijah z ljudskim petjem, ki so se zachele ob 14. uri, so se na tribuni ob zastrtem spomeniku zbrali zastopnik kralja zastavni podpolkovnik Jaklich, zastopnik vojnega ministra podpolkovnik Paunovich, odposlanec komandanta dravske divizijske oblasti kapetan inzh. Golubich, zastopnik Srbske akademije znanosti in umetnosti prof. Fran Ramovsh, zastopnik vlade podban dr. Stanko Majcen, zastopnik parlamenta poslanec kranjskega okraja dr. Franc Shemrov, zastopnik senata kraljevine Jugoslavije minister Ivan Hribar, zastopnik prosvetnega ministra ravnatelj Simon Dolar iz Kranja, zastopnik univerze prof. dr. Milko Kos, zastopnik Hubadove zhupe Jugoslovanske pevske zveze Zorko Prelovec, zastopnik uchiteljskega zbora skladatelj Emil Adamich, zastopnika Udruzhenja gledalishkih igralcev Lojze Drenovec in Mencin, zastopnik opere direktor Mirko Polich, zastopniki opernega orkestra Matija Bravnichar, Anton Neffat in Fran Stanich ter drugi predstavniki kulturnih, zlasti pevskih drushtev, mdr. predsednik Slovenske matice dr. Dragotin Lonchar. Pred spomenik, ki ga je obdajala cheta gasilcev, so v sprevodu prishli: odbor, sholska mladina in drushtva z zastavami. Moshki zbor pod vodstvom Cirila Moharja iz Kranja (Kranjsko okrozhje Pevske zveze) je zapel Jenkovo »Molitev«. V imenu domachinov je govoril dr. Bohinjec. Dr. Kimovec je »v izklesanem, poljudnem govoru ogromni mnozhici raztolmachil pomen D. Jenka za jugoslovansko glasbo« ter (kot zastopnik ljubljanskega shkofa) blagoslovil spomenik. Domacha godba je zaigrala »Naprej« in »Bozhe pravde«, cerkljanski zhupan je prevzel spomenik v obchinsko varstvo.⁴

Iz govora dr. Franca Kimovca: »Che smo danes veseli vsi Slovenci da je nash najvchjji pevec za 100-letnico rojstva dobil viden spominik nash najvchjji pevec – ali ni prav che smo posebej ponosni mi, njegovi ozhji rojaki Cekljanje, da je nasha zemlja rodila mozha, ki je s svojim delom nasho glasbo obogatil s tako odlicnimi pa bkerati tako prisrchnimi deli.

Pa če se ga radujemo Slovenci, se z njim še veliko bolj ponashajo bratje Srbi. Saj jim je Jenko bil vse, jim je dal, jim je v glasbi ustvaril vse. Ni še davno, ko mi je ugleden srbski kapelnik razlagal: 'Vi še malo ne morete vedeti, kaj je Jenko nam. Nash Jenko – tako je s ponosom poudarjal – nash Jenko nam je bil v glasbi bog. Na rokah smo ga nosili. Saj smo imeli še druge ugledne glasbenike, pa to, kar nam je bil Jenko, nam niso bili, kar nam je Jenko dal, tega nam oni niso mogli dati.'

Pa če je Davorin Jenko bil največji slovenski in skladatelj svoje dobe, je med glasbeniki tudi še danes ko svetopisemski Savel 'za glavo višji kakor kdorkoli iz ljudstva« (I Kr. 9. 2). Danes – 20 let po smrti – to velichino posebno jasno vidimo.

Ali se mar Jenkove skladbe v Jugoslaviji ne pojo in igrajo največkrat? Ali se po šolah, vojašnicah, ob najrazličnejših državnih in narodnih slovesnostih ne razlega vselej na chastnem mestu napev nashе državne himne 'Božhe pravde'? Himne, ki je tako lepa, mogočna, da dosega himne najmočnejših narodov, vechino njih pa kar močno presega?

Ali nam prav dan za dnem ne sega globoko v srce Jenkova mila nagrobnica 'Blagor mu, ki se spohije', pa naj jo pojo rajnikom v slovo veliki izvezhbani zbori v mestu ali preprosti fantje v hribovski vaši in z njo v potrta srca lijejo tolažbbo?

Ali je potem še treba omenjati Jenkovo ognjevito 'Naprej, zastava Slave!', ki je takrat, ko jo je Jenko zavihel kakor plamen shvignila in zajela ves svet? / .../

Naj zato ta spominik odkrijem v imenu Jugoslavije, ki jo je Jenko tako proslavljal, v imenu domovine, ki jo vsi tako iskreno ljubimo; naj ga odkrijem v imenu Slovenije, ki je Jenka dala Slovcem, ga dala Srbom in Jugoslaviji; naj to plemenito glavo odgrnem v imenu Jenkove ozhje domovine v slavo Jenku, v ponos slovenskemu narodu, v chast nashi lepi Jugoslaviji. — Zastava dvigni se!«⁵

Spomenik v Dvorjah pri Cerkljah

Dolga povorka z godbo na chelu se je podala do hishe v Dvorjah pri Cerkljah, v kateri se je rodil Davorin (Martin) Jenko. Na mestu njegove rojstne hishe (Pri Podjedu) je stal valjni mlin v lasti Jenkove sorodnice Helene Jenko, ki je dala postaviti spomenik oziroma »spominsko piramido« v posebni ograji.

Po govoru domachina Cirila Hudobivnika je spomenik blagoslovil dr. Kimovec. Pevski zbori so zapeli »Tiho luno« in »Lipa zelenela je«, godba je zaigrala D. Jenkovo »Strunam« (v priredbi višjega kapelnika dr. Josipa Cherina).

Pri Jenkovi hishi je potekal koncert Jenkovih pesmi, ki sta jih izvajala pevski zbor Glasbene matice in zbor Kranjskega okrozhja Pevske zveze. »Na veselishbnem prostoru se je nato začelo veselo gibanje do poznih vechernih ur, dokler se niso množhice zadovoljne z lepo proslavo začele z avtobusi, vozovi, kolesi in пеш razhajati na svoje domove.

Cerklje menda še nikoli niso dozhivele tako prisrbne slavnosti, na kateri je narod zaslužhno pochastil spomin svojega nesmrtnega rojaka. Spomenika sta v velik ponos njegovega rojstnega kraja in fare in zbeleli bi, da dobi D. Jenko chimprej tudi na svojem grobu pri Sv. Križhu v Ljubljani nagrobni kamen.«⁶

Obelisk iz cementa s piramidnim zaključkom ima na vseh shtirih straneh bronaste ploshche. Napis na chelni strani: NA TEM MESTU / JE STALA / ROJSTNA HISHA / SKLADATELJA / DAVORINA JENKA. Na desni strani je relief z lovorovim vencem, trakom in krizhem, levo lira in pod njo notni zapis. Napis zadaj pod krizhem: DAVORINU / JENKU / SKLADATELJU / HIMEN. / NAPREJ ZASTAVA / SLAVE. / BOZHE PRAVDE. / 1835–1935. Obelisk obdaja elipsasta cementna ograja, v katero so vdelenana okna z mrezhami iz kovanega zheleza in vrata stare, podrte hishe.⁷ Shpelca Chopich ugotavlja, da je bil spomenik v Dvorjeh morda narejen po Vurnikovem nachrtu.⁸

Odkritje obnovljenega spomenika v Cerkljah

Zaradi nevarnosti, da bi nemshki okupatorji spomenik komponista slovenske narodne himne »Naprej« in srbske himne »Bozhe pravde«⁹ unichili, so domachini Dolinarjev kip odstranili in ga skrili.¹⁰ Podstavek je bil med vojno unichen, zato je arhitekt Jozhe Plechnik (1872–1957) izdelal nachrt za nov podstavek. Stozhec iz belega kamna in sivega lehnjaka ima vrezano polkrozhno nisho na chelni strani, v kateri je kip na manjšhem podstavku. Pod hermo je pipa s kotanjo z vodo.

Obnovljeni spomenik so slovesno odkrili 17. oktobra 1954 (ob shtiridesetletnici Jenkove smrti). Jenkov spomin so na predvecher odkritja pochastili s svechano akademijo in baklado, ki jo je priredila sholska mladina. Na odkritju 17. oktobra 1954 ob 11. uri dopoldne se je zbralo okrog tri tisoeh ljudi. Po Jenkovi himni »Naprej«, ki jo je zaigrala domacha godba, je predsednik pripravljalnega odbora in chlan izvrshnega sveta LRS Tone Fajfar pozdravil nekatere ugledne predstavnike druzhbenega in kulturnega zhivljenja, predsednika republshkega zbora ljudske skupshchine dr. Jozheta Rusa, zveznega poslanca za kranjski okraj Borisa Ziherla, republshkega poslanca Franca Popita, predstavnike okrajne in obchinske ljudske oblasti ter zastopnike kulturnih organizacij, dr. Danila Shvaro kot predstavnika Zveze komponistov Jugoslavije, dr. Dragotina Cvetka kot predstavnike Drushtva slovenskih skladateljev in Akademije za glasbo ter Jakoba Grcharja, predstavnika Glasbene matice. Prebral je pozdravno brzozjavko predsednika Srbske akademije znanosti in umetnosti dr. Aleksandra Belicha (Davorin Jenko je bil chlan Srbske akademije znanosti in umetnosti). Na kratko je opisal zgodovino spomenika, ki ga je razdejal nemshki okupator, in poudaril: »*Novi spomenik, ki je bil zgrajen ob pomochi izvrshnega sveta ter okrajnih in lokalnih faktorjev in ki se odkriva v shtiridesetem letu Jenkove smrti, je mnogo lepsbi in monumentalnejsbi od starega.*« Tone Fajfar je spomenik odkril, v varstvo ga je sprejel predstavnik cerkljanske obchine.

Zvezni poslanec Boris Ziherl je v svojem govoru oznachil Davorina Jenka za skladatelja, ki je znal prisluhnuti duhu ljudske pesmi. »*Svojo zgodovinsko zaslugo si je pridobil zlasti s tem, da je postal utemeljitelj srbske umetne glasbe ter eden izmed pionirjev tesne kulturne povezave slovenskega naroda z drugimi jugoslovanskimi narodi. Bil je med prvimi v*

slovenski kulturni preteklosti, ki so v vsej globini doželi usodno povezanost Slovencev z drugimi Jugoslovani in ki so kot pravi patrioti za to bratstvo in enotnost zastavili tudi vse svoje delo. V tem smislu moramo Jenka še danes častiti kot zaslužnega pionirja in zgodovinskega vzornika.» Jenkovo zhivljenje in delo je predstavil muzikolog in skladatelj dr. Dragotin Cvetko (1911–1993). Ob zaključku uradnega dela slovesnosti je moshki pevski zbor »France Presheren« iz Kranja pod vodstvom dr. Petra Liparja zapel nekaj Jenkovih pesmi. Praznično razpoloženje, za katero so skrbeli domachi glasbeniki in gasilci ter shtevilne narodne noshe, se je nadaljevalo tudi popoldne, ko so bili na sporedu razni folklorni in glasbeni dogodki.¹¹

Spominski park z doprsji glasbenikov v Vegovi ulici

Na pobudo Glasbene matice, ki je v letih 1931/1932 pripravljala proslavo shestdesetletnice svojega obstoja in prvi slovenski glasbeni festival v Ljubljani, so zacheli preurejati Vegovo ulico v Ljubljani. Tehnishki oddelek banovinske uprave je brezplachno prepustil deset kosov nabrezhinskega kamna za nameravano postavitev pregraje pred poslopjem Glasbene matice. Arhitekt Jozhe Plechnik je napravil nacrta za regulacijo Vegove ulice in obnovo poslopja Glasbene matice. Kmalu so opustili idejo o pregradi; v park pred zgradbo naj bi postavili spomenik Davorinu Jenku, za katerega je dal denar minister Ivan Hribar.¹² Davorin Jenko je bil chastni chlan Glasbene matice.

Arh. Plechnik si je pred stavbo Glasbene matice zamislil herme slavnih skladateljev. Glasbena matica je bila zadovoljna z glavo Davorina Jenka v mladih letih, ki jo je zmodeliral Lojze Dolinar, zato so mu dali v izdelavo glave drugih slovenskih skladateljev in enega hrvashkega in enega srbskega skladatelja (Jakop Petelin Gallus, Vatroslav Lisinski, Benjamin Ipavec, Davorin Jenko, Stevan Mokranjac, Franc Gerbich, Matej Hubad in Hugolin Sattner). Shpelca Chopich kot okvirni chas nastanka glav navaja obdobje od leta 1927 (zachetek Plechnikovega dela pri regulaciji Vegove ulice) do leta 1932 (odkritje kipov).¹³

Podstavke so po nacrthih arh. Plechnika izklesali v kamnoseshkem podjetju Alojzija Vodnika, kipe so vlili na umetnostni akademiji v Zagrebu.¹⁴ Osem herm so slovesno odkrili 15. maja 1932. V letih 1937 in 1938 so dodali hermi Antona Foersterja in Emila Adamicha.

Dolinar je Sattnerja in Hubada modeliral po naravi, ostale po razlicnih risbah in fotografijah, Gallusa pa po grafichni predlogi. »Ni treba poudarjati, da so kipi zelo podobni, pach pa to, da veje iz vseh obrazov idealna zanosnost, ki kazhe, da je Dolinar delal na njih z veliko ljubeznijo, razumevanjem in znanjem.«¹⁵ Dolinarju je uspelo ujeti ravnovesje med portretno podobnostjo, stilizacijo fiziognomichnih potez in monumentalnostjo v dvakratni naravni velikosti izdelanih portretov.

Kipe so na podstavke zacheli postavljati 13. maja 1932. *Slovenec* je porochal, da so postavili shest kipov, podstavka z napisoma p. Hugolina Sattnerja in ravnatelja

Mateja Hubada, torej obeh zhivechih skladateljev, bronastih herm tedaj še nista dobila.¹⁶ Na dan odkritja 15. maja 1932 je bilo postavljenih vseh osem herm.¹⁷

Jutro je v oceni gaja skladateljev poudarilo: »*Veliko delo, ki ga je nash rojak izvrshil za povzdigo srbskega glasbenega zbirjenja še ni dovolj raziskano in ocenjeno. S spomenikom v Ljubljani se je izpolnila stara zhelja nashih rodoljubnih krogov, da se vidno pochasti spomin skladatelja 'Naprej zastava slave' in 'Bozhe pravde', ki se zdaj ubrano zlivata z Mihanovichevo 'Lepo nasbo' v himno Jugoslavije.*«¹⁸ Publicist Ludvik Push (1896–1989) je v reviji *Mladika* zapisal, da bi tudi Srbi morali v drzhavni prestolnici postaviti dostojen spomenik skladatelju srbske himne Davorinu Jenku in proslaviti stoletnico njegovega rojstva.¹⁹

Spominski steber na Kolodvorski ulici v Ljubljani

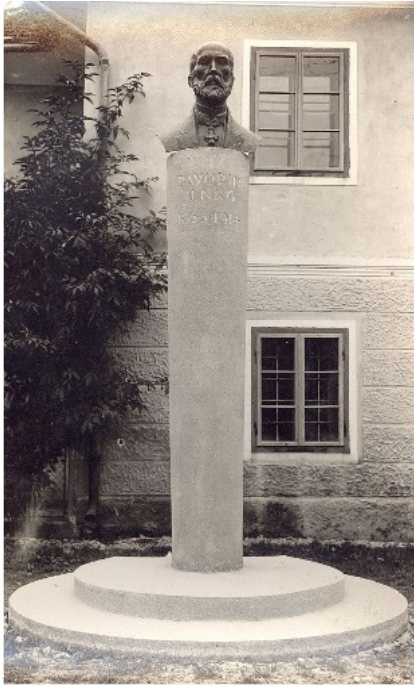
Mestna občina je na pobudo Glasbene matice ob stoletnici skladateljevega rojstva dala vzditi spominsko ploshcho na hisho Kolodvorska ul. sht. 11, v kateri je Davorin Jenko umrl. Arh. Jozhe Plechnik je menil, da nobeno mesto na hishi ne bi bilo primerno za vzdavo ploshche. Narisal je nachrt za steber, ki so ga izklesali kamnoseki v podjetju Alojzija Vodnika.²⁰

Jenkov spominski steber so odkrili 10. novembra 1935. Na steber je vklesan napis: SKLADATELJ NAPREJ ZASTAVE / SLAVE IN / BOZHE PRAVDE / DAVORIN JENKO / ROJ. 10. NOV. 1835 / V DVORJAH PRI KRANJU / UMRL V TEJ HISHI / 25. NOV. 1914 / MOL / MCMXXXV.

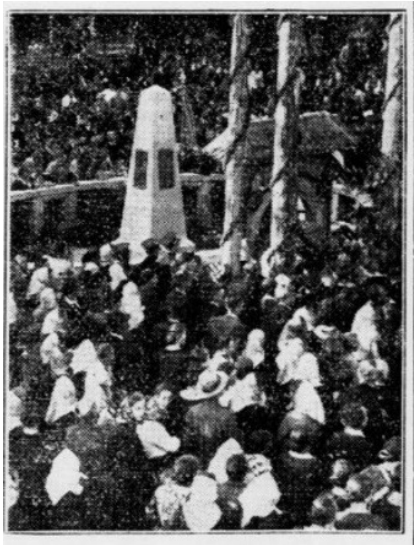
Leta 1963 so steber prestavili v predverje Krizhank. Leta 1995 so ga vrnili na prvotno mesto (danes Mala ulica, stavba Kolodvorska ul. 11. je porushena).

Nagrobnik na ljubljanskih Zhalah

Glasbena matica je leta 1936 na ljubljanskih Zhalah uredila grobnico slovenskih skladateljev in prenesla na to mesto tudi posmrtno ostanke Davorina Jenka, saj je bil njegov grob zanemarjen. Akcija zbiranja denarja za Jenkov nagrobnik, ki jo je sprozhila *Zveza slovenskih penskih drushtev*, namrech kljub podpori ministra dr. Nika Zupanicha ni bila uspehna. Nachrt za nagrobni kamen je izdelal arh. Shpinchich (najbrzh arhitekt in oblikovalec Ivo Spinchich, 1903–1985), poprsni kip Davorina Jenka je delo Lojzeta Dolinarja (dvojn timer poprsja za Cerklje). Spomenik iz pohorskega granita je Glasbena matici za grobnico skladateljev daroval veleposestnik in lastnik kamnolomov v Josipdolu inzh. Milan Lavrenchich.²¹

Spomenik Davorinu Jenku v Cerkljah (objavljeno v: *Mladika*, 1936, sht. 11, str. 429)

Odkritje spomenika v Dvorjah pri Cerkljah (v: *Jutro*, 1936, sht. 219)

Prenovljeno poslopje Glasbene matice, podstavki so she brez kipov (v: *Ilustrirani Slovenec*, 1932, sht. 20)

Spominski steber na Kolodvorski ulici (Slikovna in kartografska zbirka NUK)

- ¹ Po: »Jenkova slavnost v Cerkljah«, *Jutro*, 1936, sht. 219.
- ² »Jenkova slavnost v gorenjskih Cerkljah«, *Slovenec*, 1936, sht. 214.
- ³ Po: »Davorin Jenkova proslava v Cerkljah«, *Ponedeljski Slovenec*, 1936, sht. 38.
- ⁴ Po: Z. P. (Zorko Prelovec), »Jenkova slavnost v Cerkljah«, *Jutro*, 1936, sht. 219, »Jenkova proslava v Cerkljah«, *Domoljub*, 1936, sht. 39, »Davorin Jenkova proslava v Cerkljah«, *Ponedeljski Slovenec*, 1936, sht. 38, in »Jenkova slavnost v gorenjskih Cerkljah«, *Slovenec*, 1936, sht. 214.
- ⁵ Po: »Ob slovesni stoletnici Dav. Jenka«, *Slovenec*, 1936, sht. 218.
- ⁶ Po: Z. P. (Zorko Prelovec), »Jenkova slavnost v Cerkljah«, *Jutro*, 1936, sht. 219, »Jenkova proslava v Cerkljah«, *Domoljub*, 1936, sht. 39, in »Davorin Jenkova proslava v Cerkljah«, *Ponedeljski Slovenec*, 1936, sht. 38.
- ⁷ Po: »Jenkova stoletnica v Cerkljah na Gorenjskem«, *Domoljub*, 1936, sht. 38.
- ⁸ Po: Shpelca Chopich, »Spomenik Davorinu Jenku«, *Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja*, Ljubljana 2000, str. 341.
- ⁹ Himno leta 1919 ustanovljene jugoslovanske države so sestavljale tri najpopularnejše pesmi z drzhavnim ali narodnim znachajem: poleg obeh omenjenih Jenkovih pesmi she hrvashka »Lijepa nasha domovino«.
- ¹⁰ Po: Chrtomir Zorec, »Kipar Lojze Dolinar in Kranj«, *Snovanja* (priloga *Glasa*), 1970, sht. 6, str. 53–54.
- ¹¹ Po: »Lepa pochastitev Davorina Jenka«, *Slovenski porochevalec*, 1954, sht. 245.
- ¹² Po: Ksenija Rozman, »Ljubljanski javni spomeniki«, *Kronika / Chasopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1965, sht. 3, str. 201.
- ¹³ Po: Shpelca Chopich, »Katalog del«, *Lojze Dolinar 1893–1970*, Moderna galerija v Ljubljani, 1996, str. 186.
- ¹⁴ Po: »Galerija slovenskih glasbenikov«, *Jutro*, 1932, sht. 101.
- ¹⁵ Po: »Osem novih kipov pred poslopijem Glasbene Maticice«, *Jutro*, 1932, sht. 113.
- ¹⁶ Po: »Kipi pred Matico«, *Slovenec*, 1932, sht. 110.
- ¹⁷ Po: »Okrashena Vegova ulica«, 1932, sht. 111.
- ¹⁸ »Osem novih kipov pred poslopijem Glasbene Maticice«, *Jutro*, 1932, sht. 113.
- ¹⁹ Po: Ludovik Push, »Davorin Jenko (1835–1914)«, *Mladika*, 1935, sht. 10, str. 393.
- ²⁰ Po: Ksenija Rozman, »Ljubljanski javni spomeniki«, *Kronika / Chasopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1965, sht. 3, str. 201.
- ²¹ Po: »Na ljubljanskem pokopalishchu«, *Jutro*, 1936, sht. 254, in *Slovenec*, 1936, sht. 252.

Damir Globočnik

FOTOGRAF IN KINEMATOGRAFSKI PODJETNIK DAVORIN ROVSHEK

Davorin Rovshek je bil rojen 17. oktobra 1867 v Gabrjah pri Moravchah. Njegovo krstno ime je bilo Martin, vendar tega imena nikoli ni uporabljal. Oče Andrej Rovshek (1836–1903) je bil podobar. V družini so se poleg Davorina rodili še tri sestre in pet bratov.

Podatki o tem, kje je Davorin Rovshek pridobil osnovno fotografsko znanje oziroma se izučil za fotografa, niso znani. Najbrž je bil vajenec oziroma pomočnik v enem od fotografskih ateljejev, samostojno poklicno pot pa bi lahko zachel kot potujoči fotograf.

Iz notice v glasilu Slovenskega drushtva v Ljubljani *Rodoljub*, ki je izhajalo kot priloga *Slovenskega naroda*, izvemo, da se je Rovshek leta 1892 izpopolnjeval v dunajskem fotografskem ateljeju Pokorny. »Znani slovenski fotograf, kateri je do zdaj jedini, ki ima na svojih kartonih samo slovenski napis in je letos z največjim uspehom po slovenskih deželah deloval, podal se je na Dunaj, da se nadalje izobrazuje v svoji stroki v svetovnoznanem ateljeju 'Pokorny'.«¹

Aprila 1894 je *Slovenski narod* poročal, da je Rovshek »z jako lepim uspehom konchal svoje shtudije na Dunajskem c. kr. učitishchu in vezhbalishchu za fotografijo« (Wiener Lehr- und Versuchsanstalt für Photographie) ter se vrnil v Ljubljano, kjer je v izlozhibi Kollmannove trgovine razstavil fotografije, izdelane v različnih tehnikah: »in sicer slike na porcelanu in papirju in druge slike v raznih barvah na takozvanem pigmentu.«²

Davorin Rovshek je prvi fotografski atelje imel v Moravchah. 6. aprila 1896 je odprl nov atelje v Ljubljani. Paviljon, ki je stal na vrtu kamnoseka Vodnika na Kolodvorski ulici sht. 32–34 (nasproti poznejšega kina Sloga), je Ljubljanchanom predstavil z oglasom v *Slovenskem narodu*. »Atelje je popolnoma opremljen z najnovejšimi v fotografsko stroko spadajochimi pripravami in dekoracijami. Na razpologo so tudi sobe za vsprejem in toaletu.

Svoje zbe bogate skushnje v tej stroki spopolnil sem she na c. kr. učitishchu za fotografijo na Dunaju, tako da bodem zamogel slavnemu obchinstvu postrechi razun z navadnimi slikami tudi z vsemi drugimi najnovejšimi izdelki, tako z fotografijami v raznih barvah na steklo, porcelan, platno, svilo, les itd. v platin- in pigment-tisku.

Izvrševal bodem tudi vsakovrstne reprodukcije in povechanje slik do naravne velikosti.

Priporochevaje se za obiske in podpiranje prve narodne fotografske tvrdke, z zaupanjem, da me bode slavno obchinstvo kot zacetnika gotovo podpiralo, zagotavljam, da bodem vse, tudi najsmejšbe zachteve tochno in solidno izvršhil.«

Med oglasi v *Slovenskem narodu* iz naslednjega leta naletimo tudi oglas, s katerim je Davorin Rovšhek iskal sobo v bližini kolodvora.³

Rovšhek je na fotografsko spretnost opozarjal tudi s posameznimi uspelimi fotografijami. Maja 1896 je fotografiral »zhivi podobi« (»zhivi sliki«)⁴ oziroma alegoriji *Milosrchnost* in *Rozamunda*, ki sta bili izvedeni na dobrodelni predstavi v dezhelnem gledalishču. Pobudnica dobrodelnih predstav v prid med potresom poskodovanemu zavetishču Jozefinumu je bila baronica Heinova. Organizacijo predstav je prevzel odbor, ki ga je vodila Franja Tavcharjeva. Fotografiji je bilo mogoče naročiti pri Miljutinu Zarniku, Poljanska cesta sht. 9.⁵

»Zhivi sliki« sta »priredila« Miljutin Zarnik (1873–1940) in tedaj vodilni domachi kipar Alojzij Gangl (1859–1935). Prva »zhiva slika« je bila zasnovana pod geslom »Umetnost se poklanja dobrodelnosti«. »Zhiva slika« *Turjashka Rozamunda* je imela za predlogo ilustracijo dunajskega slikarja Adolfa Karpellusa za novo izdajo Preshernovih *Poezij*, ki jo je pripravljala knjigarna Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.⁶

Kostume za »zhivi sliki« je dal brezplačno na razpolago intendant narodnega gledalishča v Zagrebu dr. Stjepan pl. Miletich, nekaj kostumov je bilo v privatni lasti. Dekoracijo je po načrtih Miljutina Zarnika (obiskoval je likovno akademijo v Münchnu, leta 1896 je v Gradcu doshtudiral pravo) izdelal slikar Kramarchich, baldahin je prispeval arhitekt in dvorni zalozhnik Mathian.

Rovshkovi fotografiji »zhivih slik« za zdaj nista znani. V *Slovenskem narodu* se je ohranil podroben opis obeh »zhivih slik«, v katerih so nastopali chlani ljubljanskih meshchanskih družhin. Pri *Turjashki Rozamundi* so nosili kostume iz Wagnerjeve opere *Tannhäuser*. »Podoba je bila jako poetichna. Pod mogochnim hrastom sredi plemenite družbe je stala Rozamunda (gospchn. Alma Souvanova), istinito krasna rozha, poleg nje pa je sedela nje teta (gospa dr. Jenkova). Posode na mizi kazhejo, da 'Turjachan spet gostuje Rozamundine snubache'. Konec mize, naslonjen na mech, je sedel impozanten vitez, grof Turjashki (gospod Jerman), kakor bi se ne menil za mladi svet. Za njim je stal star vitez (g. Karbo) in blizu njega sta bila zapletena v zhivahen pogovor dva viteza snubacha (gg. Rus in Jakopich), dochim je tretji snubach (g. Vesel) stal poleg hrasta. Proti sredi odra je sedel precej nezhenirano vitez (g. Grichar) in kraj njega na tleh lezhecha chasha je prihala, da je zavrshil morda zhe prevech vinske kapljice. Za njim, kakor da je ravno kar planil kvishku, je stal 'cvet junakov', Ostrovrbhar (g. Leon Starè). Z desno se je upiral ob mech, leva je slonela na stolu. Srepa je zrl predse, kakor da so ga zbudle besede plavolasega, sredi scene sedehega in strune svoje harpe prebirajohega pevca (g. Bojan Drenik). Zachudena sta zapustila dva dechka (Ivan in Franek dr. Tavcharjev) svojo igro in oglednjeta zvedavo tujega pevca. Na drugi strani so stale dvorne dame Rozamundine. Dve sta sedeli na klopi (gospchn. Kollmanova in gospchn. Vodushkova) ter kazali mali deklici (Pipici dr. Tavcharjevi) lepega pevca. Za tema so stale she tri dvorjanke. Jedna (gospchn. Marica Vencajzova) je slushala zamishljeno trubadurja, drugi dve (gospa Vida pl. Bleiweisona in Mila Martinkova), naslonjeni druga ob drugo, pa sta gledali nekako shkodozheljno na Rosamundo. Kraj niju je stal zal mlad pazh (g. Franc Zupanc), dochim se je v ozadju nabralo nekaj grajskega ljudstva, da poslusha, in sicer star vitez (g.

Petrovchich) in dva pazha (gg. Boris Zarnik in J. Omersa). Ob grajskih vratih sta stala dva strazbarja s belebardami (gospod Zbirovnik in Drch), blizu njiju pa star grajski vratar (g. Ferjanchich), lovski blavec (g. Gross) in mlad vitez (g. Jereb). Dva druga pazha (gospoda Shavnik in Senekovich) sta zapustila svoje delo in gledala skrivaj iz loggije na imenitno gospodo. Ko se je zavesa tretjih dvignila, izginil je bil grajski zid. V ozadju so se videli oblaki in nad oblaki – kakor sen – 'solnce vse lepote', 'divna Lejla' (gospob. Ema Povshetova), kraj katere sta stala v znak nje neprostopnosti dva turska strazbarja s prekrizhanimi rokami (gg. Cirar in Zhuzbek).«⁷

Davorin Rovshek je stranke pridobival tudi s sklicevanjem na narodna chustva. Tako je njegov fotografski atelje chlanom slovenskih drushtev ponujal nekoliko nizhje cena kot drugi (nemshki) fotoateljeji v Ljubljani.⁸ Kartoni, na katere so bile nalepljene Rovshkove fotografije, so imeli slovenski napis.

Jeseni 1896 je prisluhnil predlogu trnovskega zhupnika Ivana Vrhovnika in fotografiral Ljubljano z zvonika trnovske cerkve. Nad fotografijo je bil navdushen chasnik *Slovenski narod*: »Kar smo videli slik, je Rovshkova najlepsha. Lepshe perspektive kakor z visokih zvonikov trnovske cerkve, ne moresh si zheleti. Pred teboj razprostira se vse mesto, natanchno se razlochujejo hisbe, zlasti dobro vse rechje starbe. Zelo se vidijo ljudje, ki delajo po ljubljanskih vrtovih. V ozadju se vzdiguje Shmarna gora, a she dalje keipe k nebu krasne nashe planine. Kakor recheno, fotograf si ni mogel izbrati lepshe tockke, s katere bi nam podal toli lepo sliko.«⁹

Aprila 1897 je Rovshek v izlozhbi Kollmannove trgovine razstavil »akvarelne« fotografije, mdr. fotografiji »Slovenija« in »Veslarice«. Slednjo je posnel na Sokolovi mashkaradi, prva pa bi bila lahko fotografija istoimenske »zhive slike«. To naj bi bile prve akvarelne fotografije, ki jih je izdelal slovenski fotograf.¹⁰

Ob desetletnici kluba slovenskih biciklistov »Ljubljana« leta 1897 je Rovshkov fotoatelje izdelal veliko skupinsko fotografijo kolesarjev (44 x 52 cm).¹¹ Leta 1898 so bile v ponudbi prodajalnice tiskovnega drushtva tudi Rovshkove fotografije ljubljanskih cerkva v kabinetnem formatu.¹²

Rovshek je decembra 1898 zalozhil dve razglednici v korist Druzhbi sv. Cirila in Metoda. Na eni je bila veduta Shmartinske vasi pri Litiji, na drugi pa fotografija slavnosti ob odkritju spominske ploshche na rojstni hishi pesnika Jovana Vesela Koseskega. Razglednici so prodajali trgovec Ivan Razborshek iz Shmartnega, beneficijat v Shmartnem Ivan Krstnik Trpin in narodnjakinja Ljudmila Roblek v Litiji.¹³

Marca 1898 je odprl podruzhnico fotoateljeja na Wolfovi ulici sht. 6b (na vrtu ob Knafljevem prehodu med Wolfovo ulico in Slovensko cesto). Fotografski atelje Adèle je ob odprtju blagoslovil franchishkan p. Hugolin Sattner. *Slovenec* je zapisal, da je Rovshkov atelje Adèle brez dvoma najlepshi in najelegantnejshi fotografski atelje v Ljubljani. Rovshkov reklamni oglas je navajal: »Za poslovanje v filijalki sem preskerbel **najsposobnejshih mochij**, ki bodo mogle tudi ob moji nenavzochnosti vsem

zabtevam odlično zadoshchati. Atelje je elegantno opremljen z vsemi potrebnimi prostori. Na razpolago imam med drugim fino urejeno **sobo za toaleta in dve chakalnici**. Sploh sem se z upeljavo **najnovejših izumov** potrudil, da bode moja filijalka uspešno in v splošno zadovoljnost delovala na polju fotografske umetnosti.«¹⁴

Avgusta 1899 se je poročil z Minko Mastek, nechakinjo trgovca Jakoba Chika.¹⁵

Marca 1901 je v ateljeju na Kolodvorski ulici 34 zachel ponujati fotoaparate, ploshche, kemikalije in druge fotografske potrebshchine. »Prodajal bodem vedno svežhi papir, vse kakorsbne uporabljam sam za svoje izdelke. – V zalogi bodem imel raznovrstne kartone in passepartouts ter najnovejshe priprave za izdelovanje razglednic.

P. n. gg. amaterji-fotografi imajo na razpolago brezplačno temnico za vlaganje ploch, kakor tudi razna navodila k fotografiji.

Retushiranje, vzbujanje ploch, izdelovanje slik po nizki ceni. Daje tudi pouk novincem.«¹⁶

Kot fotografski pomochnik je bil pri Davorinu Rovshku zaposlen njegov brat Radoslav Rovshek (+1902).¹⁷ Brat Andrej Rovshek (1864–1907) je bil kipar; od leta 1894 je imel podobarski in pozlatarski atelje na Kolodvorski ulici 20 v Ljubljani.

Davorin Rovshek je sredi leta 1905 preuredil atelje na Kolodvorski ulici. Opremil ga je z najnovejšimi aparati, »najmodernejšimi prospekti (ozadji) in krasnimi dekoracijami.«¹⁸ Oktobra 1906 je zaprl podružnico na Wolfovi ulici.¹⁹ Istega leta je kupil hisho na Kolodvorski ulici 35.²⁰

»Prvo stalno gledalishche za zhive slike«²¹

Davorin Rovshek je leta 1906 postal prvi slovenski fotografski podjetnik.²² Zachel je prirejati predstave »zhivih fotografij«. Projekcijski aparat (*Kinematograph, teatroskop, elektro-kinoskop*) in filme je v tem letu nabavil v Parizu, kjer si je tudi ogledal izdelovanje filmov in preuchil delovanje kinematografov.²³

»Velik napredek na polju iznajdb je ustvaril v novejšem chasu aparat, kateri je, ko se je o njem zvedelo, vzbudil velikanski hrup in brezimno pozornost. Ta aparat je 'electro-kinoskop' ('Kinematograph') za gledalishcha takoimenovanih zhivih slik. V nekaterih vechjih mestih domachih in tujih dezhel nabajajo se zhe te senzacionalne razstave, ki so si pridobile in si zavarovale splošno priljubljenost in privlchnost. – Tudi Ljubljana dobi v najkrajšem chasu to znamenitost. Tukajsbni, za umetnost vneti fotograf, gospod Davorin Rovshek, bode ustanovil v Ljubljani stalno gledalishche za zhive slike. On je zhe v posesti velikanskega in najboljshega 'kinematografa' ('teatroskop'), kateri skrajno točno deluje in s pomocjo katerega se bodo izvajali sijajni gledalishki prizori. Ne le domache slike, tuje dezhele in shege, prizori iz zgodovine, fantazije, pravljice in bajke, temvech tudi celotne gledalishke igre se bodo predstavljale v gledalishki razstavi g. Rovshka, kateri se ni ustrashil ogromnih stroshkov, preskerbeti si aparat, kateri bode za Ljubljano trajna znamenitost I. reda.«²⁴

Prvi, poskusni predstavi Rovshkovega *Elektrokinoskopa* sta bili v veliki dvorani hotela Union 21. in 22. aprila 1906 ob osmih zvecher.²⁵ Predstavi sta bili kombinacija kinematografa in skioptikona. Med odmori oziroma med kratkimi

filmi (mdr. »Parnik«, »Visoko pluskajoči valovi«, »Skubenje perja«, »Kepanje«, »Od muhe nadlegovani gost«)²⁶ je Rovshek prikazoval »zrachne skioptične slike« v velikosti 5 do 6 metrov, kot jih do takrat v Ljubljani še ni bilo mogoče videti. *»Izvršbene so elegantno-umetniški in se odlikujejo po finem razvrščenju barv, so čiste in jasne do popolnosti.«*²⁷ To so bile pobarvane fotografije na steklu. *Slovenski narod* je za skioptične slike uporabil tudi izraz »Nebelbilder«²⁸ (»meglene podobe«), kar govori o tem, da so se med projekcijo fotografije prelivale ena v drugo. Na otvoritveni predstavi 21. aprila so Ljubljanchani lahko videli deset »slik zhivih podob« (kratki igrani prizori oziroma skechi) in 60 skioptičnih slik Petrograda in Moskve,²⁹ na drugem večeru pa serijo 60 slik o Avstraliji in njenih prebivalcih. *»Posebno velike skioptične slike so tako čiste in krasne, da se kaj takega vidi le v velikih mestih. Upamo, da bo občinstvo to domache podjetje podpiralo z obilno udeležbo, da bo zavod napredoval v chast Ljubljani.«* Slovenec je predlagal, naj Rovshek poskrbi tudi za komentarje k slikam oziroma za *»kratke, poljudne razlage, ki naj bi bila dostojno in razumljivo prednashana.«*³⁰

Stroški najema tedaj največje ljubljanske dvorane so bili visoki, zato so bile vstopnice predrage (od 1 krome 60 vinarjev za najboljši prostor do 40 vinarjev za stojishče). Nekatere izmed starih filmov, ki jih je predvajal Rovshek, so Ljubljanchani zhe videli.

Rovshek se je odločil za enomesetni najem cenejshe dvorane v hotelu Ilirija na Kolodvorski ulici. 16. maja 1906 je svoje »Gledalishche zhivih slik« preselil v stransko dvorano Hotela Ilirija.³¹ Na programu prve predstave so bili smeshni prizori »Na carinskem uradu«, »Raztreshenec«, »Zverinjak«, »Opica«, »Charovnica pomladi«, »Amerishki stroj za klobase« in »Zhenitovanjsko potovanje«.³²

Rovshek je uvedel redne dnevne predstave in močno znižal vstopnino. »Zhive fotografije« je predvajal petkrat na dan, ob vikendih celo devetkrat na dan. Sedež v prvi vrsti je bil 25 krajcarjev, v drugi 15 krajcarjev. Vojaki so za drugo vrsto plachali samo 10 krajcarjev. Vstopnica za otroke v spremstvu starshev je bila 15 ali 10 krajcarjev.³³ Poseben pouchen program je pripravil za otroke in sholarje.³⁴ Povezal se je s tujimi podjetji za dobavo filmov.

Rovshek je s predvajalnim aparatom (elektrokinoskop)³⁵ prikazal tudi naslednje kratke filme: »Izbruh Vezuva«, »Okradeni fotograf«, »Gasilci ob nastalem požaru«, »Rodbinska drama«, »Pozabljena v parni kopeli«, »Zanimivosti iz zrachne perspektive« idr. Na sporedu je bilo 26 »zhivih fotografij«. *»G. Rovshek se je res potrudil, da poda lepe slike, ki so mnogo jasnejshe, nego so bile one tujega podjetja, ki je toliko chasa, s starimi slikami, pod katere je dal le nove naslove 'zabaval' občinstvo. Občinstvo naj bi podpiralo Rovshkovo domache podjetje, ki bo vsak teden podajalo nov spored. Tako bo za Ljubljano zadoshchalo to domache podjetje in magistrat bo lahko odklonil kakemu tujemu podjetniku prostor, ker tujega podjetja denar nese le iz Ljubljane ter občinstvo le izkorishchuje.«*³⁶

Zadnja predstava je bila 15. junija 1906. »Pri tej priložnosti moramo to podjetje vsestransko pohvaliti,« je zapisal Slovenec. »Naravnost ocharalo nas je ne le dejstvo, da so bili programi posameznih predstav nad vse zanimivi, temveč tudi okolnost, da smo imeli priložnost, opazovati v tem gledališču naravne, natančne in resnično čiste slike. Imeli smo priliko, obiskati enaka kazališča v večjih tujih mestih, ker nas pa je zelo motilo neprijetno blesketanje in zamolklost slik. Tudi med Ljfkovim in Rovshkovim gledališčem opazila se je pri nekaterih slikah, kakor: 'Shestero sester Dainnef', 'Mali pekovski navibanec' i. dr. precejšna razlika. Bile so te slike v Rovškem gledališču veliko lepše in boljše. Senzacijske in interesantne novosti D. Rovsheka gledališča so občinstvo vedno dobro zabavale. Ne moremo drugače, nego da priporočamo to senzacionalno znamenitost kar najtopleje ter smo z nje lastnikom vred trdno prepričani, da se bode pri nas dobro obnesla.«³⁷

Rovshek je obljubljal, da se bodo predstave jeseni 1906 (po počitnicah) nadaljevale, najbrž kar v prostorih v njegovi hishi,³⁸ kar pa se ni zgodilo.

Julija 1907 je Rovshek zhelel vzeti v najem za dobo desetih let del Lattermannovega drevoreda (t. i. »prater« proti Shishki), v katerem bi imel svoj paviljon za kinematografske predstave. Ljubljanski občinski svet je odklonil Rovshkov predlog, da nihče drug v »pratru« ne bi smel postaviti kinematografskega paviljona.³⁹

V letu 1907 je preselil svoje »kinematografsko gledališče« z novim imenom *Cinématographe-théâtre français* (*Kinematographe-Théâtre-Français*) v veliko dvorano nekdanjega Katoliškega doma na Turjaskem trgu sht. 1. Rovshek se je povezal s francoskim podjetjem Pathé frères iz Pariza, s pomočjo katerega si je lahko prisrbel novejshe filme. Na povezavo je opozarjalo tudi francosko poimenovanje kinematografa. Prva predstava je bila 31. avgusta 1907.⁴⁰

Rovshek je k ogledu kinematografskih predstav ponovno povabil shole, katerim je ponujal znizhano vstopnino. »Ker je to kinematografsko gledališče edino domače podjetje te vrste, se dovoljsem prositi slavno sholsko vodstvo, da bi se blagovoljno oziralo na moj zavod ob prireditvi sholskih posetov kinematografskega gledališča in ga priporočalo tudi sicer. /.../ Vzpored se menja vsako sredo in soboto. Pri predstavi igra strokovnjak na klavir. Kot domaćin bom daroval tampatam od čistega dobichka primeren znesek za Učiteljski konvikt v Ljubljani.«⁴¹

Rovshek se je trudil, da bi izboljšal svoje kinematografske predstave, ki so trajale vech kot uro. »Vse slike so jasne in tudi odmori med posamezni prizori so postali veliko krajshi. / Vse slike tega podjetja so izvanredno mirne in čiste, ter nikakor ne trudijo očesa.« Znizhal je ceno vstopnic in uvedel abonentne vstopnice s posebnim popustom za drushtvo Merkur in chlane Dramatičnega drushtva.⁴²

Slovenec je poudaril, da Rovshkove predstave v nichemer ne zaostajajo za predstavami velikega kinematografskega podjetja *The Royal Vio*,⁴³ ki je gostovalo v Ljubljani julija in avgusta 1906. Med kratkimi filmi, ki jih je predvajal Rovshek, so bili komični in drugi prizori »Vsiljivi upnik«, »Tezhavna aretacija«, »Snazhilec oken«, »Kdor pije enkrat, pije vedno«, »Shpijonka«, »Bamboula – hishni sluga«, »Drvarjeva hchi«, »Otrok reshi ochetu chast«, »Rokoborski rekord«, »Kopalna lopa«, »Stari in moderni plesi«, »Pogled v vsako nadstropje«, »Opica Avgust«,

»Neprilika vratarjeva«, »Mali palček«, »Zhrtve nevihte«, »Dezserter«, »Odda se stanovanje«, »Avtomobil na prodaj«, »Prinesem kruha«, »Le zeta nel«, »Moderni cestni roparji«, »Otroška kopel«, »Chudezhni album«, »Zacharana ljubimca«, »Gori, gori!«, »Sladkosnednezh«, »Pes in machka«, »Pierrotovo mashchevanje«, »Nadlezhna brada«, »Lovski list, prosim!«, »Tat vozniš koles«, »Vesele perice«, »Ponočno krokanje«. »Roman pevke« je bila projekcija v vech delih. Eno izmed tochk (»Prepovedan sad«) je Rovshek moral izpustiti iz programa.⁴⁴ Razlog bi bila lahko lascivnost prizora ali pa zamuda pri dostavljanju filmov. Rovshek je tako dal objaviti, da bo predstava 15. decembra 1907 odpadla, ker filmi niso prispeli pravočasno.⁴⁵

Janko Traven, ki je podatke o Rovshkovih predstavah pridobil od nekaterih obiskovalcev, pishe, da je Rovshek spremljal nekatere filme z zvochnimi uchinki. Najel je klaviaturista. Vchasih so mu pomagali tudi vajenci v fotografskem ateljeju s tem, »da za platnom brumé z razbijanjem posodja, kadar se na filmskih podobah pojavijo prizori s takimi izživajocnimi domisleki prvih po gibanju tako zelo zhibabnih filmskih komikov«.⁴⁶

Toda tudi drugi Rovshkov poskus, da bi Ljubljana dobila prvi stalni kinematograf, ni uspel. Ljubljana je bila premajhna za vech kinematografov, ki so se med seboj borili za gledalce. Tedaj sta kinematografske predstave ponujala tudi *Kinematograf Edison* (od maja 1907) in *The American Bioscop* (od oktobra do konca leta 1907), ki je bil v lasti neke trzhashke družhbe. Operater pri kinematografu *The American Bioscop* je bil Adolf Prachek, pri Slovenec z opravljenim izpitom za kinematografskega operaterja.⁴⁷

Rovshkov *Cinématographe-théâtre français* ni postal prvi stalni kinematograf na obmochju danashnje Slovenije. Prehitel ga je *Kinematograf Edison*, ki je bil v lasti podjetnika iz Pule Antona Deghenghija. *Edison* je deloval v zgradbi na vogalu Dunajske in Sodne (danes Tavcharjeve) ulice.

Rovshek je januarja 1908 prodal svoje kinematografsko podjetje *Cinématographe-theatre français*. Razlog naj bi bila prezaposlenost z vodenjem obeh fotoateljejev in drugimi posli. Novi lastnik je 12. januarja zachel predvajati predstave pod novim imenom *The Royal Biograph*.⁴⁸ Kinematograf je kmalu zaprl svoja vrata.⁵⁰

Davorin Rovshek je leta 1908 z mlajshim bratom Shtefanom ustanovil prvi domachi »potovalni kinematograf«, s katerim je obiskoval mesta in trge na Kranjskem. Janko Traven domneva, da je Rovshek svoje potovalno podjetje najbrzh prodal zhe med letoma 1908 in 1909.⁵⁰

Traven tudi navaja, da Rovshek ni uspel uresnichiti svoje prvotne zamisli, da bi sam zachel snemati filme.⁵¹

Soproga Marija Rovshek, ki je imela trgovino za izgotovljene obleke, oblachila in blago v Rovshkovi hishi na Kolodvorski ulici 35, je umrla marca 1908 stara komaj 27 let.⁵² Rovshek se je leta 1912 porochil s Pio Lenche.⁵³ Med prvo svetovno vojno je bil vojni fotograf na soshki fronti.

Pred Rovshkovim fotografskim objektivom so se zvrstili sštevilni znani Slovenci.⁵⁴ Tudi Rovshek je izdajal fotografske razglednice z vedutami slovenskih krajev. Leta 1922 je založil razglednico s fotografijo kralja in kraljice na oknu dvornega vlaka ob prihodu v Ljubljano.⁵⁵

2. januarja 1928 je Rovshkov fotografski atelje v Kolodvorski ulici z vechino opreme pogorel. Rovshkov paviljon je bil vechinoma zgrajen iz lesa, samo prizidek na levi strani je bil iz opeke. Zgorela je tudi vechina fotografske opreme, mdr. najvechji aparat (dimenzije 90 x 90), ki ga je Rovshek uporabljal za fotografiranje skupin,⁵⁶ ter dokumentacija o Rovshkovem fotografskem in kinematografskem delovanju.

Rovshek je atelje obnovil. Nov atelje je postavil nasproti gostilne pri Starem tishlerju. Kasneje ga je prevzel fotograf Franc Kunc.

Davorin Rovshek je umrl 28. januarja 1949 v Ljubljani.

Zadnja stran kartona z obema Rovshkovima fotografskima ateljevema

Fotografija iz Rovshkovega ateljeja Adèle

¹ »Znani slovenski fotograf g. Davorin Rovshek ...«, *Rodoljub*, 1892, sht. 277.

² Po: »Fotograf Davorin Rovshek«, *Slovenski narod*, 1894, sht. 79.

³ Po: »Ishchem sobo«, *Slovenski narod*, 1897, sht. 231.

⁴ Uprizarjanje »zhivih slik« oziroma »zhivih podob« (prizorov, v katerih se igralci ne gibljejo in ne govorijo, nem. *lebende Bilder*, fr. *tableau vivant*) je v 19. stoletju veljalo za priljubljeno zabavo. Najpogosteje so bile zasnovane po delih znanih slikarjev ali svetopisemskih dogodkih. »Nastopajoči« so v sklopu »zhivih slik« s svojimi negibnimi pozami, kretnjami in kostumi čimbolj zvesto ponazarjali vzdushje slikarskega izvornika ali se postavili v kakšen drug pripovedno-slovesen prizor.

⁵ Po: »Prosim!«, *Slovenec*, 1896, sht. 113.

⁶ Po: »Slovenska dobrodelna predstava«, *Slovenski narod*, 1896, sht. 104.

⁷ Po: »Dobrodelni predstavi v dez. gledalishchi dne 9. in 10. maja t. l.«, *Slovenski narod*, 1896, sht. 106.

⁸ Po: »Narodnim drushtvom v preudarek«, *Slovenski list*, 1897, sht. 5.

Glej tudi: D. Globochnik, »Svoji s svojim«, *Revija SRP*, oktober 2015, sht. 123/124, str. 128–129.

⁹ »Fotograf Davorin Rovshek«, *Slovenski narod*, 1896, sht. 241.

¹⁰ Po: »Akwarelna fotografija«, *Slovenski narod*, 1897, sht. 85, in »Zopet napredek«, *Slovenski list*, 1897, sht. 16.

¹¹ Po: »Slika kolesarjev«, *Slovenski narod*, 1897, sht. 265.

¹² Po: »Slike ljubljanskih cerkev«, *Slovenec*, 1898, sht. 199.

¹³ Po: »Nove prav lichne razglednice«, *Slovenski list*, 1898, sht. 63

¹⁴ Po: »Novi fotografski zavod 'Adele'«, *Slovenec*, 1898, sht. 58, in *Slovenski list*, 1898, sht. 21

¹⁵ Po: »Porochil se je danes ...«, *Slovenec*, 1899, sht. 189.

¹⁶ Oglas v *Slovencu*, 1901, sht. 60.

¹⁷ Po: »Zahvala«, *Slovenski narod*, 1901, sht. 90.

¹⁸ Po: »Fotografija!« (oglas), *Slovenec*, 1905, sht. 166.

¹⁹ Po oglasu v *Slovencu*, 1906, sht. 229.

²⁰ Po: Janko Traven, *Pregled razvoja kinematografije pri Slovencih (do 1918)*, Ljubljana 1992, str. 100.

²¹ Za kinematografske predstave se je pri nas sprva uporabljal tudi termin »zhive slike« (po omenjenih mirujočih »predstavah«) oziroma »zhiveche fotografije«. Izraz opozarja na dejstvo, da se prvi filmi bratov Augusta in Louisa Lumière (dolžina 15–20 sekund) in drugih smalcev niso zgledovali po gledalishchu, temveč po fotografiji.

²² Prvo javno filmsko predstavo sta brata Lumière pripravila 28. decembra 1895 v Kavarni Grand Café des Capucines v Parizu. Zhe naslednje leto so zacheli delovati potujoči kinematografi.

Prva filmska predstava na ozemlju danashnje Slovenije je bila oktobra 1896 v Pivnici Götz v Mariboru. Potujoči kinematograf *Edisonov Ideal* je zatem novembra 1896 obiskal Celje in Ljubljano.

²³ Po: Janko Traven, prav tam, str. 97.

²⁴ Po: »Senzacionalna znamenitost za Ljubljano«, *Slovenski narod*, 1906, sht. 71, in *Slovenec*, 1906, sht. 71.

²⁵ Po: »Senzacionalna znamenitost za Ljubljano«, *Slovenski narod*, 1906, sht. 86, in *Slovenec*, 1906, sht. 86.

Kinematografi so sprva gostovali v raznih dvorinah. Leta 1899 je kinematograf *Bioskop* za mesec dni postavil shotor v Lattermannovem drevoredu, v katerem so letni kinematografi gostovali do prve svetovne vojne.

Prvi stalni kinematograf je zachel z delovanjem leta 1902 v Los Angelesu v ZDA. Na Dunaju so prvi trije stalni kinematografi zachelo delovati leta 1903, v Trstu so prvih šest stalnih kinematografov odprli leta 1906 (po: Janko Traven, prav tam, str. 102–103).

Aprila 1906 je v Lattermannovem drevoredu v Ljubljani podobne kinematografske predstave kot Rovshek ponujal tudi potujochi *Elektro bioskop Karola F. Lijka* (po: »Lifkov elektro-bioskop«, *Slovenec*, 1906, sht. 95).

²⁶ Po: »Senzachna znamenitost za Ljubljano«, *Slovenec*, 1906, sht. 89.

²⁷ Po: »Elektro-kinoskop«, *Slovenski narod*, 1906, sht. 92.

²⁸ Po: »Senzacijonalna znamenitost za Ljubljano«, *Slovenski narod*, 1906, sht. 86.

²⁹ Po: »Senzachna znamenitost za Ljubljano«, *Slovenec*, 1906, sht. 89.

³⁰ »D. Rovshkov elektro kinoskop«, *Slovenec*, 1906, sht. 93.

³¹ Oglas za kinematografske predstave, *Slovenec*, 1906, sht. 120.

³² Po: »Rovshkov elektrokinoskop!«, *Slovenec*, 1906, sht. 113.

³³ Po: »Prvo ljubljansko gledalishche zhivih slik«, *Slovenec*, 1906, sht. 118.

³⁴ Po: »D. Rovshkov 'Elektrokinoskop'«, *Slovenec*, 1906, sht. 128.

³⁵ Rovshek je uporabljal starejši aparat, ki je imel zbiralno lecho s stekleno bucho z vodo. Zaradi močne oblochnice je zachela voda v buchi vreti, kar je povzročilo migotajoče valovanje v sredini povečanih podob na projekcijski steni. Da bi preprečili vrenje, so vlivali v vodo neko tekočino za pomiritev vrenja. (po: Janko Traven, prav tam, str. 117).

³⁶ Po: »Prvo ljubljansko gledalishche zhivih fotografij«, *Slovenec*, 1906, sht. 118.

³⁷ »D. Rovshkovo gledalishche zhivih fotografij«, *Slovenec*, 1906, sht. 135.

³⁸ Po: »D. Rovshkovo gledalishche zhivih fotografij«, *Slovenec*, 1906, sht. 135.

³⁹ Po: »Obchinski svet ljubljanski / Ljubljana, 15. julija 1907«, *Slovenec*, 1907, sht. 161.

⁴⁰ Po: »Cinématographe-théâtre français«, *Slovenski narod*, 1907, sht. 201.

⁴¹ *Uchiteljski tovarish*, 1907, sht. 45, str. 525.

⁴² Po: »Cinématographe theatre francais«, *Slovenec*, 1907, sht. 214.

⁴³ Po: »Cinématograph Theatre Francais«, *Slovenec*, 1907, sht. 225.

⁴⁴ Po: »Cinématographe-théâtre français«, *Slovenski narod*, 1907, sht. 203, »Cinématograph Theatre Francais«, *Slovenec*, 1907, sht. 214 in 225, in *Slovenski narod*, 1907, sht. 249 in 284.

⁴⁵ Po: Cinématographe-théâtre français na Turjashkem trgu«, *Slovenski narod*, 1907, sht. 290.

⁴⁶ Janko Traven, prav tam, str. 112.

⁴⁷ Adolf Prachek (1879–?) je filme predvajal s projekcijskim aparatom, ki ga je sam skonstruiral (po: Janko Traven, prav tam, str. 117).

⁴⁸ Po: »Prodal je g. Rovshek ...«, *Slovenski narod*, 1908, sht. 11.

⁴⁹ Po: Janko Traven, prav tam, str. 118.

⁵⁰ Po: Janko Traven, prav tam, str. 171.

⁵¹ Po: Janko Traven, »Davorin Rovshek«, *Slovenski biografski leksikon*: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi521178/>.

⁵² Po: »Umrla je nenadoma ...«, *Slovenski narod*, 1908, sht. 70.

⁵³ Po: Marta Gorjup, »Davorin Rovshek«, *Novice iz Moravshke doline*, 2004, sht. 8, str. 30.

⁵⁴ Anton Ashker, Karel Bleiweis, Izidor Cankar, Fran Saleshki Finzhgar, Vekoslav Holz, Anton Bonaventura Jeglich, Ernestina Jelovshek, Franc Kimovec, Fran Levec, Janez Mencinger, Jakob Missia, Janko Mlakar, Anton Mrkun, Marija Murnik, Anton Nedvčed, Hinko Nuchich, Luka Pintar, Maks Pletershnik, Stanko Premrl, Albin Prepeluh, Bogumil Remec, Tomo Zupan.

⁵⁵ Po: »Slike kraljeve dvojice«, *Slovenski narod*, 1922, sht. 136.

⁵⁶ Po: »Nov velik požar v Ljubljani«, *Jutro*, 1929, sht. 2, in »Velik požar v Kolodvorski ulici«, *Slovenski narod*, 1929, sht. 3.

Milan Shtruc

NAJVECHJA ZMOTA V EVROPSKI ZGODOVINI

Slovenci smo bili dolgo časa politično izpostavljeni pritiskom shtevilčno močnejših in agresivnejših sosedov, ki so vedno povelečevali svojo zgodovinsko vlogo, da bi si s tem zagotavljali pravice, ki jim sicer ne bi pripadale. Temu cilju je ustrezalo tudi zmanjševanje vloge slovenskega naroda, ki je bil v milejši obliki prikazan kot narod brez zgodovine, v bolj sovražni obliki pa je šlo za tipičen primer viktimizacije z vsemi posledicami za žrtve takšnega procesa. Posledice navedene »vloge« obsegajo po H. B. Braikerju¹ med drugim obtoževanje samega sebe, izrazit občutek brezupnosti, sramote, krivde, pasivnost, pesimizem, negativno mishljenje in podobno. S tem je možno lažje razumeti, zakaj je toliko Slovencev žrtev stereotipov in ponizno sprejema svojo vlogo. To velja med drugim tudi za vsako omembo slovenske zgodovine, ki ne ustreza ustaljenim stereotipom in je zato navadno sprejeta s skepso ali kar posmehom. Še tako utemeljena in dokumentirana dejstva v takšnem okolju nimajo nobene težhe. Celo nastanek slovenskega naroda se vedno na novo postavlja v kasnejše obdobje in se je po »nekaterih ugotovitvah« premaknil zhe kar v leto 1991, o chemer bomo spregovorili kasneje.

Tudi zato se ne smemo chuditi, che vechina strokovnjakov pri nas še vedno vztrajno zagovarja sporno teorijo, ki postavlja prihod Slovencev na območja, kjer zhivijo danes, na konec 6. stoletja. Takrat naj bi se v obliki nekakšnih Alpskih Slovanov bosili in oblečeni v zhivalske kozhe pritepli iz Pripjatskih močvirij ter oboroženi z loki in sulicami unichili mogochni rimski imperij,² unichevali na tem prostoru obstoječo visoko razvito kulturo ter kot pogani seveda porušili krshchanske cerkve. Na novoosvojenih ozemljih naj bi se naselili v svoje tipične zemljanke, kot je bilo to prikazano na razstavi Tü mo – slovanska poselitev Prekmurja.³

Po sedanji teoriji naj bi prishli Slovenci na svoja danashnja naselitvena ozemlja v chasu znachilnih »vpadov Hunov, Slovanov, Arabcev in Normanov na območje Evrope v zgodnjem srednjem veku.«⁴ Pri tem nikogar ne moti enachenje prihoda Hunov, Arabcev in Normanov s prihodom Slovanov, cheprav obstaja nekaj očitnih dejstev, ki izrazito nasprotujejo takšnemu »skupnemu prihodu«. Posamezni zagovorniki vedo celo to, da naj bi Slovenci v te kraje prishli »kot podaniki Avarov.«⁵

Shtevilni novejši izsledki o prostorski razporeditvi genetskih markerjev,⁶ o njihovi povezavi z razporeditvijo jezikov ugotovitvami na podlagi arheoloshkih raziskav z

uporabo naj sodobnejših radio-karbonskih in drugih novejših tehnik danes omogočajo popolno zavrnitev teze o pozni slovenski naselitvi na sedanja ozemlja. Napachnost navedene teze pa bomo v nadaljevanju zavrnili še s primerjavo slovenskih krajevnih in ledinskih imen z imeni iz časa rimskega imperija.⁷ S tem bomo zavrnili ne le tezo o »skupnem prihodu Slovencev kot podanikov Avarov«, temveč bomo dokazali, da gre pri Slovencih za staroselce, ki so na teh ozemljih zhiveli zhe dolgo pred rimskimi osvajanji.

Slovenski staroselci so krajevna in ledinska imena vedno povezovali s kakovostjo zemljishcha, s konfiguracijo terena, z opozorili na mozhne nevarnosti, s prisotnostjo ali odsotnostjo vodnih virov, s pomembnejšimi dejavnostmi, z znachilnimi zgradbami in podobno. Splošno je znano, da obstaja tako na blizhnjih kot tudi na bolj oddaljenih obmochjih po Evropi na stotine krajevnih in ledinskih imen, ki v slovenskem jeziku opisujejo njihove znachilnosti, medtem ko v jeziku danashnjih prebivalcev nimajo nobenega pomena. Gre za dejstvo, ki bi ga morali evropski in predvsem slovenski znanstveniki sistematicno raziskati in razlozhiti, saj bi to v veliki meri prispevalo k razumevanju ne le slovenske, temveč tudi evropske zgodovine. Raziskava, s katero bi pojasnili navedeno posebnost, vse doslej ni bila nikoli narejena. Karkoli je bilo doslej narejeno na tem podrochju, je bilo delo nekaj slovenskih ljubiteljskih raziskovalcev. Iz tega bi lahko sklepali, da dokazi o slovenskem staroselstvu niso v interesu raziskovalcev v Evropi niti pri nas.

Da bi vnaprej zavrnili vse ugotovitve, ki bi temeljile na shtevilnih slovenskih toponimih po vsej Evropi, si je zhe Franc Mikloshich (1813-1891), ki velja za »najvechjega slovenskega slavista vseh chasov«,⁸ omislil nekakšno pravilo, ki se ga strokovnjaki vse do danes krchevito oklepajo. Zadevno »Mikloshichevo pravilo« pravi, da »preden neko krajevno ime proglasimo za slovansko, mora biti neodvisno od slovansko zvenecheha imena znano, da so tam zhiveli Slovani.« Peter Jandachek je tak Mikloshichev nesmisel slikovito zavrnil, ko pravi, da po njem ne bi smeli obravnavati slovensko zvenechih krajevnih imen, » ... dokler ne bi nashli ... okamenelega chloveka z napisom na telesu ali pridanem predmetu, da je Slovenec.«⁹ Podobno razmishlja Lubek, ko pravi: »Po istem "Mikloshichevem pravilu" bi nikdar ne prodrli v globine vesolja, saj pisni viri nichesar tam dalech ne opisujejo.«¹⁰

Zaradi splošnega vztrajanja na navedenem Mikloshichevem pravilu bomo pri obravnavi slovenskih toponimov uposhtevali le tiste, ki »**zvenijo slovensko**« in so **istochasno** na poselitvenem prostoru, kjer **nedvomno zhivijo Slovenci**. Temu pogoju ustrezajo imena na ozemlju danashnje Slovenije ali v blizhnji okolici, kjer še vedno zhivi slovenska manjshina, in v teh primerih Mikloshichevo pravilo seveda **ne velja**. Kadar navedena imena opisujejo znachilnosti toposov in poznamo tudi njihova poimenovanja iz časa rimske oblasti, ki pa v latinskem jeziku ne odrazhajo krajevne znachilnosti ali celo nimajo nobenega pomena, lahko zanesljivo sklepamo, da so izvorno poimenovanje naredili **slovenski staroselci**, rimski toponimi pa so samo **naknadno** latinizirana oblika. Takshni primeri

dokazujejo, da v 6. stoletju na rimska ozemlja *niso vdirali nekakšni »Alpski Slovani«*, temveč da so slovenski staroselci zhe pred tem naseljevali ozemlja, na katera so vdirale rimske tolpe in jih osvajale. O takšnih rimskih vpadih ter večjem shtevilu *rimsko-slovenskih vojn* je podrobneje pisal zhe Jurij Venelin v svojem delu *Starodavni in danashnji Slovenci*.¹¹

Tudi v svetovni zgodovini je znano, da so novi priseljenci pogosto prevzeli izvorna krajevna in ledinska imena staroselcev ter njihovo obliko samo prilagodili svojemu jeziku. Takshen nachin ni nich novega in ga poznamo skozi vso zgodovino in po vsem svetu.¹² Prilagajanje staroselskih imen jeziku novih naseljencev je na dolochen nachin celo pozitivnejshe od izmishljanja novih imen, saj se tako prek jezika staroselcev navadno ohranja tudi pomenska povezava z geomorfoloshkimi znachilnostmi toposov.

Rimska osvajanja danashnjega slovenskega ozemlja naj bi potekala postopno od 2. stoletja do leta 15 pred nashim shtetjem, torej skoraj dve stoletji. Takrat naj bi prishle pod rimsko oblast alpske in predalpske dezhele vse do zgornje Donave,¹³ s tem pa tudi tako imenovana keltska¹⁴ in ilirska plemena na nashih tleh. Za razumevanje zgodovine ni odlochilno, kako se je imenovalo staroselsko prebivalstvo na obmochjih, ki so jih osvojile rimske legije, saj vemo, kako hitro se spreminja poimenovanje narodov in ljudstev ob nastajanju novih drzhav.¹⁵ Za to, da bi lahko razumeli pomen, ki ga imajo toponimi, je pomembneje, kateri pogovorni *jezik* je bil znachilen za ljudstva na teh prostorih pred rimskimi osvajanji.

Prichnimo kar z *Jadranskim morjem*, za katero poznamo tudi njegovo rimsko ime Mare Adriaticum oziroma *Mare Hadriaticum*.¹⁶ Vemo, da so slovenski staroselci imena krajev ali voda vedno povezovali z njihovimi znachilnostmi in je zato tudi Jadransko morje svoje znachilno poimenovanje dobilo iz slovenske besede *jadrati*. Takshno ime nesporno pojasnjuje, da gre za morje, kjer je jadranje mozhni in zato tudi znachilni nachin potovanja. Nasprotno ime Hadriaticum ne odrazha nikakrshne znachilnosti morja niti v latinskem niti v grshkem jeziku. Pravzaprav je beseda celo brez vsakega pomena. Hkrati lahko dokazhemo, da so Rimljani to ime prevzeli iz slovenske besede *jadrati*. Chrka *J* se pogosto spremeni v chrko *H* in v shpanskem jeziku, ki je med najblizhjiimi latinshchini, se she danes *J* izgovarja kot *H*. Prav tako vemo, da so Rimljani besedam, ki so jih prevzemali iz drugih jezikov, dodajali znachilne konchnice, da bi bile slishati bolj latinske, v tem primeru *-cum (z)*. Ob uposhtevanju teh dejstev dobimo iz slovenske besede *jadrati* s spremembo chrke *J* v *H* najprej Hadr(i)ati in nato z dodano konchnico *-cum* she *Hadriaticum* kot rimsko ime za Jadransko morje. Cheprav smo torej Slovenci zhe v davni preteklosti dali ime Jadranskemu morju, ki so ga Rimljani nato samo polatinili, she vedno poslushamo o prihodu Slovencev na obale Jadranskega morja v obliki nekakshnih »Alpskih Slovanov« v 6. stoletju n.e. Namesto izvorno slovenskega imena naj bi menda ime celotnemu Jadranskemu morju dalo neko mesto »Adria« na jadranski obali.¹⁷ Po imenu tega kraja Adria naj bi nato tudi Slovenci ob svojem prihodu v tukajshnje kraje poimenovali morje,

cheprav ime *Adria* nima nikakršnega pomena niti v latinskem niti v grškem jeziku.

Podobna značilnost se nanasha na mesto Trst. Tudi v tem primeru gre za izvirno slovensko ime ter za njegovo rimsko preimenovanje. Tako **Trst** kot tudi rimsko ime **Tergeste** sta izpeljanki iz slovenskih besed *trg*, *tṛḅishche* ali narečno **terg**. Beseda *trg* je tudi splošno ime za kraje, ki so običajno vechji od vasi in manjši od mesta. Mesta s podobnim pomenom so na primer Trbizh, Trzhich, Stari trg in podobno. Gre za tipično slovensko poimenovanje, povezano s posebnostmi kraja, medtem ko beseda v latinskem jeziku nima nobenega pomena. Tudi v tem primeru gre zanesljivo za naknadno prilagoditev izvorno slovenskega imena v jezik kasnejše rimske države.

Primerjajmo še slovensko ime za mesto **Grad(ezh)** ob bližnji jadranski obali z njegovim latinskim imenom **Gradus**, danes italijansko *Grado*. Najverjetneje je zhe v davnih chasih na tem mestu stal grad, po katerem so kraj poimenovali staroselci. Slovensko ime **Grad** so kasnejši rimski priseljenci ob prihodu v te kraje sprejeli kot svoje in mu samo dodali značilno latinsko konchnico **-us**. Poizkus, da bi slovenski izvor imena pojasnili kot izpeljanko iz drugih »starejših« jezikov, se navadno koncha s smeshnimi domislicami. Med podobne komichne primere sodi nedvomno dokazovanje, da naj bi ime izhajalo iz besede »grazie« v pomenu »hvala«. Zaradi svoje naivnosti navedena razlaga pochasi izginja iz resnih etimologij.

Med kraji, ki dokazujejo svoje izvorno slovensko in predrimsko ime, je tudi **Postojna** s kasnejšim rimskim imenom **Postumia**. Gre za kraj, kjer je morala biti zaradi njegove izjemne strateshke lege zhe **davno pred** rimskimi osvajanji postaja, na kateri so se potniki ustavljali pred tezhko prehodnimi postojnskimi »ridami«, zamenjevali utrujene konje in si odpočili. Zato so prvotni prebivalci kraj ustrezno poimenovali kot **postajo**, rimsko ime pa je mlajshe in pomeni samo prilagoditev starejšega imena jeziku novih prishlekov.

Eno izmed vechjih rimskih mest, ki ima značilno slovensko ime, je tudi Celje, pravilneje **Cele**. Chrka *j* je bila v ime mesta vrinjena še ne tako dalech nazaj. Chrko *c* naj bi Latinci izgovarjali kot **k**, medtem ko je bila slovenska izgovarjava **s**. Zato je izvirno ime mesta **Sele**, ki samo pomeni, da je shlo za trajno naseljen prostor. Podobna imena v slovenshchini so še Sele, Selo, Selce, Selnica, pa tudi nekateri bližnji kraji – Celovec v pomenu Selovec, Maria Zell kot Marijino Sele ali Zell am See v pomenu Selo na jezeru. Brez dvoma gre za slovenski izvor imena, saj rimsko ime *Celea* oziroma *Kelea* v latinshchini nima nobenega pomena.

Podobno velja za mesto **Ptuj**, ki je bil zhe v davnini pomemben prehod chez Dravo. Rimsko ime *Poetovio* oziroma *Potovione* izhaja iz slovenske besede **potovje** v pomenu krizhanja ali razcepitve cest v vech smeri, kar je bila vsekakor zhe v

davnini znachilnost danashnjega mesta Ptuj. Tudi v tem primeru rimsko ime v latinskem jeziku nima nobenega pomena.

Zanimiv dokaz o prvotnosti slovenskih toponimov nudijo primeri, ko rimski prevodi temeljijo na **napachnem razumevanju** slovenskih besed. Med drugim je tak primer **Hrushica**, ki se je tako imenovala zhe pred prihodom Rimljanov. Kasnejshi rimski priseljenci so besedo Hrushica napachno razumeli kot hrushka in so ime kraja prevedli v *Ad Pirum*, kar dobesečno pomeni *Pri brushki*. Ime Hrushica ali Hrushevje seveda ne izhaja iz *brushke*, temveč pomeni obmochje, za katero je znachilno **krushenje** zemljishcha, grushchnata tla in suho obmochje brez vode. Takshno slovensko ime je staroselcem pomenilo opozorilo na znachilnost tal, danes pa kazhe le she en primer napachnega prevajanja iz prvotnega slovenskega poimenovanja v latinschchino in s tem dokaz, da je slovensko ime starejshe, torej iz chasov **pred** rimskimi osvajanji.

V vseh navedenih primerih imena krajev v slovenskem jeziku odrazhajo znachilnosti toposov, medtem ko so rimska imena le njihova latinizirana oblika in v latinskem jeziku nimajo nobenega pomena. V nekaterih primerih so celo posledica napachnega prevajanja. Ker lezhijo vsi omenjeni kraji na obmochju, kjer prebivalstvo she danes govori ali je dokazano v preteklosti govorilo tudi slovensko, je »Mikloshichevo pravilo« v vseh teh primerih **brezpredmetno**. Tudi che bi shlo za en sam tak primer, bi morali resni raziskovalci zanj poiskati sprejemljivo razlago. Tako veliko shtevilo primerov pa nesporno dokazuje, da je shlo pri rimskem poimenovanju za naknadno spreminjanje **izvorno slovenskih imen** v jezik tistih, ki so vdiral na zhe poseljena obmochja.

Zhe samo nekaj izbranih primerov izmed izjemno velikega shtevila jasno dokazuje, da so staroselci kraje v **slovenskem** jeziku razumno poimenovali po njihovih znachilnostih zhe dolgo pred prihodom Rimljanov. Zato je treba tezo o »znachilnih vpadih Hunov, Slovanov, Arabcev in Normanov na evropsko ozemlje« nadomestiti s teorijo **kontinuitete** slovenske naselitve in z **vpadi Rimljanov** na takrat zhe naseljena obmochja s prebivalci, katerih pogovorni jezik je bil lahko le slovenski. Zato lahko v celoti zavrzhemo absurdno tezo o slovenskem osvajanju predhodno rimskih ozemelj ob koncu 6. stoletja in jo nadomestimo z **rimskim osvajanjem** obmochij, na katerih so pred tem zhiveli slovenski staroselci.

Navedimo she nekaj primerov napachnega prevajanja prvotnih slovenskih toponimov v jezike drzhav, pod katere so v določenih obdobjih prishli slovenski kraji. Med takshne sodi ime **Schwarz Finger**, kjer gre za napachen prevod starejshega slovenskega imena **Chrna prst** in je bila beseda *prst* v pomenu zemljishcha (*nemshko: Erde*) napachno prevedena kot *prst* na roki (*nemshko: Finger*). Kraj **Pech** na Ogrskem je bil namesto v Pechina ali Skala preveden v kasnejsho nemshko ime *Ofen*, to je Shtedilnik. Podobno je Visoka pech postala Visoki shtedilnik (*nemshko: Hobes Ofen*). Pleshivec je zaradi podobnosti besed *plesha* in *plesati* (*nemshko: tanzen*) postal Plesni breg (*nemshko: Tanzenberg*), namesto *pleshasti*, torej **Goli breg**.

Tudi na obeh straneh naše severne meje poznamo kar nekaj primerov napachnega prevajanja, ki dokazujejo, katera imena so bila starejša. Tako na primer slovensko ime Shpilje označuje kraj s shtevilnimi shpiljami in ne gre za Igralno polje (Spielfeld) zaradi nemshke besede spielen = igrati, Strazha ali Strazhni grad nista Cesta ali Cestni grad (Strass ali Strassburg) zaradi nemshke besede Strasse = cesta in kraj Strnishche pomeni polje, kjer so pridelki zhe pobrani, ne pa Zvezdna dolina (Sterntal) zaradi nemshke besede Stern = zvezda.

Tudi pri shtevilnih smucharskih sredishchih, ki jih poznamo samo she po danashnjih imenih, bomo pogosto ugotovili njihovo prvotno slovensko ime, saj je na primer Cortina d'Ampezzo izvorno Krtina pod Peco, prvo zapisano ime kraja Schladming je bilo Slapnik zaradi blizhnjega slapa, Crans Montana pa je seveda Kran(j)ska gora.

Teorije o slovenski naselitvi danashnjega ozemlja ob koncu 6. stoletja ter rushenju rimskih mest in krshchanskih cerkva si seveda niso izmislili sedanji zagovorniki. Kdaj se je zgodila ta potvorba evropske zgodovine, bi bilo potrebno she raziskati. She pred nekaj stoletji teorije o »slovenski priselitvi« ob koncu 6. stoletja ni bilo. Ko je na primer cesar t. i. Svetega rimskega cesarstva Karl IV. leta 1347 ob tisočetnici rojstva sv. Hieronima (347-419) v njegovo chast v Pragi ustanovil slovenski samostan, je poudaril njegovo veliko delo zdruzhitve svetih spisov v enotno Sveto pismo in prevod le-tega v slovenski jezik v 4. stoletju. Iz dopisovanja med cesarjem Karlom IV. in avignonskim papezhem iz sredine 14. stoletja tudi izhaja, da je obstajala v Hieronimovem rojstnem kraju na obmochju danashnje Ljubljane zhe v 4. stoletju¹⁸ mochna krshchanska skupnost. Torej o kakshnem slovenskem prihodu iz zakarpatskih mochvirij v 6. stoletju in pokristjanjevanju »Alpskih Slovanov« shele v 8. stoletju¹⁹ sredi 14. stoletja she papezhi niso vedeli nich.

Slovensko naseljenost in prisotnost krshchanstva na nashih tleh zhe pred domnevno »priselitvijo« dokazuje tudi najdba shtiriindvajsetih bronastih chelad v kraju Zhenjak v Slovenskih goricah. Na eni izmed njih je napis, ki je najverjetneje nastal v chasu od 2. do 3. stoletja n.e. in ga lahko dobro razumemo v slovenskem jeziku.²⁰ To ne zavracha le priselitve Slovencev ob koncu 6. stoletja, temvech besedilo dokazuje tudi prisotnost krshchanstva na tem obmochju zhe nekaj stoletij prej. Zato bo tudi za rushenje krshchanskih cerkva, ki naj bi ga ob svojem prihodu zagreshili **poganski prishleki**, potrebno poiskati druge vzroke!

Na danashnjem slovenskem ozemlju je bilo odkritih veliko napisov iz predrimskih in rimskih chasov, ki jih je mozhno razumeti v slovenskem jeziku. O takshnih napisih je samo Vinko Vodopivec objavil vech knjig, v katerih predstavlja njihova slovenska besedila.²¹ Tudi najnovjshe raziskave v populacijski genetiki dokazujejo kontinuiteto slovenske naselitve. Tako Anton Perdih med drugim pishe o primeru moshke **haploskupine N**, ki je v Zakarpatju, od koder naj bi se Slovenci priselili v 6. stoletju, udelezehena z okoli 10 %, pri nas je pa sploh ni.²² Che bi veljala

slovenska priselitev izza Karpatov, bi jo gotovo morali priseljenci vsaj nekaj gotovo prinesiti tudi v naše kraje, pa je niso.

Tezo o pozni naselitvi Slovanov in s tem Slovencev na danashnje ozemlje je zavrnil tudi italijanski znanstvenik prof. dr. Mario Alinei, eden najbolj priznanih lingvistov, chlan Shvedske kraljeve akademije in shtevilnih drugih svetovno pomembnih institucij. Na podlagi izsledkov o genetskih markerjih, razporeditvi jezikov in novih arheoloshkih raziskav ugotavlja: »**Popolnoma absurdno tezo** o tako imenovanem "pozmem prihodu" Slovanov v Evropo mora nadomestiti scenarij slovanske **kontinuitete** od paleolitika dalje ...« (The totally absurd thesis of the so called 'late arrival' of the Slavs in Europe must be replaced by the scenario of Slavic continuity from Paleolithic ...). Absurdnost teze, kot pozno naselitev Slovencev (Slovanov) imenuje Alinei, smo tokrat poleg drugih dokazov zavrnilo she s primeri **slovenskih predrimskih imen**. Gre za primere, ki v slovenskem jeziku opisujejo znachilnosti toponimov in so jih rimski priseljenci prevzeli v latinizirani obliki, vendar v latinskem jeziku nimajo nobenega pomena.

Slovensko priselitev v 6. stoletju n.e. pa je v novejschem chasu nadgradila she teza, da naj bi Slovenci shele leta 1991 chez noch **iz naroda postali nacija**. Zhe bezhen pogled v ustrezno literaturo, kot je *Slovar tujke* ali *Slovar slovenskega knjizhnega jezika*, s prostim dostopom na internetu namrech pokazzhe, da gre pri besedah *narod* in *nacija* za besedi z istim pomenom.²³ Tudi angleshki naziv za mednarodno organizacijo *United nations* v slovenshchino prevajamo v *Združeni narodi*, v drugih juzhnoslovanskih jezikih pa v *Ujedinjene nacije*. Ne glede na to pa je omenjena teza nashla svoje mesto celo na prvi strani chasopisa Frankfurter Allgemeine Zeitung, ki je leta 2006 v posebni izdaji predstavil vse nove chlanice ob njihovem vstopu v Evropsko unijo. Ob omembi Slovenije je kot njeno posebno znachilnost zapisal, da **slovenskega naroda nikoli ni bilo** («Slovenia is the nation that never was»). Tako smo zhe z uvodno predstavivijo sporočili drugim evropskim narodom, da so Slovenci brez zgodovine in edini narod, ki je nastal shele leta 1991. Takshna predstavitev zhe takoj v svojem izhodishchu ne zagotavljanja enakopravnega polozhaja Slovenije v Evropski skupnosti. Predvsem pa pri tem ne smemo pozabiti na misel francoskega zgodovinarja, specialista za srednji vek, Jacquesa le Goffa:²⁴ »**Narod brez zgodovine je brez preteklosti in prihodnosti. Kajti danes izhaja iz vcheraj in jutri nastane iz preteklega.**«

¹ »The psychological profile of victimization includes a pervasive sense of helplessness, passivity, loss of control, pessimism, negative thinking, strong feelings of guilt, shame, remorse, self-blame and depression. This way of thinking can lead to hopelessness and despair.« Wikipedia, Blame, [https://en.wikipedia.org/wiki/Blame#Self-blame; Braiker, H.B., Who's Pulling Your Strings? How to Break The Cycle of Manipulation \(2006\); zadnja sprememba: 24.4.2017 ob 11.03.](https://en.wikipedia.org/wiki/Blame#Self-blame; Braiker, H.B., Who's Pulling Your Strings? How to Break The Cycle of Manipulation (2006); zadnja sprememba: 24.4.2017 ob 11.03.) [https://en.wikipedia.org/wiki/Blame - cite_note-braiker-5](https://en.wikipedia.org/wiki/Blame_-_cite_note-braiker-5)

² V takšnih »oblačilih« in s takšnim orožjem so bili prikazani »Slovani«, ko so prihajali na svoje danashnje ozemlje, na razstavi NMS pod naslovom *Od Rimljanov do Slovanov*.

³ Razstava Narodnega muzeja Slovenije z naslovom *Tü mo* o slovanski naselitvi Prekmurja, Ljubljana, oktober/november 201, so bile prikazane zemljanke, v katere naj bi se naselili »slovanski prishleki, ki so se v drugi polovici 6. stoletja naselili na območju sedanjih polj južno od Murske Sobote.«

⁴ *Srednji vek*, iz Wikipedije, proste enciklopedije, chas zadnje spremembe: 14:49, 10. maj 2016. »Prva groba delitev obdobja razlikuje med zgodnjim in poznim srednjim vekom. V prvi del (od petega do desetega stoletja) so vključeni vpadi raznih narodov na evropsko ozemlje, na primer Hunov, Slovanov, Arabcev in Normanov.«

⁵ Geschichte von Graz, https://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_von_Graz, »Im 6. Jahrhundert drangen Slawen als Untertanen der Awaren in das dünnbesiedelte Land ein ....«

⁶ Perdih, Anton: *Izvor Slovencev in drugih Evropejcev*, Ljubljana, Jutro, 2013

⁷ Rimskega imperija oziroma Rimskega cesarstva ne smemo zamenjevati s Svetim rimskim cesarstvom, ki je dokončno prenehalo obstajati shele leta 1806.

⁸ *Granda*, Stane: *Mala zgodovina Slovenije*, Drushtvo Mohorjeva družba, Celje 2008, stran 176.

⁹ Perdih, Anton: *ibid.* (2013), stran 21.

¹⁰ Lubek: *Veneti = (slo)VENETI*; <http://www.lunin.net/forum/index.php/blog/226/entry-3822-veneti-slovenetci/>; 26.8.2008.

¹¹ Venelin, Jurij: *Starodavni in danashnji Slovenci*, Založba Amalietti & Amalietti, Ljubljana, 2009

¹² Bistveno neprimernejshe je izmishljanje novih imen, ko so na primer morjeplovci novo odkrite kraje poimenovali po svojih kraljih ali celo po praznikih na dan »odkritja«. K izginjanju zgodovinskega spomina je prispevalo tudi spreminjanje toponimov v imena svetnikov, s chimer so bila izgubljena starejsa krajevna in ledinska imena, ki so zanesljivo temeljila na znachilnostih kraja ali terena.

¹³ Kos, Milko. *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana, 1955, stran 16

¹⁴ Kos, Milko: *ibid.* (1955), stran 14. Med Kosovimi navedbami je sporna tudi teorija o naselitvi nekakšnih »Keltov«.

¹⁵ Valentin Vodnik v svoji Iliriji ozhivljeni preprosto in jasno pokazhe na spreminjanje poimenovanja, ko pravi: »Ilirsko me kliche / Latinec in Grek / slovensko mi pravjo / domachi vse prek.«

¹⁶ Jadransko morje so Rimljani imenovali Mare Adriaticum oziroma Mare Hadriaticum. Adriatic Sea, »https://en.wikipedia.org/wiki/Adriatic_Sea#Name, zadnja sprememba 24.5.2017 ob 19.22. »The origins of the name Adriatic are linked to the Etruscan settlement of Adria, which probably derives its name from the Illyrian adur meaning water or sea. In classical antiquity, the sea was known as Mare Adriaticum (Mare Hadriaticum, also sometimes simplified to Adria);«

¹⁷ *Adria*, from Wikipedia; <https://en.wikipedia.org/wiki/Adria>; zadnja sprememba 4.10.2016 ob 15.27; »Adria is a town and commune in the province of Rovigo in the Veneto region... Adria may have given its name during an early period to the Adriatic Sea.«

¹⁸ Shtrukelj, dr. Anton: *Papežh Benedikt XVI.* »Sveti Hieronim rojen v Ljubljani« in *Audienca papežha Benedikta*: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/audiences/2007/documents/hf_ben-xvi_aud_20071107.html

¹⁹ *Pokristjanjevanje Alpskih Slovanov*,

https://sl.wikipedia.org/wiki/Pokristjanjevanje_Alpskih_Slovanov; chas zadnje spremembe: 11. maj 2016 ob 22:26.

²⁰ Shtruc, Milan: *Novo tolmachenje negovskih napisov*, Vojnozgodovinski zbornik, Vojni muzej Logatec, 2008; stran 9 in *Slovenski napis na negovski cheladi*, 2012, stran 22.

²¹ Poleg prispevkov Mateja Bora, Ivana Tomazhicha in Jozhka Shavlija moramo posebej opozoriti na dela Vinka Vodopivca: *Starjšba slovenska etnogeneza*, Ljubljana, 2010; *Jezikovni temelji starejsbe slovenske etnogeneze*, Ljubljana, 2010 in *Slovinci praprebivalci Evrope*, Ljubljana, 2012, vse v zalozhbi Jutro, Ljubljana.

²² Perdih, Anton (2016) in Skulj J, Sharda J C, Sonina S, Narale R, 2008, *Indo-Aryan and Slavic linguistic and genetic affinities predate the origin of cereal farming*, Zbornik sheste mednarodne konference Izvor Evropejcev (*Proceedings of the sixth international topical conference Origin of Europeans*), Jutro, Ljubljana, 5-39.

²³ »nacija –e žb (lat. *natio* rojstvo; rod; narod, iz *nasci* roditi se) narod«; Verbinc, France: *Slovar tujk*, Cankarjeva zalozhba v Ljubljani, 1968, str. 471; »nacija -e zh (â) publ. skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest; narod«; *Slovar slovenskega knjižbnega jezika*, ge= nacija; http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ge%03Dnacija&hs=1

²⁴ Piccolomini, Enea Sivio, De Europa: »Diese gravitätischen Sätze stammen vom Doyen der französischen Mediävistik, Jacques le Goff: »*Eine geschichtslose Nation wäre ohne Herkunft und Zukunft. Denn das Heute entstammt dem Gestern, und das Morgen entsteht aus dem Vergangenen.*«

9 Identities
In Poland, Catholic believers are fighting for their country – against fellow Catholics.

Both Byzantine and Latin, Romanians rely on their Orthodox faith to master modernity.

Latvia is where the world's ancient tongues meet, much to its neighbor's dismay.

10 Legacies
Lithuania's Lenins are big, tall and stay out in the rain. And fun, now that they're history.

Slovenia is the nation that never was. But now it is. And so it will be. Forevermore.

Political secrets are usually hot news, especially if they involve espionage. Not in Hungary.

11 Struggles

Frankfurter Allgemeine Zeitung 9.5.2006; posebna izdaja za predstavitel novih chlanic, ki so 1.5.2004 vstopile v Evropske unijo.

Vprashalnica

Jolka Milich

PESNISHKI POGOVORI

(Izmenjava pisemc med pesnikom – pravzaprav pesniki – in prevajalko brez ... filtra)

draga Jolka,

brskam in brskam, pa ne najdem ... imash morda ti kako pesem Vena Tauferja v italijanshchini?

Letos 14. avgusta bo na pesnishi poti pod Repentabrom eden od treh romarjev: tja zaide kar 3-4 desetine ital. someshchanov, prebrali bi vsaj dve tri pesmi tudi v jeziku soseda ... V tvojih izborih prevodov ga ne najdem. Morda pa ga skrivash pod kako rjuho?

Poshlji, s hvalezhnostjo te bomo javno pozlatili.

Lep pozdrav

Marko

Dragi Marko,

pesnikov ne skrivam pod nobeno rjuho, niti ne stlachim v omaro z okostnjaki, pach pa jih izpostavljam kot duhovnik monshtranco na najbolj vidno in vzviseno mesto, da je te milosti delezhno chimvech ljudi.

Venu povej, naj odpre chetrtkovo Delo z dne 20. 8. **1998** in se bo zagledal she povsem dopadljivega in ocharljivega v notici *Veno Taufer v italijanshchini*. V reviji **LA VALLISA** sht. 49 za april 1998 – s predgovorom Anne Santoliquido (da bo videti chim lepshe in ga bodo nashi sosedi rajshi brali, ben s'intende) bo nashel te pesmi: Malinconia del secondo scaglione 1, 2, 3, 4, 5; Poesia degli eroi; I tuoi uccelli; Orfeo; Il settimo giorno.

Naj odpre tudi **Litterae slovenicae** 1. 1999. XXXVII. 94 Poems in notri pod *Oscillazioni del silenzio* bo nashel kar kup prevodov, kakih 30 pesmi. Nato naj odpre zbornik **Vilenica 99** in bo nashel dodatno she tri nove pesmi.

Italijansko revijo sem mu poslala kmalu po izidu, ostali dve publikaciji pa sta izshli v drushtvu in verjetno tudi on ima doma svoja izvoda, che ju ni pozimi pokuril ali zavil jajca v njune strani. Kolikor pa v drushtvu te robe ne hranijo, ker nimajo prostora, v najhujšem sluchaju jo najde na kakshni polici v NUKu.

Si lahko natipka kar vech pesmi v slovenshchini in prevodu in med branjem na Repentabru jih porazdeli med poslushalce, ki so obichajno zelo dovzetni za take

male pozornosti, prosili ga bodo potem she za kakshen avtoqram, to vem iz izkushnje.

Lep pozdrav obema, hotela sem napisati tudi njegovi zheni, pa si me pravocasno opozoril, da je medtem zhe preminila – kako smo krhki! – in da je od njene smrti preteklo zhe skoraj pet let, kar inako se mi je strilo, saj takrat je bilo kaj takega she za devetimi gorami in vodami in she dlje, z njo sva pozneje pred mnogimi mnogimi leti dokaj perspektivno nachrtovali kakshno Venovo zbirko v Italiji, a ni mogla sploh dojeti, da bi si moral sam poiskati kakshnega sponzorja, ki bi poskrbel za plachilo tiska, ker so na Zahodu popolnoma drugachne uzance, zdalech manj ugodne in radodarne od nashih, ki smo jih na srecho podedovali od socializma, demokracija pa jih kar naprej klesti, strizhe in krchi, a takrat je bilo shele na zacetku strizhenja, klestenja in krchenja, in da bi si moral nich manj kot bivshi drushtveni predsednik sam poiskati sponzorja, je bilo naravnost svetoskrunsko. Torej najina perspektivnost in prizadevanja so shla neizbezhno v franzhe, shkoda. A se zgodi. Lepo se imej(ta)

jolka

Marko Kravos Venu Tauferju 12. julija 2017 ob 7: 55

Veno,

zgoraj mi Jolka navaja, kje vse si se v njenih prevodih pojavljal. Ni hudich/toifel, da mi ne bi poslal troje pesmi v italijanshchini ...

Sam navedenih publikacij nimam ... nekaj jih ima gotovo DSP v svojem arhivu, che zhe ti nimash vsega na urejenih policah pri roki.

Lepo se imej

Marko

Veno Taufer Marku Kravosu 12. julija 2017, eno minuto pred poldnem

Dragi Marko,

Jolka je ena fejest gospa. Sem nashel en shopek njenih prevodov, poslala mi jih je nekoch in obsegajo pesmi od Melanholije drugega eshalona do nekaj pesmi iz Vodenjakov in she ene kasnejshe zbirke. Tule ti jih pripenjam, vendar sem opazil, da je nekaj zatipkanih besed. Kdor zna italijansko, bo, domnevam, zlahka opazil, katera chrka je shla po svoje. Sicer bo pa najbolj vedela, kaj je narobe Jolka sama, che bosh v dvomih. Predlagal bi, da si preberesh in vzamesh tiste, ki se ti zdijo najprimernejshe. Potem mi pa sporochi svoj izbor, da bom bral iste v originalu.

Jolki bom ob priliki povedal, da nisem nich klobase zavijal v njene prevode, pach pa imam tako shtalo od nereda, da ne vem, kje je kaj. Saj ona to dobro razume. Po tebi ji poshiljam najlepše pozdrave. Tebi pa kajpak tudi.

Prisrchno,

Veno

Marko Jolki 23. julija 2017, 37 minut kasneje

Draga Jolka,

Veno se mi je zhe oglasil: priponka v pismu, ki ti ga preposhiljam, pa obsega celo zbirko tvojih prevodov. Ima res kar nekaj »kacad«, morda lahko ti precheshesh, da ne bo Taufer she kam poshiljal tvoje sadezhe z napako. In se jaz ne bom muchil z iskanjem izvirnikov.

Lahko noch

Marko

*Da bodo bralci razumeli: Kacada v triestinshchini in cazzata v italijanshchini, pomeni pizdarija, kozlarija, bedastocha. Che Veno zve, kako Marko privatno imenuje njegove mojstrovine s pogreshkami, je nevarnost, da ga s kolom po glavi, in prav mu bodi, in adijo zamejski pesnik.

Jolka Marku dve uri kasneje

Dragi Marko,

jaz sem mu prevedla she vech, nekaj pesmi je v zborniku Vilenice, med njimi je tudi nekaj zhe objavljenih, ti bom poslala vse skupaj, ti pa njemu povej, naj da na en sam kup tiste samo enkrat objavljene. Sedem prevodov pa ne najdem ne v tvojem kupchku in niti v Vilenici, v knjigi pa so pesmi oznachene kot prevedene, reci mu, naj jih poishche. Che ni zavijal vanje, kot pravi, klobas, in niti uporabil v stiski namesto toaletnega papirja, mora imeti te prevode, in sicer: **Balada o dezhevni dobi / Ballata del periodo di pioggia, Ljubezan I / Amore I, Vodnjak / La fontana, Kenguru / Il canguro, Kaj dash / Che cosa dai, Stopinje / Impronte in Mrtvashka kost III / Osso di morto III.** Naj ne pozabi, tudi ti ga spomni, da je bil nekoč davno stoodstotno preprichan, da mu bo zastonj (povero illuso!) objavil Guido Leotta, glavni pri Mobydicku iz Faenze (krasen zalozhnik, umrl je pred tremi leti, ta hip sem prebrala in zvedela iz spleta, niti 57 let star!!!! Dusha me je zbolela. Pripravljaj se je z vsem zharom, ki ga je bil sposoben, na 30 letnico kulturnega vsestranskega delovanja. Res, nadvse

ljubezniva in razgledana oseba, kar se da prisrchen, ni mi vseeno, da ga ni vech.) Pri njem sem tiskala kar tri dvojezicne zbirke: Braneta Mozeticha, Parole che bruciano / Besede, ki zhgejo; Vanjo Strle, Quale fuoco / Kateri ogenj in Aljo Adam, La danza del mandorlo / Ples mandljevca. No, zato sem Venu toliko prevedla in she polno nedokonchanih prevodov imam med stranmi v njegovih zbirkah. Bil je tako sveto prepričan, da bo Italija kar padla vznak, da je she mene uveril, da se lahko zgodi kakshen chudezh, pa se ni. A ko bi bil pripravljen primakniti kakshen drushtveni tolar – saj je bil tam bog in batina – ko bi prostovoljno zhrtvoval kakshen svoj centek, bi se dalo scimprati kaj hvalevrednega. Shkoda, da se ni. A take pershone, imenovane kulturni pocarkljanchki na kvadrat in kub, hochejo vse zastonj, pa she hvala naj jim rechemo, ker niso imeli nich proti, da se mi – uboga raja kot marljivi palchki – ukvarjamo z njihovimi muzami in prevajamo njihove mojstrovine, od tebe imenovane malodane nesposhtljivo ... saj vesh kako. Fant, dosti si upash. Kaj pa che bi tudi Venu imenoval tvoje pesmi s kakshnim shkratom »kacade«? Kako bi sprejel metodo milo za drago, filter gor, filter dol? Zveni pa hecno, da je kaj. In malo manj kot prisrchno.

Upam, da sem popravila vse, sem zhe malo slabovidna, in je možno, da sem kaj spregledala. Che kaj opazish, me pocukaj za rokav.

Ja, ta povsem neprichakovana novica o Guidovi smrti v Faenzi me je prav presunila. Bo tudi Vanjo, ki jo je pred nekaj leti povabil na vechji festival in je prishla domov vsa vesela, skoraj vzhichena. Krasno se je imela, mi je povedala in sem se z njo veselila. Alja Adam pa se ni vzhivela, spet škoda, največ je bilo krivo, mislim, neznanje italijanshchine in da je bila med samimi lashkimi povablenci, lahko bi se pridruzila Vanji, omenila sem ji, da bo tudi ona, pa je menda ni v sili in potrebi niti poiskala, italijanski pesniki in pesnice pa angleshko bolj slabo govorijo, che jo sploh, in se medsebojno niso znali kako drugache animirati. Skratka polomijada na celi chrti. Zgodi se. Morda je Alja prevech prichakovala, se sama nich potrudila in vsa razocharana odhitela domov chisto na zacetku. Verjetno, morda pa se motim, ker smo le razlichno zapecheni, eni premehko, drugi pa bolj gosto zameseni, vajeni na slabo vreme. No, pika, zaneslo me je. Pa saj sem ti v bistvu povedala vse.

She to. Za namechek. Ker nisem vedela, ali bom Venove pesmi nashla, on pa she manj, sem chez chas pisala Anni Santoliquido v Bari, naj ona poishche v neki zhe davni shtevilki njihove revije Tauferja, che ni prenaporno zanjo brskanje po urednishkem arhivu in seveda, che se she spominja. Chez nekaj dni sem prejela iz Apulije pesmi Tauferja v separatu, prekrasno prezentirane z njenim predgovorom, z vsemi podatki in s platnicami revije, kjer je izshlo. V spremnem pismu pa te prijazne besede, jih bom skrajshala in prevedla: Seveda sem nashla pesmi Vena Tauferja, ki se ga dobro spominjam. Se spominjam tudi njegove zelo simpatiche

zhene in prijaznega lipishkega vzdushja. Jutri ti vse fotokopiram in ti poshljem po navadni poshti. Nadvse prisrčno ju pozdravi v mojem imenu.

Ta privlachen separat – 12 strani v italijanshchini, katerim bi Venó lahko dodal she pesmi v izvirniku, bi bil zelo primeren za nastop na Repentabru. Navzochim – slovenskim in italijanskim poslušalcem se bi pesnik prav zapisal v spomin in z njim seveda slovenska poezija. Pa se ne bo. Poznavshi nashe obichaje, bo Venó zdrdral nekaj svojih pesmi, Roberto Dedenaro pa iste zdrdral, pardon, prebral v italijanshchini in bog te zhivi nastop, nima smisla, da bi se za slovenske »kacade« s shkrati ali brez kaj prevech trudili in prizadevali, ko chisto zadostuje, da nekaj pach zdrdrash. Saj drdranje, v pomanjkanju bolshega, lahko shtejemo za nekakshen surogat muzike. In navsezadnje rajshi njen nadomestek kot nich. Lep pozdrav jolka

Pa she to, bralcem ... tudi brez filtra

Neki moj prijatelj slavist in primerjalec, vsakich ko me srecha ali obishche, me spotoma tudi radovedno vprasha: Ali se she vedno tako vneto ukvarjash s tistimi tvojimi *abotnostmi* (!), ali se je z leti vnema do slovenske poezije le nekoliko ohladila? Ko mu odvrnem: She vedno in she z vechjim zharom, – se malo manj kot skremzhi, kot da bi pozhril zhlico ricinusa, in nejevernost se mu zapishe kot debel klicaj na obrazu. Ne smem mu povedati, njemu zhe ne, da Marko njegove *abotnosti* za mojo poezijo imenuje she slabshe, saj ko bi slishal za »kacade«, bi se verjetno abotnostim pri prichi odrekel in jih tudi sam nadomestil s trzhashkimi pizdarijami in mi jih potem tako aranzhirane serviral ob vsakem naslednjem srechanju tja do smrti. Se moram zavarovati pred to hudo uro.

In she to kot zaključek

Ochividci so mi povedali, in tudi v cajtengih je pisalo, da se je na repentabrsko lirichno slavje – navkljub neznosni pripeki, ki zhe dolgo pesti tudi Kras – zbralo nenavadno veliko ljudi, kakih 150, in med njimi tudi veliko Italijanov, procesija do treh kipov (Srechka Kosovela, Iga Grudna in Umberta Sabe) z bralnim ritualom je trajala kar nekaj zhivahnih in sproshchenih ur, pogreshali so le ozvočenje, se pridushali, da prihodnje leto ne sme izostati, da bodo poezije – tako ali drugache imenovane – delezhni vsi, tudi tisti bolj oddaljeni od prizorishcha, ne le najblizhji, skratka ... manifestacija, kot se shika, vredna, da je po nemarnem nisi zamudil, pach pa bil zraven. In to chloveka moje sorte, ki je vse svoje zhivljenje tako rekoč

zavshal za poezijo – abotnost gor, pizdarija dol – neznansko veseli. Domnevam, Marko, tudi tebe in vse po vrsti, kar nas je ... ljubiteljev poezije.

In spet vsaj delno o skratih in podobnih netochnostih, pa odvečnih površnostih in drobnarijah, ki so jih naše knjige polne

(Le na nekoliko drugachen nachin: o takih, ki se za tvojim hrbtom pritihotapijo in tebi se niti ne sanja o njih, oni pa kar naprej tiskano preobrachajo in napishejo, kar se njim zdi, pa che je prav ali narobe. Preverjanje redko komu she lezhi, itak s(m)o vsivprek nezmotljivi, shkoda chasa.)

Ti pa se potem znajdi, tudi med pravljicami, ki si jih pogosto zelo radi javno pripovedujemo. In nekaterniki vanje tudi verjamejo ali se tako delajo. (O Marcu Alynu kdaj drugich, ne pozabi!) Zaradi lepshega ali grshega, ve samo gospod bog. Nam se same od sebe odlepijo z jezika in stechejo kot informacije iz prve roke med bralce in poslushalce. Pa me vprashajo: Ti, ki o Srechku Kosovelu in njegovih najblizhnjih sorodnikih vesh kar precej, ali je Srechkova sestra Karmela, izsholana pianistka, res zhivela v ... Shvici? To sem nedavno brala v knjigi Josipa Ostija *Dubovi bishe Heinricha Bölla*. Odgovorila sem znanki: Ne, ni res. Prekrasen roman in vech kot roman, ki ga je izdala lani Mladinska knjiga, in v romanih lahko napisesh karkoli. Si lahko to in ono poljubno izmishljujesh in prodash za chisto zlato. Glavno je, da zveni verjetno, da ne obvisi v zraku in ni za lase privlacheno. Mislím pa osebno, lahko se motim, to mi lahko pove le avtor, da se ni shel izmishljevanja, enostavno se je zmotil, v naglici namesto Avstrije se mu je zapisala Shvica, kot se marsikateremu tujcu napishe Slovashka namesto Slovenija in obratno, ker v zemljepisu nismo ravno odlicnjaki, zhal. Urednica Nela Malechkar in jezikovni pregledovalki Nusha Mastnak in Alenka Kobler pa najbrzh tudi niso v kosoveliani povsem doma, nich hudega, nihche od njih tega ne zahteva, knjiga navkljub tej shvicarski pegici ostane prekrasen roman in vech kot roman, en sam bralni uzहितek. Saj konec koncev nismo nezmotljivi papezhi, imamo sveto in posvetno pravico, da se tu pa tam tudi motimo, pri nas bi celo kazalo, da nam pravico do zmote napishejo v ustavo, ker jo – brez tega – predramaticno dozihvljamo, ko se nam ta nezgoda pripeti. Tega nemalokrat ne moremo sprejeti, prevech boleche, da potem rajshi vztrajamo v zmoti kot priznamo na glas: sem kiksnil, pa kaj za to? Prava rech. Mimogrede recheno: kiksnilí sta tudi lektorici, ki nista – pa bi morali – naročili tiskarni, naj na strani 353 chisto na zachetku popravi v naslovu ostrosstrelce. Da se jih znebijo v kakshnem ponatisu.

No, pa she to omenimo: v tej knjigi, na strani 309, je Osti, tokrat iz chiste ali gole površnosti navedel narobe celo ime zalozhbe – Venila editrice, namesto Venilia editrice, in ime njegovega najbolj odprtega in velikodushnega italijanskega zalozhnika Giacoma Luzzagnija iz Padove, ki ga je preimenoval v Lazagnija. Ko

bi pa samo odprl splet in sebe pa svojo trijezichno zbirko dopadljivo navedel, saj mu jo je ta zhe pokojni sicilijanski zalozhnik in priseljenec v severno Italijo, v okolico Padove, prvi objavil, bi ob branju in navedbi pravih podatkov ter ob pogledu na zhivost te she vedno vsestransko razgibane in dinamicne zalozhbe, ki redno she vedno izdaja tudi dolgoletno ... (novo) literarno tribuno (La Nuova Tribuna Letteraria), lahko tudi obzhaloval, da si je bolj po ne-vednem kot po nemarnem zapravlil velikega prijatelja, ki bi mu vrata v Italijo ne samo odprl na stezhaj in mu nesebichno pomagal do kar se da nagle afirmacije, marvech bi poleg njega lahko promoviral s kakšno izhrpno antologijo tudi slovensko in bosansko literaturo. Bili so očitno vmesni chasi in marsikomu – recimo kruhu kruh, in vinu vino – Drushtvu slovenskih pisateljev – ni bilo she povsem razvidno, kam bo – po zatonu Juge, v katero smer – (s)krenila karavana, ki ji zadnja desetletja pravimo Evropa, in mi smo njen del(chek); in vchasih se zdi, kot da roma ali blodi brez kompasa. Kam? Bogsigavedi, a prej ko slej bomo zvedeli vsi. Boljshe je, da ne mislim – bo, kar bo – in obrnem stran in se zbogam z danostjo, ki navsezadnje, kljub napakam, ki so bile storjene, ni chisto zgubashka.

Ponovno priporocham bralcem, naj le sezhejo po knjigi Josipa Ostija *Dubovi hisbe Heinricha Bölla*.

Jim bo skoraj gotovo vshech. Ko gredo v knjizhnico, naj na hrbtni strani knjige preberejo pesnitev Borisa A. Novaka *Kdo se smeje med Dubovi hisbe Heinricha Bölla*. Che jih nisem jaz preprichala, da odprejo knjigo, jih bo gotovo ta Novakova popotnica romanu v chast s silno posrechenimi in domiselnimi igrami besed. Zhelim prijetno branje.

Ista nachitana znanka, ki me je sprashevala po Karmeli Kosovel, me je vprashala tudi, kako se je konchala ... malce neprijetna shtorija z dvojezichno zbirko *meni je lep ta svet / a me piace questo mondo* Toneta Pavchka, s kar bogatim dodatkom pesmi njegovih otrok, in sicer pokojnega Marka in hcherke Sashe. Zbirka je izshla pri ZTT-ju v Trstu izpod mojega peresa, s spremno besedo Sashe Pavchek. Ne vem pa she vedno, zakaj, in to shele po izidu knjige in njeni predstavitvi v Ljudskem vrtu v Trstu, kjer je celo sama nastopala in brala ochetove, bratove in svoje pesmi, je Sasha na vsem lepem prepovedala njeno prodajo, dokler v notici o bratu sploshnoznani in resnichni podatek, da je ... *rojen 21. 3. 1958 v Ljubljani, 11. 9. 1979 si je vzel zhivljenje v Sechi. Pokopan je v Ljubljani*, ne zamenjamo z ... *rojen 21. 3. 1958 v Ljubljani, umrl 11. 9. 1979, pokopan je v Ljubljani*. Sprva je bilo celo recheno, da che omenim samomor, moram zamolchati kraj Secho, che pa omenim Secho, moram zamolchati samomor. Očitno je za tem Sashin odvetnik (nota bene iz odvetnishke pisarne Cheferin – kar malce strashljivo!), ki je pisal trzhashki zalozhbi kot Sashin zastopnik o prepovedi prodaje, dokler ne zadosti njeni zahtevi. Saj od takrat je z mano, glavno krivko – jaz sem namrech izbrala pesmi, jih prevedla in uredila knjigo, njo pa prosila za spomin na ocheta – pretrgala vse

prijateljske in diplomatske stike, kot da me ni, kar je zame, ki sem chustveno precej mehko zapehena in dokaj ranljiva, zlasti presenetljivo in domala neverjetno. Od chasa do chasa preberem njeno spremno besedo k ochetovi zbirki, kjer je kar prevech stavkov posvechenih meni in zvenijo, ne boste verjeli, kot slavospev ali ljubezenska deklaracija. Che to zharko naklonjenost primerjam z drugimi bolj ali manj ali le za silo vrochimi, ki sem jih bila tekom zhivljenja delezhna, moram priznati, da je bila ta najkrajshje sorte. Niti dobro ni zagorela, ko se je sesula v pepel. Jaz pa sem mislila, da bo trajala vechno, tlela kot neugasljiv luminček she po smrti. Chudne prijatelje si izbiram, me je preblisnilo, obljublajo mi *monti e mari* (mi bi rekli bolj kmetavzarsko: rit in glav'co), dajo pa bolj malo, in she tisto si vchasih vzamejo kar zgrda nazaj. Pochutim se – nich manj? – kot Jezus Kristus: tudi on si je izbral kar nekaj pridanichev za prijatelje in sodelavce, pa she vsevedni bog je bil. Eden ga je prodal za 30 zlatnikov, drugi zatajil she preden je petelin trikrat zakikirikal, tretji je in ni vanj verjel, moral ga je obvezno potipat, che je ta pravi ali kakshen simulant, podtaknjeneč, in shele potem se bo izrekel, chetrti, ki ga je sprejel shele post mortem, je na zachtetku, ko so bili za to chasi ugodni, kar dolgo preganjal njegove privrhence, potem pa plashch s cajti obrnil in je, kot je tipichno za ... vechino konvertitov, v gorechnosti in tudi fanatizmu prekosal vse.

Znanki sem rekla, da me veseli, da mi je postavila to vprashanje, a da ne vem, kaj je Sasho prijelo ali pichilo, da se je, ne da bi nas vnaprej opozorila, zatekla k odvetniku (drag shpas!) z zahtevo, da zamolchimo nekaj, kar se je resnichno zgodilo: samomor, o katerem chivkajo zhe vrabci in shkorci na strehi, in brez katerega – bodimo iskreni – bi bila tako njegov oche kot ona, pesnishko vzeto, domnevam pol manj zanimiva in vsekakor chisto drugachna. Edini, ki bi morda profitiral, che bi pisal potem vsaj tako dobro ali malo boljshje, kot je zachel, bi bil Marko, a o tem ne bomo nikoli nich zvedeli, ker si je s samomorom zbil pero iz rok in se prikrajshal za vse druge mozhnosti. Vinko Möderndorfer je o posledicah tega dejanja silno tenkochutno spregovoril v pesmi z zelo dolgim naslovom, ki ga bom prav zaradi tega preskochila:

zhiveti kratko ali krotko je rekel
se odlochil za kratko in ni rachunal
da *zadnjich* ne more biti vech *prvich*
da ni nujno da *konec* pomeni

zachtetek nechesa nepredstavljivo
novega ni mislil tako dalech ostal
je na drugi strani nakljuchja mogoche
pomote ali samo objestne nesreche

che pa je tekel in spreminjal strugo
spremenil goro nespremenljivo obrnil
na glavo kajti samo *nekaj* pa cheprav

kerotko lahko sanja diha se
dotika zbuja in odpira oči v neznano
ostalo je dolga praznina ki sploh ne ve

da obstaja

Znanki sem shaljivo dejala, da Sashi ne bi zamerila posega odvetnika, če nam bi ga poslala na vrat, ker smo zagrešili oziroma spregledali dva shkrata, ki prav klicheta po popravku, in sicer na strani 159 na koncu navpichne opombe *ossessione* (manjka en s) in na koncu strani 229 nismo popravili letnice izida *Angelov*, ki ni 2011, pač pa 2012. Mea culpa, prosim, popravite. Da nas pa ustrahuje s tozhbo, ker sem poshteno navedla resničen podatek, to pa je zhe skregano z zdravo pametjo in povsem navzkrizh s pojmom pravne države, kjer je to možno in celo uresnichljivo, ne pa vnaprej izključeno. No, kar je, je, založba – z mojim zhegnom – je pristala na popravek za Pavchke oziroma imetnike Markovih avtorskih pravic očitno motečega podatka, ker si ne more privoščiti zgube časa s takimi malenkostmi in nonsensi, in je knjiga spet na prodaj. Jaz pa se s tem ne mislim vech obremenjevati. Tu in tam se bom le chudila, zakaj si je Sasha to knjigo brez vsake potrebe nekoliko ali precej zagrenila, namesto da bi se je samo veselila, in z nami celo delila radost, saj je chisto spodobno delo zlasti v njihov prid. Moj prijatelj Renzo Sanson, nedavno upokojeni novinar trzhashkega dnevnika *Il Piccolo*, nadarjen pisatelj in publicist, chlovek shirokega obzorja, se mi je o njej in o vseh treh Pavchkih razpisal s samimi superlativi. Bil je na predstavitvi, kjer le mene ni bilo, ker sem obolela, in si kupil zbirko, ki je ne more prehvaliti. Obljubila sem mu, da bom, ko utegnem, pismo prevedla in ga kje objavila, kopijo s prevodom pa poslala tudi Pavchkovi vdovi in hcheri, kar jima bo verjetno vshech, pa... pa pa pa ... mi vedno zmanjka časa, ali kaj bolj nujnega ali neodlozhljivega ima pač prednost. Torej kdaj drugich, upam.

Franjo Franchich

MORJE ZHALUJE Z UMLIMI PESNIKI: NICH, NICH, NICH, MANJ KOT NICH ...

Bil sem tam, v dvorani pozabe, Gregor Strnisha je sedel z rokami v naročju, brez pogleda zapisa, samo iz spomina verzi je ritmično nizal Vesolja podobe, nich, nich nich, manj kot nich ...

enako kot Jure Detela, ki je imel fotografski spomin, govorili smo, pa kaj, che nam pohgejo knjige Dostojevskega, Rilkeja, Jenka, ki ga je tako ljubil, Jure ima vse te verze vtisnjene v spominu, v mali zvezek je zapisoval roman z naslovom: Plachilo za moje stoletje, ki se je izgubil v vetru pozabe, nich, nich, nich, manj kot nich ...

Feo Volarich je za prezhivetje delal kot krovec, ne spomnim se, da bi kdaj imel za pest drobizha, pach Desperado Tonic Water in tisti verz: najlepsha jutra so zjutraj, nich, nich nich, manj kot nich ...

neshteto je zgodb, neshteto podob in morje zhaluje za umrlimi pesniki, pochasi, ko chas pelje chez nas, pride jesen, zima se naseli v krvi, hud mraz je, Gregorjeva pesem nosi naslov Delirij, sam, v leseni uti v breznu vil Rozhne doline, brez luchi in ognja, kot zadnji brezdomec, v krchih prividov umira,

nich, nich, nich, manj kot nich ... Jure v mrzlem februarju strada 34. dan, zlato rumen v obraz me trdno drzhi za roko, pridi, pridi kmalu reche, zadnji pesnik absolutuma ugasne, v polivinilasti vrečki zapusti tri male kovance, nich, nich nich, manj kot nich ...

Feo, izgublja boj z zharecho lavo, izmuchen, prezharchen, brez pravih zhigov, uradniki so mu odrezali obe roki in glavo, dva dni pred njegovo smrtjo, bolnishko posteljo zapeljejo na Maistrovo 10, da skupaj z Gregorjem in Juretom gleda, kako uradniki rajajo, zhile so vse bolj napete, kalno stekleni slepi pogledi, ne vidijo Jureta, Gregorja, Feota, mnogih drugih, ki so berashko odshli, oropani zadnjega dostojanstva, zato morje zhaluje za umrlimi pesniki, nich, nich nich, manj kot nich ...

Dokumenti

Ivo Antich

CHETRT STOLETJA »SVETOKLETJA«

(25 letnikov Revije SRP)

S prichujocho shtevilko (135-136/2017, letnik 25) *Revija SRP* ali poenostavljeno *Srp* zaokrožha chetrt stoletja svojega izhajanja. Gre torej za »srebrni jubilej«, ob tovrstnih chasovnih simptomih pa je primeren nekakshen inventurni povzetek kot razmislek o prehojeni poti. Tukaj seveda ne gre za praznovanje (jubileum = lat. veselje, vriskanje), ki neredko deluje kot bolj ali manj »p(o)razne marnje«, temvech gre zgolj za skico delovnega postanka, ki naj »izmeri daljo in nebeshko stran« (recheno po Otonu Zh.).

Srpova dosedanja pot se kazhe kot »trnova«, in to na specifichen politekonomski nachin (tudi v ozadju vseh pojavov v kulturi sta pach njeni pol/sestri politika in ekonomija). Njegovih petindvajset let pokriva svojevrstno, tako rekoch ekscesno medijsko zgodbo, katere izvor je v starejsi predzgodbi iz »svinchenega chasa« Juge, ki si je vsaj deklarativno prizadevala za t. i. socializem s chloveshkim obrazom. Srpova 25-letnica je namrech skoraj natanko vzporedna z enako obletnico osamosvojene (z odjugo od-juzhene, razdruzhene) Slovenije, se pravi s slovensko varianto JVeovropske (v glavnem slovanske) tranzicije iz socializma (nazaj) v kapitalizem. Kolikor je tranzicija sinonim za demokracijo, ta pa za (demokraticni) kapitalizem, gre spet za (deklarativno) iskanje »chloveshkega obraza« socialnega sistema; vprashanje, ali je kapitalizem »chloveshki obraz« socializma ali fashizma, tukaj seveda ostaja ob strani.

Predzgodbo z zachtetka 80-ih let preteklega stoletja naslavlja *Bilten SShP* (Sluzhba za shtudij programa) RTV Ljubljana (od leta 1990 RTV Slovenija). Vsaka revija je nacheloma in v svojem daljschem praktichnem delovanju skupinska zadeva, vendar je potreben tudi individualni spiritus agens, ki je radikalno osebno zavzet za dolochen medijski projekt. She posebno to velja, che gre za (pre)drzen projekt eksplicitne neodvisnosti zunaj obichajnih politichnih, komercialnih in slavohlepnih interesov, kot je zasnovan *Srp*. Rajko Shushtarshich, sociolog s posebnim posluhom za filozofijo in literaturo ter likovno umetnost, je taka ključna, pogonska oseba zhe od biltenske predzgodbe na RTVL, kjer je bil usluzhbenec, zlasti pa nato skoz vso zgodbo Srpa (cheprav spochetka kot odgovorni urednik ob glavnem Franciju Zagorichniku; nekaj chasa je bil odg. ur. tudi Matjazh Hanzhek). To njegovo skoraj polstoletno medijsko delovanje je v bistvu en sam, obojestransko nepopustljiv boj med individuomom in institucijo, med formiranim

»jazom« in formiranim »nadjazom«. Etnos, ki hoče preseči stanje folklorne chrede, v procesu avtorealizacije kolektivne identitete potrebuje različne institucije (prosvetne, verske, obrambne itd.), ko pa so te vzpostavljene, se znotraj njih neizogibno pojavljajo antagonizmi med posameznikovo nekonformistično kritično refleksijo in rigidno pragmatiko institucionalne mashinerije. Shushtarshichev spopad z institucijami ni bil le običajno lepodushnishko, bolj ali manj orokavicheno »izražanje nezadovoljstva«, temveč je shlo – in she vedno gre – za kruto dramatičen boj z »windmills« (angl. oznaka je primerna zaradi univerzalnosti orwellizma z lokalnimi modifikacijami), v katerem so ga doletele sankcije institucionalnih centrov mochi zhe pri *Biltenu*, kasneje so bile včasih perfidno primitivne (na primer prozorna finta s »pomanjkljivo dokumentacij« ob prijavi *Srpa* na razpis ipd.), ob sedanjem »jubileju« pa so kulminirale v sodno-dacarsko hajko povampirijene birokracije.

Po preimenovanju »Sluzhbe za shtudij programov« (RTVL) v »Sluzhbo za raziskovanje programov« (RTVS), ko je bilo jasno, da z menjavo imen institucije le »menjajo dlako«, se je Shushtarshich odločil za avtonomno, v jedru samizdatno revialno publikacijo kritičnih refleksij delovanja masmedija RTVS zunaj te institucije. Kratici SRP je dal nov pomen z izzivalnim poudarkom vrednot (svoboda – resnica – pogum; sicer splošno »brezpredmetnih«) in zasnovani reviji postopoma izoblikoval smernice: od kritike enega samega medija-institucije (RTVS) kot »vzorchnega primera« h kritiki vseh hierarhij v sistemski mashineriji mochi (diskurzivni sakrilegij, svetokletje: hierós gr. svet, posvečen), shiritev kroga sodelavcev in vsebin v vse zvrsti literature ter v likovno umetnost (tudi fotografija, karikatura, strip – Srpova likovna priloga je revialni unikum, z urednikom Damirjem Globochnikom je postala slovenska likovna antologija), prehod v izvirno slovensko pisavo (posodobljeno) bohorichico, aplikacija interneta z e-publikacijami in naposled she dodatni dvojezichni (slovensko-angleshki) obchasnik *LIVES Journal*, namenjen posebej izbranim tekstom z isto likovno prilogo.

Tako se Srpova zgodba pokazhe kot maratonska hoja po robu ali skoraj idealno realizirana izkushnja »roba kot zaloge« za »marginalno analizo« kot proizvodnjo kritične refleksije na obrobju hierarhichnega sistema (refleksija z roba hkrati sama sproti proizvaja ta rob, zato je tudi »derridajevski« rob filozofije, mishljenja, literature, pisave); pri tem niti oznaka alternativnosti, ki je bolj ali manj obrabljena, ne zadoshcha. Bolj bi shlo za »podzemeljsko« vztrajnost ali kontinuiteto »izvrzhenosti«, aktualizirano z izkushnjo kontinuitete tranzicije ne kot preloma, temveč kot kameleonsko pragmatichnega nadaljevanja predhodnega konteksta, iz katerega so mnogi disidenti »tranzicirali« z elitnih pozicij na she elitnejshe, nekateri so se sploh tajkunizirali. Srp pa je vztrajal v svoji ves chas skrajno neugodni, zdrsljivi in izmuzljivi, odprto problematichni situaciji, v kateri je izid vsakega zvezka, vsaj glede na običajno logistichno logiko, tako rekoch neprichakovan chudezh. Kljub vsem administrativnim poskusom onemogochanja »nebodigatreba«, kljub zasmehu in očitkom o ekskluzivnosti, hermetichnosti, kontroverzности, trmoglavosti, psihopatstvu, anahronizmu in anarhoidnosti ter ogrožanju slovenskega jezika s

»tujjo« pisavo – je ob/stal (Trubar: »stati inu obstati«) na svojem delu roba v outsiderskem »blackoutu« ali v kontumacu, kjer je poleg običajnih prispevkov dajal možnost (ponovno) spregovoriti – izvirno ali v prevodih – tudi pozabljenim, spregledanim, zavrženim, odrinjenim avtorjem, ki pa nakazujejo marsikatero zanimive, nekonvencionalne, mestoma celo prerohke poglede. Srpovih 25 letnikov, ki so tudi za večino milostno sprejemajočih knjižnic le chudashki balast, prej ali slej namenjen chishchenju polic, vsemu navkljub zhe z vidika golega dejstva pomeni markanten – natisnjeni in elektronski – publikacijski opus.

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srečnejši od drugih,
ti, ki so rojeni pod srečno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržhati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uživali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie